

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI**

**11 EYLÜL SONRASI ORTAMDA (2001-2003) ABD MİLLİ GÜVENLİK
STRATEJİLERİNİN TÜRKİYE CUMHURİYETİ MİLLİ GÜVENLİK
STRATEJİLERİNE ETKİLERİ**

DOKTORA TEZİ

**Hazırlayan
İhsan Tuncer DABANLI**

**Tez Danışmanı
Prof.Dr.Hale ŞIVGIN**

Ankara 2007

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI**

**11 EYLÜL SONRASI ORTAMDA (2001-2003) ABD MİLLİ GÜVENLİK
STRATEJİLERİNİN TÜRKİYE CUMHURİYETİ MİLLİ GÜVENLİK
STRATEJİLERİNE ETKİLERİ**

DOKTORA TEZİ

**Hazırlayan
İhsan Tuncer DABANLI**

**Tez Danışmanı
Prof.Dr.Hale ŞIVGIN**

Ankara 2007

ONAY

İhsan Tuncer DABANLI tarafından hazırlanan “11 Eylül Sonrası Ortamda (2001-2003) ABD Milli Güvenlik Stratejilerinin, Türkiye Cumhuriyeti Milli Güvenlik Stratejilerine Etkileri” başlıklı bu çalışma, ...tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda (*oybirliği/oyçokluğu*) ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalı/Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı’nda Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Mehmet Akif TURAL (Başkan)

Prof. Dr. Hale ŞIVGIN (Danışman)

Prof. Dr. Mehmet ŞAHİNGÖZ (Üye)

Prof. Dr. Timuçin Faik ERTAN (Üye)

Doç. Dr. İhsan Şerif KAYMAZ (Üye)

ÖNSÖZ

Türkiye Cumhuriyeti, 2001–2003 yılları arasında Milli Güvenlik Stratejisi uygulamaları açısından, güvenliğini farklı boyutlarda etkileyen ve aynı zaman diliminde cereyan eden, çok önemli sorunlarla karşı karşıya kalmıştır.

Bu sorunlar, 11 Eylül olaylarına neden olanları cezalandırmak maksadıyla, Orta Asya ve Orta Doğu'da güç kullanmayı içeren Milli Güvenlik Stratejileri tespit edip, bu stratejileri Afganistan ve Irak'a yaptığı askeri harekâtlarla hayata geçiren Amerika Birleşik Devletleri'nin; söz konusu faaliyetleri icra ederken, Türkiye'den beklediği hususlar çerçevesinde ortaya çıkmıştır.

Türkiye ABD'nin "terörizmle mücadele" diye isimlendirdiği askeri harekâtların ilk aşamasında, kendi coğrafyasından çok uzaktaki bir yerde olan Afganistan'a, savaş sonrası istikrar ortamının oluşmasına katkı sağlamak amacıyla, destek sağlamıştır. Ancak, ABD'nin Irak'a yönelik askeri harekâta karar vermesiyle beraber ABD istekleri, Türkiye'nin güvenliğini yakından etkileyen nitelikteki talepler haline dönüşmüştür. Türkiye kendi güvenliğinin olumsuz biçimde etkilenmesine rağmen ABD'nin bazı taleplerini kabul etmiş, ancak Irak'a asker gönderme ile ABD askerlerinin Türkiye'de konuşlanması gibi kritik nitelikteki talepleri ise reddetmiştir.

Türkiye'nin bazı talepleri reddetmesi kararı, ABD yetkililerince tepki ile karşılanmış ve daha sonra tepkiler yerini Türk-ABD ilişkilerinin sorgulanmasına bırakmıştır. Bu sorgulamalar ise iki ülke arasında özel ilişki bağlarının göstergesi olan "müttefiklik" ve "stratejik ortaklık" anlayışlarının irdelenmesine ve bu irdemelerin oluşturduğu havadan istifadeyle, ABD'nin Türkiye üzerinde baskı kurmasına yol açmıştır.

Söz konusu baskılar neticesinde Türkiye, kendi güvenlik endişelerini ötelemek zorunda kalarak, ABD'nin istediği kararları TBMM'den çıkarmak durumunda kalmıştır. Bu nedenle bahsi geçen kararlar, ABD'nin kendi Milli

Güvenlik Stratejileri doğrultusunda Türkiye'yi etkileyerek, Türkiye'nin Milli Güvenlik Stratejilerini ABD ile paralel hale getirmek mecburiyetinde kaldığı uygulamalar anlamına gelmiştir,

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilerde karşılaşacağı benzer durumlarda daha doğru kararlar alınabilmesi, Türkiye aleyhine baskı oluşmasına zemin hazırlayan parametrelerin tespit edilmesi ve oluşturulacak Milli Güvenlik Stratejilerinin baskılardan etkilenmeden saptanabilmesi çalışmalarına katkı sağlamak amacıyla, 11 Eylül sonrası ortamda 2001-2003 yılları arasında ABD Milli Güvenlik Stratejilerinin, Türkiye Milli Güvenlik Stratejilerine etkilerinin incelenmesi konusu tez olarak seçilmiştir.

Tez çalışması esnasında, söz konusu döneme ait güvenlik hassasiyetlerinin hala devam etmesi nedeniyle, Türkiye ve ABD'nin bazı bilgileri kamuoyuna açıklamaması zorluğuna karşın, Türkiye Güvenlik Stratejileri açısından önemli ve resmi bilgi kaynağı olan Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği ile ABD yönetiminin resmi görüşlerinin yer aldığı Beyaz Saray elektronik arşivleri çalışmaya önemli katkılar sağlamıştır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	vi
ŞEKİLLER	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜVENLİK STRATEJİSİ KAVRAMININ TEORİK BOYUTLARI

I. GÜVENLİK STRATEJİSİNİN TANIMLARI	3
II. GÜVENLİK STRATEJİSİNİN TEORİK BOYUTU	6
III.GÜVENLİK STRATEJİSİ OLGUSUNUN NİTELİKLERİ	7
IV.TARİHSEL SÜREÇTE GÜVENLİK FELSEFELERİ	17
V.GÜVENLİK-COĞRAFYA BİLEŞKESİ JEOPOLİTİK FELSEFELER	23

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN TARİHSEL SÜREÇTE MİLLİ GÜVENLİK STRATEJİSİ YAKLAŞIMLARI

I. TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN KURULUŞ DÖNEMİ GÜVENLİK STRATEJİLERİ	26
II. TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN ATATÜRK DÖNEMİ GÜVENLİK STRATEJİLERİ (1923-1938)	31
A. Yunanistan'a Yönelik Güvenlik Stratejisi	32
B. İngiltere'ye Yönelik Güvenlik Stratejisi	33
C. Fransa'ya Yönelik Güvenlik Stratejisi	34
Ç. Sovyetler Birliği'ne Yönelik Güvenlik Stratejisi	35
D. İtalya'ya Yönelik Güvenlik Stratejisi	36

E. Balkan ve Doğu Sınırlarına Yönelik Güvenlik Stratejileri	36
F. Boğazların Güvenliği	38
III. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ VE SONRASI DÖNEMDE TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN MİLLİ GÜVENLİK STRATEJİLERİ	40
IV. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE TÜRKİYE CUMHURİYETİ MİLLİ GÜVENLİK STRATEJİLERİ	44
V. SOĞUK SAVAŞ SONRASI VE 11 EYLÜL ÖNCESİ DÖNEMDE TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN GÜVENLİK STRATEJİLERİ	48

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ABD'NİN TARİHSEL SÜREÇTE MİLLİ GÜVENLİK STRATEJİSİ YAKLAŞIMLARI

I. ABD'NİN KURULUŞ DÖNEMİ GÜVENLİK STRATEJİLERİ	53
II. ABD'NİN BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE SONRASI GÜVENLİK STRATEJİSİ YAKLAŞIMLARI	55
III. ABD'NİN İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE SONRASI GÜVENLİK STRATEJİSİ YAKLAŞIMLARI	58
IV. ABD'NİN SOĞUK SAVAŞ ÖNCESİ VE SONRASI GÜVENLİK STRATEJİSİ YAKLAŞIMLARI	62
A. 1945-1962 Dönemi	62
B. 1962-1979 Dönemi	67
C. 1979-2001 Dönemi	68

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

11 EYLÜL SONRASI 2001-2003 YILLARI ARASI ABD MİLLİ GÜVENLİK STRATEJİLERİNİN TÜRKİYE CUMHURİYETİ MİLLİ GÜVENLİK STRATEJİLERİNE ETKİLERİ

I.ABD 2001-2002 MİLLİ GÜVENLİK STRATEJİLERİNİN NİTELİKLERİ	73
II.ABD 2001-2002 MİLLİ GÜVENLİK STRATEJİLERİNİN FELSEFİ ARKA PLANI	80
III.ABD 2001-2002 MİLLİ GÜVENLİK STRATEJİLERİNİN AVRASYA EKSENİNDEKİ PLANLARININ TÜRKİYE'YE ETKİLERİ	86
A. 11 Eylül Sonrası Gelişmeler	86
B. Afganistan Savaşına Kadar Gelişmeler	91
C. Afganistan Savaşı ve Sonrası Gelişmeler	96
Ç.Afganistan İstikrar Gücüne Katılım ve Irak Savaşına Zemin Olan Gelişmeler	100
IV. ABD'NİN 2001-2002 YILI GÜVENLİK STRATEJİLERİNİN TÜRKİYE CUMHURİYETİ GÜVENLİK STRATEJİLERİNE 2003 YILINDA ETKİ ALANLARI	119
A. Türkiye'nin Irak Harekâtına ABD Tarafından İkna Edilmesi	119
B.ABD'nin Türkiye'yi Yönlendirme Yöntemleri ve Birinci Tezkerenin Kabulü	126
C.ABD'nin NATO Vasıtasıyla Türkiye'yi Yönlendirme Girişimleri	131
Ç.01 Mart (İkinci Tezkere) Tezkeresi Öncesi Gelişmeler ve Tezkerenin Reddi	134
D.Üçüncü ve Dördüncü Tezkere Sürecindeki Gelişmeler	145
SONUÇ	152
KAYNAKÇA	153
ÖZET	173
ABSTRACT	177

KISALTMALAR

ABD :	Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.:	Adı geçen eser
a.g.m.:	Adı geçen makale
BM.:	Birleşmiş Milletler
çev. :	Çeviren
Der. :	Derleyen
Dr.:	Doktor
Ed.:	Editör
IMF.:	Uluslararası Para Fonu
ISAF.:	Afganistan Uluslararası Barış Gücü
MGK.:	Milli Güvenlik Kurulu
NATO.:	Kuzey Atlantik Savunma Örgütü
PNAC :	Amerika'nın Yeni Yüzyıl Projesi
s.:	Sayfa
S.:	Sayı
TSK.:	Türk Silahlı Kuvvetleri
TBMM.:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TESEV.:	Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı

ŞEKİLLER

Şekil-1 : Milli Güvenlik Stratejisinin Oluşmasında İzlenen Hiyerarşik Yapının Şekilsel İfadesi	15
Şekil-2 : Güvenlik Stratejilerinin Dayandığı Temellerin Şekilsel İfadesi	25
Şekil-3 : ABD'nin Avrasya Hakimiyeti Planlarının Türkiye'ye Etkilerinin Şekilsel İfadesi	90

GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti, varoluşunu büyük mücadele verdiği Kurtuluş Savaşı'nı yaparak kazanmıştır. Türkiye, söz konusu varoluşun sürdürülebilmesi için tarihi boyunca farklı etkileşimler doğrultusunda "güvenlik stratejileri" üretmiştir. İç gelişmelerin yanı sıra komşu ülkelerle ikili ilişkilerden başlayıp, bölgesel ve kıtasal işbirliğine ve oradan da kıtalar arası genişlikte askeri ittifak ilişkilerine kadar bir çok gelişme Türkiye Güvenlik Stratejilerini etkilemiştir.

Amerika Birleşik Devletleri, söz konusu etkilemişler çerçevesinde, 2'inci Dünya Savaşı sonrası ortamdan itibaren Türk Güvenlik Stratejilerini en fazla ve en çok boyutta etkileyen ülke olmuştur. ABD'nin söz konusu pozisyonu elde etmesinde "iki kutuplu" dengeler çerçevesinde Türkiye'nin "batı blokunu" tercih etme durumunda kalması ve Soğuk Savaş dönemindeki gelişmeler önemli rol oynamıştır.

Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla başlayan süreçte, Türk-ABD güvenlik stratejileri Balkanlar, Kafkasya ve Orta Asya coğrafyalarında karşılıklı etkileşime dayanan "ortak çıkarlar"ı elde etmeye yönelmişse de, 11 Eylül gibi tüm bilinen güvenlik parametrelerini derin biçimde değiştiren olay sonrasındaki ilişkiler, daha çok tek taraflı olarak ABD'nin Türkiye'den beklentileri perspektifinde gelişmiştir.

ABD'nin 11 Eylül'den hemen sonraki 2001-2003 yılları arasında, güvenlik stratejileri kapsamında Türkiye'den beklentileri, özellikle ABD'nin Afganistan ve Irak'a yönelik politikaları ekseninde olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti tarihinin önemli kesitlerinden olan söz konusu dönemdeki ABD Güvenlik Stratejilerinin Türk Güvenlik Stratejilerine etkilerinin incelenmesi, dünya genelinde jeostratejik açıdan benzersiz bir konumda ve değişik tehditler altında bulunan Türkiye'nin, ileride oluşturacağı güvenlik stratejileri çalışmalarına katkı sağlayabilecektir.

Bu maksatla öncelikle güvenlik stratejisi kavramının teorik boyutları, sonra sırasıyla ABD ve Türkiye'nin tarihsel süreçte milli güvenlik stratejisi yaklaşımları ve son olarak da, geniş biçimde 11 Eylül sonrası 2001-2003 yılları arası dönemde ABD Milli Güvenlik Stratejilerinin, Türkiye Cumhuriyeti Milli Güvenlik Stratejilerine etkileri incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜVENLİK STRATEJİSİ KAVRAMININ TEORİK BOYUTLARI

I. GÜVENLİK STRATEJİSİNİN TANIMLARI

Güvenlik stratejisi kavramının tanımına bir bütün olarak bakmadan önce “güvenlik” ve “strateji” kavramlarının birbirlerinden ayrı olarak bağımsız tanımlarını ortaya koymak, güvenlik ve strateji kavramlarının birlikte nasıl bir fonksiyon icra ettiklerini daha iyi tespit etmemize olanak sağlayacaktır. Basit tarifleriyle güvenlik kavramının anlamı “tehlikeli durumları asgariye indirmeye ya da ortadan kaldırmaya yönelme,”¹ “kişilerin korkusuzca yaşayabilmesi durumu”² ve “fiziksel saldırı ile tehlikeyle karşı karşıya gelmeme ve tehlikelerden uzakta olma”³ olarak açıklanabilir.

Güvenlik ayrıca, Arnold Wolfer’e göre elde edilen değerlere karşı tehdidin yok olduğu durum ve sahip olunan değerlere karşı bir zararın en düşük olduğu hâl⁴ gibi tariflerle insanlığın sahip olduğu değerler ekseninde de tanımlanmıştır. Söz konusu tanımlar bir anlamda “sahip olunan değerler” ifadesi ile; insan, toplum ve dolayısıyla güvenlik boyutunda insani değerlerin korunmasının doğal mekanizması olarak, devlet ve devletin kendi varlığı ile birlikte insanlarını güven altına alma olgusunu da içermektedir. Bu kapsamda Fisher, güvenliği sadece savaştan korunmak ya da savaşı engellemek için değil, aynı zamanda hayatta kalmayı ve refahı etkileyen tehlikelerden korunmayı da içerir⁵ diye ifade ederek, güvenliğin pasif davranış gerektirdiği izlenimine ilave olarak, aktif önlem alınmasının da önemine işaret etmiştir.

---

¹ Komisyon, “Güvenlik Kavramları”, **Ana Britanica Ansiklopedisi**, X.Cilt, İstanbul, Merkez Basımevi, 2001, s.215.

² Komisyon, “Güvenlik” **Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğü**, Ankara, II.Cilt, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1998, s.915.

³ Komisyon, “Güvenlik Tanımları”, **Büyük Lauruse Lügat ve Ansiklopedisi**, İstanbul, VII.Cilt, Meydan Yayınevi, 1997, s.4876.

⁴ İrfan Kaya Ülger, “Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının Arka Planı, Oluşumu ve Temel Anlaşmazlık Konuları”, **Uluslar arası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, Ed. Refet Yinanç, Hakan Taşdemir, Seçkin Yayıncılık, , Ankara, 2002, s.85.

⁵ Rana İzci, “Uluslar arası Güvenlik ve Çevre”, **Uluslar arası Politikada Yeni Alanlar, Yeni Bakışlar**, Der. Faik Sönmezoglu, İstanbul, Derin Yayınları, , 1998, s.404.

Hayatta kalma ve refah olguları, güvenlik kavramının sadece askeri yönlerinin değil, devlet vatandaşı olarak bireylerin sosyo-ekonomik ihtiyaçlarına yönelik önlem ve eylemlerin de güvenlik kavramı içinde ele alınmasını gerektirmiştir. Bu gereksinimler doğrultusunda devlet ve millete ait güvenlik ya da Milli (Ulusal) Güvenlik; askeri boyutuna ek olarak siyasal, ekonomik, sosyal, ekolojik ve insan haklarına ilişkin yönleri de bulunan bir kavram olarak nitelendirilmiştir.⁶ Bu kavramsal yaklaşımının dayandığı zemin güvenliğin aynı zamanda hem silahsızlanma hem de kalkınma için temel oluşturduğu şeklinde, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 1987 yılında Silahsızlanma ve Kalkınma Konferansı'nda yapılan tarif olmuştur.⁷

Özellikle, 2000'li yıllardan itibaren teknolojik gelişmelerin çok kısa zamanda yenilenmesi ve iletişim olanaklarının geniş kitlelere ulaşması, gibi etkenler, teknolojinin sağladığı olanakların kötü niyetli insanların ellerine geçme ve kullanma ihtimalini artırmış böylece bu tür gelişmeleri engellemek için güvenlik her alanda insan hayatına girmiştir.

Söz konusu gelişmeler doğrultusunda güvenlik küreselleşmiş ve 21'inci yüz yılda küresel güvenlik; askeri güç, uluslar arası hukuk, uluslar arası organizasyonlar, ekonomik nedenli güvenlik sorunları ile güvenliğin teknolojik, demografik, medyatik, psikolojik boyutlarını⁸ içerecek şekilde genişlemiştir.

Tarihsel süreçte öncelikle askeri alanda kullanılan "strateji" terimi ise, "18'inci yüzyılın sonlarına kadar hile yaparak askeri zaferler kazanmak anlamına gelen"⁹ diğer basit tarifleriyle, "bir savaşın sürdürülmesi ya da bir ulusun veya ittifakın savunma hazırlıkları için gerekli askeri, siyasal, iktisadi

⁶ Burak Ülman, "Türkiye'nin Yeni Güvenlik Algılaması ve Bölücülük", **En Uzun On Yıl, Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar**, Der.Gencer Özkan, Şule Kut, İstanbul, Büke Yayınları, 2000, s.1000.

⁷ **International Conference On The Relationship Between Disarmament And Development Final Document**, August 24 - September 11, 1987,s.4, (Erişim) <http://disarmament2.un.org/cab/docs/aconf13039.pdf>, 14 Mart 2007.

⁸ Sait Yılmaz, **21 nciYüzyılda Güvenlik ve İstihbarat**, İstanbul, Alfa Yayınları 2006,s.269.

⁹ Carl Von Clausewitz, **Savaş Üzerine Savaş Tarihi**, İstanbul, Özne Yayınları, 2000, s.178.

ve manevi güçlerin hareketleri birbiriyle uyumlu kılma sanatı,”¹⁰ “önceden belirlenen bir amaca ulaşmak için tutulan yol”¹¹ veya “uygulanmakta olan bir plan ya da planlar bütünü, bir konsept, bir fikir”¹² tarifleriyle ifade edilmiştir.

Ünlü İngiliz stratejist Liddell Hart’a göre strateji politik amaçlara ulaşmak için askeri olanakların dağıtılması ve kullanma sanatıdır.¹³ Ancak günümüzde strateji tanımını sadece askeri alanla sınırlamak gerçekçi değildir. Askeri alan dışındaki bir tanımla strateji; Murray ve Grimsley’e göre, “şansın, belirsizliklerinin ve karışıklıkların egemen olduğu bir dünyada değişen şartlara ve durumlara devamlı uyum sağlayan bir süreçtir.”¹⁴

Devlet ve devletin fonksiyonları kapsamında strateji tanımını ele alacak olursak Hanry Eccels’e göre strateji, “hedeflerin elde edilmesi için durumların ve bölgelerin kontrolü amacıyla gücün kapsamlı yönetimidir.”¹⁵

Strateji aynı zamanda; pragmatik ve pratik aktivitedir.¹⁶ “Neyi nasıl yapma çalışması ile elde edilmesi gereken hedeflerin etkili biçimde başarılmasının kılavuzudur.”¹⁷

Tüm bu tanımlardan sonra, bağımsız biçimde incelediğimiz güvenlik ve strateji kavramlarının teorik alan olarak bireyden topluma ve oradan da devlet düzeyine kadar çok geniş bir alanda işlev gördüğünü ifade edebiliriz. Ancak güvenlik ve strateji kavramları “ABD Güvenlik Stratejilerinin Türkiye Güvenlik Stratejilerine Etkileri” perspektifinde ele alınırca, güvenlik ve strateji kavramlarının bağımsız tanımlarına ilave olarak, birleşik biçimdeki yani “Güvenlik Stratejisi” kavramının teorik olarak incelenmesi gerekmektedir.

¹⁰ Komisyon “Güvenlik Tanımları”, a.g.e., Cilt XX., s.10816.

¹¹ Komisyon, “Güvenlik”, a.g.e., s.2032.

¹² Nejat Eslen, **Tarih Boyu Savaş ve Stratejisi**, İstanbul, Q Matris Yayınları, 2003, s.61.

¹³ Liddell Hart, **Strateji Dolaylı Tutum**, 2. Baskı, Ankara, ASAM Yayınları, 2002, s.44.

¹⁴ William Murray, **The Making Of Strategy**, Reprinted 15th, Cmbridge, Cambridge University Press, Syndicate, 1999, s.1.

¹⁵ William Murray, a.g.e., s.2.

¹⁶ John Baylis, James Wirtz, **Strategy In The Contemporary World**, Revised Edition, New York, Oxford University Press, 2005, s.4.

¹⁷ John Baylis, James Wirtz, a.g.e., s.9.

II. GÜVENLİK STRATEJİSİNİN TEORİK BOYUTU

Güvenlik stratejisi 2'inci Dünya Savaşı'ndan beri kullanılan bir terim olarak, bir ülkenin topraklarını ve insanlarını fiziksel saldırılara karşı korumak geniş anlamıyla ise, fiziksel yıkımların yanında; hayati, ekonomik ve politik çıkarların muhafazası ile ülkenin hayatiyeti olarak nitelendirilen değerlerinin aşındırılması tehdidinden korunması manasına gelmektedir.¹⁸

Yukarıdaki tanımı çerçevesinde değerlendirilecek olursa güvenlik stratejisinin, tarifi içerisinde öne çıkan insan, devlet ve tehdit üçgeninde şekillenen bir olgu olduğunu ifade edebiliriz. Söz konusu üçgen unsurları kapsamında güvenlik stratejisi olarak ortaya konacak politikanın doğal olarak ilgili ülkeye ait olması, yani milli ya da ulusal olmasını gerektirecek ve bu durum insan ve devletin korunması sürecinde dikkate alınması gereken bir olgu olacaktır.

Milli Güvenlik Stratejisi, ulusal güvenlik politikasında belirlenen esaslara uygun olarak, ulusal çıkarları korumak ve geliştirmek, ulusal hedefleri elde etmek amacıyla askeri güçle birlikte politik, diplomatik, psikolojik ve ekonomik güçlerin geliştirilmesini ve uyum içinde kullanılmasını planlar, güvenlik stratejisi uygulanmakta olan güvenlik politikası anlamını da taşır.¹⁹ Bu nedenle Milli Güvenlik Stratejileri kavram olarak ilgili ülke ve insanını koruma amacıyla oluşturulurken, stratejiyi etkileyecek ülke politikalarını dikkate almak zorundadır. Bu kapsamda dikkate alınacak yönleriyle ilgili ülke güvenlik politikası, kendi güvenlik stratejimizi kısıtlayan bir faktör niteliğine de bürünebilir.

Bu tarifler doğrultusunda Milli Güvenlik Stratejisi tanımını, insan-devlet ekseninde ülkenin tüm varlıklarını korumayı ve hatta insan ve devlet olgusunun mevcut durumuyla yetinilmeyerek geliştirilmesini amaçlayan planlama ve faaliyetler zincirinin gerçekleşmesi için devletin tüm unsurlarının

¹⁸ Jordan Amos, **American National Security**, Second Reprinted, Maryland, John Hopkins University Press, 1999, s.3.

¹⁹ Nejat Eslen, **Küresel Hamleler, Anahtar Stratejiler**, 2.Baskı, İstanbul, Truva Yayınları, 2005, s.21.

en etkin biçimde kullanılıp, ülke menfaatleri açısından maksimum kazancın elde edilmesinin yöntemidir şeklinde ifade edebiliriz.

Güvenlik stratejisi tariflerinde dikkati çeken ve incelenmesi gereken önemli bir husus “koruma” olgusu ekseninde başlangıçta insan ve devleti korumak adına oluşturulan politikaların yanında, insan ve devletin daha iyi durumlara getirilmesi için “geliştirme” olgusunun da güvenlik stratejisi kavramında ele alınması konusudur. “Geliştirme” olgusunun dikkat çekmesinin nedeni, “koruma” olgusunun savunmaya ve pasif yaklaşımları içeren uygulamalarla ilintili olmasına karşın “geliştirme” anlayışına dayalı güvenlik stratejilerinin, başka ülke haklarına müdahale etmeye meşru gören ve bu meşruluğu kendi ülke insanını geliştirmek niyetinden aldığı ileri süren eylem ve aktif olma yaklaşımına dayanmasıdır. Bu yaklaşım çerçevesinde bir ülke, pratik hayattaki güvenlik stratejileri uygulamalarını (kendi ülke menfaatleri açısından) şiddet ve güç kullanma çerçevesinde oluşturmayı doğal ve meşru bir yaklaşım olarak algılayabilecektir.

Güvenlik stratejisi kavramının “koruma” ve “geliştirme” olgularına dayanan bu zıtlığın ortaya konulması, “ABD’nin Güvenlik Stratejileri Uygulamalarının Türkiye’ye Etkileri”nin her iki ülkenin bakış açılarındaki farklılığı ifade etme açısından önemli katkı sağlayacaktır. Ayrıca, güvenlik stratejisi olgusunun teorik düzlemdeki incelemelerinin yanında nitelik boyutunda incelenmesi, söz konusu Türk ve ABD güvenlik stratejileri bakış açısı farklılıklarını tam anlamıyla tespit etmek için gerekli bir husustur.

III. GÜVENLİK STRATEJİSİ OLGUSUNUN NİTELİKLERİ

Güvenlik stratejisinin hazırlanması, kavramsal bölümde açıklanan çok geniş alanları içeren ve çok farklı seviyelerdeki konuları aynı düzlemde değerlendirme zorunluluğu gerektirmesi nedeniyle, uzun süreli ve çok boyutlu çalışmalar gerektirmektedir.

Milli Güvenlik Stratejileri oluşturulurken bu mefhumun ilk aşamada koruduğu insan ve devlet olgularının varlıklarına yönelik tehditler ve bu tehditlerin nitelikleri dikkate alınmak durumundadır. Çünkü oluşturulacak bir

güvenlik stratejisi'nin amacı insan-devlet ekseninde korunacak değerlere yönelik tehdit anlamındaki her türlü düşünce, plan, politika ve eylemi bertaraf etmektir.

Bu nedenle güvenlik stratejisi nitelikleri olgusu, tehdit kavramı niteliklerinin irdelenmesiyle daha somut olarak ortaya konulabilecektir.

Tehdit, kavram olarak "birinin gözünü korkutma, korku verme, gözdağı"²⁰, "sonradan verilecek bir ceza ile korkutma"²¹ ve "milli menfaatlere ve milli güvenliğe yönelik her çeşit faaliyet ve girişimlerdir"²² şeklinde tanımlanmıştır.

Bu temel tanımlara ilave olarak, güvenlik stratejisinin oluşturulmasına zemin oluşturan tehdit kavramına farklı açılardan yaklaşan düşüncelerde mevcuttur. Fransız Valentin; tehdidin duygusal bir boyutunun da olması gerektiğini, hedefinde olan insanların fikirlerine korku, şüphe ve endişenin ortak duygularını düşürmesi gerektiğini²³ ifade ederek, özellikle güvenlik stratejisi hazırlanırken "korunan" insan unsurunun maruz kaldığı tehditlerin oluşturduğu korku duygularının, devletin şemsiyesi altında pozitif duygulara çevrilmesi gerektiğini ortaya çıkarmaktadır. Yani güvenlik stratejisi sadece cansız varlıklar olarak ülke, toprak, kaynaklar ve sanayi olgularını değil, söz konusu olgularla ilişkisi olan insan unsurunu bizzat muhafaza etmeyi de içermektedir. Ayrıca, 90'lı yıllardan itibaren teknolojik gelişmeler devletlere kısa zaman içinde askeri güç kaydırma, savaşma yeteneklerini artırma, savaş vasıtalarını hava ve uzaya kaydırma, biyolojik ve kimyasal tehlikeler oluşturma, sosyo-kültürel algılayışları değiştirme ve haberleşme teknolojileri vasıtasıyla zarar verme gibi çok geniş ölçekte hasım devleti tehdit etme olanağı sunduğundan, tehdidin somut olarak belirmesinden çok önce henüz risk seviyesindeyken takibi büyük önem kazanmıştır.

²⁰ Komisyon, "Güvenlik", **a.g.e.**, s.1004.

²¹ Komisyon, "Güvenlik Kavramı", **a.g.e.**, s.4917.

²² Komisyon, "Milli Güvenlik" **TSK Müsterek Askeri Terimler Sözlüğü**, 3. Baskı, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1992, s.13.

²³ Jean Michel Valantin, **Küresel Stratejinin Üç Aktörü**, çev. Ömer Faruk Turan, İstanbul, Babıalî Yayıncılık, 2006, s.19.

Risk terimi, kavram olarak ilk kez NATO'nun 1991 Roma Zirvesi'nde ele alınmış somut tehditler yerine önceden tespit edilmesi gereken problemlerle sahalara yönelik çalışmalar olarak NATO Stratejik Konseptine girmiştir.²⁴ Böylece güvenlik stratejisi oluşturulurken tehdit kavramına ilave olarak, risklere göre önlemler geliştirilmeye başlanmıştır.

Risk ve tehditleri kapsamlı biçimde algılama ve tanımlama hususlarını içermesi gereken güvenlik stratejisi olgusu, söz konusu tanımlamalar çerçevesinde tehdit ve riskin kaynaklarını bertaraf etmeye yönelik nitelikler taşımak zorundadır.

Risk ve tehditler ülke dışından kaynaklandığı takdirde bunların bertaraf edilmesi zemininin önemli kısmı da ülke dışında bulunabilmektedir. Öte yandan uluslar arası ortamda tehdit olarak nitelendirilen her unsurun doğrudan bireyi etkiler hale gelmesi güvenlik stratejilerinin, dış gelişmeler çerçevesinde düzenlenmesine sebep olmuştur. Ayrıca, Güvenlik stratejilerinin ülke dışındaki grup ve diğer devletlere yönelik olarak hazırlandığı durumlarda, uluslar arası ilişkiler, uluslar arası hukuk, müttefiklik ve ittifaklık olgularının ve bunların muhtemel etkilerinin ciddi biçimde dikkate alınmasını gerekli kılmaktadır.

Söz konusu zorunluluk, tarihsel süreçte ülkelerin güvenlik stratejileri hazırlanırken dikkat edilmesi gereken normlara ihtiyaç duyulmasına ve nihayetinde uluslar arası hukuk açısından bazı kuralların oluşturulmasına sebep olmuştur.²⁵ Bu normlar bir anlamda, "güçsüz" ülkeleri, "güçlü" ülkelerin güvenlik stratejilerinin negatif etkilerinden koruyan standartlar olarak da değerlendirilebilir.

Uluslar arası normlar ilk olarak, yaşanan iki dünya savaşının yıkıcılığının görülmesinden sonra, "güç" kavramını kontrol etmek maksadıyla Birleşmiş Milletler çatısında hayata geçirilmiştir. Bu güç kullanımını" ancak BM Güvenlik Konseyi vasıtası ile, uluslar arası barış ve güvenliği sağlama

²⁴ Komisyon, "What Is NATO", **NATO Handbook**, Brussels, Office Of Information And Press, 1999, s.27.

²⁵ Beril Dedeoğlu, **Uluslar arası Güvenlik ve Strateji**, İstanbul, Derin Yayınları, 2003, s.110-111.

amacına yönelik olarak, kendi kurumsal kimliğinin oluşturacağı bir yapı tarafından uygulanabileceğini bir uluslar arası norm olarak kabul etmiştir.

Güvenlik stratejilerinin uluslar arası ilişkiler perspektifinde ilintili olduğu diğer bir konu ise, küreselleşme olgusudur. Küreselleşme, gelişen teknolojik olanaklar doğrultusunda, ekonominin, devlet işlerinin, insanların, bilginin, düşüncelerin, yaşam biçimlerinin, kültürlerin devlet kural ve sınırlarına takılmadan dünyanın her tarafına ulaşmasıdır. İlk aşamada daha çok piyasalar, iş rekabetleri, üretim, hizmetler, finansal oluşumlar gibi devlet yönetimlerindeki ekonomik²⁶ konuları içeren küreselleşmenin, boyutları itibariyle kapitalist dünya ekonomisi, ulus-devlet sistemi, uluslar arası iş bölümü ve askeri dünya düzenini kapsadığı düşünülmektedir.²⁷

Güvenlik stratejisi açısından ele alındığında ise; küreselleşmeyi, askeri gücün veya diğer milli güç unsurlarının milli menfaatleri gerçekleştirmek maksadıyla kullanılmasında söz, zaman ve mekân kavramlarından bağımsız biçimde hedef devlete karşı uygulanmasıdır, şeklinde tarif edebiliriz. Askeri yeteneklerin hızlı biçimde oluşturulması ve dünya coğrafyasında çok kısa zaman içinde hedef bölgeye aktarılması gibi uygulamalar askeri gücün küreselleşmesi anlamına gelmektedir.

ABD'nin 11 Eylül olayları sonrası Afganistan ve Irak'a yönelik harekâta, gelişmiş teknolojisinin sunduğu olanaklarla, kara, deniz ve hava uzay boyutlarında, coğrafi mesafe ve zaman sınırlamasına takılmaksızın harekât icra etmesi, ABD'nin dünya coğrafyasında bağımsızlığını gösteren küreselleşme yaklaşımı olarak nitelendirilebilir.²⁸

Güvenlik olgusunun bu şekilde küresel nitelik kazanması, güvenlik stratejisinin bölgesel hedefler taşımayacağı anlamına gelmemektedir. Zira

²⁶ Ulrich Beck, "Globalleşme Nedir?", **Küreselleşme Okumaları**, Çev. Kudret Bülbül, Ankara, Kadim Yayınları, 2006,s.215.

²⁷ Anthony Giddens, **Modernliğin Sonuçları**, Çev. Ersin Kuşdil, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2001, s.92-98.

²⁸ W. Cristopher Hughes, "Reflections On Globalization, Security And 9/11", **Warwick**, April 27, 2002, s.14, (Erişim) http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/csgr/research_working_papers/2002/wp10502.pdf, 30 Mayıs 2007.

küreselleşmenin güvenlik üzerindeki kilit konusu coğrafi uzaklığı değil, kısa zamanda uzak mesafelere askeri güç gönderme yeteneğidir.

Öte yandan, uluslar arası ilişkilerde güvenlik, uluslar arası sistemin bütününe veya bütününe yakının güvenliğini (evrensel boyut), coğrafi fonksiyonel alt-sistemlerin güvenliğini (coğrafi boyut), devlet güvenliğini, toplum güvenliğini, toplumsal alt grupların güvenliğini ve bireylerin güvenliği gibi hususları içerdiğinden bir ülkenin uluslar arası boyuttaki güvenlik stratejisi niteliklerini sadece askeri boyut kapsamında ele almamak gerekmektedir.²⁹

Ayrıca, bir ülkenin güvenlik stratejileri, ne kadar uluslar arası ve küresel nitelikler taşırsa taşırsın, ne kadar geniş coğrafyaya ve yüksek teknolojilere dayanırsa dayansın, hedeflediği menfaatler açısından daima milli/ulusal nitelikler taşımaktadır.

Güvenlik stratejilerinde yer alan milli hedefler, başka ülke milli hedefleriyle uyuşuyorsa, ilgili ülkeler kısmen veya genel anlamda ortak güvenlik stratejisi saptayabilirler. Bu tür ortaklık, bir anlamda ortak değerleri hedefleyen uluslar arası bir topluluk olarak da değerlendirilebilir. “Böyle bir topluluk, kısmen küreselleşme dinamiklerinin içerdiği doğal bir sürecin sonucu, kısmen de daha geniş bir bağ ve kurumsallaşmış uluslar arası işbirliği dokusu oluşturmaya yönelik çalışmaların sonucu olarak ortaya çıkabilir.”³⁰

Tarihi süreçte imparatorluklar dönemi sonucunda, 1648 Westfalya Antlaşması ile “güç dengesi güvenlik yaklaşımı” etrafında oluşan uzlaşmalar, şartlar gereği ilkesel ve vicdani mülahazalarla oluşan 1’inci Dünya Savaşı öncesi ve sonrası müttefiklikler, 2’inci Dünya Savaşı sonrası ortamın zorunlu olarak yönlendirdiği NATO ve Varşova Paktı yaklaşımları ile günümüzdeki gibi bazı devletlerin ortak çıkarları doğrultusunda kısmen veya bütüncül ölçekte işbirliği veya ortaklıklara gitmesi gibi örnekler, güvenlik stratejilerinin “ortaklık” ya da “müttefiklik” niteliğinin uygulamalara yansımaları olmuştur.

²⁹ Beril Dedeoğlu, **a.g.e.**,s.12

³⁰ Sait Yılmaz, **a.g.e.**,s.273.

Türkiye ve ABD arasında gerek NATO ve gerekse ikili ilişkiler ekseninde oluşan “müttefiklik” olgusu ile özellikle 2001–2003 tarihleri arasında gündeme gelen “stratejik ortaklık” olgusunu teorik düzlemde; Türkiye ve ABD Güvenlik Stratejilerinde menfaatlerin uyuştuğu ortak çıkarlar kapsamında ele almak gerekmektedir.

Ortaklık ise güvenlik alanında ittifaklık olgusu ile benzer özellikler taşımaktadır. İttifaklık büyük ölçüde hem ortak çıkar kesişmesini, hem de risk ve tehditlerin benzer biçimde algılanmasını zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla, ittifak ülkelerin birbirleriyle etkileşim halinde olan askeri, ekonomik ve jeostratejik faktörlerin tümü, hem “biz”e hem de “öteki”ne göre ortak olarak düzenlenmeyi gerektirmektedir. Bu nedenle, 11 Eylül sonrası ABD’nin oluşturmuş olduğu 2001–2003 Milli Güvenlik Stratejilerinin Türkiye’ye etkilerini incelerken, her iki ülkenin “biz” ve “öteki” yaklaşımlarının kırılma ve birleşme noktaları ve söz konusu etkilere yol açan “ortaklık” algılamaları dikkatle incelenmelidir.

Ortaklık algılamaları kapsamında oluşturulan güvenlik stratejileri, partner ülkelerin müttefiklik politikalarında birbirlerine karşı emin olmalarını zorunlu kılmaktadır.³¹ Ancak tüm bu zorunluluğa karşın, çatışan menfaatler olduğu takdirde partnerler arasında “güçlü” konumunda bulunan ülke daha “güçsüz” pozisyonda bulunan ülke veya ülkelere kendi menfaatlerini gerçekleştirmek maksadıyla yönlendirmeler yapabilmektedir. Türk-ABD ilişkilerinin tarihsel seyrinde Türkiye aleyhine gelişen bu tür yönlendirmeler, “ortaklık” olgusunun sorgulanması açısından önemli örneklerdir.

“Güçlü” pozisyonda bulunan ülkenin “ortaklık” olgusuna rağmen yaptığı yönlendirmeler, yönlendirmeye sebep olan düşüncenin dayandığı felsefi zeminde askeri uygulamalara kadar geniş bir alanı kapsayabilmektedir.

Bu nedenle “ortaklık” anlayışı kapsamında oluşan “biz” ve “öteki” kavramları ya da güvenlik ortamını ortakların politikaları doğrultusunda

---

³¹ David Yost, **NATO’s 1999 Strategic Concept**, Roma, NATO Defense Collage Press, 2005, s.21.

şekillendirme rolü genelde “daha güçlü” ortak tarafından yerine getirilmektedir.

Bu tespit kapsamında Brezinsky'nin, uluslar arası güvenlik çalışmalarının karşılıklı güvenlik bağımlılığın ve karmaşık sorumlulukların farkında olan ülke siyasi kültürünün öncülüğünde yapılması konusundaki tavsiyesi³² güvenlik mentalitesi oluşturma ve güvenlik stratejilerinin “güçlü” ülke tarafından şekillendirilmesine zemin hazırlama adına ABD'nin rolünü meşrulaştırma yönünden dikkat çekici bir örnektir.

Güvenlik stratejisinin ortaklık anlayışının dayandığı güvenlik yaklaşımının şekillendirilmesinde karşılaşılan sorunlar ya da sorunlara yol açabilecek konular ise ortak/ittifak ülkelerin birlikte ortak düşmana karşı harekete geçeceği zaman, taahhütlerin uygulanmasını gerektiren durum (casus foederis), askeri gücün hangi zamanda birleştirileceği ve ittifakın sorumluluk alanı gibi hususlardır.³³

Bir ülkenin güvenlik stratejisini ortaklık yaklaşımları çerçevesinde tehditler altına sokan diğer bir husus da, ülkenin milli güç unsurlarıdır. Bir ülkenin milli güç unsurlarının yeterliliği, fazlalığı ve hatta bazı milli güç unsurlarının niteliklerine göre ifade etmek gerekirse zenginliği, ülkenin güvenlik stratejisini oluşturma çalışmalarında mutlaka göz önünde bulundurması gereken bir parametredir.

Ulusal güvenlik politikalarının (stratejilerinin) ana kaynağı olan milli güç,³⁴ unsurları açısından ele alınırsa; bir devletin ulusal çıkarlarını korumayı ve geliştirmeyi sağlayan ulusal hedeflerin elde edilmesi amacı ile kullanabileceği araçların toplamı şeklinde ifade edilebilir. ABD askeri literatüründe milli güç unsurları iki başlık altında toplanmaktadır. Birinci gruba girenler, ulusal gücün doğal güç unsurları olarak tanımlanan coğrafya, nüfus ve doğal kaynaklardır. Ekonomik, askeri, politik ve bilgi gücü ise ulusal gücün sosyal unsurlarını

³² Zbigniew Brezinsky, **Tercih**, çev. Cem Küçük, 2. Baskı, İstanbul, İnkilap Kitabevi, 2004, s.265.

³³ Tayyar Arı, **Uluslar arası İlişkiler ve Dış Politika**, 5. Baskı, İstanbul, Alfa Basım Yayım, 2004, s.289-293.

³⁴ Mert Bayat, **Milli Güç ve Devlet**, İstanbul, Belge Yayınları, 1982, s.VII.

oluşturmaktadır.”³⁵ Psiko-sosyal ve teknolojik gücü de milli güç unsuru olarak değerlendiren yaklaşımlar mevcuttur.³⁶ Sarkassian’a göre, oluşturulan güvenlik stratejilerinin başarılı olabilmesi için, ülkenin sahip olduğu güç ve bu gücü etkin olarak kullanma kabiliyeti arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır.³⁷ Burada dikkati çeken önemli husus milli güç unsurlarının sadece tek başına Milli Güvenlik Stratejisi açısından önemli olmadığı, milli güç unsurlarını kullanma kabiliyetinin de en az milli güç unsurlarının yeterliliği kadar önemli olduğu hususudur.

Söz konusu tespit doğrultusunda bir değerlendirme yapılacak olursa, ülkelerin güvenlik alanında entellektüel insan zenginliği, akademisyen ve üniversiteler ile bunların bilimsel bilgi üretme yetenekleri de güvenlik stratejilerinin başarısı açısından önemli rol oynayabilmektedir. Ayrıca, güvenlik stratejisinin oluşmasında rol oynayan kurumların yapısının bürokratik karmaşıklıklar içinde boğulmasının da, söz konusu milli güç unsurlarının kullanılma kabiliyetini artırma ve eksiltmede önemli rolünün olabileceği varsayılmaktadır.

Milli güç unsurlarının yeterliliği veya zenginliği olgusu devlet seviyesinde oluşturulan milli güvenlik stratejisi'nin hayata geçirilmesi ve gerçekçiliği açısından çok iyi değerlendirilmesi gereken bir husustur. Milli güç unsurlarının yeterliliğini iyi hesap edememiş ülkeler, yaptıkları yanlış hesaplar yüzünden güvenlik stratejileri doğrultusundaki eylem veya savaşlarında başarısızlığa uğrayabilirler. 2'inci Dünya Savaşı'nda Hitler'in genel stratejisi ve küçük ölçekte de Sarıkamış Harekâtı'na hazırlık aşamasında askeri gücün alt lojistik eksikliklerini dikkate almama örnekleri, milli güç unsurlarının yetersizliklerinin gözardı edilmesinin ülkeleri ne tür sonuçlara götüreceğine örnek tarihsel gerçeklerdir. Paul Kennedy'de; güvenlik stratejileri hazırlanırken amaçlarla araçlar arasındaki dengeyi sağlamak için ulusal kaynakların ölçülü kullanılması ve idare edilmesinin önemli olduğunu vurgulayan görüşleri ifade etmiştir.³⁸

³⁵ Nejat Eslen, **a.g.e.**,s.157.

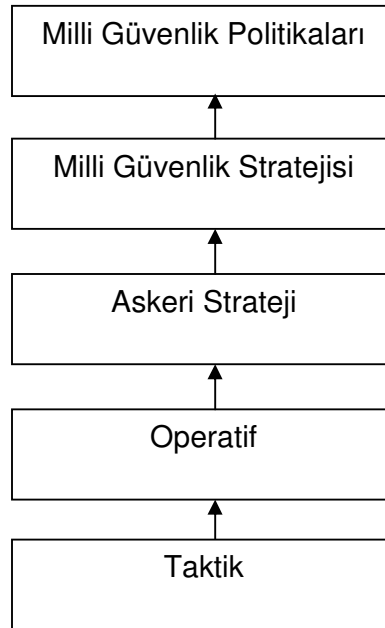
³⁶ Yılmaz Tezkan, **Jeopolitikten Milli Güvenliğe**, Ankara, Ülke Kitapları, 2005, s.148.

³⁷ Sait YILMAZ, **a.g.e.**,s.245.

³⁸ Paul Kennedy, **Savaşta ve Barışta Büyük Stratejiler**, çev. Ahmet Fethi, İstanbul, Eti Kitapları, 1997 ,s.15.

Milli güç unsurlarından, askeri gücün yeterliliğini ve etkin kullanımını engelleyen değişmez koşulların, teknoloji, maliyet, fiziki, çevresel, motivasyon ve devlet gücü'nden oluştuğu düşünülürse³⁹ güvenlik stratejileri oluşturulurken amaçlarla araçlar arasındaki dengeyi sağlayacak güvenlik seviyelerinin ve bu seviyeler arasında görev bölümlerinin sinerji oluşturacak biçimde yapılmasının ne derece önemli olduğu kendiliğinden ortaya çıkacaktır. Milli güvenlik stratejileri oluşturulurken tesis edilen güvenlik seviyeleri, taktik, operatif ve askeri strateji gibi daha alt seviyelerde hazırlanan ve risk/tehditlere göre şekillenen bir hiyerarşi kapsamında meydana getirilmektedir. Daha sonra elde edilen veriler, milli güvenlik stratejisi ve politikalarına dönüştürülmektedir. Söz konusu yapının şekilsel ifadesi aşağıda gösterilmiştir.⁴⁰

Milli Güvenlik Stratejisi'nin Oluşumunda İzlenen Hiyerarşik Yapı

Şekil-1

Milli Güvenlik Stratejilerinin diğer önemli bir niteliği de milli menfaat ya da çıkar olgularının güvenlik stratejilerinde ayrıntılı biçimde ifade edilmesi zorunluluğudur. Basit tarifile milli menfaat, bir ülkenin kendi güvenlik ve

³⁹ Murphey Dhoads, **Osmanlıda Ordu ve Savaş**, çev. Tanju Akad, İstanbul, Homer Yayınları, 2007, s.35-53.

⁴⁰ Nejat Eslen, **a.g.e.**, s.89.

refahı için gerekli olan hususlar, ya da bir ülkenin varlığını sürdürebilmek, için ele geçirilmesi halinde ulusal çıkarların gerçekleşmesini sağlayan önem derecesine göre somut olarak ortaya konmuş hususlardır.⁴¹

Milli çıkarların önem dereceleri ise beka (varlığını muhafaza), hayati yani uygulanmadığı zaman ülkeye ve millete ağır hasar veya zarar verecek nitelikteki çıkarlar, çok önemli yani daha ziyade hayati önem derecesindeki çıkarları ortaya koyan nitelikteki çıkarlar ve normal önem derecesindeki çıkarlar olarak tasnif edilmektedir.⁴² Milli çıkarların önem dereceleri, oluşturulan güvenlik stratejilerinin kapsam ve yöntemlerinin nasıl olacağı açısından belirleyici nitelikte rol oynamaktadır. Ayrıca söz konusu önem dereceleri, oluşturulacak güvenlik stratejisinin şekillenmesine ve hatta “güvenlik stratejisi mimarisi”nin oluşmasına zemin hazırlamaktadır.

Öte yandan bir ülke milli güvenlik stratejilerini oluştururken, tarihi süreçte değer olarak ortaya çıkmış sosyal, kültürel, psikolojik ve tarihi boyutları olan felsefi düşüncelerden istifade edilmektedir. Her ülkenin güvenlik stratejisi mutlaka o ülkeye ait güvenlik felsefelerine dayanmaktadır. Ayrıca, Milli menfaat ve milli çıkarlar tespit edilirken güvenlik stratejisinin dayandığı güvenlik felsefesi yönlendirici bir rol oynamaktadır. Güvenlik felsefesinin etkinliği ise güvenlik stratejisinin en üst seviyede tespit edilen güvenlik politikalarına yansıyan stratejik seviyede yön verici rolünün olması hususudur.

Bu nedenle güvenlik stratejileri oluşturulurken, hangi düşünsel parametrelere ve felsefeye sahip olduğunu, hangi zihni arka plana ait unsurlardan motive edildiğini çok açık biçimde saptamak gerekmektedir.

Bu kapsamda, 11 Eylül sonrası ortamda (2001–2003) ABD Güvenlik Stratejilerinin esinlendiği güvenlik felsefesinin incelenmesi, ABD'nin Türkiye'ye yönelik güvenlik stratejilerinin algılanmasına önemli katkı sağlayabilecektir. Ancak ABD güvenlik stratejilerini yönlendiren güvenlik

⁴¹ Mert Bayat, **a.g.e.**, s.247.

⁴² Komisyon Komisyon, **Milli Güvenlik Siyaseti ve Stratejisi**, 2. Baskı, İstanbul, Harp Akademileri Yayınları, 1996, s.43-52.

felsefelerini incelemeyen önce, güvenlik felsefesinin tarihi süreçteki gelişimine göz atmak, söz konusu incelememizin sonuçlarını daha sağlıklı ve dolayısıyla ABD'nin güvenlik stratejileri yaklaşımlarını Türkiye'ye etkilerinin tüm boyutlarıyla algılanmasını olumlu yönde etkileyebilecektir.

IV. TARİHSEL SÜREÇTE GÜVENLİK FELSEFELERİ

Güvenlik felsefesi, insanlıkla birlikte var olan “biz” ve “öteki” düşüncesi etrafında şekillenmiş, çeşitli olay ve oluşumlar neticesinde elde edilen tecrübeler ile bu tecrübeler sonucunda ulaşılmış bilgiler çerçevesinde bir ülkenin kendi varlığını sürdürme veya geliştirme adına kabul ettiği veya kullandığı ya da icat ettiği her türlü öğretinin düşünsel dayanağıdır. Bu tanım ekseninde değerlendirilirse, bir ülkenin güvenliğini sağlayacak stratejisinin dayandığı felsefe; tarihsel tecrübeye dayalı bilginin, bir takım varsayımlar çerçevesinde soyutlanmasıyla elde edilmesi beklenen normlar olarak ifade edilebilir. Diğer bir ifade ile güvenlik stratejisi felsefesi, ampirik teoriler (gerçekleşen olgular ve değerler)⁴³ ile tamamen soyut yaklaşımlara dayalı düşünsel beklentiler çerçevesinde oluşan fikirler kapsamında açıklanabilir. Uluslar arası ortamda güvenlik felsefelerinin tarihsel süreçte, dört alanda güvenlik politikalarına yansıdığı ve hayata geçtiği değerlendirilmektedir. Bu yaklaşımlar, realizm, liberalizm, Marksist teoriler ve yapıcılık şeklinde ifade edilmektedir.⁴⁴

Realizm; kökü itibarıyla gerçekçi düşünceye dayanan pozitivist temel kabul eden bir yaklaşımdır. “Pozitivist felsefe; doğrudan doğruya doğa bilimlerinde ulaşılan yasalara benzeyen yasalardan oluşan, bir sistemi yeniden üretmeyi umabilecek bir siyasal yapıya”⁴⁵ dayanmaktadır. Güvenlik stratejisine temel olması açısından ele alınırsa, stratejide devlet çıkarlarını gözetecek önlemleri tespit ederken ahlaki veya ilkesel prensipler yerine, pragmatik yaklaşımları içeren düşünceleri dikkate almaktadır şeklinde ifade edilebilir. Realistlere göre ülke çıkarlarını elde edebilmek için, koşullara göre

⁴³ Tayyar Arı, **Uluslar arası İlişkiler Teorileri**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2004, s.74.

⁴⁴ Antony Giddens, **a.g.e.**, s.146.

⁴⁵ Atilla Eralp, **Uluslar arası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm-Realizm Tartışması, Devlet Sistem, Kimlik**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1996, s.60.

gereken nitelikte farklı tutumlar sergilenebilmekte ve milli çıkarlar en üst düzeyde gözetilebilmektedir. Realizm olgusunun özünde “güç mücadelesi”ni gerektiren gerçekçi yaklaşımlar bulunmaktadır.

Realizmin güvenlik stratejilerinde hayata geçirilirken, karşısında her zaman mücadele etmek ve yenmek zorunda olduğu, soyut nitelikli ilkesel yaklaşımlar bulunmaktadır. Realistler kendilerine karşı çıkan görüşleri idealist düşünceler olarak nitelendirmektedir. Realistler ideallere veya “reel” ortama dayanmayan ilkesel görüşleri “moralizm” veya “ütopyacılık” şeklinde de tanımlamaktadır.⁴⁶

Hobbes ve Machiavelli'nin düşüncelerine dayanan realist görüş, devletlerin diğer devletlere üstünlük elde etmek için kendi menfaatlerine öncelik vermelerini ve kendi ulusal çıkarlarını korumak için ahlak ve hukuka uymayan davranış sergilemelerini normal karşılamaktadır. Ünlü İtalyan düşünür Machiavelli, bu tür uygulamalara yönelik tekliflerini sistematik hale getirerek devlet yönetiminde evrensel tavsiyeler haline dönüştürmeyi başarmıştır.⁴⁷

11 Eylül olayları sonrası ABD Güvenlik Stratejisi'ne felsefi yönde destek olduğu öne sürülen Huntington, Fukuyama ve Straus gibi düşünürlerle ait görüşler, realist yaklaşımı temsil etmektedir.

Bazı düşünürlerce, bir ekol olarak kabul edilmeyen idealistler, 1'inci Dünya Savaşı sonrası ortamda savaşın oluşturduğu yıkımlardan etkilenerek, devletlerin nasıl davrandıkları üzerinde değil, nasıl davranmaları gerektiği yönünde güvenlik oluşumlarına katkı sağlamaya çalışmışlardır.⁴⁸

İdealistler, savaş sonrası ortamda, barışın hakim olduğu mentaliteye dayanan devlet ilişkileri geliştirmek istemişler ve Milletler Cemiyeti gibi Birleşmiş Milletlerin ilk şekli sayılabilecek evrensel bir kurumu, tüm insanlık için uluslar arası hukuk normları çerçevesinde hayata geçirmişlerdir. İdealist

⁴⁶ Atilla Eralp, **a.g.e.**, s.60.

⁴⁷ Niccolo Machiavelli, **Hükümdar**, Çev. Özgür Yılmaz, İstanbul, Q matris Yayınları, 2004, s.7.

⁴⁸ Tayyar Arı, **a.g.e.**, s.89,

felsefe oluşumlarına güvenlik stratejileri açısından önemli katkılar sağlamış düşünürlerin başında Kant ve Wilson gibi düşünürler gelmektedir.

Liberalizm ise uluslar arası ilişkilerde realizmin yaptığı gibi sadece devleti muhatap almaz, sivil toplum kuruluşları ve çok uluslu ekonomik şirketleri de oluşturulacak politikalarda temasa geçilmesi gereken parametreler olarak, denklem içine dahil eder.

Liberaller için askeri gücü öncelikli bir seçenek olarak sunmak yanlış bir yaklaşımdır. Liberallere göre uluslar arası ilişkiler sadece güç dengesine bağlı değil, karşılıklı etkileşim içindeki yönetimin düzenlemeleri, uzlaşmış hukuk kuralları, kabul edilmiş normlar, uluslar arası rejimler ve kuramsal kurallar çerçevesinde işlemektedir.⁴⁹

Soğuk Savaş sonrası ortamda, ABD ve Sovyetler Birliği'nin güç dengesine dayanan sistemi çökünce, İdealist/liberalist felsefe, yeniden güvenlik stratejileri felsefelerinde önemli bir yer tutmaya başlamış ve bu durum 11 Eylül olayına kadar devam etmiştir.

Tüm bu tanımlamalardan sonra; ABD'nin 11 Eylül sonrası oluşturduğu güvenlik stratejisinin arka planında rol oynadığı bilinen Huntington ve Fukuyama gibi teorisyenlerle, tarihsel süreçte jeopolitik teoriler çerçevesinde fikirler öne süren, Mckinder, Ratzel, Mahan ve Spyskman gibi teorisyenlerin düşüncelerini bahsi geçen dört bölüm içindeki kategoriye koymak gerçekçi bir yaklaşım olmayacaktır. Çünkü Jeopolitik olgusu, Huntington veya ABD'nin 11 Eylül sonrası oluşturduğu güvenlik stratejisi'ne fikirsel zemin olmuş "Yeni Amerika'nın Yüzyıl Projesi" gibi düşünceler ve Thomas Hobbes'in siyaset kuramına dayanan⁵⁰ devletlerin rasyonel davranarak çıkarlarını maksimize edecek politikalar izledikleri anlayış olan realizm⁵¹ yaklaşımı ile örtüşse de, eşit güç dağılımına dayalı güç dengesini sağlamayı hedefleyen Morgenthau'ya ait yaklaşımlardan⁵² bir yerde ayrılmaktadır. Bu tespit

⁴⁹ Yılmaz Tezkan, **a.g.e.**, s.9.

⁵⁰ Tayyar Arı, **a.g.e.**, s.261.

⁵¹ Yılmaz Tezkan, **a.g.e.**, s.9.

⁵² J.Hans Morgenthau, **Uluslar arası Politika**, Cilt I, Ankara,çev.Baskın Oran, Ünsal Oksay, 1970, s.231-233.

doğrultusunda değerlendirilirse; Huntington, Fukuyama ve “Yeni Amerika’nın Yüz Yıl Projesi” gibi realizm olguları içeren teoriler, eşit güçler arasında mevcut düzeni muhafaza edecek, barışı getirecek düzeni sağlamak için değil, diğer ülkelere yaptırımlar içeren, onları bazı yönleriyle dünya barışını bozan olarak gören ve mevcut durumu yeniden dizayn etmeyi hedefleyen, hegomonik özellikler taşımaktadır. Bu nedenle dört kategoride tasnif edilen, güvenlik felsefelerine başka ülkeleri kontrollü biçimde etkisi altına almayı amaçlayan ABD’nin güvenlik yaklaşımını da ayrı bir tarz olarak ilave etmek gerekmektedir.

Güvenlik felsefesinde hegomonik nitelikli düşünce ise tarihsel süreç içinde daha çok “emperyal otorite modelleri”nde görülmüştür. Hardt ve Negri’ye göre imparatorluk, bütün “uygar” dünyaya hükmeden rejim demektir. Toprak temelli hiç bir sınır emperyal yapının hükümler alanını kısıtlayamaz. Bu nedenle, İmparatorluk kavramı fetihler sonucu ortaya çıkmış bir olgu olarak değil, tarihi etkili biçimde askıya alan ve yönlendirerek oluşturan bir terimdir.⁵³

İmparatorluk fikrinin ve sahip olduğu gücün politikalara yansımalarının felsefi eleştirisi ise daha ziyade idealizm düşünceleri çerçevesinde yapılmaktadır. İdealistler, imparatorluğun kurgulanmış bir hâkimiyete dayanmasına karşın, devlet çıkarları karşısında hedef ülke insan haklarını öncelikli kılan bir anlayışı değerli görmektedir.

Uluslar arası ilişkilere dolayısıyla güvenlik stratejisine temel olan felsefelere girmiş önemli idealizm teorilerinden biri de ünlü Alman düşünür Immanuel Kant tarafından 1795 yılında ileri sürülen “Ebedi Barış” teorisidir. Kant “Ebedi Barış” teorisinde; evrensel hukukun var olduğunu, bunun üstün bir niteliğe sahip olduğunu ve bu sebeple barış düşüncesinin mukadder ve doğal bir zorunluluk halinde karşımıza çıktığını, bütün insanlık ve dünyanın tek bir birim olduğunu, devletlerin ne olursa olsun, kendileri için değil, temelinde insan olan bir anlayış için var olduklarını⁵⁴ ifade ederek,

⁵³ Michel Hardt ve Antonio Negri, **İmparatorluk**, Çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul, Mart Matbaacılık, 2003, s.20-21.

⁵⁴ Tuncer Tuğcu, **Immanuel Kant ve Transedental İdealizm**, 1. Baskı, Ankara, Alesta Yayınları, 2001, s.1-7.

kurgulanmış suni düşünce yaklaşımları yerine, idealizm içeren ve insanlığı kuşatan bir güvenlik felsefesi ileri sürmüştür. Diğer yandan düşünce alanlarının hayali toplumlarını biçimlendiren kurmaca tarihlerin büyük ölçüde kurgulanmış biçimde seçilmiş verilerle oluşturulduğundan⁵⁵ hegomonik felsefeye gerekçe olan tüm verilerin olduğu ortam şartlarına göre değerlendirilmesi ve toplanan tüm verilerin maksatlı kullanım kullanılmadığının araştırılması gerekmektedir. Bu kapsamda, ABD Güvenlik Stratejilerinin (2001–2003) yönlendirici fikirlerinden biri olan Huntington'un "Medeniyetlerin Çatışması" yaklaşımını kurgulu biçimde, ABD çıkarları açısından kullanması hususu, Huntington'un kullandığı veriler dikkate alınarak değerlendirilmektedir. Zaten, güvenlik stratejilerine temel olacak "Grand Teori"nin en önemli yanı, başlangıçta çok yüksek genellemeye dayanan soyut nitelikli bir düşünce sistemi kurması, bu nedenle düşünürlerin bilimsel bir yapı içinde gözlem düzeyine inememeleridir.

"Grand Teoriler" kurgu odaklı ya da olması gereken hedeflere yönelik tasarlanarak yazıldıkları için üst genelleme düzeyine uygun bilgileri içermekte, yaşanan dönemin detaylı dinamiklerine eğilememektedirler.

Yaşanan sorunlara karşı gösterdikleri bu ilgisizlikleri, sonunda yazdıklarının gerçekçilikten uzak düşmesine yol açmaktadır.⁵⁶

Ayrıca, güvenlik stratejilerinin dayandığı felsefenin, tek boyutlu bakış içeren eksik yaklaşımlara sahip olup olmadığı yönüyle de araştırılmalıdır.

Yine Kant'ın "Ebedi Barış" teorisini 11 Eylül sonrası yaklaşım tarzları açısından ele alacak olursak; Kagan'a göre; Kant'ın bakış açısına güvenlik dünyasının sadece bir yönünü, barışın, diplomasinin, hukukun, anlaşma ve sözleşmeleri oluşturan tarih sonrası cennet felsefesine dayanmaktadır. Kaba güç ile birlikte güçlü olanın haklı olduğu bir ortamın geçerli olduğu ve güç ile iktidarın hukukun üstünde olduğu⁵⁷ düşüncesini ise hiç dikkate almamaktadır. Bu nedenle bir anlamda Kant sadece kendi düşüncelerine

⁵⁵ Anthony Giddens, **Siyaset, Sosyoloji ve Toplumsal Teori**, çev. Tuncay Birkan, İstanbul, Metis Yayınları, 2001, s.13.

⁵⁶ C.Wright Mills, **Toplumbilimsel Düşün**, Çev.Ünsal Oskay, İstanbul, Der Yayınevi, 2000, s.62.

⁵⁷ Joschka Fishcher, **Tarihin Dönüşü**, çev.Evrin Güney, İstanbul, Merkez Kitapları, 2005, s.153.

dayalı ideali arzu eden tek boyutlu güvenlik algılayışını taşımış, bu nedenle 11 Eylül gibi kaba gücün kullanıldığı saldırıları engellemeye yönelik güvenlik felsefesi geliştirememiştir.

Sonuçta bir ülkenin diğer bir ülke üzerindeki etkileri kapsamında “biz” ve “öteki” üzerine kurgulanacak güvenlik stratejilerinin felsefesi olarak seçilen düşünce, hegomonik veya empatik yaklaşımlara göre “öteki”ni nasıl gördüğünü ortaya koyacak ve böylece güvenlik felsefesi açısından yayılmacı veya kendini koruyucu özelliğe sahip olduğunu ifade etmiş olacaktır.

Habermas’ın belirttiği gibi, benimsemek, kendi içine kapatmak ve ötekine karşı kapanmak anlamına gelmektedir. Ötekini benimsemek, toplumsal sınırların da açık olmasını içermektedir⁵⁸ Ancak, bu toplumsal sınırlar bir ülkenin güvenlik felsefesi yönüyle diğerine teslim olmasında değil, değerlere ve güvenlik stratejilerindeki milli menfaatlere karşılıklı saygı çerçevesinde yerini bulmalıdır. Aksi takdirde bu yaklaşım, ülkelerin ortak menfaatlerini koruma yerine, tek taraflı hegomonik nitelikli dayatma olarak kabul edilecektir.

Ayrıca, Devlet düzeyinde yer alan Güvenlik Stratejilerinin fiziksel zemini olarak, ülke içindeki sınıf ayrımlarına dayanan Marksizm ile Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan ve diğer teorilere nazaran daha “insan” merkezli güvenlik olan “yapıcı güvenlik felsefeleri”ni de, güvenlik felsefeleri arasında kabul etmek gerekmektedir.

Söz konusu düşünceler etrafında genel bir değerlendirme yapıldığı takdirde, güvenlik stratejisi felsefelerinin, felsefeyi kullanan devlet adamlarının niyetlerine göre; barışçıl veya çatışmacı⁵⁹ nitelikli güvenlik stratejisi felsefeleri diye de tasnif edilebileceği değerlendirilmektedir.

V. GÜVENLİK-COĞRAFYA BİLEŞKESİ, JEOPOLİTİK FELSEFELER

11 Eylül sonrası ABD Güvenlik Stratejilerinin Türkiye’ye etkilerini güvenlik felsefeleri perspektifinde ilgilendiren diğer bir husus da jeopolitik doktrinler

⁵⁸ Jürgen Habermas, *Öteki Olmak, Ötekiyle Yaşamak*, çev. İlknur Aka, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları 2005, s.9.

⁵⁹ Beril Dedeoğlu, *a.g.e.*, s.112-121.

çerçevesinde oluşan fikirlerdir. ABD Güvenlik Stratejilerinin Türkiye'yi ilgilendiren; Karadeniz, Büyük Orta Doğu Projesi, Irak, Kafkasya ve Orta Asya ile Avrasya enerji kaynakları ve onlara ulaşım yollarına yönelik yaklaşımların zihinsel arka planını görebilmek ve değerlendirebilmek için, tarihsel süreçte ortaya çıkan jeopolitik yaklaşımların özelliklerini dikkate almak gerekmektedir.

Jeopolitik teorileri kullanan ülkeler, kurdukları sistemlerin siyasal yaklaşımlarının hedeflerini gerçekleştirmek doğrultusunda, işgal veya kontrol etmek istedikleri ülkelerin coğrafyası ve bu coğrafyada yaşayan insanlara yönelik politikalara zemin olacak düşüncelere ihtiyaç duymuşlardır. Jeopolitiğin temel dayanakları devlet, coğrafya, politika olgularıdır. Devlet unsuru toplum ve ulusu da içermektedir.⁶⁰

Jeopolitik tanımı ilk olarak İsveçli bilim adamı R.Kjellen tarafından kullanılmıştır. "Kjellen Jeopolitiği, devletin coğrafyası ile ilişkisini inceleyen bir disiplindir diye ifade etmiştir. Bir başka ifade ile jeopolitik coğrafyanın politikaya verdiği yöndür."⁶¹

Güvenlik stratejilerine felsefi alt yapı olan jeopolitik teoriler ise genel olarak Alman ve Amerikan ekollerinden türemiştir. Alman ekolündeki jeopolitik yaklaşımlar hayat sahası denilen coğrafya eksenine dayandırılmakta, Amerikan ekolü ise daha ziyade düşüncelerin yönlendirilmesini hedeflemektedir.

Almanların devleti önceliklendiren yaklaşımı, Sosyal Darwinizimden büyük ölçüde etkilenen bir fikir sistemidir. Darwin'in yeryüzünde yaşayan tüm canlılar için öne sürdüğü "tabii elenme", "varolma için savaş" ve "en uyumlu olanın yaşaması" gibi düşünceler Fredirich Ratzel tarafından devletler için de uyarlanmıştır. Ratzel'e göre devlet, tarih sahnesinde yok olmamak için gücünü "Hayat Alanı"ndan alarak mücadelesini devam ettirmek zorundadır.⁶²

⁶⁰ Suat İlhan, **Türklerin Jeopolitiği ve Avrasyacılık**, Ankara, Bilgi Yayınevi2005, s.42.

⁶¹ İlhan, **a.g.e.**, s.29.

⁶² Yılmaz Tezkan, M. Murat Taşar, **Dünden Bugüne Jeopolitik**, İstanbul, Ülke Kitapları, 2002, s.25.

Amerikan jeopolitik yaklaşımında ise; devletin soyut bir varlık olarak nasıl oluştuğuna önem vermeden, devletin gelişmesinin yöntemleri aranmaktadır.

Amerikan jeopolitik felsefeleri genelde kara ve deniz hâkimiyeti teorilerine dayanmaktadır. Deniz Hâkimiyeti teorisi olarak Alfred Mahan; kıyı şeritlerin birbiriyle ilişkili su yollarına, kritik ticaret deniz yollarına ve deniz aşırı üslere sahip olmayı deniz coğrafyası vasıtasıyla dünya hâkimiyetinin sağlanacağını ileri sürmüştür.

H.John Mckinder ise, Doğu Avrupa'ya egemen olan Heartland (Kalpgah'ı) kontrol eder, Heartland'a egemen olan devlet ise dünya adasına yani Avrasya'ya egemen olur, Avrasya'yı egemenliğine alan ülke ise dünyayı kontrol eder düşüncesiyle, ünlü "kara hâkimiyeti" teorisini öne sürmüştür.⁶³

Deniz ve kara hâkimiyeti teorilerinin ileri sürülmelerinden sonra özellikle Nicholas Spykman isimli teorisyen Mckinder'in "kara hâkimiyeti" teorisinin gerçekçi olmadığını, hâkimiyeti düşünen devletlerin Mackinder'in tanımladığı Avrasya coğrafyasına hâkim olmak yerine Kafkaslar ile Avrasya'yı çevreleyen deniz ulaşım yolları arasındaki kenar kuşak (Rimland) bölgeyi elde tutmanın hâkimiyet getireceğini iddia etmiştir. Bu bölge "Batı ve Orta Avrupa'yı, Türkiye, İran, Afganistan, Tibet, Çin ve Doğu Sibirya'yı ve Arabistan, Hindistan, Burma-Siam yarım adalarını içermektedir.⁶⁴ Spykman'a göre kenar kuşak bölgesi kara ve deniz hâkimiyeti teorilerinin arasında olup, bu bölgeye kim hükmederse Avrasya'ya hükmedebilecek ve böylece dünyanın kaderini yönlendirme fırsatını yakalamış olacaktır.⁶⁵

11 Eylül sonrası oluşturulan ABD Güvenlik Stratejileri açısından değerlendirildiği takdirde, ABD'nin Mahan, Mckinder ve Spykman'a ait her üç teoriden de yararlandığı düşünülmektedir.

Tüm yapılan değerlendirmeler ışığında güvenlik stratejilerine düşünce temelinde fikirsel destekleri veren güvenlik felsefeleri ve jeopolitik hâkimiyet

⁶³ Yılmaz Tezkan, M. Murat Taşar, **a.g.e.**, s.25.

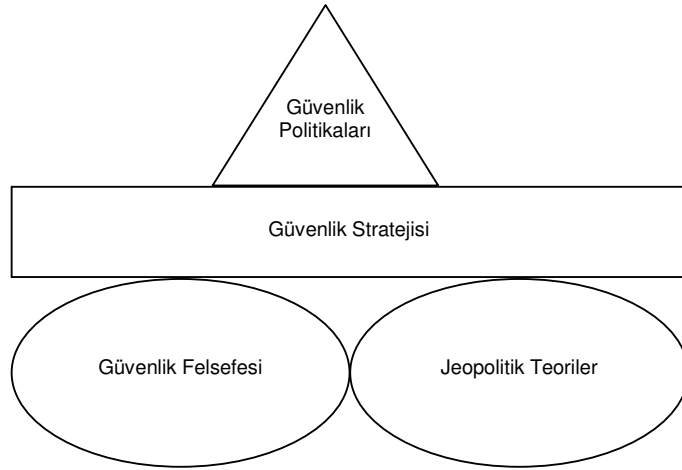
⁶⁴ Yılmaz Tezkan, M. Murat Taşar, **a.g.e.**, s.136.

⁶⁵ Yılmaz Tezkan, M.Murat Taşar, **a.g.e.**, s.140-145.

teorilerinin bazen birlikte, bazen de birbirlerinden bağımsız olarak kullanıldığı düşünülmektedir.

Güvenlik Stratejilerinin Dayandığı Temellerin Şekilsel İfadesi

Güvenlik stratejisinin teorik boyutlarını ifade ettikten sonra özetle, devlet düzeyinde hazırlanan bir güvenlik stratejisi, tanımsal, teorik, nitelik ve dayandığı düşüncelerin irtibatlı olduğu felsefelerden başlayıp, güvenlik politikaları biçiminde hayata geçirilinceye kadar devam eden bir süreçtir. Bu süreç şekilsel olarak ifade edilirse, bir güvenlik stratejisinin dayandığı temeller ve hayata geçiş aşamalarındaki ilişkilerin aşağıda gösterildiği biçimde olduğu değerlendirilmektedir.

Şekil-2

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN TARİHSEL SÜREÇTE MİLLİ GÜVENLİK STRATEJİSİ YAKLAŞIMLARI

I. TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN KURULUŞ DÖNEMİ GÜVENLİK STRATEJİSİ

Türkiye Cumhuriyeti'nin varoluş mücadelesi verdiği yıllar olan 1919–1923 dönemine ait milli güvenlik stratejileri, Mondros Mütarekesi, Sevr Antlaşması, Erzurum ve Sivas Kongreleri, Misak-ı Milli'nin ilanı, Lozan Antlaşması ve Cumhuriyetin ilanı gibi olaylarla şekillenmiştir.

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na girmesiyle başlayan çöküş, Osmanlı Devleti'nin bitişi anlamına gelen Mondros Mütarekesi ile dibe vurmuştur. Mondros Mütarekesi'nin devlet ve milleti başka devletlerin boyunduruğu altına sokmayı hedefleyen maddeleri, aynı zamanda Türk Milleti'ni Atatürk önderliğinde dirilme mücadelesine yöneltten etki yapmıştır.

Mondros Mütarekesi 25 maddeden oluşmuştur. Güvenlik perspektifinde ele alınırsa;

- ◆ Çanakkale ve Karadeniz boğazlarının müttefikler tarafından işgali,
- ◆ Hudutların muhafazası ve iç güvenliğin sağlanması için lüzumu görülen kuvvetlerden başkasının derhal terhis edilmesi,
- ◆ Müttefiklerin emniyetlerini tehdit edecek durum olduğu takdirde, herhangi bir stratejik noktayı işgal hakkına sahip olması,

gibi antlaşma maddeleri, Osmanlı Devleti'nin yavaş yavaş enkazı kaldırılan bir bina gibi, bir devleti aşamalı olarak ortadan kaldırmaya yönelik bir güvenlik stratejisi ile karşı karşıya geldiğini açıkça göstermektedir.

Mondros Mütarekesi'nin getirmiş olduğu koşullara karşı Türk Milletini harekete geçirerek, adım adım yıkılan enkazın üzerine yeni bir oluşum gerçekleştirme çabaları ise Atatürk'ün Samsun'dan başlattığı hareketle şekillenmeye başlamıştır.

Atatürk Samsun'dan sonra Havza'da, Osmanlı Devleti'nden ayrı olarak icra edeceği hareketin ilk sinyallerini, tüm ülke sathındaki sivil ve askeri yetkiliye "milli teşkilat" kurmaları yönünde talimat vererek göstermiştir.⁶⁶ Atatürk bu dönemde hukuken mevcudiyetini sürdüren Osmanlı Devleti'ni dikkate almadan, alternatif teşkilat çalışması yaparak, yeni bir devletin başlangıcı anlamına gelen teşkilat kurma girişiminde bulunmuş ve böylece, "var olma" olgusunu güvenlik stratejisinin temel düşüncesi olarak kabul etmiştir.

Atatürk Havza'dan sonra Amasya'da da bir genelge yayımlayarak, başlatmış olduğu bağımsızlık hareketinin gidişatını ve kapsayacağı insan kitlelerini yönlendiren açılımlarda bulunmuştur. Amasya Bildirisi'ne, "Milletin istiklalini, yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır"⁶⁷ ibaresi koyularak, Havza'da başlatılan milli teşkilatlanma girişimlerinin başarılı olabilmesi için halk desteğinin alınması hedeflenmiştir. Ayrıca Amasya'da "Milletin azim ve kararının" hayata geçirilerek somut biçimde mücadeleye dönüşmesi için Erzurum ve Sivas'ta kongreler yapılmasına karar verilmiştir.

Erzurum Kongresi kararlarından önce Atatürk "Milletin mukadderatına hâkim bir milli iradenin, ancak Anadolu'dan doğabileceğini" belirterek "Milli iradeye dayanan bir Millet Meclisi kurulmasını ve kuvvetini milli iradeden alacak bir hükümetin teşkil edilmesini, kongre çalışmalarının ilk hedefi olarak göstermiştir."⁶⁸

Erzurum Kongresi'nde;

- ◆ Milli sınırlar içinde bulunan vatan parçaları bir bütündür. Birbirinden ayrılamaz,
- ◆ Her türlü yabancı işgal ve müdahalesine karşı ve Osmanlı Hükümeti'nin dağılması halinde, millet topyekün kendisini savunacak ve direnecektir,

⁶⁶ M.Kemal ATATÜRK, **Nutuk**, 2. Baskı, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, C.I, 1984, s.22.

⁶⁷ ATATÜRK, **a.g.e.**, s.21.

⁶⁸ ATATÜRK, **a.g.e.**, s.45-46.

- ◆ Manda ve himaye kabul olunamaz,
- ◆ Milli Meclis derhal toplanacak ve hükümetin yaptığı işlerin kontrolünü yapacaktır⁶⁹ gibi, bağımsızlık yolunda önemli adımlar sayılabilecek kararlar alınmıştır.

Erzurum Kongresi'nde alınan kararlar güvenlik stratejisi olgusu perspektifinde ele alınırsa, "vatan'ın sınır olarak kabul edilen coğrafya içinde bütün olduğu" hükmü ile çeşitli gerekçelerle dış dayatmalar çerçevesinde, özellikle Mondros Antlaşmasının getirmiş olduğu maddeler doğrultusunda, ülkenin işgal edilmesine asla müsaade edilmeyeceği mesajının verildiği açıkça ortaya çıkacaktır.

Ayrıca, "Manda ve himayenin kabul olunamayacağı" hükmünün ilan edilmesi ise milletin tam bağımsızlığı amaçlayan bir hedef seçtiğini, Atatürk'ün başlatmış olduğu hareketin "milli iradeye" dayanmayı amaçladığını ve başka ülkelerin boyunduruğu veya sömürgesi şeklindeki bir devlet yapısının asla kabul edilmeyeceği anlamına gelmiştir.

Erzurum'da vatanın bütünlüğü ve himaye kabul edilmemesi gibi, kurulacak devletin yapısının ilk işaretlerini gösteren yaklaşımlar yanında, "Milli Meclisin derhal toplanması" kararının da alınması, Osmanlı Devleti'nin enkazı üzerine başlatılan hareketin, İstanbul Hükümeti ve işgalci devletleri dikkate almadan, kendi kendini yöneten bir yaklaşım içeren güvenlik stratejisi benimsendiğini göstermiştir.

Erzurum Kongresi kapanırken Atatürk'ün ifade ettiği, "Erzurum Kongresi bütün dünyaya karşı milletimizin varlığını ve birliğini gösterdi"⁷⁰ açıklaması, söz konusu stratejiyi çağırışması açısından önemlidir.

Sivas Kongresi'nde de, Erzurum Kongresi kararları kabul edilmiş ve bağımsız bir devlet yolunda Erzurum Kongresi'nde alınan "Milli Meclisin

⁶⁹ Semih Yalçın, "Milli Hakimiyet", **Erzurum ve Sivas Kongreleri Sempozyumu Bildirileri**, 1. Baskı, Ankara, Gazi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 2003, s.7.

⁷⁰ M.Kemal ATATÜRK, **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, 3. Baskı, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2006, s.8.

derhal toplanması” stratejik kararına destek olabilecek biçimde hükümet oluşturma anlayışının ilk basamağı olan, “Heyet-i Temsiliye” isimli, Erzurum ve Sivas Kongrelerine katılanları temsil eden bir grup kurulmuştur.⁷¹

Sivas Kongresi’nde ayrıca, Amerikan mandası isteyenlere karşı Atatürk’ün “Ya istiklal, ya ölüm” ifadesini kullanması, Atatürk’ün güvenlik stratejisi olarak “var olma” olgusunu birinci seçenek olarak ortaya koyduğunu, başka bir devletin himayesini ise “yok olma” ile eşdeğer tuttuğunu gösteren bir yaklaşım içinde olduğunu gösteren bir husus olmuştur.

Böylece güvenlik stratejisi perspektifinde Atatürk’ün yapmış olduğu açılım “kongreler sürecinin yerellik/bölgesellikten daha ötede önemli aşamalar sağlamasına”⁷² yol açmıştır. Erzurum ve Sivas Kongre kararları daha sonra İstanbul’da Meclis-i Mebusan tarafından “Misak-ı Milli” (Milli And) kararları olarak kabul edilmiştir.

“Misak-ı Milli’de kabul edilen ilkeler hem milli mücadele yıllarında, hem de sonraki dönemlerde Türk dış politikasının temelini teşkil etmiş ve bölünmez bir Türk yurdunun sınırları çizilmiştir.”⁷³

Daha sonra Misak-ı Milli kararları, TBMM tarafından kabul edilerek resmileştirilmiştir. Misak-ı Milli’de yer alan İstanbul kenti ile Marmara Denizinin güvenliği, Akdeniz ve Karadeniz Boğazlarının dünya ticaret ve ulaşımına açılması ile tam bağımsızlık ve özgürlük yolunda siyasal, yargısal, mali gelişmemizi önleyecek sınırlamalara karşı olunması⁷⁴ gibi kararlar, tam bağımsız Türkiye hedefinin somut güvenlik politikası parametreleri olmuştur.

Misak-ı Milli kararları bir anlamda kurulacak Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş aşamasındaki ilk güvenlik stratejisi anlamına da gelmiştir. Bu strateji Erzurum, Sivas Kongreleri ve Misak-ı Milli kararları ile birlikte ele alınırsa,

⁷¹ Kemal Arıburnu, **Sivas Kongresi Samsun’dan Ankara’ya Kadar Olaylar ve Anılarla Sivas Kongresi**, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 1997, s.115.

⁷² Vahdet Keleşyılmaz, “Belgelerle Anadolu Kongreleri Öncesi Türkiye’den Bir Kesit”, **Erzurum ve Sivas Kongreleri Sempozyumu Bildirileri**, Ankara, Gazi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 2003, s.122.

⁷³ Semih Yalçın, **Atatürk’ün Milli Dış Siyaseti**, Ankara, Berikan Yayınları, 2000, s.55.

⁷⁴ Baskın Oran, “Dönemin Dış Politikası”, **Türk Dış Politikası**, Ed.Baskın Oran, 8. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003, s.105-106.

kuruluş dönemi güvenlik stratejisinin; Türkiye'nin mali, hukuki, toprak ve deniz egemenlikleri açısından hiçbir ülkenin kontrolüne girmeden, bağımsız bir devlet olarak varlığını sürdürmesini hedefleyen bir yaklaşımı içerdiği açıkça görülecektir.

TBMM'nin kurulup faaliyetlerine başlamasından sonra devletleşme sürecindeki en önemli girişim, Kurtuluş Savaşının askeri boyuttaki hükümlerini ortadan kaldırıldığı Mondros-Sevr sürecinin, hukuki boyutta da ortadan kaldırılmasını sağlayarak, Türkiye Cumhuriyeti'ne giden yolun oluşmasına sebep olan Lozan Antlaşması çalışmaları olmuştur.

Lozan Antlaşmasında hedef, Erzurum-Sivas kongreleriyle başlayan süreçte karar verilen tam bağımsızlık amacının gerçekleşmesini ve "Misak-ı Milli" kapsamında yapılmış Antlaşmaların korunmasını sağlamak şeklinde belirlenmiştir.⁷⁵

23 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Antlaşmasında; sınırlarla ilgili meseleler, Türk Boğazları, azınlık meseleleri ve mali-iktisadi meseleler adları altında antlaşmalar yapılmıştır. "Lozan Antlaşması'nın Türkiye açısından üç büyük önemi vardır. Birincisi Lozan bir eşitlik belgesidir. Başta Sevr olmak üzere Birinci Dünya Savaşından sonra dayatılmak suretiyle imzalanan antlaşmalar gibi değildir. Gerçek bir müzakere sonucu imzalanmıştır. İkincisi Lozan bir iktisadi bağımsızlık belgesidir ve iktisadi millileşmenin ilk adımıdır. Üçüncüsü Lozan bir siyasal bağımsızlık belgesidir. Türkiye'yi bağımsız bir devlet olarak tanıyan ve bunu uluslar arası plan da tescil eden belgedir. Antlaşma Türkiye Devleti'nin kurucu belgesidir."⁷⁶

Lozan Antlaşması sonrasında Türkiye, bazı sorunlara yönelik çözüm düşüncelerini ileriki tarihlere bırakmak zorunda kalmıştır. Bu kapsamda İngiltere ile sorun olan Musul, Kerkük ve Süleymaniye üzerindeki Türkiye'nin hak iddiaları Milletler Cemiyeti'ne bırakılmış, Hatay'daki Türklerin kültürel özerklik taleplerinin kabul ettirilebilmiş olmasına karşın Hatay'ın Türkiye'ye ait

⁷⁵ Mustafa Yılmaz, **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, 2. Baskı, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları 1998, s.131.

⁷⁶ Baskın Oran, "Lozan'ın Temel Önemi", Ed.Baskın Oran, **a.g.e.**, s.222.

olma yönündeki politikalar dondurulmuştur. Türk Boğazlarında Türkiye'nin egemenlik haklarına yönelik beklentileri ise; Türkiye'nin pek istemediği biçimde uluslar arası Boğazlar Komisyonu yönetimine bırakılmıştır.

Böylece çözümü sonraya bırakılmak zorunda olan sorunlara rağmen Türkiye, söz konusu dönemde yok olma noktasından yeni bir devlet olma noktasına gelmiştir. Bu dönem, Atatürk'ün Erzurum-Sivas Kongrelerinde başlattığı, sonra Misak-ı Milli'de resmileşen ve Lozan'da bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkan, adım adım izlenen, taktik kademelendirmesi iyi planlanmış, idealist ancak objektif kriterlere dayanan realist nitelikli bir güvenlik stratejisi izlenen dönem olmuştur.

Daha sonraki dönemde ise Türkiye, halkın egemenliğine bağlı Cumhuriyet rejimini Lozan Antlaşmasından hemen sonra kendi iradesi ile tercih ederek, Atatürk'ün Samsun'dan itibaren hedeflediği tam bağımsız bir ülke oluşturma idealini gerçekleştirmiştir. 1923'de dünyadaki 84 bağımsız ülkeden ancak 32 sinde Cumhuriyet yönetiminin uygulandığı ve yeni dünya, hatta Avrupa ülkelerinin yarısından fazlasının henüz Cumhuriyet yönetimine geçmemiş olması dikkate alınacak olursa, Cumhuriyete geçme fikrinin çok cesur bir girişim olduğu anlaşılabilir.⁷⁷

Özetle, Türkiye kuruluş yıllarında Atatürk önderliğinde, savaş döneminde “var olmayı” ve “kurtuluşu”, barış döneminde ise halkın iradesine dayalı bağımsız bir devlet oluşturmayı hedefleyen, idealizm ve realizm karışımı güvenlik stratejileri izlemiştir.

II. TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN ATATÜRK DÖNEMİ GÜVENLİK STRATEJİLERİ (1923–1938)

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra, yeni bir devlet olarak hem uzun bir savaş döneminden çıkma sıkıntılarına, hem de Lozan Antlaşmasından kalan sorunlara karşı uğraş vermek durumunda kalmıştır.

⁷⁷ Hale Şıvgın, “Açış Konuşması”, **Cumhuriyetin 80.Yılı Sempozyumu Bildirileri**, Ankara, Gazi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 2006, s.XIII.

Bu kapsamda Türkiye 1923–1938 yılları arasında öncelikle, Atatürk'ün akılcı ve gerçekçi yaklaşımları çerçevesinde, Batılı ülkelerle Lozan'dan kalan sorunları çözümlenmeyi amaçlamıştır.⁷⁸

Söz konusu sorunlar;

- ◆ Yunanistan'la Yerleşik Ahali Mübadelesi Sorunu,
- ◆ İngiltere ile Musul Sorunu,
- ◆ Fransa ile Hatay Sorunu,
- ◆ Sovyetler Birliği ile karşılıklı güven ve dostluğun devamı konusu,
- ◆ İtalya'nın yayılmacı politikalarının oluşturduğu sorun,
- ◆ Balkan ve Doğu sınırların güvenliği ve
- ◆ Boğazların güvenliği şeklinde sıralanabilir.

Bu sorunlar çerçevesinde Türkiye'nin izlediği güvenlik stratejileri aşağıda ifade edilmiştir.

A. Yunanistan'a Yönelik Güvenlik Stratejisi

Lozan Antlaşmasında “Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme” kapsamında, Türkiye’de yaşayan Ortodoks Rumların İstanbul’da yaşayanları ile Batı Trakya’da yaşayan Türk nüfus mübadele kapsamı dışında bırakılmıştır. Bu protokole rağmen Yunanistan’ın İstanbul’da yaşayan Rumların sayısı konusunda farklı bir yaklaşım sergilemesi, Türk-Yunan ilişkilerinin ciddi biçimde gerilmesine sebep olmuştur.

Söz konusu sorun kısmen İnönü'nün 1925’de yeniden Başbakan olmasından sonra Ankara Antlaşması ile çözülmüştür. Bu çözüm aynı zamanda Türkiye'nin uluslar arası alanda yalnızlığını sona erdirmeye⁷⁹ güvenlik stratejisi uygulamasının ilk adımı olmuştur.

⁷⁸ Nevin Yurdsever Ateş, “Cumhuriyet Dönemi Türk Dış Politikası ve Hükümet Programları”, **Türk Dış Politikası**, Ed.İdris Bal, 2. Baskı, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2004, s.34.

⁷⁹ Melek Fırat, “Dostluk Dönemi (1928-1939)”, Ed.Baskın Oran, **a.g.e.**, s.345.

Daha sonraki dönemde 1930'da Atatürk'ün yönlendirmesi kapsamında Başbakan İnönü ve Yunanistan Başbakanı Venizelos Ankara'da üç ayrı antlaşma imzalayarak, Türkiye ve Yunanistan arasında nüfus mübadelesinden kaynaklanan sorunlarla, diğer siyasal ve ekonomik sorunlar büyük oranda çözülmüştür. Atatürk'ün Yunanistan'la Türkiye arasında oluşan barış atmosferinin ortaya çıkmasında, Lozan'dan sonra giriştiği reformist hareketin oluşturduğu ortamın büyük etkisi olmuştur.⁸⁰ Özetle Atatürk konusu dönemde, Yunanistan'ın oluşturabileceği tehditlere karşı söz barış antlaşmalarının sağladığı güven ortamının etkisini kullanan bir güvenlik stratejisi izlemiştir.

B. İngiltere'ye Yönelik Güvenlik Stratejisi

Türkiye ve İngiltere arasında Lozan sonrasına kalan en önemli mesele Musul sorunu olmuştur. Lozan Antlaşması gereği, çözümü ileriye bırakılan Musul konusu Türkiye ve İngiltere tarafından 20 Eylül 1924'de Milletler Cemiyeti'ne götürülmüştür. Milletler Cemiyeti'nin atadığı komisyon, Irak ve Musul'da "halk oylaması" talep eden Türkiye'yi haksız bularak, Irak'ın geleceğini Irak yönetimine dolayısıyla İngiltere'nin kontrolüne vermiştir. Böylece söz konusu dönemde İngiltere açısından asıl önemli olan husus ise Musul ve Irak'taki petrol yataklarının kontrolünü ele geçirmiştir.

Türkiye, İngiltere'nin gizlice yönlendirdiği iç ayaklanmalar ve İngiltere ile savaş ihtimalinin doğuracağı gerginlik ortamının muhtemel olumsuz sonuçlarını göz önünde bulundurarak Musul meselesinde Milletler Cemiyeti'nin kararını kabul etmek zorunda kalmıştır.⁸¹ Atatürk Musul'un İngiltere'ye verilmesi ile ilgili olarak, "Bizim için çok mühim ve hayati olan Musul Meselesi'ni muvakkaten (geçici olarak) takibini bahis mevzu etmemek fakat idari, siyasal, mali ve iktisadi vesair meselelerde millet ve memleketin

⁸⁰ Şaban Çalış-Birol Akgün, "Çatışmadan Uzlaşmaya 21. Yüzyıla Girerken Balkanlarda Türk-Yunan Rekabeti", Ed.İdris Bal, a.g.e., s.268.

⁸¹ Mehmet Gönlübol, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1990)**, 8. Baskı, Ankara, Siyasal Kitabevi, 1993, s.66

hukukunu istiklali⁸² için Musul meselesinde Milletler Cemiyeti'nin kararını kabul etmek zorunda kaldıklarını ifade ederek, Türkiye'nin gerçekçi bir güvenlik stratejisi izlediğini ilan etmiştir.

Bu gerçekçi politika söz konusu dönemde Atatürk'ün; Lozan Antlaşması sonrasında oluşan yeni Türk Devleti'nin geleceği için İngiltere ile var olan güç dengesizliğini doğru biçimde değerlendiren ve İngiltere'nin, Türkiye'nin iç sorunlarını Türkiye aleyhine kullanma ihtimalini göz önüne alan, maceracılıktan uzak bir güvenlik stratejisi uygulandığı anlamına da gelmektedir.

C. Fransa'ya Yönelik Güvenlik Stratejisi

Türkiye'nin Cumhuriyetin ilk yıllarında Fransa'ya yönelik güvenlik politikaları başlangıçta Türkiye'nin Fransa'ya olan borçları çerçevesinde şekillenmiştir. Daha sonraki aşamada, 1937'ye kadar olan dönemde ise Hatay'ın Fransa kontrolünde olmasının ve Hatay'daki Türklerin haklarının korunmasının oluşturduğu sorunlar çerçevesinde gelişmiştir.

Türkiye söz konusu sorunları halletmek üzere, sorunların ortaya çıkmasından itibaren aktif politikalar izlemiştir. Bu kapsamda Türkiye, Fransa'ya Osmanlı döneminden kalan borçlarını, Haziran 1933'de imzaladığı bir antlaşma ile sona erdirmiştir. Böylece yeni devlete intikal etmiş olan "Osmanlı Borçları Meselesi" tamamen çözülmüştür.⁸³

Hatay sorununun çözümü yönündeki ilk gelişme, Fransa'nın Suriye'deki manda yönetimini sona erdirmesinden sonra, Suriye'ye tanıdığı bağımsızlık hakkını, Hatay'daki Türklere de tanıması gerektiği düşüncesini Türkiye'nin gündeme getirmesiyle ortaya çıkmıştır. Sorunu kalıcı biçimde çözmek isteyen Atatürk, ilk aşamada Hatay'da herhangi bir şekilde toprak talebi ve sınır değişikliği istemediklerini ancak Hatay konusunda Meclis kürsüsünden millete söz verildiği için Hatay'ı almak zorunda olduğunu belirterek,⁸⁴ Fransızları

⁸² Semih Yalçın, **a.g.e.**, s.201.

⁸³ Fahir Armaoğlu, **20.Yüzyıl Siyasi Tarihi**, İstanbul, Alkım Yayınevi, 2004, s.583.

⁸⁴ İlhan Uzgel, **a.g.e.**,s.288.

kışkırtmayan ama sonuçta Hatay'ı geri almayı hedefleyen bir güvenlik stratejisi izlemiştir. Hatay, en sonunda Milletler Cemiyeti kararları neticesinde bağımsız bir devlet olmuş ve sonradan Türkiye'ye katılmıştır.

Ç. Sovyetler Birliği'ne Yönelik Güvenlik Stratejisi

Atatürk'ün Cumhuriyetin ilk yıllarında akılcılık ve gerçekçiliğe dayanan yaklaşımla güvenlik stratejisi yürüttüğü diğer bir ülke de, Sovyetler Birliği olmuştur. Söz konusu yılların başlangıcında Türkiye, yeni siyasal yapısını kurarken komünizme karşı özenle uzak kalmaya çalışmıştır. Atatürk'ün "Yurtta Sulh Cihanda Sulh" ilkesi Ruslar tarafından "Sovyetler Birliği'nin iç işlerine karışmama" olarak da algılandığı için Atatürk'ün barış eksenli yaklaşımı Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye müdahalesine bir müddet engel olmuştur.⁸⁵

1920–1934 döneminde iki ülke liderlerinin yakınlaşma içerisine girmesine rağmen, Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye karşı hegemonik ideolojik yaklaşımlar sergilemeye devam etmesi, Boğazlar üzerindeki emellerini açığa vurması ve eski toprak taleplerini tekrar gündeme getirmesi gibi nedenlerle ilişkiler yeniden güvensizlik atmosferine girmiştir.⁸⁶

Türkiye, Sovyetlerle 1929 yılında imzalamış olduğu Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması gereği Sovyetler Birliği'ne danışarak ancak Sovyetlerden önce 1932'de Milletler Cemiyeti'ne üye olması, bir anlamda "batı ülkeleri"nin stratejilerine doğru yönelmek çabaları olarak görüldüğünden batı devletlerinin desteğini almıştır. Bu yaklaşım Türkiye'nin siyasi tercih olarak batı dünyası yönünde adım atmasının ilk uygulaması ve Türk-Rus ilişkilerinin bozulmasının ilk kırılma noktası olmuştur. Özetlenecek olursa Atatürk Döneminde Türkiye, Sovyet Rusya'nın emperyal politikalarına karşı, batı ülkeleri ile güç dengesini sağlayan ve böylece Sovyet Rusya'yı Türkiye'ye yönelik emellerinde pasif konumda tutan akılcı bir güvenlik stratejisi izlemiştir.

⁸⁵ Erel Tellal, "SSCB'yle İlişkiler", Ed.Baskın Oran, **a.g.e.**, s.314

⁸⁶ Ertan Efegil, "Türk-Rus İlişkileri, Bölgesel İşbirliği veya Stratejik Kazanç", Ed.İdris Bal, **a.g.e.**, s.343

D. İtalya'ya Yönelik Güvenlik Stratejisi

İtalya, söz konusu dönemde 1'inci Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan şartların kendi milli menfaatlerine aykırı olduğu düşüncesi çerçevesinde politikalar izlemeye başlamıştır.

Bu kapsamda Mussolini, Avrupa'da İtalya'nın pozisyonunu kuvvetlendirmek için Türkiye ve Yunanistan'a yönelik açılımlara girmiştir. Bu açılımlar doğrultusunda İtalya,1927'de Türkiye ve Yunanistan'a dostluk ve tarafsızlık antlaşması önermiştir.⁸⁷ İtalya'nın yayılmacılığın zeminini oluşturmak maksadıyla yaptığı öneri karşısında Türkiye; Mussolini politikalarına alet olmamış, İtalya'yı dengelemek ve caydırmak için İtalya'nın yayılmacı politikalarına karşı çıkan, Fransa ve İngiltere ile yakın ilişkiler geliştirmiştir.

İtalya'nın 1939'da Arnavutluk'u işgal etmesi, kendi güvenliği için Balkanlardaki statükonun korunmasına büyük önem veren Türkiye'nin kaygılarını en üst noktaya çıkarmıştır. Atatürk, 1'inci Dünya Savaşı'nın Avrupa'da oluşturduğu yıkıcı sonuçları dikkate alarak, İtalya'nın tekrar bir büyük savaşa sebep olabileceğini hesaplayan bir yaklaşımla , İngiltere ve Fransa ile daha da yakınlaşmış ve bu ülkelerle işbirliği içine girmiştir.

Türkiye'nin İtalya'ya karşı söz konusu dönemdeki güvenlik stratejisi; barış ortamını mutlaka korumayı hedefleyen, bunu sağlamak için ise kısa zaman önce Türkiye'nin düşmanları olan Fransa ve İngiltere gibi ülkelerle bile işbirliğine girebilen gerçekçi yaklaşımlara dayanmıştır.

E. Balkan ve Doğu Sınırlarında Güvenlik Stratejisi

Atatürk'ün Cumhuriyet'in ilk yıllarında ikili ilişkiler kapsamında geliştirdiği yaklaşımlara ilave olarak güvenlik stratejisi olarak izlediği diğer bir yöntem ise bölgesel ittifaklar vasıtasıyla, genç Cumhuriyetin pozisyonunu güçlendirme yaklaşımı olmuştur. Bu kapsamda Türkiye doğu ve güney sınırlarını emniyete alan Sadabat Paktı ile batı sınırlarını güvence altına alan Balkan Paktı

⁸⁷ İlhan Uzgel,"Almanya'yla İlişkiler", Ed.Baskın Oran, **a.g.e.**, s.297

oluşturma çabalarına girmiş ve sonuçta söz konusu ittifakların oluşturulmasını başarmıştır.

Balkanlar, söz konusu dönemde 1'inci Dünya Savaşı sonrası düzenlemelerden memnun olmayan Almanya, Bulgaristan ve İtalya'nın dikkatlerini yönelttikleri ve toprak değişikliği istedikleri bölgelerin başında yer almıştır.

Almanya ve İtalya'nın Balkanlara yönelik düşünceleri, özellikle "1933'de Nazi Partisi'nin Almanya'da iktidara gelmesi, Balkan ülkelerinin işbirliği çabalarının hızlanmasına yol açmıştır."⁸⁸ Bu kapsamda Bulgaristan ve İtalya'nın karşı çıkmasına rağmen Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya'nın katılımıyla 09 Şubat 1934'de Balkan Antantı'nın kurulması gerçekleştirilmiştir.

Ayrıca, Türkiye Balkan Antantı'nın dengeleri bozarak Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye karşı olumsuz politikalar oluşturmasını engellemek maksadıyla, Balkan Antantı sözleşmesine "Türkiye'nin Sovyetler Birliği'ne karşı yöneltilmiş herhangi bir eyleme hiçbir zaman katılmayacağı"⁸⁹ çekincesini koydurarak, dengeleri ciddi biçimde gözeten nitelikte güvenlik stratejisi izlemeye çalışmıştır. Atatürk söz konusu önleme ilave olarak, Balkan Paktının kurulmasında diplomatları direk olarak yönlendirerek Balkan ülkeleri arasında ortaya çıkması muhtemel anlaşmazlıkların aşamalı olarak çözümlenmesini de sağlamıştır.⁹⁰ Böylece bölgesel işbirliğinin küçük gerekçelerle tehlikeye girmesinin ve dolayısıyla Almanya ve İtalya'nın Türkiye'yi etkileyebilecek ortamı bulmasının önünü tıkayan akılcı bir yaklaşım sergilenmiştir.

Türkiye Balkan Antantı'nın kurulmasıyla batı sınırlarından, yani Yunanistan'dan oluşabilecek muhtemel tehditleri de geçersiz hale getirmiş ve Balkan ülkeleri arasında oluşan güven atmosferini Avrupa'da gittikçe

⁸⁸ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s637.

⁸⁹ Melek Fırat, "Balkan Atantı", Ed.Baskın Oran, **a.g.e.**, s.352.

⁹⁰ Seyfi Taşhan, "Atatürk'ün Dış Politikası", **Cumhuriyet'in 80. Yıl Bildirileri**, Ankara, Gazi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 2006, s.38.

büyüyen Alman-İtalyan tehdidinin, Türkiye sınırlarından çok önceki bölgelerde karşılanmasını sağlamıştır.

Böylece Atatürk'ün Balkan Antantı yaklaşımı; ikili ilişkiler kapsamında tehditlerin ortadan kaldırılması politikasına ilave olarak, bölgesel pakt vasıtasıyla Türkiye'nin emniyetini sağlayan tamamlayıcı nitelikte bir güvenlik stratejisi olmuştur. Bu strateji Kurtuluş Savaşı'nda Türkiye'ye düşman olan Balkan ülkelerinin, Türkiye ile aynı tarzda düşünmesine ve Türkiye'nin bölgede yalnız kalmasının engellenmesine yol açmıştır.

Türkiye, Cumhuriyetin ilk yıllarında batı sınırlarını güvence altına alan Balkan Pakti'na ilave olarak, güney ve doğu sınırlarını da emniyet ortamında tutacak benzer girişimi, Irak ve İran'la Sadabat Pakti'nı hayata geçirerek yapmıştır.

Türkiye'nin Sadabat Pakti'nin kurulması için söz konusu tarihte güvenlik perspektifinde iki önemli gerekçesi olmuştur. Bunlar, sınır sorunlarının kalıcı biçimde çözülmesi ve katılımcı ülkelerin bağımsızlık ve egemenliklerini vurgulama isteklerinin sağlanması düşünceleridir.⁹¹

Paktın kurulmasında, Türkiye, Irak ve İran sınırlarındaki Kürt aşiretlerinin yol açtığı sınır ihlalleri ve bu ihlallerin oluşturduğu istikrarsız ortamın ortadan kaldırılmasını da hedeflenmiştir.⁹²

F. Boğazların Güvenliği

Cumhuriyetimizin Atatürk döneminde çözümlenen önemli sorunlarından bir diğeri ise Misak-ı Milli'den beri Türkiye açısından egemenlik yönüyle önemi vurgulanan ve Lozan'da Türkiye'nin o dönemdeki şartlar nedeniyle kabul etmek zorunda kaldığı, İstanbul ve Çanakkale Boğazlarının Türkiye'nin egemenliğinin dışında, uluslar arası bir komisyon tarafından yönetilme sorunu olmuştur.

⁹¹ Atay Akdevelioğlu-Ömer Kürkçüoğlu, "Sadabat Pakti", Ed.Baskın Oran, **a.g.e.**, s.367.

⁹² Çağrı Erhan, **Türkiye ve Bölgesel Örgütler Beş Deniz Havzasında Türkiye**, 2. Baskı, Der. Mustafa Aydın, Çağrı Erhan, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2006, s.395.

Türkiye Lozan Barış Sözleşmesi'nin getirdiği Boğazlar rejimini kendi lehine değiştirmek maksadıyla, 1933'den itibaren diplomatik girişimlerini ciddi biçimde sürdürmüştür. Bu kapsamda konu 1935'de önce Milletler Cemiyeti'ne, sonra Balkan Antantı'na getirilerek sorunun uluslar arası ortamda Türkiye lehine algılanması için çaba sarf edilmiştir.

1936 yılında İtalya'nın Milletler Cemiyeti'ni hiçe sayarak Habeşistan'ı işgal etmesinin uluslar arası ortamda oluşturduğu atmosferi iyi kullanan Türkiye, "Karadeniz'deki durumun değiştiğini ve Akdeniz'de dengesizlik oluştuğunu"⁹³ ileri sürerek, uluslar arası hukukun "rebus sic standibus" (koşullar değiştiği takdirde) hükmünün Boğazlar rejimi açısından uygulanmasını talep etmiştir.

Sonuçta 1936 yılında ilgili tarafların katılımıyla Montreux Boğazlar Sözleşmesi imzalanarak, boğazların denetimini yapan komisyon kaldırılmış, komisyonun yetkileri Türkiye'ye aktarılmış ve Türk askerinin boğazlara yerleştirilmesi sağlanarak, Türkiye'nin Boğazlar Bölgesi'nde egemenliği yeniden kurulmuştur.⁹⁴

Özetle Atatürk akla ve mantığa dayalı bir yaklaşımla, Türkiye'nin 1923 şartlarında kabul etmek zorunda kaldığı Boğazların egemenliği sorununu, 13 yıl süren çabalar neticesinde, birbirini olumlu etkileyen diplomatik girişimlere dayalı güvenlik stratejisi uygulayarak çözmesini bilmiştir.

Boğazların egemenliğini elde etmeye yönelik diplomatik nitelikli güvenlik stratejisi, Atatürk'ün Türkiye'yi Balkan Antantına sokarak Balkan ülkelerinin desteğini elde etmesi ve bu desteğin uluslar arası konjonktüre yansıtılması parametrelerine dayanmıştır.

Böylece, Türkiye'nin toprak egemenliğini ikiye bölmüş Boğazlar coğrafyasının tekrar birleştirilerek, Erzurum Kongresi'nden beri Türkiye'nin hedefi olan "ülkenin bölünmez bütünlüğü" hedefinin gerçekleştirilmesi sağlanmıştır.

⁹³ Kudret Özersay, "Montreux Boğazlar Sözleşmesi", Ed. Baskın Oran, **a.g.e.**, s.371.

⁹⁴ Ali Kurumahmut, **Montrö Sözleşmesi Türk Boğazları ve Karadeniz**, İstanbul, Türk Deniz Araştırmaları Vakfı Yayınları, 2006, s.84.

Sonuç olarak, 1923–1938 tarihleri arasında Cumhuriyet'in Atatürk yönetiminde olan yıllarında Türkiye;

- ◆ Lozan'dan kalan sorunları ilgili ülkeler ile karşılıklı ilişkiler geliştirerek çözme,
- ◆ Bölgesel ittifaklar sağlayarak büyük tehditleri ve sınır sorunlarını engelleme,
- ◆ Sabırlı diplomatik girişimler oluşturarak uluslar arası ortamı etkileme parametrelerine dayanan akılcı ve gerçekçi güvenlik stratejileri izlemiştir.

Atatürk söz konusu dönemde tüm güvenlik sorunlarını ortadan kaldırıp, Türkiye'yi savaşa sokmamayı ve böylece yeni kurulmuş Türkiye Cumhuriyeti'ni güçlü bir devlet yapısına kavuşturmayı amaçlamıştır. Çünkü her dönemde olduğu gibi o dönemde de Türkiye'de ihtiyaç duyulan en önemli husus, güçlü bir ulusal devletin varlığı olmuştur.⁹⁵ Aksi takdirde güvenliğini tam olarak sağlayamamış ve egemenliğini her boyutta elde edememiş bir Türkiye'nin devlet olarak varlığını devam ettirmesi mümkün olamayacaktır.

Teorik ekseninde değerlendirildiği takdirde, Türkiye Cumhuriyeti'nin 1923 – 1938 yılları arası güvenlik stratejisinin; idealizm ve realizm özellikleri taşıyan, “öteki”nin haklarını gözeten bir güvenlik felsefesinin izlerini barındırdığı ve diplomasiyi barış aracı olarak kullanan nitelikleri içerdiği değerlendirilmektedir.

III. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ VE SONRASI DÖNEMDE TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN MİLLİ GÜVENLİK STRATEJİLERİ

Atatürk'ten sonra İnönü Yönetimi'nin yaptığı ilk önemli uluslar arası işbirliği, Türkiye'nin İngiltere ve Fransa ile 1939'da bir araya gelerek gerçekleştirdiği ve Akdeniz'de savaş çıkması durumunda imzacı ülkelerin birbirlerini desteklemesini zorunlu kılan Üçlü İttifak Anlaşması olmuştur.

⁹⁵ Hale Şıvgın, “Açış Konuşması”, **Erzurum ve Sivas Kongreleri Sempozyumu**, Ankara, Gazi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 2003, s.XX.

Bu ittifakla Türkiye, Avrupa'da gittikçe büyüyen Almanya ve İtalya'nın yayılcı emellerine karşı kendi çıkarlarını korumayı garanti altına almayı hedeflemiştir. Bu garanti doğrultusunda Türkiye, hem Fransa'nın bir Alman saldırısını yeterince uzun zaman meşgul edip yıpratacağı, hem de Fransız donanmasının İtalya'yı Akdeniz'e inmekten alıkoyacağı, böylece Alman ve İtalyan kuvvetlerinin Türkiye'yi tehdit etmesine engel olunacağı düşüncelerini taşımıştır.

Ancak Almanya'nın 1939'da ve İtalya'nın 1940'da savaş başlatıp tüm Avrupa'ya yayması ve hatta Almanya'nın iki yıl gibi kısa bir zaman diliminde Türkiye sınırına kadar olan ülkeleri süratle işgal etmesi, Türkiye'nin tüm dengeleri üzerine kurarak tercih ettiği ittifakı anlamsız kılmıştır..

Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı başladığında temel politikası, ulusal egemenliğine ve toprak bütünlüğüne zarar gelmeden bu badireyi güvenli şekilde atlatabilmek şeklinde olmuştur.⁹⁶

Almanya'nın işgalci tutumu karşısında, Sovyetler Birliği, İngiltere ve Fransa Milletler Cemiyeti'nde Almanya'ya karşı ortak bir politika belirlenmesi teklifini gündeme getirmiş, ancak Almanya'nın gücü karşısında diğer ülkeler bu teklife olumlu yanıt verememiştir.

Bu gelişme üzerine durumun iyi olmadığını gören Sovyetler Birliği yaklaşımını değiştirerek, 1938 yazından itibaren Almanya ile yakınlaşma politikası takip etmeye başlamıştır.⁹⁷ Sovyetler Birliği aynı dönemde Türkiye ile de Almanya'ya karşı ittifak oluşturma çabalarına girmiş, böylece Türkiye'nin sadece İngiliz-Fransız bloğu ekseninde hareket etmesini engellemeye çalışmıştır.

Ancak Sovyetler Birliği'nin Boğazlarda hak iddia taleplerini tekrar gündeme getirerek, Montreux Boğazlar Sözleşmesinde Rusya lehine değişiklikler içeren 11 maddelik yeni Boğazlar Sözleşmesi hazırlanması⁹⁸ üzerine

⁹⁶ Mustafa Aydın, "İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye", Ed.Baskın Oran, **a.g.e.**, s.399.

⁹⁷ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.281.

⁹⁸ Kamuran Gürün, **Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1953)**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayını, 1991, s. 66-70.

Türkiye, Sovyetler Birliği'ne kuşku ile bakmaya ve İngiltere-Fransa ittifakına ciddi olarak yönelmeye başlamıştır.

Bu dönemde Türkiye, Sovyetler Birliği'nin Boğazlar üzerindeki emelleri ile Hitler'in Boğazlara yönelik planları kapsamında oluşan rekabet ortamında Montreux şartlarının Türkiye aleyhine değişmemesini sağlamıştır. Türkiye bu süreçte hem Almanya, hem de Sovyetler Birliği ile bu ülkelerin birbirlerine karşı çelişkilerinden istifade ederek dengeyi sağlayan nitelikte bir güvenlik stratejisi izlemiştir.

Türkiye gittikçe gerginleşen 2'inci Dünya Savaşı öncesi ortamda Almanya ve Sovyetler Birliği'ne yönelik denge stratejisini sürdürebilmek için, Sovyetler Birliği ile 1929'dan beri var olan Saldırmazlık Antlaşmasına benzer bir sözleşmeyi, Almanya ile de hayata geçirmiştir.

Ancak Alman-Sovyet Savaşının başlaması ile birlikte, her iki devlet Boğazları kendi lehine kullanmak maksadıyla Türkiye'ye baskı yaparak, söz konusu denge stratejisini zora sokmuştur. Türkiye ise bu dönemde Almanya ve Sovyetler Birliği'nin boğazlara yönelik planlarından doğan rekabet ortamını, kendi güvenliğine katkı sağlayacak biçimde kullanmaya çalışmıştır.

ABD'nin 6 Haziran 1944'de başlayan Normandiya Çıkartması, 1942 Stalingrad mağlubiyetine ilave olarak 1945'de Almanya'nın yenilgisi ile sonuçlanan yolda önemli bir gelişme olmuştur. İkinci Dünya Savaş boyunca Türkiye, "maceracılığa kaymadan, tek bir tarafa bağlılığı vurgulamayan ve mümkün olduğunca savaş dışı kalmaya çalışan bir denge politikası izlemiştir."⁹⁹ Ancak savaş boyunca tarafsız kalmaya çalışmanın faturası, savaştan galip çıkan ve Boğazlar üzerinde tarihi emellerini unutmayan Sovyetler Birliği'nin, bu kez karşısında dengeleyici bir devlet olmadan Türkiye'yi tehdit etmesi şeklinde ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin maruz kaldığı güvenlik boşluğu, yeni süper güç ABD'nin Avrupa'ya yönelik geliştirdiği politikalarla bertaraf edilinceye kadar devam etmiştir.

---

⁹⁹ Mustafa Aydın, "Savaşın Sonu ve Türkiye", Ed.Baskın Oran, **a.g.e.**, s.475

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra savaşın galipleri Almanya'da Potsdam'da bir araya gelerek, savaş sonrası dünya düzeninin nasıl oluşacağını ve savaş tazminatlarının hangi yöntemlerle karşılanacağını konuşmuşlardır. Potsdam Konferansı'nda Sovyetler Birliği, Boğazlar üzerindeki tarihi emellerini tekrar gündeme getirmiştir. Kuşkusuz Sovyetlerin bu yaklaşımında, savaştan güçlü çıkmasının ve yayılcı bir ülke haline gelmesinin önemli rolü olmuştur.¹⁰⁰

Ancak, Potsdam Konferansı'nda Boğazlarla ilgili herhangi bir karar sonuç bildirisinde yer almamıştır. Sadece, ABD, İngiltere ve Sovyetler Birliği arasındaki bir protokolle, Montreux Sözleşmesinin zamanın şartlarına göre değiştirileceğini içeren bir kısa açıklamada ifade edilmiştir.

Potsdam'da Sovyetlerin gündeme getirdiği Boğazlar konusundaki gelişmeler Türkiye'yi ciddi biçimde endişeye sevk etmiştir. Montreux Sözleşmesi'nin geleceği konusunda ABD, İngiltere ve Sovyetler Birliği arasında mutabakat anlayışının tam oluşmayışı, Türkiye'nin 2'inci Dünya Savaşı süresince uygulayarak büyük tecrübeler kazandığı denge politikası yaklaşımlarını bırakarak, daha aktif hareket etmesine ve inisiyatif almasına sebep olmuştur.¹

Bu kapsamda Türkiye 20 Ağustos 1945'de Washington yönetimine resmi nitelikli bir mesaj göndererek, Boğazlarda "geçiş serbestisi ve barışın korunmasının Amerikan garantisine alınmasını"¹⁰¹ talep etmiştir. Bu yaklaşım Sovyetler Birliği'nin Boğazlara yönelik tarihi emellerine set çekme anlamına geldiği kadar, Türkiye'nin 1945'den sonra güvenlik stratejisi yaklaşımlarının "batı dünyası" perspektifinde oluşmasının da başlangıcı olmuştur.

Böylece Türkiye, Misak-ı Milli kararlarından itibaren devlet egemenliğinin ve bütünlüğünün önemli sembolü sayılan Boğazları, ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki rekabet ortamının unsuru olarak kullanıp, ABD'nin Türkiye lehine karar almasına sebep olan bir güvenlik stratejisi izlemiştir. Bu strateji aynı

¹⁰⁰ Haydar Çakmak, **Avrupa Güvenliği**, 2. Baskı, Ankara, Akçağ Yayınları, 2003, s.113.

¹⁰¹ Çağrı Erhan, "ABD ve NATO'yla İlişkiler", Ed.Baskın Oran, **a.g.e.**, s.523

zamanda 2'inci Dünya Savaşı sonrası iki kutba ayrılmaya başlamış dünya düzeninde Türkiye'nin, batı dünyasında yer almasına ve günümüze kadar yansıyan ABD Güvenlik Stratejilerinin etkisinde hareket etmesine de öncülük etmiştir.

IV. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE TÜRKİYE CUMHURİYETİ MİLLİ GÜVENLİK STRATEJİLERİ

Soğuk savaş döneminde ülkeler, Sovyetler Birliği'nin başını çektiği "Doğu Bloku" veya ABD'nin liderliğini yaptığı "Batı Bloku" etrafında iki kutuba ayrılarak, keskin biçimde tercilerini yapmak zorunda kalmıştır.

Türkiye'nin 2'inci Dünya Savaşının hemen sonrasında "Batı Dünyası"ni tercih etmesi, ABD'nin Soğuk Savaş sürecince geliştirdiği ve iki kutuplu düzenin gerekleri çerçevesinde oluşturduğu ortama paralel politikalar izlemesine yol açmıştır.

İki kutuplu dünyanın kesin sınırlarının oluşmasından önceki dönemde Sovyetler Birliği'nin askeri gücü öncelikli gören yaklaşımları, ABD'nin farklı önlemler içeren stratejiler geliştirmesine yol açmıştır. Bu kapsamda ABD; Türkiye ve Yunanistan'ın Sovyet tehdidinden korunmasını sağlamak amacıyla Truman Doktrini'nini gündeme getirmiştir.

Başkan Truman, 12 Mart 1947'de "hür dünyanın halklarına yardım etmek ABD'nin politikası olmalıdır"¹⁰² ifadesini kullanarak, Türkiye ve Yunanistan'ın Sovyetlere karşı verdikleri mücadelede ABD tarafından destekleneceğini resmen ilan etmiştir.

ABD'nin kendi stratejik kaygıları çerçevesinde oluşturduğu Truman Doktrini, Türkiye tarafından olumlu biçimde karşılanmış ve kısa zaman içinde kabul edilmiştir. Bu kabul, 2'inci Dünya Savaşı sonrasında Boğazlar konusunda desteğini almak için yapmış olduğu tercihe ilave olarak, Türkiye'nin artık kesinlikle "batı kutbu"nda olduğunu gösteren bir yaklaşım olmuştur. Türkiye'nin söz konusu dönemde Truman Doktrinini ve Amerikan

¹⁰² Abdulkadir Baharççek, "Soğuk Savaşın Sona Ermesinin Türk Dış Politikası Üzerindeki Etkileri", Ed.İdris Bal, a.g.e., s.66-67

yardımlarını kabul etmesinin nedenleri olarak, Sovyet tehdidi, ekonomik koşulların yetersizliği ve Türk ordusunun modern silah ihtiyacının karşılanması gibi hususlar gösterilmiştir.¹⁰³

ABD Truman Doktrini doğrultusundaki desteği, ABD'nin Avrupa ülkelerine Sovyet yayılmasını engellemek ve savaşın yol açtığı yoksulluğu gidermek için oluşturduğu "Marshall Yardımı" isimli projeye, Türkiye ve Yunanistan'ı dahil etmesiyle güçlendirilmiştir. Bu kapsamda Türkiye ve Yunanistan'a ekonomik ve askeri nitelikli yardımlar yapmış, böylece Türkiye ve Yunanistan'ın Sovyetler karşısındaki konumları güçlenmiştir.

Marshall Yardımları Sovyetlere karşı Türkiye'nin güçlenmesine katkı sağlamasının yanında, Türkiye'nin dışa, özellikle de ABD'ye ekonomik boyutta bağımlı olmasının başlangıcı olmuştur. Bu bağımlılık sonraki dönemlerde Türkiye'nin oluşturmak istediği güvenlik stratejilerinin ABD'ye paralel biçimde gerçekleşmesine de yol açmıştır.

Truman Doktrinini hayata geçiren ABD, Sovyetler Birliği'nin yayılmacı uygulamalarını frenlemek için "yardım" gibi geçici nitelikli bir yöntemle ilave olarak, askeri ittifaklar oluşturma düşüncesine de girmiştir. Zaten söz konusu dönemde "iki dünya savaşından elde edilen tecrübeler, Avrupa'da güvenliğin sağlanması için ABD'nin de içinde olmasını gerektiren, bir kolektif güvenlik yapısının oluşturulmasını zorunlu kılmıştır."¹⁰⁴ Bu zorunluluk kapsamında gelişen düşünceler, 1949'da ABD öncülüğünde Kuzey Atlantik İttifakı, NATO'nun kurulması ile hayata geçirilmiştir.

Türkiye, uluslararası ortamda pozisyonunu güçlendirmek ve Sovyet tehdidini dengelemek amacıyla, kurulduğu zamandan itibaren NATO'ya dahil olmaya çalışmıştır. 1950 yılında BM'in Kore'ye asker gönderme kararı üzerine, Menderes Hükümeti stratejik bir tercihte bulunarak Kore'ye asker gönderme kararı almıştır. Bu durum Türkiye hakkında batı ülkeleri ve özellikle ABD yönetiminde sempati oluşturmuş, bu sempati "ABD'nin Sovyetler Birliği'ne yakın bölgeler olan Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya girmesine

¹⁰³ Çağrı Erhan, "Truman Doktrini", Ed.Baskın Oran, a.g.e., s.532

¹⁰⁴ Haydar Çakmak, a.g.e., s.196.

destek vererek kendi güvenliğini sağlama"¹⁰⁵ politikaları kapsamında, Türkiye'nin lehine işe yarayan bir zemin görevi görmüştür.

Türkiye'nin NATO'ya katılımı, 2'inci Dünya Savaşı'ndan sonra kesin biçimde iki ayrı kutba ayrılan ortamda, süper güçlerden biri olan Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye yönelik emellerinin engellenmesi çabalarını Türkiye'nin sorumluluğundan çıkararak, NATO ülkelerinin görevi haline getirmiştir.

Türkiye'nin NATO'ya girmesi, ABD'nin Türkiye'ye yaptığı ekonomik ve askeri nitelikli yardımların artmasına sebep olmuştur. ABD'nin Türkiye'ye yaptığı yardımların nedenlerinin;

- ◆ NATO'nun Türkiye üzerinden yapılacak muhtemel bir Sovyet saldırısı sebebiyle zarar görmesini engellemek,
- ◆ Türkiye'deki ABD üslerinin NATO amacı dışında kullanılmasının kamuoyundaki olumsuz etkisini azaltmak,
- ◆ Türkiye'nin NATO içerisinde tutulabilmesi ve ilerideki yıllarda Bağdat Paktı gibi örgütlenmeler içinde Türkiye'nin yer almasını sağlamak,
- ◆ ABD ve NATO çıkarları açısından Türkiye'nin siyasal ve ekonomik istikrar içinde olmasını sağlamak¹⁰⁶ şeklinde olduğu değerlendirilmektedir.

Türkiye'nin NATO'ya girişi Türkiye'nin stratejik tercihi kapsamında ele alınırsa;

2'inci Dünya Savaşı sonrasında boğazlar sorunu çerçevesinde ABD ile yakın ilişkiler kuran Türkiye'nin, NATO gibi ABD yönlendirmesi ile hareket eden güçlü bir askeri ittifaka girerek, güvenlik yaklaşımlarında ABD ile daha yoğun ve paralel hareket etmek durumuna geldiği açıkça görülecektir.

Türkiye, 1955 yılında söz konusu durum kapsamında, ABD'nin "batı çıkarları doğrultusunda Orta Doğu'yu komünist tehlikeden koruma"¹⁰⁷ ve "stratejik konumu ile sahip olduğu petrol kaynaklarını kontrol etme"¹⁰⁸

¹⁰⁵ Çağrı Erhan, "Türkiye'nin NATO'ya Alınması", Ed.Baskın Oran, **a.g.e.**, s.548.

¹⁰⁶ Çağrı Erhan, "Türkiye'nin Yardımlar Karşısındaki Tutumu", Ed.Baskın Oran, **a.g.e.**, s.552

¹⁰⁷ Melek Fırat, Ömer Kürkçüoğlu, "Orta Doğu İle İlişkiler", Ed.Baskın Oran, **a.g.e.**, s.626.

¹⁰⁸ Nasuh Uslu, **Türk-Amerikan İlişkileri**, Ankara, 21. Yüzyıl Yayınları, 2000, s.111.

maksatlarını elde etmek amacıyla kurmaya çalıştığı Orta Doğu askeri paktına (Bağdat Paktı) öncülük yaparak, ABD ile ortak hedefleri amaçlayan güvenlik stratejileri benimsediğini göstermiştir.

Türkiye'nin 2'inci Dünya Savaşı sonrası ortamda ABD güvenlik stratejileri perspektifinde hareket etmek zorunda kalmasının sebebi olarak iki kutuplu güç dengesinin birinde yer almaya zorlayan ortam faktörünün yanında, ABD'nin Türkiye'ye değişik zamanlarda yaptığı ekonomik ve askeri nitelikli yardımların ABD lehine oluşturduğu atmosferin de çok önemli rolü olmuştur.

Söz konusu dönemde Türkiye'nin ekonomik şartlarının yetersiz olması, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin modern silah ve teçhizatla donatılmasına fırsat vermemiş ve bu durum Türkiye'nin bağımsız ve kendi milli hedefleri doğrultusunda güvenlik stratejisi geliştirmesine engel olmuştur. Bu pozisyon, 60'lı yıllar boyunca da devam etmiş ve Türkiye ABD yardımları çerçevesinde oluşan atmosfer içinde genelde, ABD eksenli güvenlik stratejileri izlemek durumunda kalmıştır.

Bu nedenle, ABD'nin Türkiye'ye değişik zamanlarda yaptığı ekonomik, askeri ve teknolojik nitelikli yardımlar; bir anlamda ABD'nin Türkiye üzerinde avantajlı bir konum elde etmesine ve bu konumu kullanarak güvenlik yaklaşım ve stratejilerinin Türkiye tarafından kabul edilmesine sebep olan parametreler olarak değerlendirilmektedir. Türkiye'nin bağımsız güvenlik stratejileri izlemesi durumunda ise ABD, Türkiye'yi istediği yöne kanalize etmek için "yardım" ların ABD stratejileri dışında kullanımını engelleyen açılımlar yapmıştır.

Söz konusu parametreler etkisinde, ABD'nin "yardım"ları engelleyici bir faktör olarak kullanıp, Türkiye'yi bağımsız bir strateji uygulamasından engellenmesinin en somut örneği 1964 yılında ABD Başkanı Johnson tarafından yapılan girişimler çerçevesinde olmuştur. ABD Yönetimi, Türkiye'nin Kıbrıs'taki Türk varlığının hakkını korumak üzere yapmayı planladığı harekât olasılığı karşısında "Türkiye'nin müdahale kararı almadan önce müttefiklerine danışması gerektiği ve ABD'nin Türkiye'ye sağladığı

askeri malzemenin Kıbrıs'a yapılacak müdahalede kullanılmasına izin verilmeyeceği" ikazlarının yer aldığı ünlü "Johnson Mektubu"nu göndererek, Türkiye'nin bağımsız güvenlik strateji uygulamasını engellemiştir.

Türkiye'nin ABD karşısında yardımlar çerçevesinde oluşan edilgen pozisyonu, 1974 Kıbrıs Barış Harekatı'na kadar devam etmiştir. Türkiye Kıbrıs'a hareket düzenleyerek 2'inci Dünya Savaşından itibaren ABD güvenlik stratejileri ekseninde izlediği politikalarından farklı olarak, tamamen kendi güvenlik endişelerini ortadan kaldıran nitelikte güvenlik stratejisi izlemiştir. Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesi ABD'nin yıllardır "anahtar etken" olarak kullandığı ekonomik ve askeri yardımları askıya alıp, Türkiye'ye ambargo koymasına sebep olmuştur. Ambargo doğal olarak Türk-ABD ilişkilerini ve bu ilişkiler ekseninde gelişen güvenlik stratejilerinin etkileşim seyrini de değiştirmiştir. Türkiye uğradığı ambargo karşısında Milli Savunma Sanayi'ni geliştirmeye yönelmiş ve göreceli olarak bağımsız güvenlik stratejileri izlemeye başlamıştır.

V. SOĞUK SAVAŞ SONRASI VE 11 EYLÜL ÖNCESİ DÖNEMDE TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN GÜVENLİK STRATEJİLERİ

Sovyetler Birliği'nin dağılması iki kutuplu sistemin sona ermesini de beraberinde getirmiştir. Bu son aynı zamanda 45 yıl kadar süren Doğu-Batı cepheleşmesinin de bitişi anlamına gelmiş, Orta ve Doğu Avrupa, Balkanlar, Orta Doğu ve Kafkaslar bölgelerinde yer alan bir çok ülke bağımsızlıklarını ilan etmeye başlamış, Almanya birleşmiş ve Yugoslavya ilerleyen yıllarda dağılmıştır.

Soğuk Savaşın sona ermesi Türkiye'yi bir çok yönden etkilemiştir. Bunlar;

- ◆ Balkanlar, Kafkasya ve Orta Doğu'da meydana gelen milliyetçilik akımlarına Türkiye'nin duyarsız kalmaması durumu,
- ◆ Türkiye'nin batı dünyasından aldığı desteğin en önemli gerekçesi olan Sovyet tehdidinin ortadan kalkmasıyla gündeme gelen, NATO'nun geleceği konusunun Türkiye'ye etkilerinin durumu,

- ◆ Orta Doğu'dan oluşabilecek tehditlere karşı batı dünyası açısından Türkiye'nin cephe ülke konumuna gelmesi durumu,
- ◆ Türkiye'nin söz konusu gelişmeler karşısında ortaya çıkan güvenlik yetenekleri ihtiyacının ve masraflarının artması durumu olarak tespit edilmiştir.¹⁰⁹

Türkiye ortaya çıkan ve ilk aşamada olumsuzluk izlenimi veren söz konusu durumlar doğrultusunda, bazı fırsatları da yakalamıştır. Bunlar Türkiye'nin Orta Asya, Balkanlar ve Kafkasya ülkeleri ile herhangi bir ülkenin kontrolüne ve desteğine ihtiyaç duymadan ilişkilerini geliştirme ve bu gelişimi ekonomik büyümeye yansıtarak güçlü bir devlet olma potansiyeli gibi hususlar belirtilebilir.

Öte yandan, Irak Silahlı Kuvvetleri'nin 1991'de Kuveyt'i işgal etmesi ve sonrasında meydana gelen 1'inci Körfez Savaşı, ister istemez Türkiye'yi Irak'taki gelişmeler çerçevesinde güvenlik politika ve stratejileri üretmeye yönlendirmiştir.

Körfez Savaşı, ABD açısından soğuk savaş döneminde Sovyetlere karşı önemli bir müttefiklik rolü oynayan Türkiye'nin, sadece NATO müttefikliği çerçevesinde değil aynı zamanda ABD'nin küresel güvenlik stratejilerini uygulama kapsamında geliştirdiği politikalar çerçevesinde de önemli rol oynayabileceğini göstermiştir. Bu gelişme Türkiye'yi ABD nezdinde Soğuk Savaş sonrası ortamda mutlaka işbirliği yapılması gereken ve zamanla "stratejik ortak" olarak tanımlayacağı bir konuma getirmiştir.¹¹⁰

Türkiye'nin ABD açısından öneminin anlaşıldığı Körfez Savaşı, Türkiye'nin güvenlik stratejisi bakışını değiştirecek gelişmelere de sebep olmuştur. Söz konusu gelişmeleri tespit edebilmek maksadıyla, Körfez Savaşı sonrasındaki gelişmelerin de incelenmesi gerekmektedir.

Körfez Savaşı sonrasında Irak Silahlı Kuvvetleri'nin Irak kuzeyindeki Kürt toplumuna saldırması karşısında insanların kitleler halinde Türkiye sınırına

¹⁰⁹ Abdulkadir Baharççek, "Soğuk Savaşın Sona Ermesinin Sonuçları", Ed.İdris Bal, **a.g.e.**, s.73-75.

¹¹⁰ Çağrı Erhan, "Söyleşi", **2023 Dergisi**, Ankara, 15 Ağustos 2003, Sayı 28, s.16

yığılması Türkiye'yi güvenlik endişelerine sevk etmiştir. Bu nedenle Türkiye BM Güvenlik Konseyi'ne Fransa aracılığıyla 5 Nisan 1991'de 688 sayılı kararı aldirarak, Irak Silahlı Kuvvetleri'nin Irak kuzeyindeki Kürt toplumu üzerindeki baskıyı kaldırmasını ve böylece Kürt toplumundan insanların Türkiye'ye göç etmelerini önleme politikası geliştirmiştir. Ayrıca söz konusu karar kapsamında ABD öncülüğündeki oluşturulan "Müttefik Gücü", Kürt toplumunu korumak maksadıyla "Huzur Operasyonu" adıyla Irak kuzeyine konuşlandırılmıştır.

Söz konusu güç daha sonra, kara unsurları iptal edilerek sadece ABD, İngiliz ve Fransız hava unsurlarından oluşan bir yapıda, "Çekiç Güç" ismiyle Temmuz 1991'de Türkiye'de, İncirlik ve Piriçlik'te konuşlandırılmıştır.

Irak Silahlı Kuvvetleri'nin oluşturduğu tehdidin hafiflemesiyle daha da küçültülüp sonrada "Kuzeyden Keşif Gücü" adını alan askeri yapı, bir anlamda Türkiye'yi, Irak kuzeyindeki Kürtleri koruyan gücün konuşlandığı üssün bulunduğu ülke konumuna getirmiştir.

Bu konum aynı zamanda, ABD'nin Irak'a yönelik stratejik emellerini gerçekleştirme kapsamında yürüttüğü güvenlik stratejisine Türkiye'nin de dolaylı destek verme durumunda kalarak, kendi güvenlik stratejisi gibi kabul ettiği şekilde de nitelendirilebilecektir. Türkiye söz konusu dönemde, ABD'nin istediği üs isteğine karşı "insani durumlar" gereği kayıtsız kalamamış ve orta vadede farklı boyutlarda ortaya çıkabilecek tehdit ihtimallerine rağmen tarihi müttefikine "Çekiç Güç" e izin vererek desteklemiştir. Ancak "Çekiç Güç"ün sağladığı olanaklar, Irak kuzeyinde Kürt grupların kuvvetlenmesine ve 11 Eylül sonrası dönemde ABD'nin Irak kuzeyinde Türkiye'nin aleyhine gelişen politikaların hayata geçirilmesine de önemli ölçüde zemin hazırlamıştır.

Kendi gerekçeleri açısından ele alınırsa aslında Türkiye, "Çekiç Güç"e Körfez Savaşı sonrası oluşabilecek boşluklara yön verebilmek ve bu boşlukların Türkiye'ye etkilerini azaltmak maksadıyla destek vermiştir.

Ancak bu destek, uzun yıllardır ABD'nin gizli stratejik amaçlarından olduğu kuşkusuz duyulan, Irak Kuzeyinde bir Kürt devleti kurma zemininin oluşmasına da katkı sağlayan bir faktör olmuştur.

Söz konusu dönemde ABD'nin Kuzey Irak'ta seçimlerle oluşturulmuş sözde Kürt Devleti politikası, 1992 yılında parlamentonun yeniden açılmasıyla somut biçimde hayata geçirilmiştir. Türkiye kendi çıkarlarına ters düşen bu gelişmeleri, Barzani ve Talabani gruplarının PKK'ya karşı Türkiye lehine destek verdiği bir döneme denk gelmesinden dolayı tepkisiz biçimde karşılamak zorunda kalmıştır.

ABD "Çekiç Güç" (Kuzeyden Keşif Güç)ün sağladığı göreceli güvenli ortamda, Türkiye'nin endişelerini daha az önemseyen yaklaşımı ile 1998'de Barzani ve Talabani'yi Washington'da bir araya getirerek Kürt grupların ortaklık kurmasına zemin hazırlayan bir belgeyi taraflara imzalatmış ve Kürt Devleti kurulması yönünde cesaretlendirmiştir.

Böylece söz konusu girişimlerle ABD, 1991 Körfez Krizi döneminde kendi güvenlik stratejilerini "müttefiklik" perspektifinde kabul eden ve bu kapsamda "Çekiç Güç"ü kendi topraklarında konuşlanmasına izin veren Türkiye'nin, Irak Kuzeyinde bir Kürt Devleti kurulması ile ilgili güvenlik endişelerini dikkate almadığını açık biçimde göstermiştir.

Irak Kuzeyinde ortaya çıkan Kürt devleti kurma çabaları, Türkiye'nin aynı bölgede yaşayan Türkmen hakları ile ilgili gelişmeleri, daha dikkatle izlemesi zorunluluğunu ortaya çıkarmış, böylece gittikçe karmaşık bir yapı haline alan Irak'ın geleceği, Türkiye için kendi güvenlik stratejilerini oluştururken çok boyutlu değerlendirmesi gereken bir tehdit niteliği durumuna yükselmiştir.

Irak kuzeyinde söz konusu dönemden sonra meydana gelen gelişmeler, Türkiye ve ABD arasında "müttefiklik" ya da "ortaklık" felsefelerine dayalı yaklaşımlar yerine, gittikçe çıkarların çatıştığı bir düzlemde cereyan eden durumları içermeye başlamıştır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde Türk ve Amerikan güvenlik stratejilerinin göreceli benzer hedefler taşıdığı diğer uygulamalar ise Bosna-Hersek,

Kosova, Orta Asya ve Kafkasya bölgelerine yönelik olarak gerçekleşen faaliyetler olmuştur.

Detaylı ifade edilecek olursa, ABD söz konusu dönemde tarihsel süreçte Türkiye ile oluşturmuş olduğu özel ilişki biçiminden yararlanarak, Bosna-Hersek ve Kosova'ya yönelik askeri harekâtlarında da Türkiye'nin (NATO şemsiyesi altında) görev almasını sağlamış ve böylece, Türkiye'nin ABD'ye paralel güvenlik stratejileri geliştirmesine sebep olmuştur.

ABD, yine söz konusu dönemde Orta Asya ve Kafkas coğrafyalarında, Türkiye'nin bu bölgelerle ortak kültürden kaynaklanan avantajlı konumunu devreye sokarak, kendi güvenlik stratejileri hedeflerini gerçekleştirmek istemiştir. Bu kapsamda ABD, Türkiye'nin Orta Asya ülkeleri ile ilişkilerine göreceli de olsa destek vermiştir.

Ayrıca ABD'nin kendi güvenlik stratejisi doğrultusunda Hazar bölgesi enerji kaynaklarını batı pazarlarına aktarmak için oluşturulan Bakü-Tiflis - Ceyhan enerji hatlarına da destek vererek, Kafkasya'da oluşmasını arzu ettiği siyasi yapının, kendi güvenlik stratejileri ekseninde zemin kazanmasını sağlamıştır.

Özetle Türkiye söz konusu dönemde kendi çıkarları ile de açık biçimde uyuşmasından dolayı, Kafkasya ve Orta Asya'ya yönelik stratejilerinde ABD'ye benzer güvenlik stratejileri geliştirmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ABD'İN TARİHSEL SÜREÇTE MİLLİ GÜVENLİK STRATEJİSİ YAKLAŞIMLARI

I. ABD'İN KURULUŞ DÖNEMİ GÜVENLİK STRATEJİLERİ

Avrupa'da yüzyıllardır süren güç ve din savaşlarının sonrasında, başta İngiltere olmak üzere bir çok Avrupa ülkesinden binlerce insan ve topluluk yeni bir hayat oluşturma, iş sahibi olma ve dini yaşamlarını Hıristiyan kiliselerinin baskıcı kontrollerinin dışında özgürce yaşama düşünceleriyle, Kuzey Amerika'ya göç etmiştir.

ABD'ye göç eden topluluklar, ilk zamanlarda İngiltere'nin kolonileri olarak yaşamışlar ancak, İngiltere'nin emperyal yaklaşımları çerçevesinde uygulamış olduğu politikalar, koloniyel himaye altında yaşayan insanların zamanla doğal tepkilerine ve İngilizlere karşı birleşerek, farklı bir toplum bilinci çerçevesinde uluslaşma kültürünün gelişmesine sebep olmuştur. Uluslaşma kültürü mücadeleler sonrasında 1776'da yılında bağımsız bir devleti ortaya çıkarmış ve İngiltere farklılığını somut hale getirmiştir.

ABD'nin kuruluşunu gerçekleştiren toplumsal yapının dayandığı temeller "Püritan" mezhebine dayalı Hıristiyanlık, Yahudilik, Anglo-Saksonluk ve Liberal düşüncelerdir. Tarih boyu uygulanan ABD Güvenlik Stratejileri'nin genel niteliklerine de tesir eden söz konusu kökler doğal olarak güvenlik algılayışının temellerini de oluşturmuştur.¹¹¹ Bu konuda diğer bir yaklaşım ise Amerikan Cumhuriyeti'nin iki taşıyıcı değer üzerine kurulmuş olduğudur. Bu taşıyıcılar "Aydınlanma'nın demokratik değerleri", ve "Protestan dininin ilkeleri"dir.¹¹²

Söz konusu değerlerin etkileri çerçevesinde, ABD'nin uluslar arası arenaya bir devlet olarak çıkışını ilan anlamına gelen Amerikan Bağımsızlık Bildirisi'nde, "tüm insanların eşit yaratılması" esasına dayanan bir bakış açısı yerini almıştır. Bu bakış açısı, aynı zamanda Başkan Washington tarafından

¹¹¹ Okan Arsan- Selçuk Arı, **Amerika Özgürlük Havarisi mi?**, 1. Baskı, Ankara, Plan Yayınları, 2004, s.16-46.

¹¹² Joschka Fishcher, **Tarihin Dönüşü**, çev.Evrin Güney, İstanbul, Merkez Kitapları, 2005, s.152.

Avrupa'dan uzak kalmayı ilke olarak kabul edilmesine ve ABD'nin bağımsızlığını kazanmasından sonraki ilk yıllarda söz konusu ilke çerçevesinde güvenlik politikaları geliştirmesine sebep olmuştur.

Daha sonraki dönemlerde, Avrupa'da barışın bozulmasının değiştirdiği güvenlik algılaması çerçevesinde, ABD'nin gelişmelere karşı daha fazla sorumluluk hisseden bir yaklaşıma yönelmesine ve barış eksenli güvenlik anlayışı yaklaşımlarını yavaş yavaş terk etmesine yol açmıştır. Söz konusu sorumluluk, Başkan Thomas Jefferson'un "başkalarına nasip olmayıp bize teveccüh eden şartlar, özgürlük ve kendi kendini yönetim alanının derecesinin ne olduğunu kanıtlama görevini bize vermiştir"¹¹³ sözü doğrultusunda, ABD'yi "müdahaleci" yaklaşıma yönelten somut bir açılım olmuştur.

Böylece, ABD'nin kuruluş döneminde bulunduğu kolonyel sömürge toplumu pozisyonundan kaynaklanan ezilmişlik psikolojisi ve bu psikolojinin yönlendirmesiyle şekillenen "barış eksenli güvenlik stratejisi" algılayışı, Jefferson'un "kendini kanıtlama görevi" algılaması çerçevesinde, ABD değerlerinin yayılmasını görev olarak gören özel bir misyona dönüşmüştür.

1823'de Başkan Monroe, tarihte "Monroe Doktrini" diye anılan ve ABD'ni Avrupa'dan izole eden politikalarıyla, öncelikle ABD'nin Amerika Kıtasında topraklarını genişletme fırsatı yakalamasını sağlamıştır. Bu kapsamda yıllar önce İngilizlerin kendilerine yaptıkları kolonyel nitelikli yaklaşımla Kızılderililere, Meksika ve Teksas'a karşı savaşlar yapılarak yeni topraklar elde edilmiştir.

ABD'nin söz konusu dönemdeki "misyöncü" ve "değerlerin iletilmesindeki kutsal görev"i yerine getiren güvenlik yaklaşımı, ilk bakışta ABD'nin barışçı düşüncenin yayılmasını sağlamak için geliştirdiği bir güvenlik yaklaşımı olarak görülebilecekse de, aslında daha çok "öteki" kültürlerin varlığını dikkate almayan ve sadece kendi çıkarlarını düşünen yönleriyle Machiavelli ve Hobbes'in güvenlik yaklaşımlarından farkı bulunmamaktadır.

¹¹³ Henry Kissinger, **Diplomasi**, 3. Baskı, Çev. İbrahim H.Kurt, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2000, s.17.

1861–1865 yılları arasındaki iç savaş ABD'nin toprak genişletme stratejisini bir süre durdurmuş ancak 1868 yılında Başkan Andrew Johnson Alaska'yı Ruslardan alarak genişleme stratejisini yeniden başlatmıştır.

Öte yandan genişleme sürecine ilave olarak ABD, daha güçlü bir devlet olabilmek için silahlanma faaliyetlerine de önem vermiştir. 1880'lerde başlayan silahlanma kararı, 1895'de hatırı sayılır bir deniz gücüne kadar ulaşmıştır. Bu dönemlerde Monroe Doktrini sayesinde, Avrupa müdahalelerinden kurtulan ABD, tüm Kuzey Amerika kıtasında hakimiyeti ele geçirmiştir.

Kuruluş döneminden, 1900'lara kadar olan süre değerlendirildiğinde özetle ABD, önceleri bağımsızlık, sonra ilkeler etrafında güçlenme ve bu süreç esnasında topraklarını genişletme ve son olarak da tarafsızlık şemsiyesi sağlayan Monroe Doktrini'nin sunduğu yaklaşım çerçevesinde askeri güç oluşturmaya dayalı güvenlik stratejileri uygulamıştır.

II. ABD'NİN 1'İNCİ DÜNYA SAVAŞI VE SONRASI GÜVENLİK STRATEJİSİ YAKLAŞIMLARI

1900'ler başında ABD, sahip olduğu güçlü deniz gücünün oluşturduğu emperyal görünümü ile Monroe Doktrini'nin gereği uygulama durumunda olduğu "barışçı" pozisyonu arasında çelişkili bir duruma gelmiştir. Bu çelişki, ülkedeki deniz ticareti lobisinin çıkarlarının etkisiyle, ABD'nin Monroe Doktrinin gerektirdiği "yalnızcılık" rolünden çıkıp, ABD dışındaki menfaatlere ve gelişmelere ilgisinin artmasına sebep olmuştur.

1901'de yeni başkan Theodore Roosevelt Monroe Doktrini'nin çizdiği sınırlayıcı güvenlik stratejisinden vazgeçeceğini donanma bütçesindeki artış kararlarıyla göstermeye başlamıştır. Bu kapsamda 1904 yılında yüzde 11,5 olan donanma bütçesi, 1905 yılında yüzde 20,7'ye yükseltilmiştir.¹¹⁴ Ayrıca, Roosevelt 1902 yılında uluslar arası arenada politik ve ekonomik ilişkilerin özellikle Avrupa'dan kaynaklı biçimde çapraşık hale geldiğini ve bu düzensizliğin ortadan kaldırılması için ABD'nin sorumluluk alması gerektiğini

¹¹⁴ Gülboy, **ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya**, Ed. Toktamış Ateş, a.g.e., s.98.

ileri sürerek, ABD Kongresi'nin ABD'nin Monroe Doktrini'ni bırakıp, müdahaleci bir güvenlik yaklaşımını kabul etmesini sağlamıştır.

Roosevelt'in bu yaklaşımı, ABD'nin kuruluş yıllarından 1900'lü yılların başına kadar geçen bir asrı aşkın dönemde güvenlik felsefesinde yaptığı en büyük dönüşüm olmuştur. Topraklarını genişleterek ve diğer eyaletleri bünyesine katarak büyüyen ve bu büyümeyi silahlı kuvvetlerini güçlendirerek destekleyen ABD'nin aslında, söz konusu dönemde Avrupa'da oluşan 1815 Viyana Kongresi "güç dengesi"nin Avrupa'ya barış yılları yaşatmış olması karşısında, "dünya polisliğine" soyunmaması beklenirken, kendini güçlü devlet hissetmesi yayılcı bir güvenlik yaklaşımını tercih etmesine sebep olmuştur.

Roosevelt döneminde ABD, Kolombiya'dan bağımsızlığını kazanmak isteyen Panama'ya destek vermiş, sonrasında Panama kanalının her iki tarafının kontrolünü ele geçirmiştir. Ayrıca Roosevelt'in, uluslar arası ortamda silahsızlanmanın gündeme geldiği yeni bir anlayışa karşı "özgür ve kültürlü insanların, bütün despot ve barbarların silahlı olduğu bir devirde, kendi isteği ile kendilerini güçsüz kılmaları kadar hiç bir şey kötülüğü davet edemez"¹¹⁵ ifadesindeki bir yaklaşımla da silahlı kuvvetlerin ön planda olduğu güvenlik stratejisini benimsediğini göstermiştir.

ABD'nin söz konusu yaklaşımlar içinde bulunduğu dönemde Avrupa Kıtasında gittikçe büyüyen bir Almanya'nın güçlü olma çabaları devam etmiştir. Nihayet Almanya, askeri alanlarda yaptığı yatırımlar doğrultusunda, dünyanın ikinci büyüklükteki Rusya'dan sonra kara ve İngiltere'den sonra deniz gücüne sahip olmuştur.¹¹⁶

Roosevelt, Almanya'nın söz konusu askeri gücünün artması gerçeği karşısında, ABD'nin güvenlik algılanmalarını, kendi ulusal çıkarları çerçevesinde İngiltere ve Fransa'nın ulusal çıkarlarıyla paralel biçimde değerlendirmeye başlamıştır.

¹¹⁵ Kissinger, **a.g.e.**, s.24.

¹¹⁶ Burak Gülboy, Ed.Toktamış Ateş, **a.g.e.**, s.100.

ABD'nin Almanya'ya karşı tutumu ve Almanya'nın 1914'de Lüksemburg ve Belçika'yı işgal etmesi gibi olaylar, Wilson'un başkanlığı devralma dönemine denk gelmiştir. Wilson ABD'yi askeri ve ekonomik gücü oldukça gelişmiş ve destek verdiği takdirde güç dengelerini değiştirebilecek bir devlet olarak teslim almıştır.

Wilson, Almanya'nın Avrupa'da güç dengelerini bozan işgalleri karşısında ilk başlarda ABD'nin "dünya barışına karşı olan yükümlülüğü olduğu düşüncesi" doğrultusunda, savaşan taraflar arasında bir hakem olmaya çalışmıştır. Ancak Almanya'nın diğer Avrupa ülkelerine karşı ekonomi ve silahlı kuvvetleriyle bariz üstün gelmesi, İngiltere deniz gücünün Almanya karşısında yenilmesi ve Almanya'nın tüm Atlantik Okyanusunu içine alacak biçimde denizaltı savaşı ilan ederek bir ABD denizatısını batırması gibi gelişmeler, Wilson'un düşüncelerinin değişmesine ve Almanya'ya savaş açma kararı vermesine yol açmıştır. Bu kapsamda Wilson, 1'inci Dünya Savaşı'na girerken, amaçlarının "yeni ve daha adil bir uluslar arası düzen kurmak" olduğunu açıklayarak, işgalci amaçlar taşımayan bir güvenlik stratejisi hedeflediklerini ifade etmiştir.

Birinci Dünya Savaşı tüm yıkıcılığı ile devam edip kayıplar dehşet verici boyutlara ulaştıkça, Avrupa Devletleri daha fazla toprak kazanma düşünceleri yerine, kendi aralarında kalıcı barışı nasıl sağlayacakları konusunda düşünmeye başlamıştır. Bu gelişmeler kapsamında ABD 1'inci Dünya Savaşı'na girerek savaşın gidişatını değiştirmiş, eskimiş Avrupa güç dengesi mantığını bir kenara bırakan yeni bir düzen kurmuştur.¹¹⁷

Yeni yaklaşımlara ihtiyaç duyulan böyle bir ortamda Wilson, dünya güvenliği için ulusal çıkarların değil, hukuki bir kavram olarak barışın gerektiği düşüncesi ile 1918'de ABD'nin amaçlarını 14 prensiple dünya kamuoyuna açıklamıştır. "Wilson Prensipleri" olarak anılan bu prensipler açık diplomasi, denizlerin serbestliği, genel silahsızlanma, ticari engellerin kaldırılması, sömürgecilikle ilgili taleplerin tarafsız bir şekilde çözülmesi, Belçika'nın

¹¹⁷ Almanya'nın Bismark zamanında ulusal çıkarları için diğer devletlerle savaş yapmasını içeren **realist** yaklaşımı.

yeniden kurulması, Rus topraklarının boşaltılması, halkların kendi kaderlerini tayin serbestliği ve Milletler Cemiyeti'nin kurulması gibi ilkelere dayanmıştır.¹¹⁸

Milletler Cemiyeti teklifiyle ABD; dünya dengelerinin güce dayalı yapısını, ulusların çıkarları doğrultusunda savaş yapmalarına fırsat tanımayacak normlara ve hukuka dayalı kurumsal bir yapı haline dönüştürmüştür. Wilson'un Milletler Cemiyeti yaklaşımı güvenlik felsefesi olarak, 1795'de Kant'ın kalıcı barış formasyonunda "Ebedi Barış" olarak belirttiği anlayışa dayanmıştır.¹¹⁹

Birinci Dünya Savaşı öncesinde ve sonrasında ABD özetle, Amerika kıtasındaki toprak kazanımlarından sonra, kendi kıtasından uzak coğrafyalara gitmeyi sağlayan bir deniz gücü oluşturarak yayılcı yeni bir güvenlik stratejisi geliştirmiştir. Almanya'nın Avrupa dengelerini bozması karşısında söz konusu gücünü dengeleri sağlayan şekilde kullanarak, Avrupa'da önemli bir pozisyona gelmiştir. Özellikle Milletler Cemiyeti'ni Wilson prensipleri çerçevesinde kurarak, ilkelere dayalı güvenlik algılamalarının kurumsallaşmasını sağlamıştır. Tüm bu yapılar söz konusu dönemde ABD'nin milli güç unsurlarını kuvvetlendirerek bilinçli biçimde dışa açılmaya ve kendi coğrafyasından başka coğrafyalarda kazanım elde etmeyi amaçlayan nitelikte, kısmi müdahaleci bir güvenlik stratejisi sergilemiştir.

III. ABD'NİN 2'İNCİ DÜNYA SAVAŞI VE SONRASI GÜVENLİK STRATEJİSİ YAKLAŞIMLARI

Birinci Dünya Savaşı sonrasında İtilaf Devletleri Almanya'yı cezalandırmak amacıyla 1919'da Versay Antlaşması'nı imzaladı. ABD, İngiltere, Fransa ve Japonya'nın öncü rol aldığı Versay Antlaşması güvenlik stratejisi boyutunda değerlendirilirse, içerdiği ağır koşullar nedeniyle Almanya'nın zamanla tepkilerine ve nihayetinde de Almanya'da faşist akımın kuvvetlenmesine sebep olan sürecin bir anlamda başlatıcı faktörü olduğu açıkça görülecektir.

¹¹⁸ Burak Gülboy, **Birinci Dünya Savaşı Tarihi**, İstanbul, Altın Kitaplar, 2004, s.297.

¹¹⁹ Habermas, **a.g.e.**, s.82.

Versay Antlaşması içinde yer alan 14 Wilson Prensiplerinin yenilikçi ve formatik güvenlik yaklaşımı,¹²⁰ Almanya'yı birçok açıdan kısıtlamasına rağmen Almanya'nın yeniden kendi emelleri kapsamında hareket etmesi için zemin sağlayan unsur da olmuştur.

Wilson, Milletler Cemiyeti'nin kurulmasına felsefi destek sağlayarak, Dünya güvenliğini "ortak anlayış" çerçevesinde oluşturma yolunda tarihi bir girişim yapmasına rağmen Versay Antlaşması ve Milletler Cemiyeti'nin kurulması kararları kendi ülkesi ABD Senatosunda kabul edilmemiştir. ABD böylece söz konusu kararla gelecek yıllar için "pasif yanlı" politika tarzını kabul ederek Milletler Cemiyeti'nin kurumsal rolünü reddetmeyi tercih etmiştir.¹²¹

ABD'nin Milletler Cemiyeti'ne girmeyişinin nedeni olarak Avrupa'da ortaya çıkabilecek tehditlere karşı, Milletler Cemiyeti ilkeleri kapsamında sorumluluk alma taahhüdüne girmek istememesi düşününcesi gösterilmiştir.

Versay Antlaşması'nın geçersiz olmasına zemin hazırlayan diğer sebepler ise; Almanya'nın 56 Milyar Dolarlık ağır tazminatı ödeyemeyecek durumda olması ve Almanya'nın silahsızlanmasının kontrolünü yapacak mekanizmaların çalışmaması gibi faktörler olmuştur.

Almanya, oluşan güvenlik boşluğu çerçevesinde 1920-1925 yılları arasında gizlice silahlanmaya başlamıştır. 1933 yılında iktidara gelen Hitler bir yandan ekonomik alanda savunma sanayi yatırımları, diğer yandan da Versay'la ortaya çıkan ve Almanya aleyhine olan durumları dengelemeye çalışmıştır. Almanya'yı gittikçe güçlü hale getiren Hitler, Almanya'ya yeni topraklar kazandırma maksadıyla barış ortamını iyice bozarak Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliği'ne yönelik saldırılar yapmıştır.

Sonuçta, Almanya'nın Versay Antlaşması'nı hiçe sayarak savaş başlatması karşısında Milletler Cemiyeti'nin etkisizliği, Almanya'nın daha cesur politikalar izlemesine sebep olmuştur. Bu kapsamda Hitler Milletler

¹²⁰ Kissinger, **a.g.e.**, s.223.

¹²¹ Allen Nevis, **ABD Tarihi**, çev. Halil İnalçık, Ankara, Doğu-Batı Yayınları, 2005, s.378.

Cemiyetindeki silahsızlanma görüşmelerinden Almanya'nın çekilmesi kararını almış, sonraki aşamalarda ise Avusturya'yı ilhak ve Çekoslovakya'yı işgal ederek, Versay Antlaşmasının oluşturduğu şartları tamamıyla ortadan kaldırmıştır.

Fransa'nın işgaline kadar tarafsızlık politikasını sürdüren ABD, Almanya'nın İngiltere'ye saldırması karşısında dünya dengelerinde önemli değişiklikler olacağını ve Almanya önderliğindeki ittifakın İngiltere'yi de işgal etmesi durumunda kendi güvenliğinin de tehlikeye gireceğini değerlendirmeye başlamıştır.

1929 Ekonomik çöküşünden beri büyük zorluklar yaşayan ve sonrasında ırkçılık sorunları gibi iç sorunlarla uğraşan ABD, özellikle Franklin Roosevelt'in 1940'da ikinci kez iktidara gelmesiyle "tarafsızlık" mantığına dayalı güvenlik stratejisinden vazgeçmeye başlamıştır. Roosevelt'in iktidara gelmesinden sonra yaptığı ilk önemli karar ABD için korunması hayati nitelikte olan herhangi bir devlete her türlü savunma aracının ödünç verilmesini veya kiralanmasını¹²² serbest bırakan yasayı Kongre'den geçirmek olmuştur. Daha sonraki hayati kararı ise Atlantik'te Alman savaş gemilerini vur emri vererek, somut biçimde ABD'nin savaşa girmesine sebep olan yaklaşım olmuştur. Ancak, Japonların Pearl Harbor'da ABD Pasifik Filosunu yok etmesiyle, ABD hem Almanya, hem de Japonya'ya karşı her iki cephede savaşmak durumunda kalmıştır.

Roosevelt'in ABD'nin geleneksel tutumundan yani Monro Doktrinini "yalnızcılık" politikasından vazgeçerek, "reel politika" doğrultusunda savaşa girmesi, ABD'nin küresel gelişmelere seyirci kalmayarak yeni güvenlik stratejisi geliştireceğinin de habercisi olmuştur.

ABD ve müttefiklerinin Almanya, İtalya ve Japonya'ya karşı zaferi, 1941'de Hitler'in Moskova yakınlarında durdurulması ve 1943'de Rus topraklarında mağlup edilmesiyle kesinleşmiştir.

---

¹²² Nevis, a.g.e., s.404.

Almanya ve müttefiklerinin yenilmesi ABD, Sovyetler Birliği ve İngiltere'nin bir araya gelerek, yeni bir dünya düzeni kurma zemini bulmalarına fırsat vermiştir.

Daha sonraki dönemde Sovyetler Birliği'nin muhtemel Alman tehdidini tamamen ortadan kaldırmak maksadıyla Avrupa'da tampon bölge oluşturmak istemesi ve İngiltere'nin Sovyetleri dengelemek için ABD'nin Avrupa'da kalmasını istemesi, ABD'nin istemediği halde Avrupa'da askeri güç bulundurma politikasını tercih etmesine sebep olmuştur.

ABD bir yandan Avrupa'da bulunduracağı gücün konumunu ve oranını ayarlamaya çalışırken, diğer yandan Wilson Prensipleri çerçevesinde 1'inci Dünya Savaşı sonrası gündeme gelen, ancak Avrupa ülkelerinin gevşek tutumları ve kendi iç dengelerindeki problemler nedeniyle uygulayamadığı Milletler Cemiyeti'ne benzer bir kurumu tekrar hayata geçirme ve böylece Avrupa'da savaşı engelleyici bir yapı kurma çalışmalarını da yürütmüştür. Bu kapsamda ABD, Sovyetler Birliği, İngiltere ve Çin Halk Cumhuriyeti'ni bir araya getirerek bahsi geçen küresel yapının zeminini oluşturmaya çalışmıştır.

Söz konusu gelişmeler ekseninde dünya güvenlik sisteminin şekillenmesine yönelik ilk toplantı Tahran'da yapılmıştır. Roosevelt Tahran'da bahsi geçen dönemde "dört polis" diye adlandırılan, dört ülkenin korumasında bir savaş engelleme sistemi konusunda çok çaba gösterdiyse de, teklifini Sovyetler Birliği'ne kabul ettirememiştir.

Sovyetler Birliği'nin Almanya karşısında kesin galip olduğu bir atmosferde ikinci büyük görüşme Yalta'da yapılmıştır. Yalta Konferansında söz konusu dört ülke "kurtarılmış Avrupa Ortak Bildirisi"ni imzalayarak, Birleşmiş Milletler'in kurulması yolunda ilk oluşumu hayata geçirmiştir.

Başkan Roosevelt Yalta dönüşünde "Yalta Konferansı, tek taraflı eylem sisteminin, özel ittifakların, nüfuz kürelerinin, güç dengelerinin ve yüz yıllarca denenilen, fakat başarısızlıkla sonuçlanan diğer önlemlerin sonunun geldiğini göstermektedir. Bütün bunların yerine, barışsever ulusların katılma şansı

olan bir evrensel kurum öneriyoruz"¹²³ diyerek, adeta yeni dünya sisteminin güvenlik algılayışı niteliklerini ifade etmiştir. Ancak daha sonra, Sovyetler Birliği'nin sözünde durmayarak Berlin'e ABD askerlerinden önce girmesiyle, ABD'nin tasarladığı bir Avrupa ve Dünya Güvenlik Sisteminin uygulanmasının ne derece zor ve karmaşık olduğu ortaya çıkmıştır.

2'inci Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında, ABD özetle ilk aşamada, 1'inci Dünya Savaşı sonrası Versay Antlaşması doğrultusunda oluşturmaya çalıştığı ve kendi başkanları Wilson'un düşünsel yaklaşımlarından esinlendiği Milletler Cemiyeti gibi bir uluslar arası güvenlik kurumunun hayata geçirilmesi için gerekli onayı vermeyerek, yanlış bir güvenlik stratejisi izlemiştir.

Bu yanlış stratejiden kaynaklanan boşluğu iyi kullanan Almanya, oluşturduğu muazzam askeri güçle dünya hakimiyet emelleri kurmuş ve bu kapsamda bir çok ülkeyi işgal etmiştir.

1'inci Dünya Savaşı sonrasındaki hatalı güvenlik stratejisini bir kenara bırakan ABD, güvenlik yaklaşımlarını gözden geçirerek yeniden belirlemiş ve bir kez daha dünyanın gidişatına etki eden bir kararla, "izolasyon" mantığına dayalı güvenlik stratejisini terk ederek, müdahaleci bir güvenlik strateji izlemiştir. Ancak ABD bu kez, aynı hataları yapmayarak sorumluluğu sadece askeri alanda değil, siyasi alanda da açılımlar yapmıştır. Bu kapsamda güç dengeleri yerine, Wilson Prensiplerine yani ilkelere dayalı bir güvenlik yaklaşımına dayalı Birleşmiş Milletler kurumunun oluşması yönünde hareket etmiştir. Ayrıca ABD açısından, ortaya çıkan yeni "tehdit" Sovyetler Birliği'nin dengelenmesi amacıyla Avrupa'da daimi güç bulundurma tercihinde bulunarak, küresel çapta güvenlik stratejisi uygulamasını pekiştirmiştir.

IV. ABD'NİN SOĞUK SAVAŞ ÖNCESİ VE SONRASI GÜVENLİK STRATEJİSİ YAKLAŞIMI

A. 1945–1962 Dönemi

ABD, Sovyetler Birliği ve İngiltere, 2'inci Dünya Savaşı'nın tüm yıkıcılığından sonra şekillenecek "yeni dünya düzeni" için tam mutabakata

¹²³ Kissinger, **a.g.e.**, s.386.

varamadıkları Yalta Konferansı'ndan sonra, Berlin'e yakın Postdam'da bir araya gelerek dünya düzeninin geleceği hakkında görüşmeler yapmaya başlamıştır. Bu görüşmelerde, Sovyetler Birliği'nin her geçen gün güçlü pozisyona geldiği Alman topraklarında, Avrupa Güvenliğinin geleceği adına ciddi boşluklar doğmaya başladığını düşünen İngiltere, ABD'yi yönlendirerek Sovyetler Birliği'ni dengelemeyi amaçlamıştır. ABD ise Roosevelt'in ölümü sonrası Başkan olan Truman'ın yaklaşımları ile Monro, Wilson ve Roosevelt'in güvenlik felsefeleri çerçevesinde, güç dengesi yerine ilkelerin ve dayanışmanın hâkim olduğu güvenlik yaklaşımının "yeni dünya düzeninde" geçerli olmasını istemiştir.

Ancak Stalin'in, kendi halkının çektiği sıkıntıların karşılığı olarak tazminat yerine toprak alma talebine dayalı güvenlik yaklaşımı, Roosevelt'ten beri şekillenen dört polis (ABD, Sovyetler, İngiltere, Çin) kontrolünde bir dünya güvenliğini emniyete alma mekanizmasını hedefleyen rüyanın çökmesine sebep olmuştur. Sovyetlerin söz konusu yayılma politikaları, savaş sonrası çözüm arayışlarını oluşturmak için yapılan çabaları etkisiz kılmış ve sorunlar savaşın bitiminden sonra yapılacak barış antlaşmasına bırakılmıştır.¹²⁴

Potsdam Konferansı'nda Türkiye'yi ilgilendiren konu ise Stalin'in 1936 yılında imzalanan Montrö Antlaşması'nın Sovyetlerin güvenliğini olumsuz etkilediği düşüncesini yeniden gündeme getirmesi hususu olmuştur. Ancak konu herhangi bir karara varılmadan, görüşmelerin sonraki aşamalarda ele alınmak üzere bırakılmıştır. Potsdam'da ABD ayrıca, Güney Asya'da devam eden Japon yayılmacılığını engellemek ve Mihver Devletleri'ne karşı verilen savaşın önemli hedefi Japonya'yı teslim zorlamak amacıyla Atom Bombası'nı deneyeceğini Stalin'e söyleyerek, adeta Sovyetler Birliği'ne gözdağı vermiştir. Bu yaklaşım ABD'nin yeni güç dengelerinde kontrolü ele almak için neleri göz önüne alabileceğini gösteren nitelikte bir güvenlik stratejisi izlediğini göstermesi açısından önemli bir veridir. Bu veri aynı zamanda ABD'nin 11 Eylül sonrasında izlediği stratejideki kararlılığın "tohumları" olarak ta görülebilir.

¹²⁴ Oral Sander, **Siyasi Tarih 1919-1994**, 2. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi, 1995, s.185-194.

2'inci Dünya Savaşı'nı sona erdirmek için şiddetin en etkili yöntemini kullanmaya karar veren ABD, teslim olduğunu ilan etmesine rağmen 1945'te Japonya'ya iki adet atom bombası atarak "kararlılığını" göstermiştir. ABD'nin atom bombası kullanması, idealizmle yoğrulmuş geleneksel ilkeli güvenlik stratejisini gerektiği zaman hızlı bir şekilde terk ederek, güvenlik stratejisinde şiddet yöntemlerini kullanabileceği düşüncesinin önemli bir kanıtıdır.

ABD'nin güvenliğini tehdit altında hissettiği durumlarda en ağır yöntemlere başvuracağını benzer bir örneği de, 11 Eylül sonrasında tüm dünyayı özgürleştirmek amacıyla gerektiğinde ilk saldırıyı kendisinin yapacağını belirten ve bir anlamda atom bombası etkisi yaparak dünyaya mesaj veren yaklaşımlarında tekrar görülmüştür.

İkinci Dünya Savaşı sonrası "yeni dünya düzeni"nin alacağı şekil 21 ülkenin katılımıyla gerçekleşen Paris Konferansında ele alınmıştır. Sovyetler Birliği'nin Orta ve Doğu Avrupa'da kendi "güvenlik felsefesi"ni dayatması, ABD'nin ilkeler zemininde oluşturmaya çalıştığı "uluslar arası güvenlik yapısı"nın seyrinin değişmesine yol açmıştır. Bir devrin başlangıcı olarak Paris'te beliren yeni düzen, Doğu ve Batı Blokları olarak Avrupa'ya, hatta Dünyayı ikiye ayırmıştır. Almanya ise; ABD, Sovyetler Birliği, İngiltere ve Fransa egemenliği altında dörde bölünmüştür.

Böylece Almanya'ya karşı ittifak yapan ABD ve Sovyetler Birliği, bu kez fikir ayrılığına düşerek ayrılmış ama ayrılıklarıyla birlikte kendi "güvenlik strateji"lerini birbirlerine karşı güvensizlik oluşturan bir zemin oluşturarak yeni "güç dengesi" yapısı oluşturmuşlardır.

Sovyetler Birliği'nin komünist ideolojisini dünyanın her yerindeki ülkelere yaymak istemesi, ABD'nin Avrasya ölçeğinde güvenlik stratejileri geliştirme düşüncesini tetiklemiştir. Özellikle Sovyetler Birliği'nin Türk Boğazları'na yönelik düşünceleri ve Yunanistan'da Sovyet yanlılarını desteklemesi, ABD'nin Sovyetler Birliği'nin Doğu Akdeniz ve Orta Doğu'ya yönelik yayılmacılığını engellemeye yönelik politikalar geliştirmesine yol açmıştır. Bu kapsamda Başkan Truman 1947'de kendi ismi ile anılan doktrinini Kongre ve

Temsilciler Meclisine sunarak, ABD'nin yeni güvenlik yaklaşımları benimsemesini sağlamıştır.

Türkiye ve Yunanistan'a Truman Doktrini çerçevesinde tasarlanan "koruma" stratejisi, ilk başta Avrupa'yı ekonomik yönden kuvvetlendirme amacıyla kurulan Marshall Planı çerçevesindeki yardımlarla, mali yönden de desteklenmiştir.

Truman Doktrini, ABD'nin tarihsel süreç içinde "yalnızcılık" politikasından vazgeçip Avrupa'da asker bulundurarak, "caydırıcı" ya da "dengeleyici" nitelikte güvenlik stratejisi uygulamasını sağlamıştır. Çünkü Avrupa'da güç bulundurarak varlığını sürdürme kararı, Sovyetler Birliği'ne karşı ABD'nin göstermiş olduğu doğal bir refleks olmasına karşın, Truman Doktrini Sovyetlerin yayılmasını engellemek için bilinçli biçimde tercih edilmiş, küresel gelişmeleri yönlendirmeyi amaçlayan planlı bir stratejidir.

Sovyetler Birliği'nin 1945-1948 yılları arasında bir milyon km² toprak ile 92 milyon nüfusu kontrol altına alması¹²⁵ Truman Doktrini'nin ABD açısından ne kadar isabetli bir güvenlik stratejisi olduğunu ortaya çıkarmıştır. Ayrıca, Sovyetler Birliği'ni "çevreleme" (containment) anlayışına dayanan söz konusu güvenlik stratejisi, daha sonra Batı Dünyasında ittifak kurulmasının da başlangıcı olmuştur.

Avrupa'da Truman Doktrin'i çerçevesine bir güvenlik dengesi oluşmuşken, Güney Asya'da 1950'de Kuzey Kore Ordusu'nun Güney Kore'ye saldırması ile ciddi güvenlik boşluğu ortaya çıkmıştır. Bu boşluğa önlem olarak ABD, BM Güvenlik Konseyi'nden Güney Kore'yi korumak için silahlı güç kullanma yetkisi almıştır. Daha sonra, Türkiye'nin de dahil olduğu 17 ülke, ortak bir güvenlik algılayışı çerçevesinde Kore'ye müdahale ederek, barışın tesis edilmesini sağlamıştır. Ancak, Kore Savaşı'ndan sonra Türkiye'nin Sovyetler Birliği'ne karşı hedef olma riski artmış ve bu gelişme karşısında Türkiye ABD'nin desteğiyle bazı Avrupa ülkelerinin muhalefetine rağmen NATO'ya kabul edilmiştir.

¹²⁵ Mesut H.Çaşın, **Çağdaş Dünyada Uluslar arası Güvenlik Stratejileri ve Silahsızlanma**, İstanbul, Harp Akademileri Yayınları, 1995, s.52

Öte yandan söz konusu dönemde ABD, Avrupa'da Sovyet tehdidine karşı kolektif ve kurumsallaşmış bir askeri ittifakın oluşması için önemli girişimlerde bulunmaya da başlamıştır. Bu kapsamda ABD büyük hazırlıklardan sonra 4 Nisan 1949 tarihinde, Danimarka, Kanada, İtalya, İzlanda, Norveç ve Portekiz ile içinde Belçika, Hollanda, Fransa, Lüksemburg ve İngiltere'nin bulunduğu "Batı Birliği" yapısı ile "Kuzey Atlantik İttifakı Antlaşması"nın imzalanarak NATO askeri ittifakının kurulmasına öncülük etmiştir.

Söz konusu birlikteliğe öncülük eden ABD böylece, gittikçe artan Sovyetler Birliği tehdidine karşı "batı ülkelerini" bir araya getirerek, bu ülkelerin ortak tehdit ve güvenlik anlayışına sahip olmasını amaçlayan yönlendirici nitelikte bir güvenlik strateji izlemiştir. Bu strateji ABD'nin "yalnızcılık" politikasını tamamen bırakıp, yönlendirici nitelikte lider ülke rolü üstlendiğinin kanıtı olmuştur. Bu rol, Wilson'un insanlığın insan olduğu için değerli olduğuna inanan realizmle, Avrupa'da ortaya çıkan ve kısa zamanda ABD'yi tehdit edecek güçlere karşı önlem almayı zorunluluk gören realizm yaklaşımlarının harmanlanmasından oluşan bir güvenlik stratejisi yaklaşımı olmuştur.

Daha sonraki aşamalarda, 1953 yılının ilk günlerinden itibaren ABD'nin Orta Doğu'ya karşı takip ettiği politika ciddi şekilde değişmeye başlamıştır. Bölgenin, stratejik konumu ve sahip olduğu petrol kaynakları nedeniyle ABD açısından taşıdığı önem gittikçe artmıştır.¹²⁶ Bu nedenle ABD, Orta Doğu'nun savunması konusunda öncülük ederek, yeni siyasi-askeri yapılanmalar amaçlayan girişimlerde bulunmuştur.

Bu kapsamda ABD, Avrupa'da çevrelemiş olduğu Sovyetler Birliği tehdidinin, Akdeniz'e ve Orta Doğu'ya yayılmasını yeni bir askeri ittifak ile önlemeyi amaçlayan bir pakt kurmak istemiştir. Ayrıca 1957 yılında Sovyetlerin Orta Doğu'ya yayılmasını engellemek için Orta Doğu ülkelerine yardım yapılmasını öngören ve Türkiye'nin de desteğini alan "Eisenower Doktrinini"ni uygulamaya çalışmıştır.

¹²⁶ Nasuh Uslu, **Türk Amerikan İlişkileri**, Ankara, 21 nci Yüzyıl Yayınları, 2000, s.111.

Ancak söz konusu askeri pakta Orta Doğu dengeleri açısından katılması Mısır ve Suudi Arabistan tarafından sakıncalı görülünce ABD, pakta öncülük etmekten çekilmiş ve İngiltere'yi paktın yönlendiricisi olarak dünya kamuoyuna lanse etmiştir.

ABD'nin Sovyet yayılcılığına karşı uyguladığı diğer bir güvenlik stratejisi ise "caydırıcılık" stratejisi olmuştur. Söz konusu strateji kapsamında ABD, müttefiklerinin Sovyetler Birliği'ne nazaran daha güçlü nükleer silah sistemlerine ve bunları uzak mesafelere taşıyacak füzelere sahip olmasını hedeflemiştir.

Sovyetler Birliği'de batı blokundan geri kalmamak için yeni silah sistemleri üretmeye başlamıştır. Atom ve Hidrojen bombalarının ABD'den sonra Sovyetler tarafından da üretilmesi, silahlanmada bir dengenin oluşmasına sebep olmuş, yarış kıtalar arası balistik füzelere kadar sıçramıştır.

Bu yarış ve yarış sonrasında sağlanan denge, silahlanma ile barış gelmesine, ABD ve Sovyetler Birliği'nin birbirlerine karşı çok dikkatli davranarak krizlerin çatışmaya dönüşmesine engel olmuştur.

ABD ve Sovyetler Birliği'nin birbirlerine karşı denge politikası izleyerek krizleri çatışmaya dönüştürmeme hususuna en önemli örnek olarak, 1959'da Küba'daki Sovyet füzelerinin sökülmesini isteyen ABD'nin, bu isteğinin karşısında Türkiye'deki ABD'ye ait Jüpiter füzelerini sökme kararı gösterilmektedir.

B. 1962–1979 Dönemi

ABD 1960'lı yıllarda genel olarak kendi ulusal çıkarlarını esas alan politikalar izlemiştir. Ancak, 1968 yılında Sovyetlerin Çekoslovakya'yı, daha sonraki dönemde ABD'nin desteklediği Güney Vietnam'ı işgal etmesi ve ABD'nin bu gelişmeye karşı Vietnam'da kendisini maddi olarak güçlü hissetmediği bir savaşta bularak yenilmesi¹²⁷ gibi gelişmeler, ABD'nin "ulusal çıkar" zeminine dayanan güvenlik stratejisi yerine, daha gerçekçi nitelikte güvenlik stratejisi geliştirmesini zorunlu kılmıştır. Vietnam Savaşı ayrıca

¹²⁷ Haydar Çakmak, **Avrupa Güvenliği**, 2. Baskı, Ankara, Akçağ Yayınları, 2003, s.127-128.

Amerika'nın güvenlik yaklaşımlarında askeri üstünlüğün tek başına bir anlam ifade etmediğini göstermesi açısından da, önemli bir tecrübe olmuştur.¹²⁸

Bu kapsamda ABD ilk aşamada, daha akılcı politikalar izleyerek, Sovyetler Birliği'ni "yumuşama" politikaları kapsamında frenlemeye çalışmıştır. Yumuşama politikalarının bir dönem başarılı olmasından sonra ABD, hiç beklemediği bir zamanda Sovyetlerin Afganistan'ı işgali gerçeğiyle karşı karşıya kalmıştır.

Gücünün sınırlarını değerlendiremeyerek yayılcı politikalarını Afganistan'a kadar götüren Sovyetler, ABD'nin Afgan mücahitlerine yardımları neticesinde büyük yenilgi ile geri çekilmek zorunda kalmıştır. ABD'nin Afgan mücahitlerine yardımı bir anlamda, ABD'nin Vietnam'da mağlup olmasına önemli katkılar sağlayan Sovyetler Birliği'ne karşı rövanş niteliğinde olmuştur.¹²⁹

Diğer yandan "Yumuşama" dönemi ABD ve Sovyetler Birliği arasında "stratejik silahların sınırlandırılmasına dayalı" karşılıklı güven anlayışının gelişmesine de sebep olmuştur. Bu kapsamda ABD, Sovyetler Birliği ile 1972'de (SALT-1), 1979'da ise (SALT-2) antlaşmalarını imzalayarak, Sovyetleri savaştan caydırmayı başaran bir strateji izlemiştir.

C. 1979–2001 Dönemi

Sovyetler Birliği'nin Afganistan'da yenilgisiyle başlayan çözülmenin etkisine ilave olarak, 1980'lerin ikinci yarısından itibaren Reagan'ın uyguladığı "sertlik stratejisi" de, Sovyetler Birliği'nin genişleme politikalarını terk etmesine etki etmiştir. Reagan'ın sertlik politikaları, ABD'nin, Sovyetler ve Doğu Blokuna karşı yeni bir güvenlik stratejisi geliştirmesi şeklinde hayata geçirilmiştir. Söz konusu güvenlik stratejisi iki uygulamaya dayanmıştır. Bunların ilki Amerikan üretimi "orta menzilli nükleer füzelerin NATO Avrupa ülkelerine konuşlandırılması", ikincisi ise "Stratejik Savunma Girişimi" olarak

¹²⁸ Henry Kissinger, *a.g.e.*, s.664.

¹²⁹ Fahir Armaoğlu, *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi*, İstanbul, Ankara, Alkım Yayınevi, 2004, s.583.

da isimlendirilen “Yıldız Savaşları” projesinin getirdiği uzayda silahlanma yaklaşımı olmuştur.

Başkan Reagan, orta menzilli nükleer füzelerin NATO Avrupa ülkelerine konuşlandırılması ile ABD'nin caydırıcı gücünün tüm Doğu Bloğu ülkeleri tarafından yakından hissedilmesini sağlamış ve böylece Sovyetler Birliği'ni Doğu Avrupa'da ilave önlem almaya zorlamıştır. “Yıldız Savaşları” projesiyle ise silahlanma yarışını uzay düzlemine çekip, teknolojik kapasitesi sınırlı olan Sovyet silahlanma sisteminin, daha çok para harcamasına ve ekonomik sıkıntıları olan Sovyetler Birliği'nin mali problemler yaşamasına sebep olmuştur.

ABD'nin Reagan döneminde uygulanan stratejileri, Sovyetler Birliği'nin hızlı bir şekilde çözülmesine yol açmıştır. Çözülme psikolojisine giren Sovyet yöneticilerin, Sovyetler Birliği'nin dağılmasını engellemek için daha önceleri önemsemedikleri sosyal politikalara daha çok değer vermelerine yol açmıştır. Bu kapsamda Sovyetler Birliği lideri Gorbaçov, Glasnost (açıklık) ve Perestroyka (yenilik) politikaları çerçevesinde devletin kapalı yapısını reforme etmeye çalışmış, ancak bu tür önlemler Sovyetlerin çözülmesini engellemek için yeterli olamamıştır.

Çözülme, 1990 yılında iki Almanya'nın birleşmesine kadar sürmüş ve nihayet çöküşün önüne geçemeyeceğini anlayan Gorbaçov'un girişimleri neticesinde, 1991 yılında Sovyetler Birliği tamamen ortadan kalkmıştır.

Reagan'ın politikalarını uygularken, milli güvenlik stratejilerini oluşturmada bilinen güvenlik parametrelerinin yanında, ilahi bilgiler doğrultusunda hareket etmesi ve “İncil'deki kıyamet günü ile ilgili pasajları, olacakların tahmini olarak görmesi gibi tercihler, Reagan döneminde oluşturulan ABD Güvenlik Stratejisi'nin dini kriterlerden etkilendiği izlenimini vermiştir.

Reagan'dan sonra George Bush ABD Başkanı olarak seçilmiştir. George Bush zamanında geliştirilen en önemli güvenlik stratejisi, Irak'ın Kuveyt işgalini sona erdirmek için ABD ve müttefiklerinin Kuveyt'e asker çıkartarak Kuveyt'in kurtarılmasını ve sonrasında ABD askeri gücünün Orta Doğu'da

kalmasını sağlayan süreçte uyguladığı strateji olmuştur. Birçok yönüyle 11 Eylül sonrası gelişmelerin başlangıcı olan Körfez Savaşıyla birlikte ABD, Orta Doğu'nun şekillenmesinde rol alabileceği önemli bir pozisyon yakalamıştır.

Ayrıca, Doğu Bloğunun çökmesinden sonra batıya yönelik tehditler arasında "fundamentalist" İslam n plana çıkmıştır. Bu kapsamda NATO, yeni stratejisini belirlerken söz konusu tehdidi dikkate alarak, ittifak alanı dışındaki bölgelerde görev almayı kabul etmiş ve bu yaklaşım, dünya politika merkezinin biraz daha Orta Doğu'ya kaymasına ve ABD'nin bu bölgeyle daha fazla ilgilenmesine neden olmuştur.¹³⁰ Körfez'e yığınak yapıp, Kuveyt'i Irak işgalinden kurtaran ve Körfez lkelerinde sürekli askeri güç konuşlandırmaya başlayan ABD, bu girişimi ile Orta Doğu'daki gelişmelere her zaman müdahil olmak istediğini göstermiştir.

ABD'nin Orta Doğu'da g bulundurmaya başlaması ayrıca, bölgedeki enerji kaynakları ile bu kaynaklara giden yolların korunmasının kendi çıkarları açısından ne kadar önemli olduğunu bir kez daha göstermesini de sağlamıştır.

Daha sonraki dönemlerde George Bush, Körfez Savaşı'ndan sonra elde ettiği Orta Doğu'da askeri güç bulundurma pozisyonunu siyasi olarak da güçlendirmek amacıyla, kapsamlı bir Orta Doğu Barış Projesini hayata geçirmek istemiştir. Ancak, İsrail'in bazı tavizler vermesini de içeren söz konusu proje, İsrail'in pürüzler çıkarması nedeniyle hayata geçememiş ve ABD, Orta Doğu'da kurmak istediği düzeni ertelemek durumunda kalmıştır.

Öte yandan Irak Ordusunu Kuveyt'ten çıkaran ABD, Irak topraklarında da savaşı sürdürmesine ve Irak ordusunun bir bölümünü yok etmesine rağmen konjonktür gereği Irak'tan çekilmek zorunda kalmıştır. Ancak Irak petrollerinde emelleri olan ABD, Irak'tan çekilse de, sonradan Irak'taki gelişmelere müdahil olabilecek pozisyonu yakalayabilmek için bazı politikalar geliştirmiştir. Bu kapsamda ABD, Irak'lı muhaliflerin desteklenmesi, Irak'a ambargo uygulanması, ancak petrol karşılığında yardım verilmesi ve BM

---

¹³⁰ Nasuh Uslu, **a.g.e.**, s.727.

Denetçilerinin Irak'ta silah denetimi yapması gibi hususlara dayanan bir strateji izlemiştir.

ABD, Irak'taki muhalif güçlerin desteklenmesi kapsamında ise Şii ve Kürt grupların güçlenmesini sağlayan programlar uygulamıştır. Söz konusu programların başarılı olabilmesi ve ABD'ye müzahir bir Kürt Devleti oluşturmak amacıyla, Türkiye'de konuşlanan ABD-İngiltere-Fransa uçaklarının oluşturduğu müttefik hava gücü, Çekiç Güç tarafından koruması yapılan Irak kuzeyinde, Irak Silahlı Kuvvetleri'nin müdahalesinden korunan güvenli bir bölgenin oluşturulması sağlanmıştır.

Irak' kuzeyindeki güvenli bölge, Orta Doğu'ya bütünsel olarak bakan, bu bölgedeki enerji kaynaklarını kendi ihtiyaçları çerçevesinde kontrol etmek isteyen ve bu bölgedeki ülkeler arasındaki sorunlara kendi istediği biçimde çözümler bularak Orta Doğu'yu dönüştürmeyi amaçlayan ABD güvenlik stratejisinin de tamamlayıcı bir parçası olmuştur.

Bush'tan sonra iktidara gelen Clinton döneminde ise; ABD öncelikle Orta Doğu'daki faaliyetlere Bush Dönemi benzeri politikalarla devam etmiştir. Ayrıca İran, Kuzey Kore ve Suriye gibi devletlerin "serseri devletler" adıyla nitelendirildiği ve bu ülkelerin nükleer silahlara sahip olmasını engelleyen "karşı savunma inisiyatifi" isimli politika geliştirilmiştir. Aynı dönemde ABD Güvenlik Stratejisi "tepeden tırnağa yeniden gözden geçirme" isimli çalışmalarla reforme edilmiştir. Diğer yandan Clinton dönemi, küresel ekonominin ve demokrasinin güçlenmesi anlayışına dayalı bir güvenlik stratejisinin olduğu bir zaman dilimi de olmuştur.¹³¹

Öte yandan Clinton döneminde kesin hatları belli olmayan ABD Güvenlik Stratejisi, askeri güç kullanılarak değil, "ekonomik politika"nın odak olarak kabul edildiği anlayış doğrultusunda, Çin, Japonya ve Pasifik ülkeleriyle yapılan anlaşmalar ve Dünya Ticaret Örgütü gibi organizasyon faaliyetleri vasıtasıyla yürütülmüştür.¹³² Tüm bu politik ağırlıklı uygulamalara karşın,

¹³¹ Emin Gürses, "ABD Dış Politikasında Realizm ve İdealizm", **Jeopolitik Dergisi**, Ankara, Sayı 7, 2003, s.50.

¹³² E.David Sagner, "Economic Engine For Foreign Policy" **New York Times**, 28 Aralık 2000,s.4.

realist yaklaşımlar gereken Bosna işgali gibi durumlarda ise ABD güvenlik stratejisinin “kasa dayalı” güç uygulaması da gösterilerek, askeri güçle Bosna'nın güvenliği sağlanmıştır.¹³³

Clinton döneminden sonra ise 2000 yılı sonunda yapılan seçimle bir önceki Başkan George Bush'un oğlu George W. Bush iktidara gelmiş ve yönetimin tekrar Cumhuriyetçi Parti'ye geçmiştir.

W. Bush, 2000 yılı ABD seçim kampanyaları sırasında, eğer seçilirse Çin Halk Cumhuriyeti'ne karşı olduğundan farklı politikalar izleyeceği ve Soğuk Savaş dönemine ait savunma anlayışının terk edilerek yerine “Yıldız Savaşları” diye adlandırılan Reagan Dönemi füze savunma sistemi kurulması projesine devam edeceği yönünde ifadeler kullanarak, aktif nitelikte bir güvenlik stratejisi uygulayacağını ifade etmiştir.¹³⁴

Söz konusu askeri strateji değişikliklerinin, 11 Eylül olayları olmasa bile ABD'nin daha “şahin” nitelikte bir güvenlik stratejisi izleyeceği ve bu kapsamda “Yıldız Savaşları” projesinin füzesavar lazer sistemi çerçevesinde hayata geçilmesi ile nükleer silaha sahip olduğu düşünülen İran, Suriye ve Kuzey Kore gibi devletlere karşı kullanılmasının planlanmış olabileceği değerlendirilmektedir.

---

¹³³ Richard Holbrooke, **To End A War**, Revised Edition, New York, Modern Library, 1999, S.361.

¹³⁴ İhsan Tuncer Dabanlı, “ABD'nin Yeni Küresel Stratejisi, Muhtemel Sonuçlar ve Türkiye”, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Ankara, Sayı 1, Şubat 2003, s.101.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

11 EYLÜL SONRASI 2001-2003 YILLARI ARASI, ABD MİLLİ GÜVENLİK STRATEJİLERİNİN TÜRKİYE CUMHURİYETİ MİLLİ GÜVENLİK STRATEJİLERİNE ETKİLERİ

I. ABD 2001-2002 MİLLİ GÜVENLİK STRATEJİLERİNİN NİTELİKLERİ

11 Eylül 2001 tarihinde, Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon'a yapılan saldırılardan sonra ABD, bilinen güvenlik algılamalarını kökünden değiştiren girişimlere başlamıştır. Bu girişimler kapsamında NATO, saldırıyı tüm NATO ülkelerine yapılmış bir saldırı olarak kabul ederek, gereken her türlü desteğin ABD'ye verileceğini deklare etmiştir. Dünya kamuoyu, gerçek niyeti ne olursa olsun yapılan terörist saldırıları insanlık dışı eylemler olarak nitelenmiştir. Rusya Federasyonu gibi ABD'nin tarihi rakibi niteliğindeki bir ülke dahi, saldırılar karşısında ABD'nin yanında olduğunu ilan etmiştir.

ABD tarafından bulunan tüm deliller, Afganistan'da konuşlu Usame Bin Ladin liderliğindeki El-Kaide örgütünün, 11 Eylül saldırılarının sorumlusu olarak ilan edilmesine yol açmıştır. Daha sonra ABD, uluslar arası ortamın uygun olmasından da istifade ederek Afganistan'a müdahale etmiş ve bu saldırının bir son olmadığını, sıranın terörü barındıran veya destek veren diğer ülkelere de geleceğini ve bunun uzun soluklu bir mücadele olacağını açıkça beyan etmiştir.¹³⁵

Söz konusu gelişmeler doğrultusunda uluslar arası kamuoyunda ABD'nin; içlerinde Özbekistan ve Pakistan'ın da bulunduğu dokuz ayrı ülkede askeri üs oluşturma¹³⁶ planlarını hazırladığı da gündeme gelmiştir. ABD, askeri üs oluşturma düşüncelerine ilave olarak, dünyayı istediği biçimde etkileyecek faaliyetlere başlamış ve bu politika doğrultusunda dünya deniz nakliyatının önemli geçiş yolu olan Malaka Denizi'nde 39 yıl aradan sonra Hindistan ile

¹³⁵ Armağan Kuloğlu, **11 Eylül Sonrası Değişen Dengeler Çerçevesinde Türkiye'nin Irak Politikası**, 1. Baskı, Ankara, ASAM Yayınları, 2002, s.8.

¹³⁶ Donald Rumsfeld, "Urges Congress To Ease Curbs On Military Ties", **Jakarta Post**, May 14, 2002, s.5.

askeri tatbikat yapmış¹³⁷, Doğu Timor'daki sorunlar nedeniyle ilişkilerini dondurduğu Endonezya ile ilişkilerini tekrar başlatmış¹³⁸ ve Pasifik'in bir diğer önemli ülkesi Tayland'la bölgedeki son 21 yılın en büyük tatbikatını yapmıştır¹³⁹.

Böylece ABD, tek kutuplu güç olma pozisyonunu küresel hâkimiyete çevirebilmek maksadıyla, Afganistan'da konuşlanmış askeri gücünün sağladığı Avrasya merkezinde güç bulundurma özelliğine, Güney Asya'da da güç bulunduran ülke sıfatı kazandırmayı amaçlamıştır. Bu nitelik, uzun vadede kendisine rakip olabilecek güçteki Çin ve Rusya'yı çevreleme stratejisinin başlangıç uygulaması anlamına da gelmiştir.

Öte yandan ABD'nin, 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra, küresel ölçekte farklı politikalar izleyeceğinin sinyalleri, söz konusu dönemde Başkan Bush tarafından çeşitli vesilelerle ifade edilen konuşmalardan da anlaşılmaktadır. Bush'un söz konusu dönemde yaptığı konuşmalar, ABD'nin küresel hakimiyeti hedefleyen güvenlik stratejileri geliştirmekte olduğunun ip uçlarını göstermiştir. Daha 11 Eylül'den hemen sonra Bush; New York'ta yaptığı konuşmasında, "bu olaylardan sadece üç gün geçmiş olsa ve Amerikalılar için henüz tarihte yer alacak kadar bir zaman geçmese de, tarihe karşı sorumluluğumuz şimdiden bellidir. Bu saldırılara cevap vermek ve dünyayı kötülükten kurtarmak gerekmektedir. Gizli eylem, hilekârlık ve katliamla bize karşı savaş açılmıştır. Bu millet barışsever fakat kızdırıldığında acımasızdır. Savaş diğerlerinin şartları ve zamanlaması ile başlatılmıştır. Bizim tercih ettiğimiz şekilde ve saatte sona erecektir"¹⁴⁰ diyerek, ABD'nin 11 Eylül sonrası izleyeceği güvenlik stratejisinin, dünyayı kötülükten kurtarma ve her yola başvurma gibi tüm ülkeleri ilgilendirecek çap ve nitelikte mücadele olacağını dünyaya ilan etmiştir.

¹³⁷ James Marrison, "Anti Terrorist Exercise", **Washington Times**, May 15, 2002, s.7.

¹³⁸ Eric Simith, "US Is Building UP It's Military Bases In Afgan Region", **New York Times**, January 7, 2002, s.4.

¹³⁹ Alexander Nicoll, "Pentagon's Dollars", **London Financial Times**, May 8, 2002, s.2.

¹⁴⁰ George Bush, "President's Remark's To U.S.", **White House**, Sept. 14, 2001, s.1, (Erişim) <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/09/20010914-2.html>, 5 Nisan 2007.

Ayrıca Bush, Mayıs 2002'de Almanya ziyareti sırasında, “Adalet dünyası inşa edeceğiz veya bir baskı dünyasında yaşayacağız. Paylaştığımız sorumlulukların büyüklüğü, anlaşmazlıkların çok küçük görünmesini sağlamaktır”¹⁴¹ şeklinde bir ifade kullanarak, ABD'nin tüm dünyayı ilgilendiren kurallar hazırlığı içinde olduğu ve aralarında anlaşmazlık olan devletlerin problemlerini bir tarafta bırakarak, ABD'nin inşa etmek üzere olduğu dünyaya destek olmaları tavsiyesinde bulunmuştur.

Söz konusu iki konuşma birlikte değerlendirildiği takdirde, ABD'nin 11 Eylül olaylarına karşı, bitiş zamanını tamamen kendinin tespit edeceği ve tüm dünya coğrafyasını ilgilendiren genişlikte, yani zaman ve mekân sınırlaması olmayan bir mücadeleyi hedeflediği açık biçimde görülmektedir.

Bush, Eylül 2002 Güvenlik Stratejisinden önce önemli diğer bir konuşmayı da ABD Askeri Akademisi West Point'de yapmıştır. Bush bu konuşmasında, “her zaman yaptığımız gibi biz sadece özgürlüğü destekleyen bir barış için savaşmaktayız. Teröristlerden ve zorbalardan gelen tehditlere karşı, barışı savunacağız. Büyük güçler arasında iyi ilişkiler inşa ederek barışı koruyacağız ve her kıta'daki özgür ve serbest toplumları teşvik ederek barışı yayacağız”¹⁴² demiştir. Bu konuşmadan çıkarılacak önemli güvenlik stratejisi verisi, Rusya ve Çin gibi büyük güçlerin uzlaşmak zorunda olduğu “özgür ve serbest toplumların teşvik edileceği” savaşta, konvansiyonel silahlar yerine jeopolitiğin ve insan faktörünün kullanılacağı algısının oluşturulmasıdır..

Tüm söz konusu kamuoyu oluşturma çabalarından sonra nihayet, 11 Eylül 2001 olaylarından yaklaşık bir yıl sonra Başkan Bush, dokuz bölümden oluşan “2002 ABD Milli Güvenlik Stratejisi”ni kamuoyuna açıklamıştır. Tüm dünyada çok yakından takip edilmiş olan 2002 ABD Güvenlik Stratejisi'nin Türkiye'yi ilgilendirdiği düşünülen hususları aşağıda ayrıntılı biçimde ifade edilmiştir.

¹⁴¹ George Bush, “Germany Remarks”, **White House**, May 23, 2002, s.1, (Erişim) <http://whitehouse.gov/news/releases/2002/05/20020924-4.html>, 5 Nisan 2007.

¹⁴² George Bush, “West Point Remarks”, **White House**, June 1, 2002, s.2, (Erişim) <http://whitehouse.gov/news/releases/2002/06/20020601-3.html>, 5 Nisan 2007.

ABD 2002 Güvenlik Stratejisi'nin bölümlerinin içerdiği hususların güvenlik boyutundaki etkilerinin incelenmesinden önce, 2002 ABD Güvenlik Stratejisi Belgesi'nin giriş bölümünde yer alan Başkan Bush'un düşüncelerinin açıklanmasının, belgenin getirdiği politikaların Türkiye'ye etkilerini anlama da büyük fayda sağlayacağı değerlendirilmiştir.

Başkan Bush'un, ABD Güvenlik Stratejisi'nin giriş bölümünde belirttiği "özgürlüğün değerleri her toplumdaki tüm bireyler için doğru ve gerçektir. Bu değerler çağlardan beri tüm dünyada özgürlüğe âşık insanların ortak isteği olmuştur"¹⁴³ ifadesinde özgürlük gibi tüm insanları ilgilendiren bir hususun yer alması sağlanarak, kendi savaşlarının aslında tüm dünya insanları için yapılacağı imajını oluşturulmaya çalışılmıştır.

Ayrıca, Bush'un bahsi geçen "büyük güçler arasında ilişkiler inşa ederek barışı koruyacağız. Her kıta'da özgür ve serbest toplumları teşvik ederek barışı yayacağız"¹⁴⁴ ifadesi de Güvenlik Stratejisi Belgesinin giriş bölümünde yer almıştır. Söz konusu ifadenin devamında ise Bush, "günümüzde dünyanın önemli güçleri kendilerini aynı safta, terörist şiddete ve kargaşanın ortak tehditlerine karşı birleşmiş bulunmaktadır"¹⁴⁵ diyerek, Rusya ve Çin'in de dolaylı olarak ABD stratejisinin gereklerine uyacağı imajını oluşturmuş ve söz konusu ülkelerin, ABD'nin yapabileceği yeni saldırıları "barış kapsamında" değerlendirmeleri gerektiği etkisini oluşturmaya çalışmıştır.

Giriş kısmında ayrıca "dünyanın her köşesine demokrasi, kalkınma, açık pazar ve serbest ticaret ümidini getirmek için aktif bir şekilde çalışacağız"¹⁴⁶ ifadesi ile de, jeopolitik yaklaşımın insan unsuruna yönelik politika belgeye geçirilmiş ve demokrasiyi yayma adına her ülkeye yönelik açılımda bulunulabileceği meşrulaştırılmak istenmiştir.

¹⁴³ "Introduction", **US National Security Strategy**, September 17, 2002.s.2, (Erişim) <http://whitehouse.gov/nsc/nss/2002/nssintro.html>, 5 Nisan 2007.

¹⁴⁴ "Introduction", **a.g.e.**s.2.

¹⁴⁵ "Introduction", **a.g.e.**s.2.

¹⁴⁶ "Introduction", **a.g.e.**s.2.

Strateji'nin birinci bölümünde “Bu stratejinin amacı dünyayı sadece daha güvenli değil, aynı zamanda daha iyi yapmaya yardımcı olmaktır”¹⁴⁷ denilerek, ABD'ye küresel iyileştirici misyonu yüklenmiş ve sanki tüm dünyadan sorumlu olduğu izlenimi verilmiştir. “Düşmanlarımızın kitle imha silahları ile bizi, müttefiklerimizi ve dostlarımızı tehdit etmesi engellenecek” ifadesi ile de, Saddam'ın kitle imha silahlarına sahip olması kuşkusunu ile Irak ve nükleer silahlanma çabaları içinde olan İran hedef gösterilmiş ve bir anlamda Türkiye'nin bu tehditlere karşı korunacağı (Türkiye'yi ilgilendiren boyutuyla) belirtilmiştir.

“İnsan Saygınlığına Yönelik Arzuların Desteklenmesi” isimli ikinci bölümde¹⁴⁸ ise; “demokrasiye yönelen ülkelerin attıkları adımları ödüllendirmek için dış yardımlarımızı özgürlüğü teşvik etmek ve bunun için şiddet kullanmadan mücadele edenlere destek olmak için kullanacağız” ifadesi ile, ABD hedeflerine uygun davranmayan ve bu nedenle “tehlikeli” olarak nitelendirilebilecek ülkelerin yönetimlerine karşı, sivil toplum örgütlerine destek veren bir strateji izleneceği ilan açıklanmıştır.

Üçüncü Bölüm olan “Küresel Terörü Mağlup Etmek İçin Müttefiklerin Güçlendirilmesi, Bize ve Dostlarımıza Karşı Saldırıların Önlenmesi” bölümündeki,¹⁴⁹ “binlerce eğitilmiş teröristin genellikle Kuzey Amerika, Güney Amerika, Avrupa, Afrika, Orta Doğu ve Asya'nın tüm bölgelerinde şebekeler halinde bulunmaktadır” ifadesi ile ABD Milli Güvenlik Stratejisi'nin tüm kıta'ları kapsayacak biçimde, dünyanın her yerine “insanlık” adına koruma ve özgürleştirmeyi hedeflediği ve ABD'nin adeta “dünya polisliği” rolünü üstlendiği ilan edilmiştir.

¹⁴⁷ “International Strategy”, **US National Security Strategy**, September 17 ,2002, s.4, (Erişim) <http://whitehouse.gov/nsc/nss/2002/index.html>, 5 Nisan 2007.

¹⁴⁸ “Champion Aspirations For Human Dignity”, **US National Security Strategy**, September 17, 2002, s.6, (Erişim) <http://whitehouse.gov/nsc/nss/2002/nss2.html>, 9 Nisan 2007.

¹⁴⁹ “Strengten Alliances To Defeat Global Terrorism And Work To Prevent Attacs Against Us And Our Allies”, **US National Security Strategy**, September 17, 2002, s.6, (Erişim) <http://whitehouse.gov/nsc/nss/2002/nss3.html>, 17 Nisan 2007.

Terörizme yönelik ise aynı bölümde “sınırlarımıza ulaşmadan önce tehdidi saptayarak ve yok ederek içerde ve dışarıda ABD’yi, Amerikan halkını ve çıkarlarımızı savunacağız” ibaresi kullanılarak, ABD’nin dünyanın herhangi bir ülkesinde askeri operasyon yapmaya hazır ve kararlı olduğu ima edilmiştir.

ABD Milli Güvenlik Stratejisi’nin “Düşmanlarımızın Kitle İmha Silahları ile Bizi, Müttefiklerimizi ve Dostlarımızı Tehdit Etmelerine Engel Olunması”¹⁵⁰ adlı 5’inci bölümündeki “Körfez Savaşı esnasında Irak’ın planlarının İran’a ve kendi halkına kullanmış olduğu kimyasal silahlarla sınırlı olmadığı, bununla beraber nükleer silah ve biyolojik araçlara sahip olmaya doğru ilerlediği yönünde çürütülmeyecek deliller elde ettik” ifadesi ile ABD’nin bu strateji kapsamında Irak’a harekât yapmasının doğal karşılanması mesajını dünya kamuoyuna duyurmak istemiştir.

Yine aynı bölümde; “Kitle İmha Silahları ile mücadele etmeye yönelik kapsamlı strateji olarak, ortaya çıkmadan önce tehdidi caydırmalı ve ona karşı kendimizi korumalıyız” ifadesi ile dolaylı olarak İran hedef olarak gösterilmiş, “düşmanlarımızın düşmanca eylemlerini erkenden engellemek veya önlemek için ABD gerekirse önceden harekete geçecektir” ifadesi ile “önleyici saldırı” (preemptive strike) kavramı gündeme getirilmiş ve düşman olarak gördükleri herhangi bir ülkeye karşı, tehdit seviyesine gelmeden taarruz etme inisiyatifi ele geçirilmiştir. Bu durum uzun yıllar boyu oluşan Birleşmiş Milletler Antlaşması’nın 51’inci maddesinde yer alan “meşru müdafaa” anlayışını dahi ortadan kaldıran ve uluslar arası normları alt üst eden dayatmacı bir yaklaşım olmuştur.

“Önleyici Saldırı” düşüncesinin ilk temelleri 11 Eylül’den hemen sonra Bush tarafından dile getirilen, “her ulus şimdi bir karar almak zorundadır. Ya bizimlesiniz, ya da teröristlerden yanasınız. Bu günden sonra, terörizmi koruyan ve destekleyen hangi rejim olursa olsun Birleşik Devletler tarafından

---

¹⁵⁰ “Strengten Alliances To Defeat Global Terrorism And Work To Prevent Attacs Against Us And Our Allies”, **a.g.e.**, s.9.

düşman bir rejim olarak addedilecektir”¹⁵¹ ifadesi ile önceden gündeme geldiği için, bu metinde yazan hegemon nitelikli tavır sürpriz bir yaklaşım olmamıştır.

Söz konusu yaklaşım, 648 Westfalya Antlaşmasından itibaren başlayan süreçte gelişerek yapılanan, egemen ve ulus devletlerin temel aktörlerini oluşturduğu uluslar arası düzen anlayışının ve onun idealize ettiği biçimiyle uluslar arası topluluk ülküsünün sonuna da işaret etmiştir.¹⁵²

Ekonomi ve ticaretle ilgili konuların yer aldığı 6’ncı Bölüm de ise; özellikle “Enerji Güvenliğini Artırmak” kısmında¹⁵³ yer alan, Batı yarım küresi, Orta Asya ve Hazar bölgesindeki küresel enerji kaynaklarının miktarını ve türlerini genişletmek için müttefiklerimizle, ticari ortaklarımızla ve enerji üreticileriyle beraber çalışarak kendi enerji güvenliğimizi ve paylaşılan küresel ekonomi refahını güçlendireceğiz” ifadesi ile Orta Asya ve Hazar Bölgesi enerji kaynaklarını kontrol etmeyi amaçladıklarını ilan etmişlerdir. Bu yaklaşım ABD’nin, Orta Asya ve Hazar enerji kaynaklarını adeta doğal mirası gibi gördüğünü açığa çıkarmıştır.

Söz konusu enerji kaynaklarına ulaşılması, enerji kaynaklarına giden ulaştırma hatlarının geçtiği bölgelerdeki ülkelerin yönlendirilebilmesi ve ABD ile paralel hareket etmesinin sağlanması için ise; 7’nci Bölüm’deki “Toplumları Özgürleştirerek ve Demokrasi Alt Yapılarını İnşa Ederek Kalkınma Halkasının Genişletilmesi”¹⁵⁴ metninde; “ticaret ve yatırım için toplumları özgürleştirmek maksadıyla para akışlarının kontrolü” ifadesi

¹⁵¹ George Bush, “Address To A Joint Session Of Congress And The American People”, **White House**,

Sept. 12, 2001.s.1,

(Erişim) <http://whitehouse.gov/news/releases/20010911-16.html>, 17 Nisan 2007.

¹⁵² Ahmet K. Han, “Tarafsız Olmayan Savaş Yeni Muhafazakar, Komplo ve Bush Doktrini”, **ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya**, Ed.Toktamış Ateş, Ankara, Ümit Yayınları, 2004, s.139.

¹⁵³ “Ignite A New Era Of Global Economic Growth Through Free Markets And Free Trade”, **US National Security Strategy**, Sept.17, 2002, s.11,

(Erişim) <http://whitehouse.gov/nsc/nss/2002/nss6.html>, 16 Nisan 2007.

¹⁵⁴ “Expand The Circle Of Development By Opening Societies And Building The Infrastructure Of Democracy”, **US National Security Strategy**, Sept.17, 2002, s.12,

(Erişim) <http://whitehouse.gov/nsc/nss/2002/nss7.html>, 16 Nisan 2007.

kullanılmış ve “açık pazarların ve serbest ticaretin Milli Güvenlik Stratejisi açısından önemli olduğu” vurgulanmıştır.

Genel hatları ile ele alınan ABD Milli Güvenlik Stratejisi, adeta dünyayı yönetmek üzere iktidara gelmiş bir hükümetin programına benzemektedir. 11 Eylül saldırılarını yapan teröristleri yetiştiren mantığı yok etmeye yönelik hazırlanan strateji belgesinin, dünyanın tüm ülkelerini etki altına alacak şekildeki bir üslupla ekonomi, siyaset, demokratikleşme, insan hakları gibi bir çok sorunlardan bahsetmesi ve bu sorunları çözmeye yönelik yöntemlerden bahsetmesi, ABD'nin 11 Eylül'den sonra kendisine özel bir misyon yüklediğini göstermektedir.

İnsan-toplum-devlet üçgeninde insanın eğitiminden, ekonomik kaynakların kullanımına kadar yöntemler önermesi, ABD'nin söz konusu strateji ile küresel nitelikte bir imparatorluk kurmayı hedeflediğini çok açık biçimde görülmektedir.

Küresel eksenli 2002 ABD Milli Güvenlik Stratejisinin ayrıntılı biçimde ifade edilen hedefleri perspektifinde ele alındığında ise ABD'nin; ülke bazında Irak ve İran'ı, enerji açısından Orta Asya ve Orta Doğu enerji kaynaklarını ve küresel hakimiyet açısından Avrasya coğrafyasını hedef aldığı düşünülmektedir. ABD'nin kendi coğrafyasından çok uzak bölgelerde, söz konusu hedefleri gerçekleştirmek için coğrafi yakınlık, jeopolitik avantaj, güçlü silahlı kuvvetleri ve kültürel benzerlik gibi parametreler dikkate alınarak yapılacak bir analizde en uygun “partner”in Türkiye olacağı tespit edilecektir..

Bu pozisyonuna ABD ile tarihsel müttefikliği ve stratejik ortaklığı özellikleri de ilave edilirse Türkiye'nin; 11 Eylül'den sonra ABD açısından stratejik önemi haiz “anahtar” konuma yükselen bir ülke olduğu açıkça görülecektir.

II. ABD 2001-2002 MİLLİ GÜVENLİK STRATEJİLERİNİN FELSEFİ ARKA PLANI

ABD'nin 2002 Milli Güvenlik Stratejisi ile elde etmek istediği hedeflerin Türkiye'ye etkilerini tüm boyutlarıyla anlayabilmek için, öncelikle söz konusu stratejinin fikrîsel temellerinin hangi düşüncelere dayandığının incelenmesi gerekmektedir.

ABD'nin dünya ekseninde, tarihsel süreç içinde kazanmış olduğu değerlerinden uzaklaştırarak, dünya gidişatına yön vermeyi zorunlu bir görev olarak gören müdahaleci güvenlik stratejisine yönelten yaklaşımın arka planında, "Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi" isimli akademik çalışmanın bulunduğu ileri sürülmektedir.

Eylül 2000 tarihinde kamuoyuna sunulan söz konusu çalışma aslında, 3 Haziran 1997 tarihinde "İlkeler Bildirisi" açıklaması ile 11 Eylül olaylarından önce gündeme gelmiştir. PNAC, Project For The New American Century, orijinal ismiyle ABD'de gündeme gelen rapor; özellikle Pentagon'un Clinton döneminde "Dört Yıllık Savunma Gözden Geçirme Raporları"nda, ABD Silahlı Kuvvetleri'nin bütçesi artırılmadan küçültülmesinin hedeflenmesi hususunun yer almasından sonra, bu durumun ABD'nin askeri gücünün erimesine ve ABD'yi dünyanın en güçlü konumundan geriye götürmesine sebep olacağı kaygısıyla yazılmıştır.

PNAC Raporu'nun 2002 ABD Güvenlik Stratejisi'ne rehber olduğuna dair en önemli gösterge ise PNAC Raporu'nda bulunan şahısların önemli kısmının Başkan Bush yönetiminde bulunan Dick Cheney (Başkan Yardımcısı), Zalmay Khalilzad (2003 Irak Büyükelçisi), Paul Wolfowitz (2001-2005 Savunma Bakan Yardımcısı) ve Donald Rumsfeld (Savunma Bakanı) gibi etkin isimlerden oluştuğu¹⁵⁵ bilgisidir.

PNAC Raporu İlkeler Bildirgesi'nde yer alan ve 2002 ABD Milli Güvenlik Stratejisi'nin etkilediği değerlendirilen düşünceler;

"Amerikan Savunma ve Dış Politikası kendi haline terk edilmiştir", "Amerika bir fırsat ve bir meydan okumayla karşı karşıyadır. Birleşik Devletler geçmiş on yılların kazanımları üzerine inşa edilecek bir vizyona sahip midir?, Birleşik Devletler yeni bir yüz yılı Amerikan ilkeleri ve çıkarlarına uygun biçimde şekillendirme kararlılığına sahip midir?"

"Dışişleri ve Savunma harcamalarındaki kesintiler, devlet idaresinin araçlarına karşı bir ihmal ve tutarsız bir liderlik, Amerika'nın dünya üzerindeki

¹⁵⁵ Thomas Donalby, **Amerikan İmparatorluğunun Yeniden İnşası**, çev. Fabrika Gazetesi, 1. Baskı, Çeviri Grubu, İstanbul, Çivi Yazıları Yayınevi, 2004, s.47.

etkisini sürdürmeyi gittikçe daha zor hale getirmektedir". "Ulusun mevcut tehditleri karşılayabilme ve ilerde ortaya çıkabilecek potansiyel olarak daha büyük meydan okumalarla başedebilme yeteneğini tehlikeye atmaktayız", "ABD Silahlı Kuvvetleri modernize edilmelidir", "Çıkarlarımıza ve değerlerimize düşman olan rejimlere meydan okunmalıdır", "güvenliğimiz, refahımız ve ilkelerimizin yararına olan uluslar arası bir düzenin muhafaza edilmesi ve genişletilmesinde ABD'nin benzersiz rolünün sorumluluğunu almalıyız"¹⁵⁶ gibi, tamamiyle ABD'nin gücünü hegemonik biçimde, tüm dünyayı kontrol etmesini sağlamak için kullanması gerektiğine dair yaklaşımlardan oluşmaktadır.

PNAC'ın hazırladığı İlkeler Bildirgesi'nde yer alan söz konusu hususların diğer bir özelliği, Clinton dönemi ABD Güvenlik Stratejisi'nin, askeri güç kullanmaktan ziyade, ekonomik politikanın odak olarak kabul edildiği bir yaklaşımla yürütülmesinden¹⁵⁷ memnun olmayan muhafazakâr düşüncelerin yanında, ABD'nin tüm insanlık adına sorumluluklar üstlenmesinin zorunluluğuna inanan anlayışa da dayanmasından gelmektedir.

PNAC'ın, 2002 ABD Milli Güvenlik Stratejisi'nde de izleri görülen bu yaklaşımı, dünyanın gidişatının kötü olduğu ve bu durumu düzeltmek için dünyaya yön verme adına, ABD askeri gücünün daha kuvvetli hale getirilerek düşmanlara karşı kullanılması öngörülmektedir. ABD 2002 Milli Güvenlik Stratejisi'nin maddelerinde yer alan, ABD çıkarlarına karşı terörist faaliyetler içinde olduğu düşünülen devletlere ve gruplara karşı habersiz eylem yapılacağı gibi hususların, adeta PNAC İlkeler Bildirgesi'nde yazan hedeflerin yerine getirilmesi olduğu değerlendirilmektedir.

PNAC Raporunda yazan hususların ABD 2002 Milli Güvenlik Stratejisi'nin önemli noktalarından olan "önleyici vuruş" yaklaşımının temelinde de, PNAC Raporunda yer aldığı gibi "gelecek tehditlerle başedebilme" düşüncesi çerçevesinde gelişen müdahaleci bir tarz bulunmaktadır.

¹⁵⁶ Donald Kagan, Gary Sehmitt, Thomas Donnelly, "Rebuilding America's Defenses", **New American Century**, July 3, 1997, s.1-37, (Erişim) <http://www.newamericancentury.org/RebuildingAmericasDefenses.pdf.s.1-14>, 17 Haziran 2007.

¹⁵⁷ David Sagner, "Economic Engine For Foreign Policy", **New York Times**, 28 Aralık 2002, s.4.

Ayrıca, PNAC Bildirgesi, ABD'ye dünyanın gidişatına yön verme sorumluluğu veren ve bu sorumluluğu yerine getirebilmek için yetki de veren ve aynı yaklaşımın ABD 2002 Milli Güvenlik Stratejisi'nin genel mantığında hissedildiği bir üslup taşımaktadır.

PNAC'ın yaklaşımları, PNAC dışında da benzer düşüncelerin oluşmasına yol açmıştır. Bu kapsamda, ABD'nin ülkesindeki azınlıklardan kaynaklanan bir tehditle karşı karşıya olduğunu, yabancı düşmanların aslında ABD içinde yetişerek 11 Eylül 2001'de ortaya çıktığını ve 2050'li yıllarda ABD'nin her şehirde Anglo-Sakson orijinli insanların azınlığa düşeceğine inanan¹⁵⁸ politikacılar olmuştur. Bu düşünceler etrafında şekillenen görüşler PNAC'daki görüşler gibi, ama bu kez içten kaynaklanan tehditlere karşı mutlaka “bir şeyler yapılması gerektiği”ne karar vermiş ve sonuçta, ABD 2002 Milli Güvenlik Stratejisi'nin oluşmasına katkı sağlamıştır.

PNAC tarafından gündeme getirilen tehditler ve endişeler, 11 Eylül olayları ile düşünce planından gerçek hayata geçme fırsatı bulmuş ve Soğuk Savaş Sonrası dönemde çatışma boşluğu içinde kalan ABD, 10 Eylül 2001 tarihine kadar ispat etme imkanı bulamadığı kavga gerekçelerini, 11 Eylül 2001'de ispat etme imkanı bularak, savını meşrulaştırmıştır¹⁵⁹. Bir başka yaklaşımla PNAC'ın yaklaşımı bir anlamda, “başkalarının sorun olarak gördüğü noktada fırsatlar olarak gören¹⁶⁰” Başkan Bush'a, ABD 2002 Milli Güvenlik Stratejisi hazırlanırken felsefi bir zemin olmuştur.

Aslında ABD 2002 Milli Güvenlik Stratejisi'ne zemin olan tüm siyasi ve sosyal görüşler, bir anlamda Samuel Huntington tarafından yayınlanan “Medeniyetler Çatışması” tezine dayanmaktadır. Bilindiği gibi Huntington, söz konusu tezinde “yeni dünya mücadelenin esas kaynağı öncelikle ideolojik ve ekonomik olmayacaktır, beşeriyet arasındaki büyük bölünmeler ve hâkim mücadele kaynağı kültürel olacaktır. Milli devletler dünyadaki hadiselerin yine güçlü aktörleri olacak, fakat global politikanın asıl mücadeleleri farklı

¹⁵⁸ Patrick J. Buchanan, **The Death Of The West**, New York, Thomas Dunne Books, 2002, s.2.

¹⁵⁹ Bülend Aydın Ertekin, **Amerika'nın Küreselleşen Hakimiyeti ve Saldırı Planı**, İstanbul , IQ Yayıncılık, 2004, s.395.

¹⁶⁰ Paul Krugman, **Büyük Çözülme**, çev. Koray Sönmez, İstanbul, CSA Yayıncılık 2004, s.254.

medeniyetlere mensup grup ve milletler arasında meydana gelecektir. Medeniyetlerin çatışması global politikaya hakim olacaktır. Medeniyetler arasındaki fay hatları geleceğin muharebe hatlarını teşkil edecektir”¹⁶¹ diyerek, aslında hem PNAC Raporunda, hem de ABD 2002 Milli Güvenlik Stratejisinde yer alan “büyük tehdit altında olma ve bu tehdiye karşı mutlaka bir şeyler yapma” suni misyonunun, felsefi bilinçaltını oluşturmuştur.

Dünya kamuoyunda çok ciddi eleştirilere uğrayan Huntington’un yaklaşımı, dolaylı olarak ABD 2002 Milli Güvenlik Stratejisi’nde ABD’nin kendisine olağanüstü amaç biçmesine ve haksız yere müdahale etme hakkının varolduğunu iddia etmesine ve inanmasına¹⁶² yol açmıştır.

ABD’nin Soğuk Savaş ortamından sonraki dönemde yakaladığı “tek kutuplu” güç olma pozisyonunu sürdürebilmek için suni nitelikli kurgusal açılım içinde bulunmasının zorunluluğu, tartışılabilir bir husus olsa da, ABD’nin Amerikan boyutlu düzenini sürekli güç kullanarak yürütmek mecburiyetinde olduğunu da gözardı etmemek gerekmektedir.¹⁶³ Öte yandan küreselleşme eksenindeki tarihsel süreç ve bu süreçte kapitalizmin güç kazanması, ABD’nin 11 Eylül sonrası ortamda ortaya koyduğu yaklaşımları ekonomik felsefe olarak “kapitalizmin küresel etkinliği hamlesinin yeni evresi¹⁶⁴” olarak da yorumlamak mümkündür.

ABD 2002 Milli Güvenlik Stratejisi Jeopolitik teoriler çerçevesinde değerlendirildiği takdirde, ABD’nin yaklaşımlarının, özellikle “tehdidi nerede olursa olsun yok etmeye kararlı” olduğu düşüncesinin, ABD’ye tüm küresel eksende kara ve deniz hâkimiyeti teorilerini uygulama fırsatı verdiği de düşünülmektedir.

ABD’nin 11 Eylül sonrasında çok kısa zamanda olayları Afganistan’la ilişkilendirerek, askeri gücünü Orta Asya’ya yöneltmesi Mackinder’in “Kara

¹⁶¹ Samuel P. Huntington, **Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması**, çev. Cem Soydemir, İstanbul, Okyanus Yayınları, 2006, s.399.

¹⁶² George Soros, **Amerikan Üstünlüğü Hayali**, çev. Selçuk Öztürk, İstanbul, Truva Yayıncılık, 2005, s.28.

¹⁶³ Erol Manisalı, **Türkiye ve Küreselleşme**, 3.Baskı, İstanbul, Derin Yayıncılık, 2002, s.38.

¹⁶⁴ Hasan Bülent Kahraman, “Kuzey Irak’ın Cinleri”, **Sabah Gazetesi**, 23 Haziran 2007, s.19.

Hakimiyeti Teorisi” kapsamında önerdiği hususların icrası olarak değerlendirilebilir. Soğuk Savaş sonunda Doğu Avrupa’ya hakim olan ABD, 11 Eylül sonrası ortam doğrultusunda Afganistan’a müdahale ederek, Machinder’in “Heartland” diye tabir ettiği gibi, Volga, Doğu Sibiry, Himalayalar ve Kuzey Denizi arasındaki bölgeye hakim olmayı amaçladığı ve bu bölgelerdeki hakimiyeti neticesinde de Avrasya adasına hakim olmayı planladığı düşünülebilir.

Günümüzdeki en değerli ekonomik varlıklardan olan petrol ve doğal gazı ABD’nin duyduğu ihtiyaç göz önüne alınırsa, “Heartland” içinde yer alan Orta Asya bölgesinin ABD açısından ne derece önem taşıdığı ortaya çıkmaktadır. Bu önem, Türkiye’nin Orta Asya ülkeleri ile olan doğal ilişki avantajları ve ABD’nin Orta Asya’ya yönelik politikalarında Türkiye’ye duyduğu ihtiyacı kapsamında değerlendirilirse, Brezinsky’nin “Avrasya’ya hâkim olma yolunda, Orta Asya’nın öncelikli olarak kontrol edilmesi gerektiği¹⁶⁵” düşüncesinde Türkiye’nin önemi kendiliğinden anlaşılacaktır. Bu nedenle bir anlamda dolaylı olarak, McKinder ve Brezinsky’nin teorileri de, 2002 ABD Milli Güvenlik Stratejisi’nin felsefi temellerini destekleyen unsurlar olarak kabul edilebilecektir.

Öte yandan, ABD’nin 2002 Milli Güvenlik Stratejisi kapsamında “Heartland”a sahip olabilmesi ve Avrasya’da üretilen petrol ve gazın emniyetle batı pazarlarına ulaşabilmesi için Avrasya’yı çevreleyen tüm deniz yollarına ve boğazlara da hâkim olması gerekmektedir. ABD böyle bir konuma gelebilmek için 11 Eylül’den hemen sonra bahsi geçen Pasifik ve Malaka Boğazı tatbikatlarını yapmış ve Güney Asya ülkeleriyle sıcak ilişkilere girmiştir. Bu yaklaşımlar ABD’nin, 2002 Milli Güvenlik Stratejisi’nde, Mahan’ın “Deniz Hâkimiyeti Teorisi”ne de dayanan bir yaklaşım içinde olduğunu göstermektedir.

Ayrıca henüz uluslar arası tanımı yapılmamış bir olgu olmasına rağmen “terörizmle mücadele” kavramının ABD’nin dünyanın her yerine müdahil

¹⁶⁵ Zbigniew Brezinsky, **Büyük Satranç Tahtası**, çev. Yelda Türedi, 2. Baskı, İstanbul, İnkilap Kitabevi, 2005, s.170.

olmasına olanak sağlayacak biçimde 2002 Milli Güvenlik Stratejisi'nde yer alması, ABD'nin bu kavramı uluslar arası ortamı yeniden şekillendirmek için bir fırsat olarak tasarladığını açıkça göstermektedir.¹⁶⁶ Ayrıca, terörizmin sadece ABD'nin değil tüm dünyanın sorunu olduğuna, bir eylemi terörist faaliyet olarak kabul etmenin ülkelerin bakış açılarına göre değiştiğine ve bir olgunun doğruluğunun ispatlanabilmesi için mutlaka aksinin ortaya çıkartılmasına¹⁶⁷ ihtiyaç olduğu gibi objektif kriterler; ABD'nin 2002 Milli Güvenlik Stratejisi'nde yer alan "terörizmle mücadele" anlayışının, sübjektif yaklaşımlara dayandığını net biçimde ortaya çıkarmaktadır.

III. ABD 2001-2002 MİLLİ GÜVENLİK STRATEJİLERİNİN AVRASYA EKSENİNDEKİ PLANLARININ TÜRKİYE'YE ETKİLERİ

A. 11 Eylül Sonrası Gelişmeler

ABD, 11 Eylül'ün hemen sonrasında gerçekleştirdiği Afganistan işgali ve oluşturduğu 2002 Milli Güvenlik Stratejisi ile; 1'inci ve 2'inci Dünya Savaşlarında olduğu gibi bir savaşı durdurmak ve dengeyi sağlamak maksatları için değil, ilk kez direk kendi güvenlik ihtiyaçları kapsamında, başka bir coğrafyada askeri güç bulundurmaya karar vermiştir.

ABD'nin 11 Eylül suçlularını cezalandırmak amacıyla Afganistan'a askeri harekât düzenlemesi, ABD halkının yaşadığı dram açısından dünya kamuoyunda ilk aşamada destekle karşılanmıştır. Ancak sonraki günlerde ABD'nin Orta Asya ülkelerinde askeri üs oluşturma faaliyetleri, ABD'nin asıl niyetinin Avrasya'da uzun süreli kalarak, oradaki enerji kaynaklarını kontrol edip böylece dünya siyasi ve ekonomik düzenine yön verme pozisyonunu yakalamak şeklinde olduğunu göstermiştir.

Söz konusu dönemde ABD Savunma Bakan Yardımcısı Wolfowitz'in belirttiği gibi, ABD'nin Afganistan işgaliyle başlayan süreçteki yaklaşımı

¹⁶⁶ Henry Kissinger, **Amerika'nın Dış Politikaya İhtiyacı Var mı?**, çev. T.Aytın Evyapan, 2. Baskı, Ankara, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayınları, 2001, s.290.

¹⁶⁷ Karl R. Popper, **Hayat Problem Çözmektir**, çev. Ali Nalbant, 2.Baskı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2005, s.129.

“askeri olmaktan ziyade siyasi hedefler taşımıştır.”¹⁶⁸ ABD'nin 11 Eylül'den sonra savunma bütçesini %11,6'lık bir artışla 379 milyar dolara çıkarması söz konusu siyasi hedefleri doğrulayan veriler olmuştur.¹⁶⁹

ABD'nin Afganistan dâhil Orta Asya'da güç konuşlandırması ile elde ettiği konum çerçevesinde bazı somut stratejik çıkarları hedeflediği değerlendirilmektedir.

Bu stratejik çıkarlar,

- ◆ Orta Asya ülkelerinin zengin doğal ve enerji kaynaklarının kontrolüne sahip olarak, dünya piyasalarına pazarlanmasının ABD şirketlerince gerçekleştirilmesi

- ◆ Yıllık ortalama büyüme oranı %8 ila 10'larda seyreden ve 2020'li yıllarda gayri safi milli hâsılasının ABD'ye yakın olacağı değerlendirilen¹⁷⁰ söz konusu dönemde dünya ticaretindeki payı 500 milyar dolar düzeyine çıkmış,¹⁷¹ savunma bütçesini 17 milyar dolara yükselterek Şanghay İşbirliği Teşkilatı vasıtasıyla Orta Asya ülkelerinin zengin enerji kaynaklarını kontrol etmeyi planlayan¹⁷² Çin Halk Cumhuriyeti'ni kontrol ederek, ABD 2002 Güvenlik Stratejisi'nde belirtildiği gibi “ABD'ye muhtemel rakiplerin zamanında kontrolünün sağlanması” hedefinin gerçekleştirilmesi,

- ◆ Rusya gibi Sovyetler Birliği mirası Orta Asya ülkelerini ve enerji kaynaklarını “Bağımsız Devletler Topluluğu” formatı içinde kullanma ve bölge ülkeleri üzerinde tekrar nüfuz kurma niyetinde ve ABD'nin küresel etkinliğine meydan okuma potansiyeli olan bir ülkenin etkisiz hale getirilmesi,

- ◆ Hindistan gibi nükleer güce sahip olan, insan ve yazılım teknolojileri kaynakları ile Çin veya Rusya tarafından desteklendiğinde dengeleri ABD

¹⁶⁸ Michael Millet, “Japan Open To Us For Regional Alliance”, **Sydney Morning Herald**, 1 Ağustos 2001, s.1.

¹⁶⁹ “Putin Says NATO Should Be Disbanded”, **Washington Times**, 17 Temmuz 2001, s.1.

¹⁷⁰ Andrew Higgins-Charles Hutzler, “China Sees Key Role In Ensuring Energy Supplies”, **Wall Street Journal**, 14 Haziran 2001, s.7.

¹⁷¹ Jennifer Lee, “Europa Plans To Complete With U.S.”, **New York Times**, November 26, 2001, s.2.

¹⁷² Josef Curl, “Bush Speech To Outline The Shield”, **The Washington Times**, May 1, 2001, s.1.

aleyhine değiştirebilecek, ayrıca Avrasya'nın güney kıyılarında önemli uzunlukta deniz kıyısına ve deniz geçiş yollarına sahip bir ülkenin, ABD politikalarına paralel bir pozisyona gelmesinin sağlanması gibi hususlardan oluşmuştur.

Ayrıca, Orta Asya'ya yönelik açılımların yanında, 2002 ABD Milli Güvenlik Stratejisi'nde, "terörist ülkelerin cezalandırılması, özgürleştirme ve demokratikleştirme" gibi ifadeler, ABD'nin Orta Doğu'ya yönelik planlarını çok önceden yaptığını gösteren kanıtlar olmuştur. Sonraki aşamada Irak'a yapılan ve "terörizmi desteklediği" gerekçesiyle Saddam'ın devrilmesine kadar giden süreç, ABD 2002 Güvenlik Strateji hedeflerinin, sadece Orta Asya ile sınırlı olmadığını ve Orta Doğu coğrafyasını da kapsayan geniş bir alanda etkin olmayı hedeflediğini göstermiştir.

ABD, Orta Asya ve Orta Doğu'ya yönelik söz konusu açılımları yaparken her iki bölgeye, dolayısıyla her iki enerji bölgesine giden yolları, hem kara ve hem de deniz üzerinden kontrol altına almayı da zorunlu bir önlem olarak görmüştür. Bu zorunluluk enerji ürünlerini, Orta Asya ve Orta Doğu bölgelerinden batı dünyasına transfer ederken emniyeti sağlamayı ve emniyeti sağlanan gzerghlar üzerinde bulunan devletlerin "zgrleştirme ve demokratikleştirme" yöntemleri kullanılarak kontrol edilmesini gerektirmiştir.

Böylece bu gereklilik çerçevesinde, 1'inci ve 2'inci Dünya Savaşları sonrasında büyük acı ve tecrübelerden sonra ABD etkinliği ve kontrolüne eklenen Batı Avrupa lkeleri ile Soğuk Savaş sonrasında ABD kontrolüne giren Doğu Avrupa lkelerine ilave olarak, Ukrayna, Gürcistan, Azerbaycan ve tüm Orta Asya lkelerinin ABD eksenine girmesi amaçlanmıştır.

Ayrıca benzer biçimde Orta Doğu hedefleri kapsamında ABD'nin; 2002 Milli Güvenlik Stratejisi'nin "zgrleştirme ve demokratikleştirme" yöntemlerini kullanarak, Irak, İnan, Suriye ve Suudi Arabistan gibi ülkelerde reformlar yaparak, bu ülkeleri tam anlamıyla kendi kontrolüne almayı planladığı değerlendirilmektedir.

ABD'nin söz konusu ülkeleri kontrol etmesi pozisyonu, daha önce ele alınan Orta Asya hedef pozisyonu ile birlikte düşünüldüğünde, ABD'nin sonuçta her iki bölgeyi birlikte düşünerek, yani tüm Avrasya'yı içeren genişlikteki bir ölçekte hâkimiyet elde etmeyi planladığı ve 2002 Milli Güvenlik Stratejisini bu hakimiyeti elde edecek argüman ve yöntemlerle kurguladığı düşünülmektedir.

Türkiye, ABD'nin Avrasya hâkimiyeti hedefleri içinde olan Orta Asya ve Orta Doğu coğrafyaları ile fiziki, tarihi, kültürel ve ekonomik boyutlu ilişkiler içerisinde olduğu önemli bir konumda bulunmaktadır.

Türkiye'nin söz konusu konumu ABD'nin Orta Asya'ya yönelik hedefleri perspektifinde ele alındığında; ABD'nin Batı ve Doğu Avrupa coğrafyalarını Ukrayna, Gürcistan ve Azerbaycan istikametinden, Orta Asya ülkelerine siyasi, askeri ve ekonomik nüfuz alanları kapsamında bağlama tasavvurları, doğal olarak Karadeniz Bölgesini söz konusu coğrafya ile ilintili ve etkileşim içinde kılmaktadır.

Bu durum Karadeniz'i Ege üzerinden Akdeniz ve Atlas Okyanusu'na bağlamada stratejik geçiş pozisyonu olan İstanbul ve Çanakkale Boğazlarını da, ABD Avrasya hâkimiyetine giden süreçte değerli bir konuma getirmektedir. Bu nedenle Türkiye; sahip olduğu boğazlar ve Karadeniz'deki konumu nedeniyle ABD'nin Avrasya hâkimiyeti açısından, mutlaka desteğinin alınması gereken "anahtar" ülke pozisyonunda bulunmaktadır.

ABD'nin 2002 Milli Güvenlik Stratejisi hedefleri kapsamında, Avrasya hâkimiyet yolunda kontrol etmek istediği diğer bir coğrafya da, daha önce bahsedildiği gibi, sahip olduğu enerji kaynakları itibariyle dünyanın en zengin petrol ve doğal gaz kaynaklarına sahip olan Orta Doğu bölgesidir.

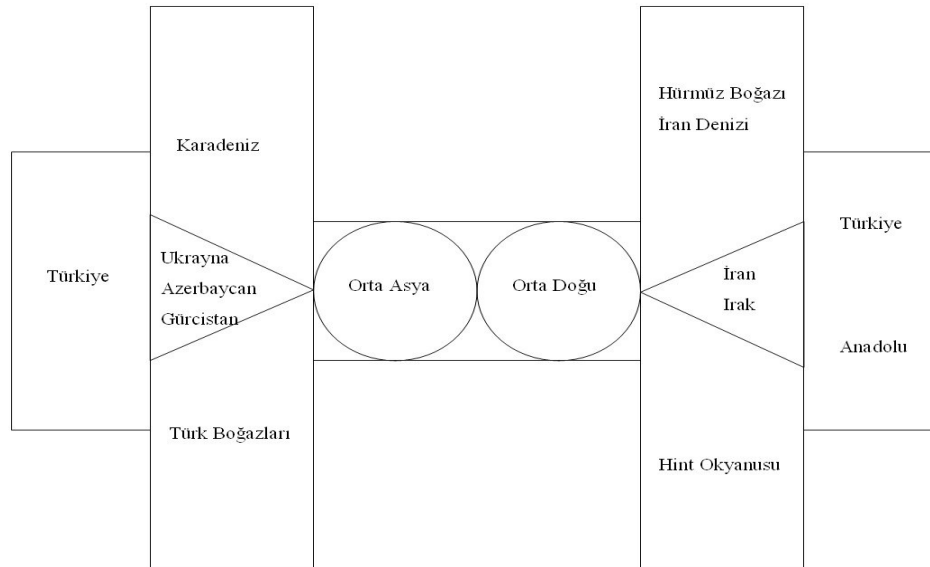
Orta Doğu'nun söz konusu zenginliğinde en büyük paylara Irak ve İran'ın sahip olması bu ülkeleri, ABD'nin Orta Doğu'da ve uzun vadede Avrasya hâkimiyeti doğrultusunda oluşturmak istediği düzenin, öncelikli hedefleri haline getirmiştir. Böylece Türkiye, ABD'nin stratejik ortak niteliğinde ilişki de olduğu ülkeler içinde Irak ve İran'la komşu olan yegâne ülke olması

nedeniyle, ABD'nin Irak ve İran'a yönelik tasarladığı hegemonik planların gerçekleşmesi açısından da, "anahtar" pozisyonda olan bir ülke konumundadır.

Türkiye'nin "anahtar" konumu ile ilgili tespitler, ABD'nin 2002 Milli Güvenlik Stratejisi hedefleri kapsamında Orta Asya ve Orta Doğu'ya yönelik planlarını gerçekleştirmek maksadıyla girişeceği her türlü faaliyette, Türkiye'nin desteğine ciddi biçimde ihtiyaç duyduğunu ve bu nedenle Türkiye'nin oluşturduğu güvenlik stratejilerinin, ABD ile paralel olmasını beklediği değerlendirilmektedir.

ABD'nin 11 Eylül sonrası izlediği Milli Güvenlik Stratejisi'nin Türkiye'ye etkilerinin, söz konusu açılımlar ve coğrafyalar perspektifinde, algoritmik biçimde aşağıda gösterildiği gibi ifade edilebileceği düşünülmektedir.

ABD'nin Avrasya Hâkimiyeti Planlarının Türkiye'ye Etkilerinin Şekilsel İfadesi

Şekil-3

11 Eylül 2001 sonrası ortamda ABD Milli Güvenlik Stratejilerinin Türkiye'ye etkilerini detaylarına girmeden önce, Türkiye'nin 2001 yılındaki siyasi ve ekonomik durumunun ele alınması, söz konusu etkiler doğrultusunda Türkiye'nin uyguladığı güvenlik politikalarının, hangi şart ve zeminlerde saptandığının tespitine önemli katkılar sağlayacaktır.

Türkiye, ABD güvenlik politikalarının Türkiye'yi de içine alan ana dilimi olan 2001 yılı Şubat ayında, Cumhuriyet tarihinin en büyük ekonomik problemleri ile karşı karşıya gelmiştir.

Ortaya çıkan kriz kapsamında Merkez Bankası, 21 Şubat 2001 tarihinde, 14 aydan beri izlenen sıkı para politikasında değişiklik yaparak, "dalgalı kur" politikasına geçilmesine karar vermiştir. Bir gün içinde 7,5 milyar doların Merkez Bankası'ndan çekilmesine neden olan söz konusu krizde, gecelik faizler yüzde 7500'lere kadar yükselmiştir.¹⁷³ Türkiye içinde bulunduğu krizden kurtulmak maksadıyla IMF ile çerçeve anlaşması imzalamış ve IMF'nin belirlediği ekonomik program doğrultusunda politika izlemeye başlamıştır.¹⁷⁴

ABD, Türkiye'nin karşılaştığı ekonomik krizin atlatılması için en üst seviyede destek vermiştir. ABD Başkanı Bush, krizden birkaç gün sonra Başbakan Ecevit'i arayarak Türkiye'nin yapmakta olduğu önemli reformlara devam etmesinin önemine değinmiş ve IMF ile işbirliği içinde çalışılması yönünde temennilerinde bulunmuştur.¹⁷⁵ Ancak krizin etkileri Eylül 2001 tarihine kadar devam etmiştir.¹⁷⁶

Böylece Türkiye, 11 Eylül 2001 olaylarına kadar olan dönemde, istikrarını ABD politikalarının uygulamasında önemli rolü olan IMF yardımları ile sağlamıştır. Söz konusu yardımlar, doğal olarak Türkiye'nin ABD'ye "zor gününde yardımı esirgemeyen" bir "stratejik ortak" olarak sempati duymasına

¹⁷³ Hürrem Şatıroğlu, "Faiz Rekora Uçtu, Yüzde 7500", **Hürriyet Gazetesi**, 22 Şubat 2001, s.1,

¹⁷⁴ "Çerçeve Anlaşması İmzalandı", **NTVMSNBC**, 19 Mart 2001, (Erişim) <http://www.ntvmsnbc.com/news/178512.asp>, 15 Mayıs 2007.

¹⁷⁵ Nur Batur, "İlaç Gibi Telefon", **Hürriyet Gazetesi**, 24 Şubat 2001, s.17.

¹⁷⁶ Kemal Derviş, "Kriz Atlatıldı", **Hürriyet Gazetesi**, 4 Eylül 2001, s.1.

sebepl olmuş ve bu sempati 11 Eylöl sonrası ortamda, bazı ABD yetkililerince “minnet” duygusu zannedilerek, kullanılmak istenmiştir.

B. Afganistan Savaşına Kadar Gelişmeler

11 Eylöl'den hemen sonra ABD, saldırılarda yer alan şahısların kimliklerinden ve bağlantılarından hareket ederek, saldırıların sorumlusu olarak Usame Bin Ladin'in başında olduğu Afganistan'daki El-Kaide örgütünü sorumlu tutmuştur. Ayrıca, Pakistan'da konuşlu Taliban örgütünün de El-Kaide örgütüne destek verdiğini kamuoyuna açıklamıştır.¹⁷⁷ Gelişmelerin çok hızlı biçimde seyrettiği söz konusu günlerde ABD Başkanı Bush, kararlılığını “Dünyayı zafere götüreceğiz”¹⁷⁸ diyerek göstermiş ve Kongre'den bu zaferi sağlamak maksadıyla savaş yetkisi istemiştir.

Öte yandan, 12 Eylöl 2001 tarihinde acilen toplanan NATO, İttifak Antlaşması'nın 5'inci maddesinin “Avrupa ya da Kuzey Amerika bölgesinde bir yada daha fazla müttefike düzenlenecek saldırının, bütün müttefiklere yönelik bir saldırı olarak deęerlendirileceęi¹⁷⁹” hükmü gereğince, oy birliği ile ABD'ye yapılan saldırıların, tüm NATO ölkelerine yapılmış gibi kabul etmiştir. Böylece Türkiye, NATO Antlaşması gereği ABD'ye yapılan saldırıyı, kendi ölkesine yapılmış gibi değerlendirmiş ve gelişmelere karşı ABD ile birlikte hareket edeceğini ve gerekirse savaşa girebileceğini kabul etmek durumunda kalmıştır.

NATO'nun 11 Eylöl saldırılarını tüm üye ölkelere yapılmış gibi kabul etmesi, Türkiye'nin uzun yıllardır NATO'ya kabul ettirmek istediği ama başarılı olamadığı PKK terörünün, dolaylı da olsa NATO tarafından “ortak tehdit” biçiminde algılanması için fırsat doğurmuştur.¹⁸⁰

Türkiye, gelişmeler karşısında ilk resmi açıklamasını 13 Eylöl 2001 tarihinde, Başbakan Ecevit'in kamuoyuna verdiği basın toplantısıyla

¹⁷⁷ George Bush, “El Kaide Supported By Taliban”, **White House**, 12 Ekim 2001,s.1, (Erişim) <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/09/20010912-8.html>, 15 Nisan 2007.

¹⁷⁸ “Bush Kongre'den Savaş Yetkisi İstediy”, **Radikal Gazetesi**, 14 Eylöl 2001.s.1.

¹⁷⁹ “The North Atlantic Treaty Article5”, **NATO**, 4 Nisan 1949,s.1, (Erişim) <http://nato.int/docu/basic/txt/treaty.htm>, 17 Ocak 2007.

¹⁸⁰ Deniz Zeyrek, “Sınır Aşan Terörizm”, **Radikal Gazetesi**, 14 Eylöl 2001, S.5.

yapmıştır. Ecevit açıklamasında, NATO kararı çerçevesinde Türkiye'nin komşularına savaş açılırsa, (Irak gibi) Türkiye'nin tavrının kesinlikle ABD'yi desteklemek yönünde olacağını ifade etmiştir.¹⁸¹ Başbakan Ecevit'in söz konusu açıklaması bir anlamda, Türkiye'nin kendi güvenlik kaygılarını ve tehdit algılamalarını, ABD'nin güvenlik yaklaşımları ile birleştirdiğini gösteren bir açıklama olmuştur.

Bu açıklama aynı zamanda, ABD'nin 11 Eylül sonrası oluşturacağı "yeni dünya düzeni"ne, Türkiye'nin sağladığı ilk katkı anlamına da gelmiştir. NATO'nun saldırıyı düşman ülke ismi zikretmeden sadece üye ülkelere yapılmış bir saldırı olarak saydığı bir ortamda, Türkiye'nin kendi komşularına düzenlenebilecek saldırılar da dahil, ABD'nin yanında yer alacağını dair açıklama yapması, doğal olarak ABD'nin Türkiye'den beklentilerinin artmasına yol açmıştır.

11 Eylül'ün şokunu atma çabalarını sürdüren ABD, daha sonraki günlerde ABD Başkanı Bush vasıtasıyla 15 Arap ülkesine "ya bizimlesiniz, ya karşımızdasınız" diyerek, yeni dönemde müdahale nitelikli bir yaklaşım sergileyeceğini açıkça ilan etmiştir.¹⁸² ABD'nin 11 Eylül'den sonra saldırgan politikalar izleyeceğinin diğer bir işareti de, Savunma Bakanı Rumsfeld'in 11 Eylül'ün suçlularını cezalandırmak için kullandığı "en iyi savunma hücumdur"¹⁸³ açıklaması olmuştur.

ABD yönetiminin Afganistan'a yönelik saldırgan politikaları gündeme getirmesi ve Afganistan'da güç haline gelmiş El kaide örgütünün ABD'nin geçmişte Sovyetler Birliği ile mücadele etmek amacıyla desteklediği gruplara yönelik politikalarından kaynaklandığını¹⁸⁴ dikkate almaması, ABD'nin sorunları manüple ederek kendi amaçları doğrultusunda kullandığı düşüncesinin gündeme gelmesine sebep olmuştur. Bu nedenle ABD'nin Afganistan'dan kaynaklanan sorunu kalıcı biçimde çözecek adaletli

¹⁸¹ "Türkiye'den ABD'ye Destek", **Hürriyet Gazetesi**, 13 Eylül 2001, s.1.

¹⁸² Yasemin Çongar, "Nasıl Bir Savaş" **Milliyet Gazetesi**, 17 Eylül 2001, s.14.

¹⁸³ Donald Rumsfeld, "En iyi Savunma Saldırıdır" **Radikal Gazetesi**, 18 Eylül 2001, s.2.

¹⁸⁴ William Pfaff, "Washington's Call For War Plays In To Terrorist Hands" **International Herald Tribune**, September 17, 2001, s.8.

yaklaşımlar içeren politikalar tercih etmesi yerine,¹⁸⁵ öncelikli olarak intikam duyguları çerçevesinde saldırı planlarını gündeme getirmesi¹⁸⁶, uluslar arası ortamda şüphe ile karşılanmıştır.

Türkiye gelişmeler karşısındaki tutumunu, Cumhurbaşkanı Sezer vasıtasıyla kamuoyuna açıklamıştır. Cumhurbaşkanı Sezer “ABD, 11 Eylül saldırılarına uygarlıklar çatışması olarak bakmamalı”¹⁸⁷ şeklinde bir ifade kullanarak, Bush ve Rumsfeld’in dile getirdiği saldırgan politikaların, Huntington’un felsefesindeki gibi bir uygarlıklar çatışmasına yol açmaması gerektiğinin önemini vurgulamıştır.

Türkiye ABD’nin Afganistan’a karşı icra etmeyi düşündüğü harekâta yönelik olarak devlet seviyesindeki tavrını belirlemek için ilk önemli resmi zirvesini Cumhurbaşkanı Sezer başkanlığında, 20 Eylül 2001 tarihinde yapmıştır. Bu toplantıdan sonra Türkiye özetle, ABD’nin teröristlerin cezalandırılmasını hedefleyen politikalarına genel olarak destek verme düşüncesinde olduğu kamuoyuna açıklamıştır. Zirveden sonra Ecevit ayrıca, Başbakan sıfatıyla ilave açıklama yaparak, Türkiye’nin söz konusu desteği hangi kapsamda yapmak istediğini belirgin hale getirmiştir. Ecevit konuşmasında Türkiye’nin; ABD’nin Afganistan’a düzenleyeceği harekâtı, Afganistan’da yaşayan insanların çağdışı düzenden kurtulması için desteklediklerini, ancak Türkiye’nin Afganistan’a asker göndermesinin düşünülmediğini ifade etmiştir.¹⁸⁸ Başbakan Ecevit söz konusu açıklamayla, bir taraftan daha önce yaptığı “komşularımız da dâhil ABD’nin düzenleyeceği her türlü harekâta destek vereceğiz” açıklamasını revize etmiş, diğer yandan da ABD’den gelebilecek ilave talepler önceden sınırlandırılmaya çalışılmıştır.¹⁸⁹

¹⁸⁵ David Hems, “Take Time To Think Before We Act”, **San Francisco Chronicle**, September 17, 2001, s.18.

¹⁸⁶ Patricia Gossman, “Spare The Afgans By Seeking Justice Not Reverage” **International Herald Tribune**, September 19, 2001, s.7.

¹⁸⁷ “Sezer’den Sağduyu Çağrısı”, **Hürriyet Gazetesi**, 17 Eylül 2001, s.1.

¹⁸⁸ “Ecevit Afganistan’a Asker Göndermeyi Düşünmüyoruz.” **Anadolu Ajansı**, 21 Eylül 2001.

¹⁸⁹ Murat Yetkin, “Türkiye Bölgesine Sahip Çıkıyor”, **Radikal Gazetesi**, 22 Eylül 2001, s.7.

Ecevit'in açıklamalarında, "Afganistan'ın çağ dışı ortamdan kurtarılması için ABD'nin Afganistan'a yapacağı savaşın Türkiye tarafından desteklendiği" açıklaması ise ABD'nin "misyon" üstlenerek yaptığı mücadelenin ne kadar haklı olduğunu ifade eden bir açıklama olmuştur.

Daha sonra ABD, Afganistan'a saldırı hazırlığı kapsamında, 22 Eylül 2001 günü Basra Körfezi ve Hint Denizi'nde bulunan 2 uçak gemisindeki 350 kadar uçağını savaşa hazır duruma getirmiştir. Aynı tarihte, ABD'ye ait iki nakliye uçağı Özbekistan'ın başkenti Taşkent yakınlarındaki askeri hava alanına personel ve teçhizat taşımıştır. Bu faaliyet, ABD'nin Afganistan'a saldırı hazırlıklarını öne sürerek, Orta Asya'ya askeri güç konuşlandırmasının başlangıcı olmuştur.¹⁹⁰

ABD'nin Asya'yı çevreleyen deniz coğrafyası ve Orta Asya'da askeri güç oluşturması, bir yandan deniz ve kara hâkimiyet teorilerini çağrıştırmış, diğer yandan da ABD'nin Afganistan savaşı bahanesiyle başlatacağı açılımların, dünya siyasetinde yeni bir egemenlik hedeflediği izlenimi doğurmuştur.¹⁹¹

Dünya dengelerinin değiştiği söz konusu günlerde Türkiye, NATO Anlaşmasının 5 nci maddesine dayanarak, ABD'nin Afganistan'a yönelik icra edeceği harekâta hava sahası ve üslerini ABD kullanıma açan bir Bakanlar Kurulu Kararnamesi çıkararak, ABD'nin muhtemel askeri ihtiyaçları için açık destek vermiştir. Dönemin Milli Savunma Bakanı Sebahattin Çakmakoğlu, hava sahası ve üslerin kullanımı konusunda ABD'yi kısıtlamayı düşünmediklerini ifade ederek,¹⁹² Türkiye'nin ABD'ye verdiği katkının değerini üst sınırlara çıkarmıştır. Bu yaklaşımla Türkiye bir anlamda, NATO Anlaşması gereğini yerine getirmenin çok ötesinde, ABD'nin Afganistan'da icra edeceği harekâta yönelik oluşturduğu güvenlik stratejisine, paralel nitelikte güvenlik stratejisi geliştirdiği manasına gelmiştir.

¹⁹⁰ "ABD Uçakları Özbekistan'da", **Radikal Gazetesi** 24 Eylül 2001, s.9.

¹⁹¹ Steve Smith, "ABD Bu İşten Başat Güç Olarak Çıkacak", **Radikal Gazetesi**, 25 Eylül 2001, s.7.

¹⁹² "Üsler İçin Kararname Hazır", **Radikal Gazetesi** 25 Eylül 2001, s.1.

Öte yandan söz konusu iznin “sınırsız” olması, farkında olmadan ABD’nin Orta Asya hâkimiyeti politikaları kapsamında oluşturmak istediği zemine de destek sağlayan bir açılım olmuştur.

Türkiye desteğini ayrıca, ABD’yi ziyaret eden Dışişleri Bakanı İsmail Cem vasıtasıyla 27 Eylül 2001 tarihinde ABD’li yetkililere ileterek, ABD’nin icra edeceği harekâta katkı sağlayacağını en üst seviyede bir kez daha yinelemiştir. Ziyaret esnasında ABD Dışişleri Bakanı Powell’ın, Türkiye’nin Afganistan konusunda ABD’nin her istediğini kabul etmesini övgü ile dile getirmesi,¹⁹³ Türkiye’nin sınırsız hava ve üs kullanımı izni ile ne kadar önemli katkı sağladığının başka bir kanıtı olmuştur.

ABD’nin oldubitti anlayışı ile Afganistan’a saldırmayı kararlaştırması ve sonrasında tüm dünya coğrafyasına yönelik açılımlara girmeyi planlaması, aslında tarihin acı tecrübelerinden oluşmuş BM’i devreye sokmadan, kendi gücü çerçevesinde meşruiyet oluşturma mantığını hayata geçirmiştir. Ayrıca, NATO ülkelerinin NATO Antlaşmasının 5 nci maddesi kapsamında, BM sisteminin onayı alınmadan Afganistan’a karşı savaş pozisyonuna geçmesi, Türkiye’nin ABD’ye Afganistan Savaşı için verdiği sınırsız hava sahasını ve havaalanlarını kullanma kararının uluslar arası hukuk açısından meşruluğunu zedeleyen bir karar olmuştur.¹⁹⁴

Bu yaklaşım, 11 Eylül sonrası ortamda ABD’nin kendi güvenlik stratejileri hedefleri için müttefiklerinin savaşmasını isteyen¹⁹⁵ politikalarına destek veren bir uygulama anlamına da gelmiştir.

11 Eylül mağdurluğunun verdiği atmosferi çok iyi biçimde kullanarak, kendi güvenlik stratejisi hedeflerini gözetken politikalarla Afganistan’a savaş açmaya karar veren ABD, BM’in onayı ile elde edeceği meşruluğu almak maksadıyla, ancak 27 Eylül 2001 tarihinde sorunu BM’ne getirmiştir. ABD hazırlamış olduğu “terörle mücadele” kapsamındaki kararı, BM Güvenlik Konseyi’ne sunmuş ve tasarı oybirliği ile kabul edilmiştir.

¹⁹³ M.Ali Birand, “Türkiye, ABD’ye Tam Destek Verdi” **Posta Gazetesi**, 29 Eylül 2001, s.1.

¹⁹⁴ Turgut Tarhan, “ABD ve Güvenlik Konseyi” **Radikal Gazetesi**, 27 Eylül 2001, s.9.

¹⁹⁵ Robert Fish, “ABD Kendi Düşmanları ile Savaşmak İstiyor”, **Radikal Gazetesi**, 23 Eylül 2001, s.9.

Türkiye'nin özellikle PKK'ya karşı mücadelesinde sıkça gündeme getirdiği, terörizmle uluslar arası düzeyde mücadele etme düşüncesi açısından önemli olan BM kararı, sonraki dönemlerde görüldüğü gibi sadece ABD'nin kendi politikaları için kullandığı bir argüman olmuştur.

C. Afganistan Savaşı ve Sonrası Gelişmeler

1 Ekim 2001 tarihinde, ABD Türkiye Büyükelçisi Robert Pearson, Başbakan Bülent Ecevit'e Usame Bin Ladin ve El Kaide örgütünün 11 Eylül saldırılarıyla bağlantılı olduğuna dair kanıtları sunmuştur.¹⁹⁶ Böylece Türk hükümeti ve devlet yetkilileri ABD'nin yeni güvenlik yaklaşımında ne kadar haklı olduğu konusunda bu kez, diplomatik boyutta ikna edilmiştir.

Aynı dönemde akademik çevrelerde de, ABD'nin başlatacağı mücadele desteklenmeye çalışılmıştır. ABD'nin 90'lı yıllardaki yönlendirmesini, "Büyük Satranç Tahtası" kitabıyla yapan ve bir anlamda ABD'ye "jeopolitik teori" üreten Brezinky; 11 Eylül saldırılarından sonra ABD'nin kısa vadede Afganistan ve Orta Doğu'daki terörist kamplara, liderlerine doğrudan askeri saldırılar yapmasını ve Saddam Hüseyin'in 11 Eylül olaylarına desteği varsa, Irak rejiminin yıkılmasını önererek,¹⁹⁷ ABD yönetimine bilimsel alanda katkı sağlamıştır.

ABD Başkanı Bush, 2 Ekim 2001 tarihinde "takvim ve pazarlığa bağlı kalmadan," kendilerinin uygun göreceği zamanda Afganistan'a saldıracaklarını açıklamıştır.¹⁹⁸ Bu kapsamda ABD, Afganistan'a yönelik harekât hazırlıklarına hız vermiş, 6 Ekim 2001 tarihinde, sözde "insani yardım" amacıyla bin kişilik özel kuvveti Özbekistan'ın Hamabad üssüne konuşlandırmıştır. Ayrıca, ABD Savunma Bakanlığı, Özbekistan'ın Hamabad üssüne F-15 ve F-16 uçaklarını konuşlandırmayı düşündüklerini¹⁹⁹ ifade ederek, ABD'nin kısa zamanda Afganistan'a saldıracağı sinyalini vermiştir.

¹⁹⁶ "Pearson Kanıtları Sundu", **Cumhuriyet Gazetesi**, 2 Ekim 2001, s.8.

¹⁹⁷ Zbigniew Brezinsky, "Çok Yönlü Müdahale Lazım", **Radikal Gazetesi**, 2 Ekim 2001, s.12.

¹⁹⁸ "ABD Vurdu Vuracak", **Hürriyet Gazetesi**, 3 Ekim 2001, s.1.

¹⁹⁹ "Kuşatma Tamamlandı", **Radikal Gazetesi**, 7 Ekim 2001, s.4.

Hazırlıklarını tamamlayan ABD, 11 Eylül saldırılarından 27 gün sonra, 7 Ekim 2001 tarihinde Afganistan'a ilk aşamada hava taarruzları düzenleyerek Afganistan savaşını başlatmıştır. Bu kapsamda, Kabil, Kandahar, Celalabad, Kunduz, Mezar-ı Şerif ve Herat kentlerine hava harekâtı düzenlenmiştir. Hint Okyanusundaki İngiliz Diego Garcia Üssünden yönetilen harekât neticesinde, kısa zaman içinde Taliban güçleri etkisiz hale getirilmiştir.

Türk Hükümeti ABD'nin Afganistan'a savaş başlatmasından kısa bir süre sonra kendi inisiyatifiyle 10 Ekim 2001 tarihinde, ABD'nin Afganistan'da icra ettiği askeri harekâta destek sağlamak amacıyla TBMM'den tezkere geçirmiştir. Kapsamı, sınırı, zamanı ve süresi Hükümetçe belirlenmek üzere, ABD'nin terörizme karşı yürüttüğü "Sürekli Özgürlük Harekâtı" kapsamında, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesi, yabancı silahlı kuvvetler unsurlarının Türkiye'de bulunması ve askeri kuvvetlerin kullanılması hususları tezkerede karara bağlanmıştır.²⁰⁰ Böylece, MGK'nın 28 Eylül 2001 tarihinde almış olduğu "teröre karşı savaşında ABD'ye gereken desteğin verilmesi benimsenmiştir"²⁰¹ açıklamasına dayanan devlet kararı, söz konusu tezkere ile hayata geçirilmiştir.

Türkiye'nin 28 Eylül 2001'de MGK'da almış olduğu ve ABD'ye açık destek veren karar, ABD'nin 11 Eylül sonrası ortamı kullanarak oluşturmuş olduğu atmosfer çerçevesinde birçok ülkeyi yönlendirerek kendi politikaları çerçevesinde hareket etmelerini sağlamasının önemli bir örneği olmuştur.

Ayrıca Hükümetin tezkere için TBMM'den almış olduğu onayda, TSK'ni görevlendirme konusunda belirli bir tarih sınırlamasının olmaması, Türkiye'nin ABD'nin icra edeceği "Sürekli Özgürlük Harekâtı"na Afganistan'dan sonra da destek verebileceği izlenimi doğurmuştur.

Bu arada, istediği uluslar arası desteği aldığını düşünen ABD, Afganistan savaşını başladıktan hemen sonra, BM Güvenlik Konseyine mektup

²⁰⁰ "Asker Gönderme Yetkisi Hükümet'te", **Hürriyet Gazetesi**, 11 Ekim 2001, s.1.

²⁰¹ "MGK Eylül 2001 Basın Bildirisi", **Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği**, 28 Eylül 2001,s.1,

(Erişim) http://www.mgk.gov.tr/Türkçe/basınbildirisi2001/28_eylül_2001.html, 19 Nisan 2007.

göndererek, harekâtın Afganistan dışına kayarak devam edebileceği bilgisini iletmesi ve BM'deki Irak temsilcisini terörizme destek verdikleri gerekçesiyle uyarması,²⁰² ABD'nin küresel çaptaki niyetlerinin ilk işaretleri olmuştur.

Ayrıca, tezkere kararından hemen sonra Başbakan Ecevit'in "ABD'nin ön talebi olmadan Türkiye'nin ABD'ye destek amacıyla asker gönderme tezkeresini çıkardı"²⁰³ şeklindeki ifadesi, Türkiye'nin, 11 Eylül sonrası ortamda ABD'ye destek konusunda ne denli olumlu düşünceler içinde olduğunu ve ABD'nin Afganistan sonrası gelişmelerde de Türkiye'nin desteğini rahatlıkla alabileceği düşüncesine girmesinin ayrı bir örneği olmuştur.

ABD'nin Afganistan'a konuşlanmasıyla elde edeceği Orta Asya ve Hazar Denizi enerji yataklarına yakınlık pozisyonu²⁰⁴ dikkate alınırsa, Türkiye'nin vermiş olduğu siyasi destek, ABD açısından enerji kaynaklarını kontrol etme ortamının oluşmasına katkı sağlayan stratejik nitelikli bir destek anlamına gelmiştir.

Türkiye'nin Afganistan konusunda ABD'ye destek verdiği zaman diliminde, ABD Savunma Bakanı Rumsfeld, Türkiye Afganistan'da ne tür görev alacaksa kendisi karar verir şeklinde bir açıklama yaparak sanki Türkiye'nin Afganistan'a Türk stratejik çıkarları için gelmekte olduğu izlenimini oluşturmaya çalışmıştır.²⁰⁵ Böylece bu yaklaşımla Türkiye'nin, Afganistan savaşı sonrası gelişmelerde de, ABD politikaları çerçevesinde hareket etmesini sağlamanın zemini oluşturmaya çalışmıştır.

Cumhurbaşkanı Sezer, Rumsfeld'in söz konusu açıklamalarına karşılık "Afganistan'a asker gönderilmesi talebinin, ABD'den geldiğini ve bu talebin sadece Türkiye'ye değil çok sayıda ülkeye yazıldığını"²⁰⁶ ifade ederek,

²⁰² Erdal Güven, "Bush Doktrini", **Radikal Gazetesi**, 12 Ekim 2001, s.8.

²⁰³ Murat Yetkin, "Asker Talebi ve Belirsizlik", **Radikal Gazetesi**, 16 Ekim 2001, s.8.

²⁰⁴ George Monbiot, "America's Pipe Dream", **The Guardian**, October 23, 2001, s.2, (Erişim) <http://www.guardian.co.uk/Columnists/Column/0,5673,579174,00.html>, 17 Nisan 2007.

²⁰⁵ "Rumsfeld ; Asker Göndermek Türkiye'nin Kendi Kararıdır", **Hürriyet Gazetesi**, 4 Kasım 2001, s.1.

²⁰⁶ "Sezer, Türk Askerini ABD İstedi", **Milliyet Gazetesi**, 5 Kasım 2001, s.1.

Rumsfeld'in bahsi geçen yönlendirmeleri yapmasının önünü tıkamaya çalışmıştır.

Söz konusu gelişmeler cereyan ederken dünya kamuoyunda Bush'un Afganistan savaşı ile elde ettiği kamuoyu desteği ile Irak'a da saldıracağı²⁰⁷ ve ABD'nin Afganistan'ı ele geçirerek, Türkmenistan enerji kaynaklarını kontrol etme fırsatı yakaladığını, Rusya ve Çin'in enerji açıklarını artık Türkmenistan'dan karşılayamayacağını ve böylece bu ülkelerin ABD karşısında zayıf konuma düşecekleri konuları gündeme gelmiştir.²⁰⁸ Bu düşünceler, Türkiye'nin ABD'yi "terörizmle mücadele"de sınırsız desteklemesinin, ABD açısından ne kadar önemli olduğunu teyit eden başka örnekler olmuştur.

Daha sonraki günlerde, Bakanlar Kurulu TBMM'nin daha önce verdiği onay çerçevesinde, 90 Türk askerinin Afganistan'a gönderilmesine karar vermiştir. Söz konusu askeri birliğin görevleri, Afgan muhaliflerine eğitim, keşif ve terörle mücadele tecrübelerinin aktarılması olarak tespit edilmiştir.²⁰⁹

Böylece Türkiye, Afganistan Savaşı'nın ABD lehine sonuçlanması ve barış ortamının sürdürülebilmesini sağlamak maksadıyla, ABD'nin oluşturduğu askeri güce kendi kararı ile katkı sağlayarak, Afganistan'da ABD paralelinde hareket ettiğini somut biçimde göstermiştir.

Ç. Afganistan İstikrar Gücüne Katılım ve Irak Savaşına Zemin Olan Gelişmeler

Başbakan Ecevit, Türkiye'nin Afganistan'a asker gönderme kararını Cumhuriyet tarihinde vuku bulmuş üç olayla karşılaştırarak, konunun Türkiye açısından ne kadar stratejik bir husus olduğunu vurgulamıştır. Ecevit, "bu üç olay; Türkiye'nin Kore'ye asker göndermesi, NATO'ya girmesi ve Kıbrıs'a müdahale kararıdır. Bu yalnızca askeri açıdan değil, siyasi açıdan da anlamlı bir karşılaştırma olmuştur. Çünkü her üç karar, Türkiye'nin batı dünyasında

²⁰⁷ Hugo Young, "Americans Wants A War On Iraq And We Can Not Stop Them", **The Guardian**, November 27, 2001., s.1,

(Erişim) <http://www.guardian.co.uk/Iraq/Story/0,2763,606685.00.html>, 6 Nisan 2007.

²⁰⁸ George Monbiot, "Washington'un Bir Rüyası Var", **Radikal Gazetesi**, 26 Ekim 2001, s.12.

²⁰⁹ "Asker Gönderme Kararı Alındı", **Milliyet Gazetesi**, 2 Kasım 2001, s.1.

yer almasındaki dönüm noktaları sayılmaktadır²¹⁰ şeklinde ifade kullanarak, Türkiye'nin 11 Eylül'den sonra, ABD'nin yanında yer alması veya ABD'nin güvenlik stratejisiyle paralel politikalar izlemesinin, Türkiye açısından stratejik bir dönüm noktası olduğunu ileri sürmüştür.

Öte yandan, Afganistan'a Türkiye'nin "göndereceği askerlerin muhalif grupları eğitime görevine talip olması" konusu, Türkiye'nin doğrudan doğruya savaşan taraflardan biri haline gelmesi izlenimi vermesine sebep olmuştur. Türkiye'nin, söz konusu biçimde güvenlik algılamasını ABD'ye tam destek verecek biçimde netleştirmesi, ABD'nin Afganistan dışında icra edebileceği harekâtlarda da, Türkiye'nin görev alabileceği konusunun uluslar arası ortamda dile getirilmesine sebep olmuştur.

NATO Genel Sekreteri Robertson, "saldırıları Ladin'in işi olmayabilir. Ladin ve Irak arasında bağlantı çıkarsa konu değerlendirilir"²¹¹ diyerek, Türkiye ve diğer NATO ülkelerini yeni bir angajmana, Afganistan dışında Irak'ta da savaşa katılınabileceği düşüncesine yönlendirmiştir. Dolayısıyla Türkiye siyasi olarak Afganistan'da sınırsız destek verdiği ABD politikalarının, NATO zemininde Irak'a yönelmesi durumuna da, doğal olarak ABD'yi destekleyebileceği zemine kaymak zorunda kalmıştır.

ABD Başkanı Bush'da aynı günlerde, ABD'nin Afganistan sonrası planlarına ışık tutacak şekilde "Afganistan'ın terörizmle mücadelede ilk aşama olduğunu, dünyanın neresinde olursa olsun, mücadeleyi sürdüreceklerini"²¹² söyleyerek, ABD'nin Afganistan dışında da askeri harekât yapmayı planladığının işaretini vermiştir. Beyaz Saray Sözcüsü Fleisscher'in, Irak'ın BM Silah Denetçileri tarafından kontrol edilme isteğinin Saddam tarafından reddedilmesi karşısında, "Eğer Irak silah denetçilerine izin vermiyorsa, imzalamış oldukları uluslar arası anlaşmaları uymayarak suç

²¹⁰ Murat Yetkin, "Tarihi Karar", **Radikal Gazetesi**, 2 Kasım 2001, s.7.

²¹¹ Fikret Bila, "Robertson Irak İçin Zemin mi Hazırlıyor", **Milliyet Gazetesi**, 6 Kasım 2001, s.14.

²¹² "Bush Terörizmi Mutlaka Yenilgiye Uğratacağız", **Hürriyet Gazetesi**, 9 Kasım 2001, s.7.

işliyorlar”²¹³ şeklinde ifade kullanarak, ABD yönetiminin Afganistan sonrasında hedeflerinin Irak olacağını, ilk resmi işaretini vermiştir.

ABD medyası da aynı günlerde resmi açıklamalara paralel biçimde, “terörizmle mücadelenin Afganistan Savaşı ile sona ermesinin mümkün olmadığı ve Saddam’ın silah denetçilerine izin vermemesi halinde, ABD’nin Irak’ı terörizmle mücadele kapsamında hedef almasının çok anlaşılır olduğu gibi düşünceleri gündeme getirmiştir. ²¹⁴ Ancak, Irak’taki durumu görevi gereği yakından takip eden BM İnsani Yardım Komisyonu üyelerinin, Irak’ta gerçek durumlar ortaya çıkmadan askeri operasyon konusunun gündeme getirilmesinin adaletsiz bir yaklaşım olacağı şeklindeki zıt görüşler,²¹⁵ ABD yönetiminin yapay biçimde oluşturduğu “terörizmle mücadele” anlayışı hakkında şüpheleri artırmıştır.

ABD’nin Afganistan sonrası savaşı Irak’a kaydırma politikalarına Türkiye’nin ilk resmi tepkisi, Washington Büyükelçisi Faruk Loğoğlu’nun açıklaması ile gelmiştir. Loğoğlu “ABD’ye karşı düzenlenen terörist saldırıların arkasında Irak’ın bulunduğunu ilişkin inanılır kanıtlar ortaya çıkması durumunda, Türkiye’nin Irak konusundaki tutumunu gözden geçireceğini”²¹⁶ ifade etmesi, Irak konusunda Türkiye’nin ihtiyatlı ama yine de ABD’ye paralel davranacağını sinyallerini vermiştir. Loğoğlu aynı beyanatında, Türkiye’nin alt seviyede olan ABD ilişkilerini, İngiltere, Kanada ve İsrail’le olduğu gibi “stratejik ilişki” seviyesine getirmek istediği arzusunda olduğunu da ifade etmiştir.

Büyükelçi Loğoğlu’nun Irak için kanıt isteyen ve aynı zamanda “stratejik” düzeyde Türk-ABD ilişkilerini arzu eden yaklaşımı, Türkiye’nin 11 Eylül

²¹³ “U.S.Tight-Lipped On Reset Step If Iraq Remeains Defiant”, **Usa Today**, November 27, 2001,s.2, (Erişim) <http://www.usatoday.com/news/sept11/2001/11/27/iraq-response.html.more>, 7 Haziran 2007.

²¹⁴ “Tony Karon, After Afghanistan, What’s The Pentagons’s Next Target”,**Time**, November,28, 2001, s.1, (Erişim) <http://time.com/time/world/article/0,8599,1562867,00.html>, 7 Haziran 2007.

²¹⁵ “Hans van Sponeck , Dennis Halliday, The Hostage Mation”, **The Guardian**, November 29, 2001, s.1, (Erişim) <http://www.guardian.co.uk/commant/story/0,3604,608578,00html>, 8 Haziran 2007.

²¹⁶ Faruk Loğoğlu, “Irak’a Savaş İçin Sağlam Kanıt Gerekir”, **Hürriyet Gazetesi**, 21 Kasım 2001, s.1.

sonrası ABD'ye verdiği sınırsız desteğin karşılığının, daha üst düzeyde Türk-Amerikan ilişkisi gerektirdiği ve Türkiye'nin ancak İngiltere gibi yüksek seviyede ilişki kurması durumunda, ABD politikalarına destek verebileceği izlenimi doğurduğu düşünülmektedir.

Bu tür izlenime ilave olarak, Türkiye'nin uluslar arası terörizmle mücadele konusunda ABD'ye sınırsız destek vermesi hususu, Türkiye'nin Orta Doğu, Kafkasya ve Orta Asya'da prestijini artıracak ve siyasi gücüne katkı sağlayacak bir yaklaşım olarak da görülmüştür.²¹⁷

Türkiye'nin; ABD'nin Afganistan sonrası Irak'a saldırma düşüncesini destekleyen ikinci resmi açıklama ise dönemin Savunma Bakanı Çakmakoglu'nun "biz Irak'ta harekât arzulamadığımızı söyledik, ama yeni şartlar yeni değerlendirmeleri gündeme getirebilir"²¹⁸ açıklaması ile gerçekleşmiştir. Türk Yönetiminin yetkili bakanınca yapılan söz konusu ifadeler, ABD Yönetiminde Irak'a karşı düzenlenebilecek bir harekâta, kanıtların sunulması durumunda, Türkiye'nin ABD'ye destek verebileceği izlenimine yol açmıştır.

Aynı tarihte ABD Dışişleri Bakanı Powell; "BM silah denetçilerini kabul etme konusunda Bush'un, Irak'ı tehdidinin ciddiye alınması gerektiğini"²¹⁹ ifade ederek, Türkiye gibi Irak'ta kanıt görmek isteyen ülkelerde, BM Denetçilerini kabul etmeyen Irak'ın mutlaka bir şeyler sakladığı izleniminin oluşmasına çaba sarf etmiştir.

Irak'a yönelik gelişmelerin yoğunlaştığı günlerde ABD Dışişleri Bakanı Powell Türkiye'yi ziyaret etmiş ve BM Silah Denetçilerinin Irak'a kabul edilip, edilmemesi konusuna bağlı olarak, Türkiye'nin Orta Doğu ölçeğinde desteğinin talep edilebileceğini ifade etmiştir.²²⁰

Powell ziyareti sonrası Başbakan Ecevit, Saddam'a çağrıda bulunarak BM Denetçilerinin Irak'a kabul edilerek, denetim yapmalarına izin verilmesini

²¹⁷ İlder Türkmen, "İki Kritik Yıl", **Hürriyet Gazetesi**, 24 Kasım 2001, s.12.

²¹⁸ "Irak Yeniden Değerlendirilecek", **Hürriyet Gazetesi**, 28 Kasım 2001, s.1.

²¹⁹ "ABD Irak'ı Diline Doladı", **Radikal Gazetesi**, 28 Kasım 2001, s.1.

²²⁰ "Powell Türkiye'den Ayrıldı", **Hürriyet Gazetesi**, 6 Aralık 2001.

talep etmiştir. Ecevit ayrıca, Afganistan'daki gelişmelerle ilgili olarak, kurulacak geçici hükümette, Türkiye yanlısı General Raşit Dostum'a yer verilmesi gerektiğini ve oluşacak Afganistan Barış Gücü'ne Türkiye'nin ağırlıklı biçimde desteği olacağını ifade etmiştir.²²¹

Ecevit'in açıkladığı bu görüşler, ilk bakışta Türkiye'nin kendi güvenlik endişelerine karşı önlem almak için uyguladığı politikalar olduğu izlenimi verse de, ABD'nin 11 Eylül sonrası güvenlik stratejisinin ilk aşamasında üzerine kurduğu Afganistan'ın nasıl bir devlet olacağı konusunu da içermesi nedeniyle, ABD'nin güvenlik stratejisi hedefleriyle benzer amaçlar taşıdığı izlenimi vermiştir.

MGK'nın Aralık 2001 toplantısında kabul edilen "Afganistan'ın bağımsızlığına, ulusal güvenliğine ve kalkınmasına Türkiye'nin yapabileceği katkıların üzerinde durulması"²²² açıklaması, Türkiye'nin çok uzak bir coğrafyadaki Afganistan'ın geleceğine ait tasarılarının olduğunun kanıtı olan, devlet düzeyindeki resmi ifadesi olmuştur.

Tüm ifade edilen görüşler doğrultusunda geçici hükümet, Afganistan'da ABD etkisi altında 21 Aralık 2001 tarihinde, Hamid Karzai başkanlığında kurulmuştur. Ülkeyi 6 ay süreyle yönetme yetkisine sahip Karzai hükümeti, Afganistan'da istikrar ortamını oluşturmak amacıyla göreve başladığını açıklamıştır. Türkiye ise aynı günlerde, Afganistan'da konuşlanmış olan uluslar arası Barış Gücü'nün komutasını, İngiltere'nin görev süresinin sona ermesinden sonra üstlenmeye talip olduğunu resmen ABD'ye bildirerek,²²³ Afganistan konusunda ABD ile paralel hareket ettiğini bir kez daha göstermiştir.

Aynı günlerde ABD'de, Neo-Con'ların öncülerinden ve Başkan Bush üzerinde etkili olduğu bilinen ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Richard Perle, Saddam'ın da Ladin gibi ABD'den nefret etmesi, kimyasal-biyolojik silahlarını

²²¹ Metehan Demir, "Ecevit'ten Üç Mesaj", **Hürriyet Gazetesi**, 8 Aralık 2001, s.1.

²²² "MGK Aralık 2001 Basın Bildirisi", **Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği**, 28 Aralık 2007, s.1,

(Erişim) http://www.mgk.gov.tr/Türkçe/basınbildirisi/2001/28_Aralık_2001.html, 11 Haziran 2007.

²²³ "Komutanlık İsteği", **Cumhuriyet Gazetesi**, 26 Aralık 2001, s.1.

kendi halkına kullanabilecek nitelikte birisi olması ve teröristlere açık destek verdiğinin bilinmesi gerekçeleriyle, Bush yönetiminin Irak'a "önleyici darbe" niteliğinde bir harekât yapmasının "hakki" olduğunu²²⁴ ifade etmiştir.

Üst düzey ABD yetkilisi pozisyonunda olan Perle'nin, henüz BM Denetçileri Irak'ta delil olabilecek bir husus bulunmamışken, objektif verilere dayanmayan açıklamalar yapması, uluslar arası kamuoyunun ve sonradan belli olduğu gibi Türkiye'nin Irak konusundaki yaklaşımlarını etkilemek amacıyla ABD'nin uyguladığı psikolojik hareket olarak değerlendirilmiştir.²²⁵

Türkiye'nin Afganistan ve Irak sorunlarında nasıl bir yol izleyeceği, Başbakan Ecevit'in, Ocak 2002 ortasında ABD'ye gerçekleştirdiği resmi ziyaret sonrasında netleşmeye başlamıştır. Ziyaret sırasında Bush, "Washington'la Ankara arasında sorunlara bakışta "tam örtüşme" olduğunu, ABD'nin Türkiye'nin bölgedeki siyasi ve ekonomik alanlardaki liderliğini desteklediğini, Irak konusunda Türkiye ile birlikte hareket edeceğini, Saddam yönetiminden mutlaka kurtulma niyetlerinde olduklarını²²⁶" ifade ederek, adeta Türkiye ve ABD'nin 11 Eylül sonrası ortamda güvenlik stratejilerinin benzer olduğunu ilan etmiştir. Ecevit'in ABD Başkan Yardımcısı Cheney ile yaptığı görüşmede ise Afganistan konusu ve ABD'nin Hazar stratejisi kapsamında çok önemseydiği Bakü-Ceyhan boru hattı projesine ait ortak politikalar gündeme gelmiştir²²⁷.

Ecevit'in ABD'ye yaptığı resmi gezi sırasında Bush'la ele aldığı konular incelendiğinde, Afganistan, Irak ve Bakü-Ceyhan boru hattı inşası gibi ABD'nin 11 Eylül sonrası ortamda önem verdiği; Orta Asya-Orta Doğu bölgeleri ile bu bölgelerdeki enerji kaynaklarının kontrolü kapsamındaki politikaların gündeme geldiği açıkça görülmektedir. Bu yaklaşım, Türkiye'nin bu konularda ABD ile paralel hareket etme tavırlarını sergilemesinin, ABD

²²⁴ Richard Perle, "The Biggest U.S. Error In Ousting Saddam", **The Newyork Times**, December 27, 2001, s.1,

(Erişim) <http://topics.nytimes.com/top/reference/timestopics/people/p/Richard>, 7 Haziran 2007.

²²⁵ Ahmet Kutlan, "Irak Üzerinde Bulutlar", **Radikal Gazetesi**, 5 Ocak 2002, s.12.

²²⁶ Fikret Bila, "Bush'dan Ecevit'e Tam Destek", **Milliyet Gazetesi**, 17 Ocak 2002, s.8.

²²⁷ "Ecevit Cheney İle Görüştü", **Hürriyet Gazetesi**, 15 Ocak 2002, s.1.

açısından ne derece önemli olduğu ve bu nedenle Türkiye'yi 11 Eylül sonrasında farklı bir düzlemde değerlendirdiğini bir kez daha teyit etmiştir.

Söz konusu ziyarette ayrıca, ABD'nin Türkiye'yi stratejik seviyede önemsemesi kapsamında, ekonomik konularda Türkiye'ye destek sağlamak maksadıyla Ekonomik Ortaklık Komisyonu kurulmuştur. Komisyonun amacı olarak Türkiye-ABD arasında ticari ilişkilerin ve yatırımların artırılmasının hedeflendiği açıklanmıştır²²⁸.

Türkiye'nin Irak konusunda ABD'ye paralel yaklaşımları ve Başbakan'ın Bush'la görüşükten sonra "Irak'ın başında kimin olduğu beni ilgilendirmiyor²²⁹" gibi, Saddam'ın gitmesinin Türkiye açısından dolaylı biçimde desteklediğine dair açıklamalar; ABD'nin Irak konusunda Türkiye'den daha fazla beklenti içerisine girmesine sebep olmuştur. Ancak diğer yandan aynı dönemde özellikle Türkiye'nin Irak'la sürdürdüğü ticaret ve sattığı malların bir bölümünün stratejik nitelikli sayılması gibi uygulamalar ise ABD'yi rahatsız eden hususlar olmuştur.²³⁰

Türk ABD ilişkileri söz konusu hedeflerde seyrettiği dönemde, Başkan Bush, Irak'ın, ABD'ye düşmanlığını sürdürdüğünü, şarbon ve sinir gazı geliştirdiğini ve kitle imha silahları üretme amacına devam ettiğini, saklayacak bir şeyleri olduğu gerekçesiyle BM Silah Denetçilerine izin vermediğini belirterek, Irak'ı; ABD ve müttefiklerini tehdit eden ülke olarak ilan etmiştir. Bush ayrıca İran ve Kuzey Kore'yi de ABD ve müttefiklerini tehdit eden ülkeler arasında saymıştır.²³¹

ABD, Irak, İran ve Kuzey Kore'nin ABD ve müttefiklerinin güvenliğine tehdit oluşturduğu düşüncesini herhangi bir müttefiğine danışmadan ilan ederek, bir anlamda müttefiklerinin tehdit algılamasının şekillenmesine neden olmuştur. Böylece Türkiye açısından ele alındığında ABD bu yaklaşımla, Irak ve İran'ın müttefiki Türkiye'yi de tehdit ettiğini ilan etmiş ve Türkiye'nin doğal

²²⁸ "Ekonomik Ortaklık Komisyonu Kuruldu", **Anadolu Ajansı**, 16 Ocak 2002.

²²⁹ Fikret Bila, "Derdim Saddam'la Değil", **Milliyet Gazetesi**, 19 Ocak 2002, s.8.

²³⁰ Yasemin Çongar, "Türkiye'nin Görünümü", **Milliyet Gazetesi**, 4 Şubat 2002, s.12.

²³¹ "Bush Birlik Konuşmasında Uyardı", **Hürriyet Gazetesi**, 30 Ocak 2002, s.1.

olarak Irak ve İran konusundaki güvenlik yaklaşımını yönlendiren bir girişim yapmıştır.

Bush'un Irak, İran ve Kuzey Kore'yi tüm müttefiklerini güvenliğini tehdit ettiği düşüncesine ilk tepki hiç beklenmeyecek bir girişim olarak NATO Genel Sekreteri Robertson'dan gelmiştir. Robertson, ABD'nin söz konusu ülkeleri terörizmle savaş kapsamına alması durumunda, NATO'nun destek vermeyeceğini ifade etmiştir.²³² Türkiye ise Bush'un, Türkiye'nin tehdit algılayışını ve dolayısıyla güvenlik stratejisini etkileyecek bağlayıcı nitelikteki açıklamasına, resmi bir tepki vermemiştir. Bu tepkiler üzerine Washington'da oluşan hava, Avrupa desteği olmasa da, Irak'a karşı savaşta Türkiye'nin desteğinin mutlaka alınması gerektiği şeklinde oluşmuştur.²³³

ABD kamuoyunda bile, Bush'un yapmış olduğu konuşmada Irak ve İran'ı tehdit olarak ilan etmesinin somut delillerinin olmadığı ve bu nedenle Bush'un amacının aslında bir savaş başlatmak olduğu²³⁴ şeklinde değerlendirmeler yapılmasına rağmen Türkiye'nin gelişmelere tepki vermemesi, sonraki dönemlerde kendi stratejilerini sınırlayan bir yaklaşım olmuştur.

Aynı günlerde Saddam Hüseyin, Ecevit'in BM Denetçilerine izin verilmesi tavsiyelerine karşın, "ülkesinin artık kitle imha silahlarına sahip olmadığını, dolayısıyla BM Denetçilerine izin vermeyeceğini" ifade eden mektubunu Türkiye'ye göndermiştir.²³⁵

Bu arada Kazakistan ve Türkmenistan, petrol ve doğal gaz hatlarının Afganistan üzerinden Hint Okyanusuna geçecek biçimde kurulursa, kendi petrol ve gazlarını Afganistan üzerinden gönderebileceklerini, ancak bu uygulamanın Afganistan'da istikrarın oluşmasından sonra gerçekleşebileceğini açıklamıştır.²³⁶ Bu açıklamalar, Orta Asya enerji

²³² "Nato'dan ABD'ye Destek Yok", **Hürriyet Gazetesi**, 1 Şubat 2002, s.1.

²³³ Yasemin Çongar, "Şahinlerin Fendi", **Milliyet Gazetesi**, 11 Şubat 2002, s.12.

²³⁴ Matthew Rothschild, "George Bush's Permanent War", **International Review**, January 30, 2002, (Erişim) http://www.isreview.org/issves/27/new-weapon_5 Haziran 2007.

²³⁵ "Saddam'ın Tutumunda Değişiklik Yok", **Cumhuriyet Gazetesi**, 8 Şubat 2002, s.1.

²³⁶ "Türkmen Doğalgazı Afganistan'dan Geçecek", **Hürriyet Gazetesi**, 10 Şubat 2002, s.1.

kaynaklarının batı pazarlarına aktarılması için Afganistan'ın ABD açısından stratejik önemini net biçimde ortaya çıkarmıştır.

Böylece, Türkiye'nin de neredeyse kendi güvenlik stratejisinin gereği olarak gördüğü Afganistan'da istikrarın sağlanması için gösterdiği çabaların, farkında olmadan aslında ABD güvenlik stratejisi hedeflerinin gerçekleşmesine katkı sağladığı anlaşılmıştır.

ABD'nin Afganistan ve Irak yaklaşımları dikkate alınarak değerlendirildiği takdirde, ABD'nin Orta Asya ve Orta Doğu'daki stratejik hedeflerini gerçekleştirmek için bu bölgelerde işbirliği yapabileceği yegane partner niteliğinde olan Türkiye'nin, siyasi ve ekonomik yönden desteklenmesinin ABD açısından zorunlu olduğu görülecektir. Bu zorunluluk, "Türkiye güçlü olursa ABD'ye destek verebilir ve böylece Orta Asya ve Orta Doğu'da ABD kazanabilir" ifadesi ile özetlenebilir.

Türkiye'nin ABD'ye söz konusu dönemde verdiği destek, "ABD-Türkiye Parlamentolar Arası Destek Grubu" temsilcilerinin Türkiye ziyareti sırasında, ABD Kongre üyesi Robert Wexler tarafından da dile getirilmiştir. Wexler "11 Eylül saldırılarından sonra ABD'nin uluslararası terörizmle mücadelesine, Türkiye'den daha fazla destek veren bir ülke bulunmadığını²³⁷" ifade ederek, Türkiye'nin ABD Güvenlik Stratejisi açısından ne derece önemli olduğunu bir kez daha göstermiştir.

ABD, Irak'a savaş açma konusunda kamuoyu oluşturma çabalarını Başkan Yardımcısı Cheney'in Mart 2002 ayında gerçekleşen ve Türkiye dahil 12 ülkeyi içeren ziyaret ile sürdürmeye çalışmıştır. Cheney'in 20 Mart 2002'de Başbakan Ecevit ile görüşmesinde Türkiye, Irak'a savaş açması konusunda acele edilmemesi ve Irak'a yeni bir şans verilmesi görüşlerini ABD'ye iletmiştir. Ancak Cheney'in ABD'ye döndükten sonra ifade ettiği izlenimleri, "İngiltere ve İsrail'le birlikte olası bir Irak harekâtına Türkiye'nin de ABD'ye destek vereceği şeklinde olmuştur."²³⁸ Türkiye'nin "hem Müslüman,

²³⁷ Robert Wexler, "Terörizm İle Mücadelemizde Türkiye'den Fazla Destek Veren Yok", **Hürriyet Gazetesi**, 18 Şubat 2002, s.7.

²³⁸ Yasemin Çongar, "Cheney'nin Dönüşü", **Milliyet Gazetesi**, 25 Mart 2002, s.8.

hem batılı niteliklere sahip tek NATO üyesi olması ve Amerikan askerleriyle birlikte harekât yapma tecrübesine sahip olması”²³⁹ gibi özellikler, ABD yetkililerinin Türkiye hakkında pozitif yaklaşımlar içinde bulunmasını sağlamıştır.

Türkiye ABD’nin Afganistan’a yönelik desteğinde askeri nitelikteki ilk somut icraatını Afganistan’daki BM Uluslar arası Barış Gücü’nün komutasını İngiltere’den devralma kararıyla gerçekleştirmiştir. MGK 29 Mart 2002 bildirisine “Türkiye’nin Afganistan’daki uluslar arası güvenlik yardım gücü’nün komutasını devralması ilke olarak benimsenmiştir”²⁴⁰ açıklamasına yer verilerek, Türkiye’nin Afganistan’da başlamış olan sürece devlet kararı ile resmen katkı sağladığı kamuoyuna duyurulmuştur.

Türkiye’nin Afganistan’daki Uluslar arası Barış Gücü’nün yönetimini İngiltere’den devralması ancak 19 Haziran 2002 tarihinde gerçekleşmiş, bu tarihten itibaren Türkiye Afganistan’daki ISAF Gücü’nde 1400 asker bulundurmaya başlamıştır.²⁴¹

Türkiye’nin Afganistan’da ABD’yi rahatlatan ISAF komutasını alma kararı, bizzat Başkan Bush tarafından teşekkürle karşılanmıştır. Bush 22 Haziran 2002 tarihinde Ecevit’e gönderdiği mektupta, Türkiye’nin ISAF komutanlığını üstlenen cesur kararından dolayı minnettar kaldığını, Türkiye’nin terörizmle mücadeledeki önderliğinin önemli olduğunu, Türkiye-ABD stratejik ortaklığının derinleştiğini ve Türkiye’nin modern laik demokrasisi ile dünya Müslümanlarına örnek bir ülke olduğunu ifade ederek,²⁴² ABD’nin Türkiye’yi ne derece önemli bir pozisyon da gördüğünü göstermiştir.

Bu mektupta yer alan;

- ◆ Terörizmle savaşa katılım ve önderlik,

²³⁹ Robert Gallucu, “ABD İle İran’ın Irak Pazarlığı”, **Radikal Gazetesi**, 23 Mart 2002, s.9.

²⁴⁰ “MGK Mart 2002 Bildirisi”, **Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği**, 29 Mart 2002, s.1. (Erişim) http://mgk.gov.tr/Türkçe/basınbildiri_2002/29 Mart 2002, html., 5 Haziran 2007.

²⁴¹ “Afganistan’ın Komutası Türkiye’nin”, **Milliyet Gazetesi**, 20 Haziran 2002, s.1.

²⁴² “Bush’dan Ecevit’e ISAF Teşekkürü”, **Anadolu Ajansı**, 24 Haziran 2002.

◆ Türk-ABD stratejik ortaklığının derinleşmesi

gibi hususlar aslında, 11 Eylül sonrası ortamda Türkiye'den daha ziyade ABD'nin küresel hedeflerini gerçekleştirmek için gerekli olan parametreler olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle "Türkiye'nin yaptığı katkıların reel faydası, ABD Milli Güvenlik Stratejilerinin gerçekleşmesine olmuştur" şeklindeki bir tespit, gerçek dışı bir yaklaşım olmayacaktır.

ABD'nin Irak konusunda Türkiye'nin muhtemel tutumunu öğrenmek ve hatta yönlendirmek maksadıyla, ABD Savunma Bakanı Wolfowitz 14 Temmuz 2002 tarihinde Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Wolfowitz Türkiye'deki ilk konuşmasını TESEV adlı vakıfta yapmış, konuşmasında hem ABD'nin 2002'de izleyeceği güvenlik stratejisine, hem de Türkiye'nin bu strateji çerçevesinde oynayabileceği rolün önemine işaret etmiştir.

TESEV' deki konuşmasında Wolfowitz :

- ◆ ABD'nin adil ve barış içinde yaşayan bir dünya için mücadele ettiğini,
- ◆ Irak rejiminin ABD için çok büyük bir tehdit oluşturduğunu,
- ◆ Türkiye'nin Bağdat'taki rejimin geleceği konusunda önemli bir pozisyonda olduğunu,
- ◆ Irak'ta yaşanan olayların, Türkiye'nin bütünlüğünü ve 21 Şubat ekonomik krizinden çıkma umutlarını baltalamamasını gerektiğini,
- ◆ Demokratik Irak'ın Türkiye dahil bölgeye, istikrar getireceğini ifade etmiştir.²⁴³

Wolfowitz, Irak'ın geleceği ve Türkiye'nin alması gereken rol ile ilgili görüşlerini, Başbakan Ecevit'le görüşmesinde de sürdürmüştür. Görüşme sonrasında ise Wolfowitz; Irak'taki rejimin varlığını kabul etmediklerini, Irak demokratik bir devlet olursa Kürt devletinin kurulmasına karşı olduklarını, Türkiye'nin Irak'ın demokratikleşmesinden en fazla faydalanacak ülke

²⁴³ Paul Wolfowitz, "TESEV Konuşması", TESEV, 14 Temmuz 2002, s.1_8, (Erişim) http://www.tesev.org.tr/etkinlik/paul_140702.html, 15 Haziran 2007.

olduğunu belirterek, ABD'nin Irak konusunda Türkiye'yi nerede gördüklerini ve beklentilerini açıklamıştır.

Wolfowitz ayrıca "Türkiye'nin IMF ile ilgili olan temaslarını yakından takip ediyoruz, Türkiye'nin ekonomik açıdan iyi durumda olması ABD için önemlidir"²⁴⁴ şeklinde ifade kullanmıştır.

Wolfowitz'in söz konusu açıklamaları, Irak'ta henüz daha kanıtlar ortaya çıkmamışken, Türkiye'nin ABD ile paralel güvenlik stratejileri geliştirmenin zeminini hazırlama çabaları olarak değerlendirilmiştir. Wolfowitz'in ayrıca Türkiye'nin yaşadığı 2001 krizinden ve kriz döneminde direk veya IMF kanalı ile Türkiye'ye yapılan yardımlardan bahsetmiş ve eğer Irak'ta olacak savaşta tekrar ekonomik kriz ortaya çıkarsa, yine Türkiye'ye yardım edileceği mesajını vermiştir. Ekonomik alanda verilen bu mesajın anlamı, siyasi platformda Türkiye'nin ABD ile benzer bir platforma gelmesini sağlamak olarak da değerlendirilebilir.

Türkiye ise söz konusu dönemde, ABD'nin Irak'a saldırması durumunda ortaya çıkabilecek Kürt oluşumundan duyduğu rahatsızlık nedeniyle, ABD'nin Irak'a saldırmasına sıcak bakmamıştır.²⁴⁵ Wolfowitz'in Türkiye'den ayrılmasından hemen sonra, Cumhurbaşkanı Sezer, Başbakan Ecevit ve Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kıvrıkoğlu'nun katıldığı bir zirve yapılmıştır. Zirve sonrasında, bölgede istikrarsızlığa yol açabilecek bir harekâtın istenmediği, olası bir harekâta ilişkin olarak Türkiye'nin daha önce açıklanmış olduğu tutumunda bir değişiklik bulunmadığı, kamuoyuna açıklanmıştır²⁴⁶.

Wolfowitz'in dönüşü sonrası ABD'de Yönetime yakın kulislerde, Ankara'nın harekâta karşı söyleminin değişeceği, düğmeye basıldığı andan itibaren Türkiye'nin Saddam'a karşı ABD'nin yanında olacağı, Türk tesislerinin lojistik işlevi yanında doğrudan bombardıman üssü olarak kullanılabilirliği, kara harekâtı olduğu takdirde harekâtın başarı şansını artırmak ve maliyetini düşürmek maksadıyla Türkiye topraklarının ABD

²⁴⁴ "Wolfowitz: Kürt Devletine Karşıyız", **Cumhuriyet Gazetesi**, 17 Temmuz 2002, s.1.

²⁴⁵ Sami Kohen, "Türkiye ABD'den Farklı Düşünüyor", **Milliyet Gazetesi**, 18 Temmuz 2002, s.14.

²⁴⁶ A.Necdet Sezer, "Irak'ta Harekâta Karşıyız", **Cumhuriyet Gazetesi**, 19 Temmuz 2002, s.1.

birliklerine açılması ve hatta Türk askerinin doğrudan harekâta katılmasının talep edilebileceği gibi hususlar gündeme gelmiştir.²⁴⁷

ABD’de siyasi kulislerde ve dolayısıyla Wolfowitz’in yaklaşımları çerçevesinde söz konusu tartışmalar yapılıyorken, ABD kamuoyunda da Irak savaşı kararına mesnet olduğu düşünülen endişelerin, gerçek kaygılara dayanıp dayanmadığı konusu ciddi biçimde tartışmaya açılmıştır.

ABD kamuoyunda özellikle BM gözlemcilerinden Ritter’in daha önceki denetlemelerde, Irak’ta biyolojik ve kimyasal silahlara rastlanmadığı konusunu gündeme getirmesi²⁴⁸ ve Irak’ın Türkiye dahil komşularını tehdit etmediği şeklinde düşüncenin²⁴⁹ ifadesi gibi örnekler, aslında ABD’nin Irak’a yönelik güvenlik endişelerinin gerçek verilere dayanan zemininin olmadığını göstermiştir.

Öte yandan ABD politikalarına önemli destekler verdiği bilinen IMF’nin, Türkiye’ye 1,1 milyar dolar krediyi serbest bırakmak üzere olduklarını açıklamaları²⁵⁰ ABD’nin muhtemel Irak savaşından dolayı ekonomik kaygıları olan Türkiye’nin rahatlatılması anlamına gelmiştir. IMF’nin söz konusu açıklama ile Türkiye’nin Irak’a yönelik harekât planları yapan ABD ile paralel pozisyona gelmesinin sağlanmaya çalışıldığı değerlendirilmektedir.

IMF’nin söz konusu kredisi ile Türkiye’nin 1999–2002 yılları arası dönemde IMF’den aldığı toplam kredi 28 milyar dolar seviyesi gibi büyük rakamlara ulaşmıştır.²⁵¹

Aynı dönemde Türkiye’de ABD’nin Irak’a yönelik resmi nitelikli düşünceler ilk kez MGK 25 Temmuz 2002 toplantısında dile getirilmiştir. MGK toplantısından sonra yayımlanan basın bildirisinde “Amerika Birleşik Devletleri’nin Irak rejimini değiştirmeye yönelik olası bir harekâtın ülkemize ve

²⁴⁷ Yasemin Çongar, “Yine Aynı Konular”, **Milliyet Gazetesi**, 22 Temmuz 2002, s.8.

²⁴⁸ Scott Ritter, “Is Iraq A True Threat To The US”, **Boston Globe**, July 20, 2002, s.7.

²⁴⁹ James Carroll, “Questions On Bush’s War On Iraq”, **Boston Globe**, 23 Haziran 2002, s.1.

²⁵⁰ “IMF: Niyet Mektubu Taslağında Mutabakata Varıldı”, **Anadolu Ajansı**, July 22, 2002, s.1.

²⁵¹ “IMF Kredisi Bütçeyi Finanse Etti”, **ANKA Haber Ajansı**, 28 Ağustos 2002.

bölgeye etkileri değerlendirilmiştir²⁵²” denilerek, bir anlamda ABD’nin Irak’a yönelik düşüncelerinin hızla icraata dönüşmek üzere olduğu teyit edilmiştir.

Türkiye’de söz konusu gelişmeler olduğu günlerde, ABD’de Irak Savaşına giden yolda kamuoyu oluşturma çabaları hızla devam etmiştir. Bu kapsamda Başkan Bush, teröre destek veren, kimyasal, biyolojik nükleer silah edinmeye ve balistik füze yapmaya çalışılan rejimlerin oluşturduğu tehditlere karşı, ABD’nin müttefik ülkelerle birlikte hareket etmeye ihtiyacı olduğunu belirterek, Irak konusunda müttefik ülkeleri ikna etme çabalarına devam etmiştir.²⁵³

Bush’un Irak’ın henüz kimyasal ve biyolojik silah üretme konusunda somut kanıtlar bulunmadan, müttefiklerini ABD güvenlik stratejileri doğrultusunda ikna etmeye çalışması, ABD içinde de eleştirilere uğramıştır. Bu kapsamda ABD’ye jeopolitik teoriler üretmiş Brezinsky’nin, terörizmle mücadelenin siyasi ve dini perspektifte tanımlanarak ABD politikalarına katkı sağlayan bir olguya dönüştürülmesi durumunda, 11 Eylül olaylarının mağdurluğu kapsamında ABD’ye verilen küresel desteğin gerileyeceğini ifade etmesi, Bush Yönetiminin yanlışlarını ortaya koyan çok önemli bir açılım olmuştur.

Bush’un Irak’a yönelik ikinci önemli açıklaması BM’in 2002 yılındaki geleneksel açılış toplantısında olmuştur. Tüm dünya liderlerinin katıldığı bir ortamda Bush, BM’in Irak’a denetçileri kabul etmesi için verdiği süreyi kısaltmasını²⁵⁴ ve eğer Irak bu teklifi kabul etmezse, Irak’a müdahale etmenin şartlarının doğal olarak oluşmuş kabul edilmesi gerektiğini²⁵⁵ ifade ederek ,tüm dünyayı ABD güvenlik stratejilerinin haklılığı konusunda ikna etmeye çalışmıştır.

Bush’un Irak’a harekât düzenleme hususunda kararlı duruşu, Saddam’ın yeni bir hamle geliştirerek BM Denetçilerini kabul etmesine sebep olmuştur. Bu kapsamda Bağdat Yönetimi, 16 Eylül 2002 tarihinde BM Genel Sekreteri

²⁵² “MGK Temmuz 2002 Bildirisi”, **Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği**, 25 Temmuz 2002, s.1,

(Erişim) http://mgk.gov.tr/Türkçe/basınbildiri_2002/25_Temmuz 2002, html., 17 Haziran 2007.

²⁵³ “Bush, Barış için Ortaklara İhtiyacımız Var”, **Hürriyet Gazetesi**, 11 Eylül 2004, s.1.

²⁵⁴ “Bush, BM’den Yardım İstedi”, **Anadolu Ajansı**, 13 Eylül 2002.

²⁵⁵ Yasemin Çongar, “Sıcak Bir Kışa Doğru”, **Milliyet Gazetesi**, 16 Eylül 2002, s.14.

Kofi Annan'a mektup göndererek, BM ile işbirliği içinde olacağını açıklamıştır.²⁵⁶ Ancak bu girişim Irak'a Neo-Con ideolojisi ve dini gerekçelerle savaş açmaya çalıştığı ileri sürülen²⁵⁷ ABD yönetimi tarafından, Irak'a savaş açma gerekçelerinin ortadan kaldırılması için yeterli olan bir çaba olarak görülmemiştir.

ABD yönetimi bir yandan uluslar arası ortamı Irak'a savaş açma konusunda ikna etme çabalarını sürdürürken, diğer yandan da küresel hegemonik niyetlerinin hukuksal zeminini oluşturmaya çalışmıştır. Bu kapsamda Başkan Bush küresel hegemonik faaliyetlerin zeminini oluşturduğu iddia edilen 2002 Milli Güvenlik Stratejisi Belgesini, 17 Eylül 2002 tarihinde kamuoyuna açıklamıştır.

2002 Milli Güvenlik Stratejisi Belgesi ile ABD, caydırıcılık ve denetimle düşmanı etkisiz hale getirmeye dayalı geleneksel mücadele yöntemini bırakarak, ilk vuruş hakkını kendinde gören, tüm dünyayı kendi barış, özgürlük ve refah algılamaları çerçevesinde yönlendirmek isteyen ve bu yönlendirmenin ilk hedefi olarak da Irak rejimini gören bir yaklaşım içine girmiştir.²⁵⁸ ABD'nin özellikle uluslar arası ortamın İkinci Dünya Savaşı sonrasında elde ettiği acı tecrübelerden oluşturduğu kuralları alt üst eden "ilk vuruş" hakkını kendinde gören yaklaşımı, BM meşru müdafaa hakkı gibi ilkelerin ABD tarafından çiğnendiği kanaatinin oluşmasına sebep olmuştur.²⁵⁹

ABD'nin daha önceki kısımlarda bahsi geçtiği biçimde, nükleer silahlara sahip olan ülkelerin cezalandırması hususunu içeren 2002 Milli Güvenlik Stratejisi yaklaşımı gereği öncelikle Kuzey Kore'ye saldırması gerekirken,²⁶⁰ Irak'ı dünya kamuoyu gündemine getirmesi, aslında ABD Milli Güvenlik

²⁵⁶ "Irak, BM denetçilerinin Irak'a Girmesini Kayıtsız Şartsız Kabul Etti", **Hürriyet Gazetesi**, 19 Eylül 2002, s.1.

²⁵⁷ Robert FISK, "Bush Want War, Not Justice", **The Independent**, September 18, 2002, s.1.

²⁵⁸ Ferai Tınç, "Hedef Amerikan Enternasyonalizmi", **Hürriyet Gazetesi**, 27 Eylül 2002, s.9.

²⁵⁹ Anthony Lewis, "Bush And Iraq", **The Newyork Review Of Books**, Volume 49, Number 17, November 7, 2002, s.45,

(Erişim) http://www.nybooks.com/articles/artic-preview?article_id=15790, 5 Haziran 2007.

²⁶⁰ Robert Scheer, "White House Spins Out on Axis Of Evil", **Los Angeles Times**, October 22, 2002, s.2.

Stratejisi hedeflerinin ilkelere değil, ABD küresel amaçlarına göre şekillendiğini açıkça göstermektedir.

ABD'nin Irak'a savaş açma konusunda kararlı olduğu ve savaş dışında bir çözüm aramayı aslında Orta Doğu'da hâkimiyet aradığı düşüncesinde olduğu, BM Denetçilerinin Irak'a gitmesi kararından sonra, denetçilerin bu kararı askıya almaları için BM'e yaptığı baskılardan sonra net olarak anlaşılmıştır. BM Denetçileri ise talimatları ABD'den almadıklarını belirterek ABD'nin isteğini geri çevirmiştir.²⁶¹

BM'in bu tavrı ABD'nin daha sert açıklamalar yapmasına yol açmıştır. Bush yaptığı konuşmada, BM'in ABD istekleri doğrultusunda hareket etmeyecekse, Irak konusundan uzak durması gerektiğini, aksi takdirde ABD'nin iradesinin BM'i dikkate almadan hedeflerini gerçekleştirecek kuvvete sahip olduğunu²⁶² ifade ederek, ABD'nin 2002 Milli Güvenlik Stratejisi içeriği ile iyice belirgin hale gelmiş “emperyal” tutumunu bir kez daha sergilemiştir.

Türkiye ise ABD'nin tüm dünyaya ultiatom veren yaklaşımının, Irak'ı ve dolayısıyla Türkiye'yi etkileyeceğini ön görerek, Cumhurbaşkanı Sezer başkanlığında, Başbakan ve ilgili bakanların katıldığı bir zirve yapmıştır. Zirve sonrası Cumhurbaşkanı Sezer “uluslar arası yasallık temeline dayanmayan bir operasyon kabul edilemez”²⁶³ şeklinde bir açıklama yaparak, ABD'nin tek başına Irak'a karşı bir operasyon kararı almasını engellemeye ve operasyon için BM kararının alınması düşüncesinin ABD tarafından algılanmasını sağlamaya yönelik mesaj vermiştir.²⁶⁴

ABD'nin Irak'a yönelik saldırı planının Türkiye'ye yönelik etkileri sadece ABD-Irak boyutunda gerçekleşmemiştir. Özellikle 1991 Körfez Savaşı sonrası ABD-İngiltere-Fransa'nın “Kuzeyden Keşif Harekâtı” ile adeta Saddam'a karşı korumaya aldığı Kürt grupların yaptığı faaliyetler de Türkiye'nin güvenliğini olumsuz yönde etkilemiştir. ABD'nin Irak'a saldırma zemini aradığı günlerde, uluslar arası ortamdaki boşluğu gören Barzani ve Talabani'nin öncülüğündeki

²⁶¹ “Denetçilerden ABD'ye Ret”, **Hürriyet Gazetesi**, 1 Ekim 2002, s.1.

²⁶² “Bush'dan BM'ye Irak Ültimatı”, **Anadolu Ajansı**, 3 Ekim 2002.

²⁶³ “Ankara, Operasyonda Uluslar arası Yasallık Şart”, **Hürriyet Gazetesi**, 5 Ekim 2002, s.1.

²⁶⁴ Barkın Şık, “Köşkte Irak Zirvesi”, **Milliyet Gazetesi**, 5 Ekim 2002, s.1.

Kürtler, Erbil’de parlamento açmıştır. Başbakan Ecevit gelişmeler karşısında “Kuzey Irak’ta toplanan Kürt parlamentosunun bir devlet parlamentosu gibi görüntü vermesinin asla kabul edilemeyeceğini, eğer ileri gidilerek bağımsız bir Kürt Devleti parlamentosu gibi davranılıp, dolaylı bir şekilde devlet kurulmuş gibi hareket edilirse, Türkiye’nin gerekli önlemleri alacağını”²⁶⁵ ifade etmiştir. Türkiye böylece, Irak’taki boşluktan doğan ortamın Türkiye’yi tehdit edecek bir yapıya dönüşmesinin önüne geçmeye kararlı olduğunu göstermiştir.

Irak’ın kuzeyinde açılan sözde Kürt parlamentosu, ABD’nin 2002 Milli Güvenlik Stratejisi uygulamalarının Türkiye’yi olumsuz etkileyen ilk somut göstergesi olmuştur.

ABD’nin söz konusu Kürt girişimlerine karşı açık tepki vermemesi, Türk-ABD ilişkilerinin ve güvenlik stratejisi yaklaşımlarının Irak sorunu ile birlikte hızla ayrışmaya ve farklılaşmaya başladığı algısının net biçimde oluşmasına yol açmıştır.

ABD’nin uluslar arası kurallar ve iki dünya savaşı acılarıyla oluşmuş uluslar arası kuralları hiçe sayan yaklaşımları; ABD Temsilciler Meclisi ve Senatosunun Başkan Bush’a verdiği Irak’a karşı BM desteğine ihtiyaç duymadan askeri güç kullanma izni kararları ile zirveye çıkmıştır.²⁶⁶

Söz konusu karar, ABD’nin geleneksel çok taraflı uzlaşmaya saygı duyan politikasının kırılmasına²⁶⁷ ve ABD’nin yeni dünya düzeninin değiştirme konusunda ne kadar istekli olduğunun anlaşılmasına katkı sağlamıştır.

ABD Irak’a saldırı hazırlıklarında Türkiye’nin desteğini almak maksadıyla, ABD’nin körfez bölgesindeki güçlerden sorumlu olan Merkez Kuvvetler Komutanı Orgeneral Franks ve NATO Avrupa Müttefik Kuvvetler Komutanı Joseph Ralston’u 20 Ekim 2002’de Türkiye’ye göndermiştir. General Franks Türkiye’deki resmi görüşmelerinden sonra “askeri üsler ve hava sahası

²⁶⁵ “Ecevit; Üs Talebi Yok”, **Anadolu Ajansı**, 5 Ekim 2002.

²⁶⁶ “Bush’a Irak’ı Vurma Yetkisi”, **Anadolu Ajansı**, 11 Ekim 2002.

²⁶⁷ William Pfaff, “America’s Global Hegemony”, **International Herald Tribune**, October 26, 2002, s.8.

konusunda Türkiye'nin hassasiyetlerine saygı duyuyoruz. Gözlemlerimizi sürdürüyoruz. Bu ziyaretin amacı özel bir talepte bulunmak değildi"²⁶⁸ diyerek, bir anlamda Türkiye'nin Irak konusunda ABD'ye açık destek vermediğini, ancak ikna konusunda görüşmelerin sürdüğünü ifade etmiştir.

Türkiye tüm gelişmeler karşısında politikasını net bir biçimde, Ekim 2002 MGK toplantısı ile kamuoyuna ilan etmiştir. MGK toplantısı yayımlanan bildiriye, "Irak'ın Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararlarını uygulayarak askeri bir müdahale gereğini ortadan kaldıracak sorumlu bir tutum sergilemesi dile getirilmiş, konunun Birleşmiş Milletler zemininde izlenmeye devam edilmesi ve bu konuda atılacak adımlarda uluslar arası yasallık ilkelerinin gözetilmesi gereği vurgulanmıştır"²⁶⁹ ifadesiyle, Türkiye'nin savaşa taraftar olmadığı, ancak savaş ihtimalinin kalkması için Irak'ın BM kararlarına uymasının önemli olduğu vurgulanmıştır.

Türkiye 3 Kasım 2002 seçimlerine girdiği bu süreçte, MGK bildirisi ile devlet sorumluluğu bilincini en açık biçimde yansıtarak, daha önce yapılmış siyasi nitelikli ABD'ye destek imajı veren açıklamaları da revize etmiştir. Böylece, ABD'nin bahsi geçen tüm girişimlerine karşı, Türkiye'nin kendi tehdit algılamaları kapsamında tutum alması sağlanmıştır. Ancak gelişmeler özellikle Saddam'ın tutumu, Türkiye'nin kendi inisiyatifi ile geliştirdiği güvenlik stratejilerinin zeminini zayıflatmaya ve Türkiye'nin gittikçe kendi güvenlik stratejisi yaklaşımlarından farklı tavır takınmak zorunda kalmasına yol açmıştır.

Türkiye ve ABD ekseninde görüşmeler sürerken, BM Güvenlik Konseyi 1441 sayılı kararı ile kitle imha silahlarından arınması ve savaştan korunması için Irak'a son şans veren tasarımı oy birliği ile kabul etmiştir.²⁷⁰ Karar, Irak'ın BM Silah Denetçileriyle işbirliği yapmaması halinde, güvenlik konseyinin müzakerelerde bulunmak üzere acilen toplanmasını öngörmüştür. Ancak

²⁶⁸ "Org.Franks; Türkiye'den Talebimiz Olmadı", **Anadolu Ajansı**, 21 Ekim 2002.

²⁶⁹ "MGK Ekim 2002 Bildirisi", **Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği**, 22 Ekim 2002, s.1, (Erişim) <http://www.mgk.gov.tr/Türkçe/basınbildiri/2002/22ekim2002.html>, 17 Haziran 2007.

²⁷⁰ Resolution 1441 (2002), **UN**, November 8, 2002, s.3, (Erişim) [http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N02/682/26/PDF/N0268226.pdf?](http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N02/682/26/PDF/N0268226.pdf?OpenElement), OpenElement, 17 Ocak 2007.

karar, Irak'a saldırı için bu müzakerelerin sonucunda ikinci bir karar tasarısını zorunlu kılan herhangi bir hüküm içermediğinden, ABD'ye tek başına hareket etme hakkını da sağlamıştır.²⁷¹

BM 1441 sayılı kararı, Irak yönetiminin BM Denetçilerine Irak'a sınırsız denetleme yetkisi verilmesi ve 60 gün içinde denetçilerin BM'e rapor sunmasını öngörmüştür. Irak'ın BM'nin sunduğu söz konusu önerileri kabul etmesi için de yedi günlük süre tanınmıştır.

Gelişmeler karşısında Saddam, BM Güvenlik Konseyi'nin kararını koşulsuz olarak kabul ettiğini, Irak BM Büyükelçisi El Duri vasıtasıyla BM'e duyurmuştur²⁷². BM 1441 nolu kararı çerçevesinde ilk denetlemeler Hans Blix başkanlığında 19 Kasım 2002 tarihinde resmen başlamıştır. Irak BM Denetçilerinin Irak'a girişinden önce kural gereği, "kitle imha silahlarına sahip olmadığına ilişkin bildirim, Bağdat'ta bulunan BM denetçilerine iletmıştır²⁷³. Daha sonra ABD yetkililerince incelenen söz konusu bildiriye yer alan bilgilerin doğru olmadığı hususu daha henüz BM Denetçileri tarafından bir açıklama yapılmadan ABD Dışişleri Bakanı Powell tarafından kamuoyuna açıklanmıştır²⁷⁴.

ABD-İrak arasında söz konusu tartışmalar olurken, ABD'nin Irak'a saldırı yapacağından emin olan Irak rejim muhalefet grupları Londra'da bir araya gelerek Irak'ın geleceği ile ilgili kararlar almıştır. Barzani, Talabani gibi Kürt katılımcılara ilave olarak Türkmen temsilcileri ve tüm Arap gruplarının katıldığı toplantıda, Saddam'ın devrilmesinden sonra iki yıl içinde demokratik federal nitelikli Irak Devleti'nin kurulacağı konusu kararı bağlanmıştır. Toplantıda Türkmenlerin şerh koymasına rağmen Irak'ın Arap ve Kürt ana unsurları ile diğer etnik yapıdaki insanlardan oluştuğu bildiri metnine konmuştur²⁷⁵. Irak'taki Türkmenlerin dışlanarak, etnik yapının tarif edilerek ilan edilmesi, ABD'nin Saddam sonrası Irak'ta ne tür bir devlet yapısını tercih

²⁷¹ "Sema Emiroğlu, Saddam'a Son Fırsat", **Milliyet Gazetesi**, 9 Kasım 2002, s.1.

²⁷² "Irak BM'nin Kararını Koşulsuz Kabul Etti", **Anadolu Ajansı**, 13 Kasım 2002.

²⁷³ "Irak'tan BM'ye Silah Bildirimi", **Anadolu Ajansı**, 7 Aralık 2002.

²⁷⁴ "ABD: Bağdat'ta Sorunlar Var", **Anadolu Ajansı**, 16 Aralık 2002.

²⁷⁵ "İraklı Muhalifler Toplandı", **Anadolu Ajansı**, 17 Aralık 2002.

ettiğinin ilk göstergesi olmuştur. Ayrıca, devletin federe şekilde teşekkül edeceği kararına karşılık ABD'nin tepki vermemesi, ABD'nin yeni güvenlik stratejisi kapsamında Türkiye'nin Irak kuzeyinde bir Kürt devleti kurulmasına zemin hazırlayacak yaklaşımlara verdiği dolaylı destek olarak değerlendirilmiştir.

Ancak muhtemel gelişmelerin üzerindeki etkilerini iyi değerlendiren Türkiye uluslar arası hukuku temel alan tutumundan vazgeçmeyen açıklamalar yapmaya devam etmiştir. Aralık 2002 MGK toplantısı sonrası kamuoyuna sunulan bildiride "ABD'nin Irak'a yönelik olası askeri harekâtı konusunda özellikle Türkiye'den beklentileri ve son gelişmeler, Türkiye'nin uzun vadeli çıkarları çerçevesinde değerlendirilmiş, sorunun BM kararları ve uluslar arası hukukun meşruiyeti temelinde barışçı yollarla çözümü için gerekli çabaların sürdürülmesinin önemi vurgulanmıştır²⁷⁶" denilerek, Türkiye'nin ABD'nin Irak politikası konusunda paralel düşünmediği ifade edilmiştir.

ABD Türkiye'nin kararlı tutumuna rağmen; Irak'a yönelik bir harekâta ve sonraki dönemlerde 2002 Milli Güvenlik Stratejisi doğrultusunda Orta Doğu ve Orta Asya hedeflerinde Türkiye'nin katkısının stratejik önemini çok iyi bildiğinden dolayı, Türkiye'nin çekimser tutumunu değiştirecek girişimleri ihmal etmemiştir.

Bu kapsamda ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Grossman ve Hazine Müsteşarı Taylor, muhtemel bir Irak harekâtında Türkiye'nin uğrayabileceği maddi zararları karşılamak üzere ne ölçüde yardım yapabilecekleri konusunu görüşmek üzere Türkiye'ye gelmiştir. Hazine Müsteşarı Taylor, Türkiye'ye yapılacak yardımın olabildiğince etkili ve esnek olması için çalıştıklarını ifade etmiş Grossman ise daha stratejik seviyede konuşarak, görüşmelerin Saddam Hüseyin rejiminin 1441 sayılı BM kararını acilen uygulamasına yönelik ortak vizyonu belirlemede katkı sağladığını ifade etmiştir. ABD'li yetkililerin açıklamaları irdelendiğinde, söz konusu ziyaret ve girişimlerle

²⁷⁶ "MGK Aralık 2002 Bildirisi", **Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği**, 27 Aralık 2002, s.2, (Erişim) <http://www.mgk.gov.tr/Türçe/basınbildirisi-2002/27aralık2002.html>, 19 Haziran 2007.

ABD'nin Türkiye'yi mutlaka kendi güvenlik algılayışlarıyla ve güvenlik stratejisi ile paralel bir konuma getirmek istedikleri açıkça görülecektir.

IV. ABD'NİN 2001-2002 YILI GÜVENLİK STRATEJİLERİNİN TÜRKİYE CUMHURİYETİ GÜVENLİK STRATEJİLERİNE 2003 YILINDA ETKİ ALANLARI

A. Türkiye'nin Irak Harekâtına ABD Tarafından İkna Edilmesi

2003 yılına girildiğinde ABD'nin Irak'a savaş açma kararı gittikçe belirgin biçimde hissedilmeye başlanmıştır. ABD Yönetimi BM Silah Denetimi faaliyeti kapsamında başlattığı Saddam'ı baskı altında tutma girişimlerini, daha da genişletip siyasi ve askeri alanlarda kullanabileceği argümanlar haline getirmeye ve bu argümanları Saddam'ı devirecek boyutlara ulaştırmaya çalışmıştır.

ABD Genelkurmay Başkanı Myers, Ocak ayı ortasında Türkiye dahil bölge ülkelerini ziyaret ederek, olası harekât için askeri hazırlıklar konusunda taleplerini iletmiştir. Somut askeri hazırlıklar kapsamında ise ABD, Körfez ülkelerine Ocak ayı sonuna kadar toplam 120 bin asker intikal ettirmiştir. Bu rakam ABD'nin 1991 yılındaki Körfez'de bulundurduğu rakamın üzerinde bir seviyede asker anlamına gelmiştir. ABD Irak Güneyinde söz konusu hazırlıkları yaparken aynı zamanda kuzeyden Irak'a harekât yapabilmek amacıyla Türkiye'nin sunabileceği askeri kolaylıkları öğrenmek için Türkiye'ye resmen başvurmuştur.

Türkiye ilk aşamada ABD'nin söz konusu isteğini müttefiklik çerçevesinde kabul etmek durumunda kalmıştır. Ancak bu kabul ediş sadece askeri terimle "site survey" denilen ve askeri güç konuşlanacak yerlerin uygunluğunu araştırmaya müsaade anlamına gelmiştir. Bu kapsamda Toplam 8 üs ve 3 limanda ABD yetkililerinin inceleme yapmasına izin verilmiştir.²⁷⁷

Türkiye ABD'nin Irak'a harekât düzenleme olasılığını bir yandan ABD ile direk ilişkiler çerçevesinde ele alırken, diğer yandan da Irak'ı çevreleyen ülkelerle görüşmeler başlatarak bölgede savaştan kaçınmasının zeminini

²⁷⁷ "ABD Hazırlıkları İçin İzin İstedi", **Milliyet Gazetesi**, 30 Ocak 2003, s.1.

oluşturmaya çalışmıştır. Bu kapsamda Başbakan Gül, Ocak ayı içinde Suriye, Ürdün, Mısır ve Suudi Arabistan ve İran'ı kapsayan geziler gerçekleştirmiştir. Suriye gezisi sonrası Suriye Devlet Başkanı Esad, Başbakan Gül'ün savaşız çözüm için Türkiye ve Suriye'nin eşgüdüm içinde olması ve ortak hareket etmesi politikalarını desteklediğini açıklamıştır.²⁷⁸

Mısır gezisi sonrasında ise Irak'a yönelik bir savaşın kaos yaratacağı ve bölge ülkelerinin ekonomilerinin etkileneceği ortak kaygısı kamuoyuna duyurulmuştur.²⁷⁹

Başbakan Gül'ün ziyaretlerinden sonra, 17 Ocak'ta Cumhurbaşkanı Sezer'in başkanlığında Başbakan ve Genelkurmay Başkanı'nın katıldığı bir zirve gerçekleştirilmiştir. Bu zirveden sonra Cumhurbaşkanlığı sözcüsü Tacan İldem, Türkiye'nin içinde bulunduğu ikilemi çok açık biçimde gösteren açıklamalarında, Türkiye'nin olası Irak operasyonu konusunda ABD'nin taleplerinin gözden geçirdiğini, ABD'nin kimi taleplerinin Anayasanın 92'inci maddesinin aradığı uluslar arası yasallık çerçevesinde TBMM'nin kararına bağlı olduğu, BM operasyon kararı olmazsa TBMM'nin karar almasında güçlük çekeceği, BM kararı karşılırsa bile Irak halkıyla köklü tarihi bağlara sahip komşu bir ülke olması nedeniyle Türkiye'nin, böyle bir operasyona sağlamayı düşüneneceği katkıların sınırlı olacağını ifade etmiştir.²⁸⁰

ABD'nin istediği biçimde savaşa girmek istemediğini, komşusu olması yönüyle Irak'a karşı bölge ülkelerinin desteğini de alarak önce tüm barış yolları denemek istediklerini, ancak BM kararı olursa şartların değişeceğini, o durumda bile tarihi ilişkileri nedeniyle ABD'nin her istediği boyutta Türkiye'nin ABD'yi desteklemeyebileceği sinyallerini vermiştir. Söz konusu açıklamaların ABD'li askeri heyete Türkiye'de üs ve liman araştırmaları için izin verilen dönemde yapılması, Türkiye'nin bir yandan ABD istekleri karşısında müttefiklik gereği ABD'ye destek verme sorumluluğunu yerine getirirken,

²⁷⁸ Utku Çatır, "Barış Cephesi", **Milliyet Gazetesi**, 5 Ocak 2003, s.1.

²⁷⁹ "Savaş Kaos Yaratır", **Anadolu Ajansı**, 5 Ocak 2003.

²⁸⁰ "Türkiye'nin Irak Politikası Net", **Hürriyet Gazetesi**, 17 Ocak 2003, s.7.

diğer taraftan da BM şartları oluşmadan savaşı desteklememe politikası gibi “Reel” politikalar izleme durumunda kalmıştır.

Türkiye'nin bölge ülkeleri ile oluşturmak istediği zemin yönünde organize etmek istediği toplantı, İstanbul'da 23 Ocak'ta “Irak konusunda Bölgesel Girişim ve Dışişleri Bakanları Toplantısı” adı altında gerçekleşmiştir. Toplantıya, Mısır, Suriye, İran, Suudi Arabistan, Ürdün Dışişleri Bakanları katılmıştır. Toplantı sonucunda “Irak'a BM Silah Denetçileriyle daha fazla işbirliği içinde bulunulması konusunda uyarıda bulunma kararı²⁸¹ alınmıştır. Türkiye'nin söz konusu girişimi ABD yetkililerinin açıkça ifade etmese de, Bush'un Irak'a yönelik savaş planını engellemeye çalışılan bir çaba olarak değerlendirilmiştir²⁸². Türkiye bu dönemde mümkün olduğu kadar savaştan uzak kalmaya ve 1991 körfez krizi ve savaşı kapsamında yaşadığı ekonomik kayıplara benzer durumları tekrar yaşamamaya gayret göstermiştir.

ABD ise yaptığı resmi açıklama ile²⁸³, Türkiye'nin söz konusu bölgesel girişlerinin aksine Saddam yönetiminin asla dürüst davranmadığını ve BM 1141 sayılı kararı gereği olması gereken şeffaflığı göstermediğini gündeme getirerek, Saddam'ın bölge barışı için asla düzelemeyecek nitelikte bir diktatör olduğunu, özellikle “1991'den beri kitle imha silahlarında çalışan personelle BM denetçilerini görüşmediği için yalan söylemeye ve bilgileri saklamaya devam ettiğini iddia etmiştir.

BM Silah Denetçileri raporu, komisyon başkanı Hans Blix tarafından 27 Ocak günü yayımlanmıştır. Blix, Irak'ın silahsızlanma taleplerini gerçekten kabul etmiş görünmediğini belirterek, Irak'ın hem silahsızlanma hem de denetim çabalarında gösterdiği işbirliği çabasının yetersiz olduğunu söylemiştir. Atom Enerjisi Başkanı El Baradei ise Irak'ta herhangi bir yasaklanmış nükleer aktiviteye rastlanmadığını fakat denetimin daha aylarca

²⁸¹ “Irak'a Uyarı”, **Anadolu Ajansı**, 23 Ocak 2003.

²⁸² Patrick Seale, “Turkey Strike A Blow Against Bush's War Plans”, **The Independent**, January 23, 2002, s.14, (Erişim) <http://www.mafhoum.com/press4/129p57.html>, 23 Nisan 2007.

²⁸³ Condoleezza Rice, “Why We Know Iraq Is Lying”, **White House**, 23 Ocak 2003, (Erişim) <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/01/20030123.html>, 15 Nisan 2007.

sürmesi gerektiğini ifade etmiştir²⁸⁴. ABD, BM Denetçilerinin raporundan sonra, Saddam Hüseyin'i BM kararına uymayıp silahlanmaya devam etmekle suçlamış ve savaşa giden yolun açıldığı düşüncesine kapılmıştır. Bu kapsamda Başkan Bush, geleneksel "Birliğin Durumu" konuşmasında, "Amerika'yı savaşa sürüklemek bir Başkan'ın alabileceği en zor karar. Savaşmak zorunda kalırsak savaşacağız ve kazanacağız diyerek, Irak'a savaş konusunda artık geri dönülmez bir noktaya geldiğini ifade etmiştir. Bush aynı konuşma içinde İran'a da değinerek İran yönetiminin halkı baskı altında tuttuğunu, kitle imha silahlarının peşinde olduğunu ve terörü desteklediğini ifade ederek, ABD'nin terörizmle savaşının Irak'la sona ermeyeceğini, ABD'nin uzun süreli bir mücadeleyi tasarladığını ifade etmiştir. Ayrıca konuşmasında Bush, Bu millet başkalarının kararlarına dayanmıyor, ne eylem gerekirse ne zaman gerekliyse, Amerikan halkının özgürlüğünü savunacağım diyerek, ABD'nin terörizmle savaşında kimseyi dinlemeyeceği mesajı vermiştir.²⁸⁵

Bush'un açıklamaları ile Türkiye'nin savaşı engellemek için yaptığı bölge devletleri girişimini dikkate almadığı anlamını taşıdığı kadar, ABD'nin "şer eksenli" ülkeler içinde zikrettiği İran'ın Türkiye ile birlikte ABD'ye mesaj göndermesi konusunda Türkiye'nin ikaz edilmesi amacını da taşımış olabileceği değerlendirilmektedir.

Türkiye'ye yönelik en belirgin mesaj ise söz konusu tarihlerde Davos'ta yapılan geleneksel Ekonomik Forum'da ABD Dışişleri Bakanı Powell'ın açıklamalarında iletilmiştir. Powell Türkiye'ye her zaman ekonomi başta olmak üzere birçok konuda yardımcı olduklarını ancak tüm bunlara karşın Türkiye'nin Kuzey Irak'a cephe açılması konusunda ölçülü katkı sağladığını ifade ederek, ABD'nin Türkiye'ye o günlerdeki bakışını özetlemiştir.

Powell'ın yaptığı açıklama ile zor zamanlarında yardımcı oldukları Türkiye'nin ABD istekleri doğrultusunda karar alması gerektiğini ifade etmiş ve bu konudaki siyasi yaklaşımı kabul edemedikleri mesajını iletmıştır. ABD

²⁸⁴ "Silahsızlanma Ve İşbirliği Yetersiz", **Anadolu Ajansı**, 27 Ocak 2003.

²⁸⁵ "Bush, Gereğini Yaparız", **Anadolu Ajansı**, 29 Ocak 2003.

Dışişleri Bakanı Powell'ın söz konusu yaklaşımı ile ABD'nin diğer ülkelere yaptığı ekonomik yardımları, aslında ABD politikalarının gerçekleşmesi için gerekli olan zeminin sağlanması amacıyla verdikleri izlenimi doğuran bir yaklaşım olmuştur. Bu yaklaşım, Atatürk'ün başka ülkelere yardım ve borç almayı düşünmeyen politikalar izlemesinin ne kadar doğru olduğunu da göstermiştir.

ABD'nin Irak'a düzenleyeceği harekâta ve Irak Savaşı sonrası oluşturmak istediği 2002 Milli Güvenlik Stratejisinin hedefi yeni dünya düzeninde, Türkiye'yi yanına almak için izlediği diğer bir yöntemde, hemen 11 Eylül sonrasında kullandığı NATO'nun 5'inci maddesi hükmünün tekrar bir yönlendirme argümanı olarak kullanılması girişimidir. ABD'nin Körfez'e yığınaklarına devam ettiği dönemde NATO Genel Sekreteri George Robertson "Türkiye'nin Irak konusunda karşılaşacağı herhangi bir saldırıda, NATO tarafından tam destek göreceğini ve NATO üyesi her ülkenin ittifakın 5'inci maddesinin uygulamasını talep etme hakkı bulunduğunu"²⁸⁶ vurgulayarak, Türkiye'nin Irak konusunda çekimser kalmamasını sağlamaya çalışmıştır.

NATO'nun, Türkiye'nin neredeyse 20 yıl boyunca büyük kayıplar vererek mücadele ettiği, PKK terör faaliyetleri karşısında NATO Antlaşmasının 5'inci maddesini hiçbir zaman devreye sokmadığı gerçeği göz önüne alındığında, ABD'nin Irak'a yönelik hareketine Türkiye'nin destek vermesini sağlamak için NATO faktörünün kullanılması tavrının ne derece etik olduğu açıkça görülecektir.

Türkiye, BM'in Irak Silah Denetleme Raporu ve ABD'nin savaşa hazırlık yaptığı ortamdaki resmi yaklaşımını, Ocak 2003 MGK zirvesi ile kamuoyuna açıklamıştır. 31 Ocak 2003 tarihinde yapılan MGK toplantısından sonra yayınlanan bildiriye, "Türkiye BM Güvenlik Konseyi'nin 1441 sayılı kararı uyarınca Irak'ın kitle imha silahlarından arındırılması gereğine inanmaktadır. Bu amaçla Irak yönetiminin BM silah denetçilerinin faaliyetleri çerçevesinde şimdiye dek ortaya koyduğu işbirliğini aktif bir biçimde ve zaman yitirmeden

²⁸⁶ "NATO'dan Türkiye'ye Tam Destek", **Anadolu Ajansı**, 19 Ocak 2003.

sergilemesi önem taşımaktadır. Uluslar arası toplumu tatmin edecek bilgi ve belgeleri süratle BM ile paylaşması Irak'ın olduğu kadar yeni bir çatışma ortamının doğmasını istemeyen tüm bölge ülkelerinin de çıkarınadır.

Türkiye uluslar arası toplumun karşı karşıya bulunduğu bir sorunun barışçı çözümlerinden yanadır. Barışçı bir çözüm yönünde çaba harcamaya yönelik girişimlerin devam edilmesi Türkiye bakımından halâ öncelikli bir hedeftir. Askeri seçeneğe yönelinmesinin bölge ülkeleri bakımından sakıncalı sonuçlar doğuracağı kuşkusuzdur.

Askeri bir operasyon başlatılması konusunda uluslar arası yasallık Türkiye'nin tutumunu yönlendiren temel ilkedir. Türkiye barışçı bir çözümü yeğlemekle birlikte, askeri bir operasyon kaçınılmaz olduğu takdirde, ulusal çıkarlarını koruyacak önlemler almaktan da geri kalmayacaktır.

Yukarıdaki görüşler ışığında, öncelikle barışçı yolların denenmeye devam olunması, öte yandan Anayasamızın 92'inci maddesinin aradığı uluslar arası yasallık koşulunun gerçekleşmesine bağlı olarak, Türkiye Büyük Millet Meclisince istenmeyen olası gelişmelere karşı tümüyle Türkiye'nin ulusal çıkarlarını korumak üzere gerekli görülecek askeri önlemlere işlerlik kazandırılmasına yönelik kararların alınmasını sağlayacak adımların, gelişmeler izlenerek belirlenecek bir takvim uyarınca hükümet tarafından atılması konusunda tavsiyede bulunulması kararlaştırılmıştır²⁸⁷ açıklaması yapılarak, Irak'ın geleceği ile ilgili Türkiye'nin tavrı net biçimde ortaya konulmuştur.

Türkiye söz konusu MGK Bildirisi ile;

- ◆ Irak savaşının istenmeyen en son seçenek olduğunu,
- ◆ Halâ barış için yapılması gerekenler bulunduğunu,
- ◆ Savaşın mutlaka uluslar arası onay alındıktan sonra yapılması gerektiği,

²⁸⁷ “MGK Ocak 2003 Bildirisi”, **Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği**, 31 Ocak 2003, s.2, (Erişim) <http://www.mgk.gov.tr/Turkce/basimbildirisi2003/31> Ocak 2003.html., 20 Haziran 2007.

◆ Türkiye'nin savaşa yönelik yapacaklarında mutlaka kendi çıkarını gözeteceğini, net kriterler ve tutumlar biçiminde ABD'ye göstermiştir.

Türkiye'nin Ocak 2003'deki durumunda genel olarak Irak'a yönelik ABD'nin icra edeceği savaşın bölge sorununu çözmeyeceği yaklaşımı hakim olmuştur. Bu durum kuşkusuz, Irak kuzeyinde başlayabilecek bir Kürt devleti girişimlerinin ateşleyicisi olabileceğinden, savaş gibi kaos ortamı doğuracak seçenek ancak Türkiye'nin çıkarlarını korumak maksadıyla (uluslar arası onay çıktıktan sonra) bir ihtimal olarak düşünülmüştür.

Türkiye'nin "sürünceme" pozisyonunda bulunduğu söz konusu ortamda, Avrupa ülkelerinden Almanya ve Fransa'da ABD'nin Irak'a karşı savaşa girişmesine engel olmak isteyen bir pozisyonda bulunmuştur. Avrupa'nın iki devinin savaş karşıtı bloğu, Avrupa ülkelerinden İngiltere, İspanya, İtalya, Portekiz, Danimarka, Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti'nin ABD'ye verdikleri desteği ilan etmelerine sebep olmuştur. Söz konusu Avrupa ülkeleri alışılmışın dışında bir yöntemle gazetelere ilan verip, "BM'nin 1441 sayılı kararına oy birliği ile destek olduklarını, ancak Saddam'ın sözünde durmadığını, şimdi de Saddam Hüseyin rejiminin silahsızlanması konusunda müttefik gibi davranmaları kalmalarının gerektiğini, bir diktatörün BM kararlarını sistematik olarak ihlal etmesine seyirci kalamayacaklarını²⁸⁸ ifade ederek, ABD'ye açık biçimde destek vermişlerdir. Avrupa'nın bu sekiz devletin girişimi ilk bakışta, ABD'nin yönlendirmesiyle gerçekleşen stratejik nitelikli bir girişim olarak görülse de, ABD'yi cesaretlendiren bir açılım olduğu da bir gerçektir.

Bazı Avrupa ülkelerinin desteğinin alındığı günlerde, ABD Başkanı, BM Güvenlik Konseyi'ni acilen toplantıya çağırmıştır. Bush, "ABD'nin 5 Şubat'taki oturumda Irak'ın BM kararlarına uymadığını gösteren istihbarat bilgileri sunacağını taahhüt edip, bu durum karşısında ABD'nin gerekirse tek başına hareket edeceğini ve Saddam'ın dünya barışı için tamamen silahsızlanmaması durumunda, bunu yaptıracak koalisyonun liderliğini

²⁸⁸ "ABD'yi Desteklemeliyiz", **Radikal Gazetesi**, 31 Ocak 2003, s.12.

üstleneceğini ifade etmiştir.²⁸⁹ Bush'un açıklamaları ABD yönetiminin Irak'a saldırı konusunda kararını çok önceden verdiği ve bu maksatla tüm gelişmeleri söz konusu hedefi gerçekleştirmek için yönlendirdiği düşüncesini doğrulayan bir girişim olmuştur.

B. ABD'nin Türkiye'yi Yönlendirme Yöntemleri ve Birinci Tezkerenin Kabulü

Bush'un iddialı yaklaşımı çerçevesinde ABD Dışişleri Bakanı Powell 5 Şubat 2003 günü BM Güvenlik Konseyi ülke temsilcilerine, ABD'nin Irak'ta elde ettiği kanıtları sunmuştur. Powell, saklanan kitle imha silah malzemelerinin yerlerini gösteren fotoğrafları ve Irak'lı yetkililer arasında geçen konuşma kasetlerini BM Güvenlik Konseyi'ne kanıt olarak sunarak, Irak'ın kitle imha silahlarıyla ilgili belgeleri yok ettiğini ve biyolojik silah laboratuvarı oluşturma çabaları içinde olduklarını ispat etmeye çalışmıştır.²⁹⁰

Powell'in açıklamaları özellikle savaşa karşı çıkan Fransa ve Almanya tarafından ihtiyatla karşılanmıştır. BM Denetçiler Başkanı Blix'in Powell'in açıklamalarından önce yaptığı, "BM Denetçilerinin raporunun Irak'a savaş açmayı hızlandıracak bulgular taşımadığı"²⁹¹ açıklaması ülkelerin tavırlarında ABD'ye karşı daha güçlü durmaya yol açmış ve bu yaklaşım çerçevesinde ABD politikalarına karşı, BM'de kamuoyu oluşturmaya vesile olmuştur.

Bu kapsamda, Fransa, ABD'nin savaşa gitme gerekçelerinin oluşmadığı açıklamasını²⁹² kamuoyuna açıklayabilmiştir. Rusya ve Çin de benzer şekilde reaksiyon göstererek, "Irak'a 1441 numaralı karar çerçevesinde tanınan zamanın bittiği" yönündeki ABD görüşüne, katılmadıklarını ifade etmişlerdir.²⁹³

BM Güvenlik Konseyi'nin ABD kanıtlarını yetersiz gördüğü bir ortamda, Türkiye beklenmedik politika değişikliği yapmış ve ilk kez ABD güvenlik

²⁸⁹ "Bush, BM'ye Kanıt Sunacak", **Radikal Gazetesi**, 30 Ocak 2003, s.1.

²⁹⁰ "ABD'nin Kanıtı Ses Kaydı", **Hürriyet Gazetesi**, 6 Şubat 2003, s.1.

²⁹¹ "Blix Says He Saw Nothing to Prompt a War", **The New York Times**, January 31, 2003, s.1.

²⁹² Europa Still Split On Iraq After Powell Evidence, **Europe Voice**, Vol 9 No,5, February 6, 2003, s.17.

(Erişim) <http://www.eurovoice.com/archive/issve.asp?id345>, 15 Mayıs 2007, s.14.

²⁹³ "Not Case For War", **The New York Times**, February 6, 2003, s.12.

algılarına paralel açıklamaları söz konusu gelişmelerin yaşandığı günlerde kamuoyuna açıklamıştır. Bu kapsamda Başbakan Gül, Irak sorununun başından beri Türkiye'nin ulusal menfaatleri çerçevesinde hareket ettiğini, ancak bir savaş durumunun gelişmesi karşısında Türkiye'nin ABD ile birlikte hareket edeceğini ve savaşmak için olmasa da, Irak'ın güvenliğini sağlamak amacıyla ABD'ye destek vereceğini ifade ederek,²⁹⁴ Türkiye'nin Milli Güvenlik Stratejisi'nde önemli dönüşümler olduğuna dair sinyaller vermiştir.

Türkiye'nin bu şekilde keskin bir biçimde güvenlik stratejisi değiştirmesi, üstelik bu kararı ABD Dışişleri Bakanı Powell'ın 5 Şubat 2003 tarihinde BM'e sunduğu kanıtları incelemeyen alması,²⁹⁵ söz konusu tarihe kadar BM kararları ve uluslar arası hukuk ekseninde hareket eden Türkiye'nin, ABD baskıları doğrultusunda bu yaklaşımından vazgeçtiği izlenimi doğurmuştur.

Böylece, 11 Eylül sonrası Afganistan Savaşı döneminde benzeşen ancak Irak Savaşı'na giden süreçte gittikçe ayrışan Türk-ABD güvenlik stratejisi yaklaşımları, ABD'nin yoğun siyasi diplomatik girişim ve ekonomik destek faaliyetleri sonucunda, tekrar benzemeye başlamıştır.

Başbakan Gül'ün, ABD ile birlikte Irak'a karşı savaşa girme kararı, henüz bu konuda TBMM onayı alınmadan verilmiş olması nedeniyle, Türkiye'nin resmi nitelikteki bir kararı olmaktan ziyade, Hükümetin niyeti olarak görülmüştür. Daha sonraki günlerde, Türkiye'nin ABD'ye verdiği desteğin resmi nitelik kazanması amacıyla karar teklifi, Hükümet tarafından iki ayrı tezkere halinde TBMM'nin onayını almak üzere ilgili Meclis Komisyonu'na sevk edilmiştir.

Tezkerelerin ilki, ABD askerlerinin Irak'a sevki ve harekât esnasında ABD tarafından kullanılacak havaalanları ve limanlarda yapılacak tadilat inşaatı için verilmesi gereken izin alınması konusunu, ikincisi ise Türkiye'nin yurtdışına asker göndermesi ve yabancı askerlerin Türkiye'de konuşlanması için gereken izin hususunu kapsamıştır.

²⁹⁴ Fikret Bila, "Artık Amerika ile Hareket Edeceğiz", **Milliyet Gazetesi**, 7 Şubat 2003, s.16.

²⁹⁵ Ferai Tunç, "Günah Bizden Gitti mi? Rahatlayabilir miyiz?" **Hürriyet Gazetesi**, 7 Şubat 2003, s.14.

Başbakan Abdullah Gül imzasıyla TBMM'ne sunulan izin tezkeresinde, "İrak'ın toprak bütünlüğünün ve siyasi birliğinin korunması ve içinde bulunduğumuz hassas bölgede bir istikrar unsuru olarak varlığını sürdürmesi Türkiye için büyük önem taşımaktadır. Türkiye bu sorunun uluslar arası askeri müdahaleye gerek kalmadan barışçı yollardan çözüme kavuşturulmasını samimiyetle istemektedir. 58'inci Cumhuriyet Hükümeti tüm imkânları kullanarak bu yöndeki çabalarını sürdürmektedir.

Bu mülahazalarla gerekli bütün hazırlıkları yapmak ve güvenlik tedbirlerini almak amacıyla gelişmelerin seyrine göre, Türkiye'nin sorumluluklarına, temel hak ve menfaatlerine uygun etkili bir politika izlenmesine olanak sağlamak üzere Türkiye'deki askeri üs ve tesisler ile limanlarda gerekli yenileştirme, geliştirme, inşaat ve tevzi çalışmaları ile alt yapı faaliyetlerinde bulunmak amacıyla ABD'ye mensup teknik ve askeri personelin 3 ay süreyle Türkiye'de bulunmasına, bununla ilgili gerekli düzenlemelerin hükümet tarafından yapılmasına Anayasanın 92'nci maddesi uyarınca izin verilmesini arz ederim"²⁹⁶ metni yer almıştır.

Tezkere TBMM'nde, 6 Şubat 2003 tarihinde yapılan gizli oturumda ele alınmış ve 308 kabul, 193 ret ve 9 çekimser oyla tezkere kabul edilmiştir.

Tezkerenin geçmesinin hemen sonrasında, Türkiye ve ABD yetkilileri tarafından uzun zamandır planlanan "Mutabakat Muhtırası" çalışmaları başlamıştır.²⁹⁷ Türkiye, 1991 Körfez Savaşı sonrası kayıpları kapsamında, ABD'nin söz verip yapmadığı hususların tekrarlanmaması için "Mutabakat Muhtırası"nın içeriğini ciddi biçimde önemsemiştir. Ayrıca Türkiye'nin Irak'a savaş kararının, Türkiye'ye yükleyeceği ekonomik sonuçların ABD tarafından

---

²⁹⁶ "TBMM Kararları", **T.C. Resmi Gazete**, Karar No: 759, 7 Şubat 2003, (Erişim)<http://rega.basbakanlik.gov.tr/Eskiler/2003/02/20030207.htm>, 26 Mart 2007.

²⁹⁷ "Hükümete Yetki", **Hürriyet Gazetesi**, 7 Şubat 2003, s.1.

karşılabilmesi maksadıyla ekonomik işbirliği unsurlarını içeren protokol de²⁹⁸, ilave bir metin olarak “Mutabakat Muhtırası”na dahil edilmiştir.

Türk Dışişleri Bakanlığı, 8 Şubat 2003 tarihinde yaptığı açıklamayla, Türkiye ve ABD arasında yürütülen “Mutabakat Muhtırası” çalışmalarının içeriğini açıklamıştır. Dışişleri Bakanlığı tarafından “Mutabakat Muhtırası” kapsamında yapılan açıklamanın bir bölümü aşağıda sunulmuştur.

“ TBMM tarafından, 6 Şubat 2003 tarihinde kabul edilen ve askeri üs ve tesisler ile limanlarda gerekli yenileştirme ve alt yapı çalışmalarıyla ilgili olarak ABD’ye mensup teknik ve askeri personelin 3 ay süreyle Türkiye’de bulundurulmasına izin verilmesini öngören karar çerçevesinde, ülkemizde bulunan bir ABD heyeti ile yapılan görüşmeler bugün sonuçlandırılmıştır.

Söz konusu Muhtıra, askeri tesis ve limanlarımızda yürütülecek inşaat ve alt yapı çalışmaları bağlamında ülkemize gelecek ABD personelinin hukuki statüsü ile söz konusu faaliyetlerin tabi olacağı ilke ve kuralları düzenlemektedir.”²⁹⁹

“Mutabakat Muhtırası”nın tam içeriğinin gizli tutulması nedeniyle, ancak uygulamalardan çıkarılacak sonuçlar, ABD’nin söz konusu metinle neler elde ettiğini ortaya çıkarabilmiştir. Uygulamalardan çıkan sonuca göre, “Mutabakat Muhtırası”nda Türkiye’nin ABD’ye; Batman, Diyarbakır, İncirlik hava üslerini operasyon, Sabiha Gökçen, Çorlu ve Afyon havalimanlarını ise destek ve ikmal amacıyla kullanmasına izin verdiği, ayrıca Türkiye topraklarından 50 bin ABD askerinin geçmesine ve bu geçişlerde İskenderun ve Mersin limanlarının kullanılmasına müsaade ettiği iddia edilmiştir.³⁰⁰

Böylece, İmzalanan “Mutabakat Muhtırası” ile Türkiye, ABD’nin Irak’ta icra edeceği harekâtın askeri planı açısından, hem “harekat destek sahası”, hem de “operasyon alanı” kapsamında plana dahil olmuştur. Söz konusu plan çerçevesinde, Sabiha Gökçen, Afyon ve Çorlu meydanları harekâtın

²⁹⁸ “Türkiye Güvence Peşinde”, **Radikal Gazetesi**, 7 Şubat 2003, s.1.

²⁹⁹ “Basın Açıklaması”, **T.C. Dışişleri Bakanlığı**, No 22, 8 Şubat 2003, (Erişim)[http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/BasinEnformasyon /Aciklamalar/ 2003/Subat/No22_8+Subat+2003.htm](http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/BasinEnformasyon/Aciklamalar/2003/Subat/No22_8+Subat+2003.htm), 16 Mart 2007.

³⁰⁰ Kemal Yurteri, “ABD’ye 6 Üs Veriliyor”, **Hürriyet Gazetesi**, 8 Şubat 2003, s.1.

destekleyici unsurlarının ve lojistik fonksiyonlarının konuşlanacağı hava limanları olurken, Batman, Diyarbakır ve İncirlik üsleri ise Irak'a direk hava harekâtı yapacak muharip uçakların, konuşlanacağı üsler pozisyonuna gelmiştir.

Söz konusu pozisyon Başbakan Gül'ün tezkere öncesi yaptığı, Türkiye'nin direk savaşa girmeyeceği, sadece asker göndererek Irak halkının korunmasını ve Irak kuzeyinde bir devlet kurulmasının önüne geçerek barışçı bir rol oynayacağını ifade eden açıklamaları,³⁰¹ Türkiye'nin "Mutabakat Muhturası" kapsamında ABD muharip uçaklarına konuşlanma izni verilmesiyle, geçersiz hale gelmiştir.

Çünkü Türkiye kendi topraklarında direk olarak Irak'a hava harekâtı yapılmasına izin vererek, ABD'nin askeri hedeflerini elde etmesine direk katkı sağlayacak bir duruma ve dolayısıyla sadece barış için güvenlik sağlayan değil, bizzat savaşa katılan ABD güçlerine toprak açan bir konuma gelmiştir. Bu pozisyon aynı zamanda o dönemdeki Türkiye'nin Güvenlik Stratejisinin, ABD Güvenlik Stratejisinden direk olarak etkilenmesinin, somut bir örneği olarak kabul edilebilecek bir husustur.

Bu örnek aynı zamanda, BM Denetçilerinin Irak'taki inceleme raporunu henüz BM Güvenlik Konseyine sunmadığı günlerde, Türkiye'nin üslerini ve limanlarını ABD'ye açması, Balkanlar, Kafkasya ve Orta Asya'da benzer politikalarını sürdüren Türk-ABD ittifakının, adeta "kurumsal" hale gelmesinin göstergesi olmuştur.³⁰²

C. ABD'nin NATO Vasıtasıyla Türkiye'yi Yönlendirme Girişimleri

ABD'nin Türkiye'yi etkileyerek, Irak Savaşına sokma çabaları sadece siyasi yönlendirmeler ve ekonomik yardımlar çerçevesinde yürütülmemiştir. ABD Türkiye'nin Irak Savaşı ile ortaya çıkabilecek güvenlik endişelerini gidermek maksadıyla, küresel hâkimiyet planlarında önemli bir yere koyduğu düşünülen NATO'yu da devreye sokmuştur.

³⁰¹ Murat Yetkin, "Irak'ta ABD'nin Yanındayız", **Radikal Gazetesi**, 6 Şubat 2003, s.7.

³⁰² Hasan Bülent Kahraman, "NATO'daki Çatlak", **Radikal Gazetesi**, 12 Şubat 2003, s.14.

Bu kapsamda ABD; Türkiye'nin NATO tarafından hava ve füze saldırılarına karşı korunması için NATO'ya resmi başvuruda bulunmuştur. Ancak NATO Genel Sekreteri tarafından üye ülkelerin görüşlerine sunulan öneri, Fransa, Belçika ve Almanya tarafından ilk görüşmelerden hemen sonra veto edilmiştir. Gelişmeler üzerine Türkiye, NATO'nun 4'üncü maddesinin devreye sokularak NATO desteğinin alınmasını müzakere etmek için NATO'ya resmi başvuruda bulunmuştur.³⁰³ Bu gelişme üzerine Kuzey Atlantik Konseyi acilen toplanarak, en üst düzeydeki toplantısını yapmıştır.

Kuzey Atlantik Konseyi, NATO Antlaşmasının 4'üncü maddesi, yani "Taraflardan herhangi biri, taraflardan birinin toprak bütünlüğü, siyasi bağımsızlığı ya da güvenliğinin tehdit edildiğini düşündüğü zaman, tüm taraflarla birlikte danışmalarda bulunacaklardır"³⁰⁴ hükmü kapsamında, Fransa'nın dahil olmadığı Askeri Komite'yi devreye sokma formülünü bularak, Türkiye'nin teklifini 16 Şubat 2003 tarihinde görüşmeye başlamıştır.

Toplantı sonucunda, uzun tartışma ve muhalif yaklaşımlardan sonra Türkiye'ye, NATO ülkelerinden Patriot füzeleri, AWACS uçakları ve kimyasal koruma malzemelerinin getirilmesi kararlaştırılmıştır.

Türkiye, söz konusu gelişmeleri kendisine yapılan bir algılamadan çıkartmaya çalışmış ve NATO'nun söz konusu kararı almakla, aslında kuruluş amacı doğrultusunda hareket ettiğini belirterek, Türkiye'nin ABD kontrolündeki politikalar kapsamında hareket etmediğini ima eden açıklama yapmıştır. Türkiye'nin resmi açıklamasının "ortak savunma" ile ilgili kısmı aşağıda sunulmuştur.

" NATO'nun Askeri Komitesi (DPC) Kararı çerçevesinde tüm Müttefikler, Türkiye'nin savunmasının takviyesi bağlamında Kuzey Atlantik

³⁰³ Güven Özalp, "NATO'da Türkiye Krizi", **Milliyet Gazetesi**, 11 Şubat 2003, s.1.

³⁰⁴ "The North Atlantic Treaty Article4", **NATO**, April 4, 1949, s.1, (Erişim) <http://nato.int/docu/basicxt/treaty.htm>, 17 Ocak 2007.

Anlaşmasından kaynaklanan kolektif yükümlülüklerini yerine getirmeye hazır olduklarını teyit etmişlerdir.”³⁰⁵

Uzun görüşmelerden sonra kabul edilen NATO'nun Türkiye'ye destek kararının, hangi aşamalardan geçerek kabul edildiğinin incelenmesi, ABD'nin söz konusu kararla Saddam saldırılarına karşı korumaya çalıştığı Türkiye'nin ABD açısından öneminin ortaya koyulmasına ilave katkı sağlayacaktır.

NATO desteğinin sağlanması aşamasında Almanya, Belçika ve Fransa yetkilileri; NATO'da veto yetkilerini kullanmalarının, Türkiye'nin savunması ile ilgili olmadığını, aslında Türkiye'nin güvenliğini sağlamaya kesin olarak kararlı olduklarını, ancak BM Güvenlik Konseyi'nin 1441 sayılı kararı çerçevesinde ABD'nin Irak'a savaş açmasından önce diplomasi kanallarının denenmesi gerektiğini açıklamışlardır. Bu yaklaşım, NATO'nun Türkiye'nin Irak karşısında tehdit altında olduğunu, diplomatik girişimler bitmeden Türkiye'ye yardım ilan edilecek olursa, ABD'nin BM'den ikinci bir karar almadan savaşa girmeyi meşru göreceği anlayışına dayanmıştır.³⁰⁶

Avrupa'nın “ağır topları” Almanya ve Fransa ile Belçika'nın ABD'nin isteklerine karşı gelmeleri, Bush tarafından ciddi rahatsızlıkla karşılanmıştır. Bush gelişmeleri yorumlarken ileri giderek, Fransa'nın Türkiye gibi bir ülkeye NATO'nun yardım etmesini engellemesini, rahatsızlıktan da öte hayal kırıklığı ile karşıladığını³⁰⁷ ifade etmiştir.

Bush başka bir konuşmasında ise Almanya ve Fransa'nın “oynadıkları oyunun sona ermesi gerektiğini” ifade ederek,³⁰⁸ adeta Almanya ve Fransa'nın durması gereken noktayı bilmelerini ve 2'inci Dünya Savaşı'ndan sonra var olmalarını borçlu oldukları ABD'ye karşı, hadlerini bilerek karşılık vermeleri gerektiğini ima etmiştir.

³⁰⁵ “Basın Açıklaması”, **T.C. Dışişleri Bakanlığı**, No 26, 17 Şubat 2003, (Erişim) http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/BasinEnformasyon/Aciklamalar/2003/Subat/No26_17+Subat+2003.htm, 17 Mart 2007.

³⁰⁶ İsmet Berkan, “Nato Mermer NATO Kafa”, **Radikal Gazetesi**, 11 Şubat 2003, s.1.

³⁰⁷ “Bush, Hayal Kırıklığına Uğradım”, **Milliyet Gazetesi**, 12 Şubat 2003, s.1.

³⁰⁸ Mark Weisbrot, “War Games: Old Europe Cantrants Washington On Iraq”, **Information Tribune Center**, February 11, 2003, s.7, (Erişim) http://www.cepr.net/index.php?option=con_conten+8task, 7 Haziran 2007.

ABD yönetimi ise Beyaz Saray sözcüsü vasıtasıyla “birkaç NATO üyesi ülkenin, ittifak üyesi Türkiye’den kendilerini uzak tutarak izole ettiklerini, ancak bu yaklaşımın ittifakın değerli üyesi Türkiye’nin NATO kolektifinden yardım istediği bir zamanda gerçekleşmesinin doğru olmadığını ve söz konusu ülkelerin ittifakın taahhütlerini yerine getirmeyerek NATO’yu tehlikeye attıklarını, ABD’nin ise Türkiye’nin arkasında durarak ve güçlü biçimde desteklemekten gurur duyduğunu³⁰⁹” açıklayarak, Türkiye’ye ne kadar çok önem verdiğini resmi olarak ifade etmiştir.

ABD’nin tek başına güçlü bir şekilde Türkiye’yi destekleyeceğini açıklaması, ABD’nin Türkiye’ye verdiği önemi gösterdiği kadar, Irak’a yönelik savaşta Türkiye’yi cesaretlendirerek Irak Savaşı’nda ABD’nin yanında yer almasının sağlanmasını, dolayısıyla savaş sonrası ortamda da Irak’ta istikrarın oluşmasına katılması için Türkiye’nin gelişmelere hazırlıklı olmasını hedeflemiştir.

Irak’ın askeri gücünün zayıflığı Türkiye’ye askeri nitelikli eylem ya da füze gönderme gibi bir yol denemesine fırsat tanımasa da, ABD’nin NATO’yu devreye sokarak Türkiye’yi koruması, Irak’ın Türkiye’yi tehdit olarak algılamasına sebep olmuştur. Bu kapsamda, dönemin NATO Genel Sekreteri Robertson’un, Fransa, Almanya ve Belçika’ya “Irak füzelerinin yönelme ihtimalinin olduğu Türkiye’nin güvenliği ile oynuyorsunuz³¹⁰” şeklinde bir ifade kullanması, en azından uluslar arası ortamda Irak’ın Türkiye’yi hedef olarak gördüğünün kanıtı olmuştur.

Böylece ABD’nin NATO zeminini kullanarak Türkiye’yi savaşa sokmak istediği politikalar bir anlamda gerçekleşmiş ve Türkiye kendi kararı dışında, ABD ile ortak hareket eden bir konuma getirilmiştir.

Ç. 1 Mart (İkinci Tezkere) Tezkeresi Öncesi Gelişmeler ve Tezkerenin Reddi

³⁰⁹ Ari Fleisscher, “Press Briefing of Whitehouse”, **Whitehouse**, 11 Şubat 2003,s.1, (Erişim) <http://www.whitehouse.gov/news/release/2003/02/20030211.html>, 5 Nisan 2007.

³¹⁰ “NATO’dan Üçlüye Uyarı Mektubu”, **Milliyet Gazetesi**, 5 Şubat 2003, s.1.

1 Mart Tezkeresine giden süreç Türk-ABD Güvenlik Stratejilerinin tarihi boyunca en gergin ve çelişkili dönemini yaşamasına yol açmıştır. ABD'nin uluslar arası konsensüs oluşmamasına ve BM'den herhangi bir karar çıkmamasına rağmen Irak'a savaş açma kararı alarak Irak'a süre tanınması, ABD'nin Türkiye'yi bir an önce yapabileceği desteği ortaya koyması konusunda zorlamasına sebep olmuştur.

Bu kapsamda Türkiye-ABD arasında Irak'a yönelik savaşta hangi hususların anlaşma ile Mutabakat Muhtırasına yazılacağını tespit etmek amacıyla toplanan müzakereler, 15 Şubat 2003'de Ankara'da başlamıştır³¹¹.

Müzakerelerin başladığı günlerde, Türkiye'nin taleplerini en üst düzey yetkililerle görüşmek üzere Dışişleri Bakanı Yaşar Yakış ve Devlet Bakanı Ali Babacan ABD'ye gitmiştir. Bakanlar Bush tarafından kabul edildiklerinde, ABD'nin Türkiye'den, çok kısa bir zaman içinde karar alması yönünde talepleri olduğunu görüşmüşlerdir. Görüşmede Başkan Bush, ABD askerlerinin Türkiye'de konuşlanmasına ilişkin tezkerenin TBMM'ne 18 Şubat 2003 tarihinde getirilmesi konusunda ısrarlı olmuştur.³¹²

ABD Başkanı Bush'un başka bir ülkenin meclisinden alınması gereken önemli bir kararda tarih belirtmesi ve bu konuda ısrarlı olması, ABD'nin söz konusu dönemde başlatmak istedikleri Irak savaşına BM kararını beklemeden başlamak niyetinde olduklarını gösterdiği gibi, Türkiye'yi istedikleri zaman yönlendirebilecekleri ve karar alılabilecekleri bir ülke niteliğinde gördüklerinin de kanıtı olmuştur. Bu kanıt ABD'nin Türkiye ile güvenlik stratejisi bağlamındaki ilişkilerinin, tarihin geçmiş zamanlarında olduğu gibi, "Türkiye geleneksel müttefikimiz, yine ABD ile birlikte hareket edecektir" mantığına dayandırdığı gerçeğini de açığa çıkarmıştır.

Yakış ve Babacan'ın ABD'den dönmesinden hemen sonra Başbakan Gül, Milli Savunma Bakanı Vecdi Gönül ve Genelkurmay Başkanı Özkök'ün katıldığı Irak zirvesi yapılmıştır. Zirveden sonra Bakan Babacan, Türkiye'nin muhtemel savaşta zararlarını tazmin için görüşülen paketin ayrıntıları ve

³¹¹ "ABD ile Tezkere Görüşmeleri Başladı", **Anadolu Ajansı**, 15 Şubat 2003.

³¹² "Bush, Tezkere İçin 18 Şubat Tarihinde İsrarlı", **Anadolu Ajansı**, 15 Şubat 2003.

kapsamı hakkında büyük ilerlemeler kaydedilmesine rağmen “büyüklüğü” konusunda anlaşma sağlanamadığını, ayrıca görüşmelerin yazılı hale gelmesi ve net olarak ortaya konmasının, ya da Meclis’e gelmeden önce çok somutlaşmış olmasının önemini belirtmiştir.³¹³

Toplanan zirveden sonra Babacan’ın yaptığı açıklamalar, ABD ile Türkiye arasındaki beklenti farklılıklarını açık bir şekilde gösteren ifadeler olmuştur. Türkiye, ABD Başkanı Bush’un çok açık biçimde 18 Şubat 2003’te bitmesini istediği tezkere sürecinin Türkiye açısından farklı değerlendirilmiştir. Bu farklı görüşler;

- ◆ Türkiye’nin tazmini konusunda henüz beklentilerin karşılanmadığı,
- ◆ Türkiye’nin, Bush’un aceleciliğinin aksine, anlaşmayı bir mutabakat metnine dökererek, sözlerle bu işi yürütmek istemediği düşüncelerine dayanmıştır.

Türkiye’nin tamamıyla farklı düşünceler olduğu günlerde ABD, Türkiye’nin ABD politikaları paralelinde hareket edeceği ümidini yitirmeyerek, Irak’a göndermek üzere gemilere bindirdiği askerlerini Akdeniz’de bekletmeye devam etmiştir³¹⁴.

Bu gelişmeler karşısında ABD’li yetkililer, kamuoyuna Türkiye’yi tehdit edici nitelikte açıklamalar yapmaya başlamıştır. ABD yönetiminde danışman olarak görev yapan ve ABD’nin Irak’a yönelik planlarında Bush’un “fikir baba” larından biri olan Richard Perle, Tezkere konusunda bir sonuç alınamaması durumunda bu gelişmenin Türkiye ile ABD arasında kopuşa yol açacağını, ABD’nin Türkiye’ye kritik durumlarda her zaman yardımcı olduğunu, ABD isteklerinin yerine gelmemesi halinde başta IMF kredileri olmak üzere çok sayıda işbirliğinin olumsuz etkileneceğini ifade ederek,³¹⁵ ABD’nin Türkiye’ye ne kadar kızgın olduğunu açıkça dile getirmiştir.

³¹³ Ali Babacan, “Gelişmeler Satranç Gibi”, **Anadolu Ajansı**, 16 Şubat 2003.

³¹⁴ “Türkiye Son Teklifini Yaptı, ABD Gemileri Beklemede”, **Anadolu Ajansı**, 17 Şubat 2003.

³¹⁵ “Amerika İle Tezkere Pazarlığı”, **Milliyet Gazetesi**, 26 Şubat 2003., s.1.

Perle'nin ifadeleri ABD Yönetiminde yer alan ve Başkan Bush'un karar almasında katkısı olan bir kesimin, Türkiye'ye yönelik bakış açılarının ne derece gerçek dışı yaklaşımlara dayandığını gösterdiği kadar, ABD'nin daha önce yaptığı yardımlar karşısında Türkiye'nin doğal olarak ABD yanında yer alması gerektiği yaklaşımına sahip olduğunu da göstermiştir.

Kuşkusuz o günkü şartlar içinde gerilen ortam çerçevesinde bu tür söylemlerin ifade edilmesi, gerginliğin doğasından sayılabilir ve geleneksel ABD tarzını da temsil etmez. Ancak Perle'nin, "istenen kararın kabul edilmemesi durumunda bunun Türk-ABD ilişkilerine yansıtacağı" ifadesini, müttefiklik anlayışı içinde izah etmek mümkün gözükmemektedir.

ABD'de söz konusu açıklamalar yapıldığı günlerde Cumhurbaşkanı Sezer, BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ı kabulü toplantısında Türkiye'nin resmi düşüncesi olarak Uluslar arası hukukun meşru saydığı bir durumun gerçekleşmiş sayılabilmesi için 1441 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararı dışında, yeni bir kararın alınması gerektiğini ifade etmiştir. Bu ifade, ABD'nin bir kaç gün içinde kendi lehine Türkiye'den karar beklediği bir ortamda, Türkiye ile ABD güvenlik algılarının çok farklı zeminlerde bulunduğunu gösteren önemli bir açıklama olmuştur.

Türkiye'deki gelişmeler üzerine Dışişleri Bakanı Gül'ü arayan ABD Dışişleri Bakanı Powell "zamanın gittikçe daraldığını" ifade etmiş, bunun üzerine Gül'de "tezkerenin meclise gelmesi için milletin ikna edilmesi gerekir" cevabını vererek, Türkiye'nin beklentilerinin henüz karşılanmadığını ima etmiştir.

Beyaz Saray sözcüsü Fleisscher, Gül'ün açıklamasının oluşturduğu atmosfer içinde, Türkiye'nin endişelerini dile getirdiği söz konusu durumu, tek yanlı güvenlik algılayışına dayanan biçimde, "Türkiye ilave finansal yardım alma peşinde"³¹⁶ şeklinde bir açıklama ile Amerikan Kamuoyuna duyurmuştur.

³¹⁶ Ari Fleisscher, "Press Conference Of White House", **White House**, February 20, 2003, (Erişim) <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/02/2003.02.20.html>, 5 Nisan 2007.

Beyaz Saray sözcüsünün resmi nitelikli bu ifadesi, ABD yönetiminin, Türkiye'nin daha fazla para almak için tezkereyi meclise getirmedeği algısında olduğu ve oluşan bu algı çerçevesinde Türkiye ile pazarlık yaptığını açık bir şekilde göstermiştir.

Oysa durumun ABD'li yetkililerin düşüncelerinin aksine, Türkiye'nin çekinceli tutumu, 1991 yılındaki ilk Körfez Harbinde Türkiye'nin 100 milyar dolara yaklaştığı tahmin edilen kayıplarının karşılanması konusunda, ABD yönetiminin verdiği sözlerin gerçekleşmemiş olmasından doğmuştur. Bu düşünceler doğrultusunda Türk Kamuoyu ABD'nin istekleri karşısında bu kez, Türk Devleti'nin "daha garantici" davranmasını ve garantini yazılı hale getirmesini talep etmiştir.

Türkiye'nin ülke ve vatandaşlarının menfaatlerini koruma amacıyla muhtemel kayıplarının karşılanmasını garanti altına alma girişimlerine, ABD'nin "empati" geliştirerek objektif bakması gerekirken, Türkiye'yi "pazarlık yapan" ülke olarak nitelemesi, ABD'nin Türkiye gibi bir müttefikini aslında iyi tanımadığını açıkça gösteren bir olay olmuştur.

ABD yetkililerinin bu açıklamaları üzerine Gül, "Körfez savaşı'nda büyük zararlar gördük. Ortada böyle bir tablo varken, gerek milletvekillerini gerek halkı inandırmakta güçlük çekiyoruz"³¹⁷ diyerek, Türkiye'nin bakışının farklı gerekçelere dayandığını bir kez daha izah etmiştir.

1 Mart öncesi ABD medyasında Türkiye'yi ağır eleştirilere tabi tutan yazılar, ABD kamuoyunun da "Türkiye'yi para için ittifaklık yapan bir ülke" konumunda gördüğünü göstermiştir. Örneğin, The New York Times Gazetesindeki "tek bir ülkeye 32 milyar dolar ödemek, Türkiye'yi, şu ana kadar satın alınan en pahalı ittifak haline getirecektir. Türkiye BM Güvenlik Konseyi'nin Irak kararını onayladığı bir dönemde de ilave maddi garantiler isteyebilir. Böyle bir onay olmaz ve Türk kamuoyunun fikri değişmezse, bu durum muhtemelen Ankara'nın savaşta yer alma faturasını daha da

³¹⁷ "Ankara, Müzakerelerde Para Pazarlığında", **Milliyet Gazetesi**, 22 Şubat 2003, s.1.

yükseltecektir³¹⁸” gibi ağır değerlendirmeler, ABD kamuoyunun yanlış biçimde yönlendirilmesine sebep olan medya girişimlerinden biri olmuştur.

Ayrıca Türkiye'nin her türlü konuyu müzakere metnine koyarak kendini garantiye alma girişimi karşısında, ABD'li yetkililerin böyle bir metin yerine, Bush'un yaptığı açıklamaların yeterli olduğu düşüncelerini³¹⁹ ifade etmesi, ABD'nin Türkiye'yi adeta, “devlet ciddiyeti gereği haklarını gözetmeyi düşünmeden, ne istenirse yapmak zorunda olan” bir ülke konumunda gördüklerini göstermiştir.

Çünkü ABD yetkilileri ve Kamuoyu, Irak'ın Türkiye'yi yakından ilgilendiren PKK, Kürt Devleti oluşumu çabaları ve Türkmenlerin geleceği gibi sorunları barındıran bir coğrafya olmasından dolayı, Türkiye'nin söz konusu endişeler doğrultusunda haklarını yazılı hale getirmek istemesi hususunu tam olarak anlayamamıştır.

Öte yandan, mutabakat metni çalışmalarının yapıldığı dönemde Türkiye Irak Kuzeyi'nin geleceğine ilişkin sorunları detaylandırarak Kürt grupların federasyon talebini, Türkmenlerin statüsünü ve gruplara dağıtılacak silahların sonradan nasıl geri toplanacağı hususlarını da ayrıntılı olarak değerlendirmeye almak istemiştir.³²⁰

Türkiye'nin mutabakat metnine dahil etmek istediği söz konusu konular, ABD'nin Saddam'a yönelik stratejilerden ziyade, bu stratejilerin Türkiye aleyhine oluşturduğu şartlardan kaynaklanan, yani ABD'nin Irak'taki ortamı değiştirmesinden dolayı ortaya çıkan durumlardan oluşan konulardır.

Bu nedenle, Türkiye Irak sorununu çözmek için ABD'ye yardım ederken, adeta kendi güvenliğini tehlikeye atacak konuların oluşması için şartları oluşturan bir ülke konumuna gelmiştir.

Irak'ın kuzeyinin, söz konusu dönemdeki duruma gelmesi yine bir başka ABD politikası olan “Çekiç Güç Harekatı” uygulamaları sonucu oluşan (Kürtlerin Saddam karşısında güçlü hale gelmesini sağlayan) durum olduğu

³¹⁸ “Dolar Diplomacy Between Turkey And US”, **The New York Times**, February 20, 2003, s.7.

³¹⁹ “Pearson; Bush'un Sözü Yeterli Olmalı”, **Radikal Gazetesi**, 21 Şubat 2003 s.1.

³²⁰ Esat PALA, **CNN Türk TV Haberi**, 24 Şubat 2003.

için, Türkiye'nin bu kez ABD'nin Irak'a yönelik uygulamalarından kaynaklanacak negatif etkileri mutabakat metninde açık biçimde yer almasını istemesi, aslında mantıklı bir yaklaşım olmuştur.

Özetle ifade edilirse, 11 Eylül sonrası değişen ABD güvenlik stratejisinin Irak planları, direk olarak Türkiye'yi etkileyen ve Türkiye'nin geleneksel güvenlik yaklaşımlarını değiştirmeye zorlayarak, yeni güvenlik stratejileri geliştirmek zorunda bırakan bir husus olmuştur.

Türkiye'nin endişelerinin tam olarak karşılanmamasına karşın, Türkiye'nin yurt dışına asker göndermesine ve yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına ilişkin Başbakanlık tezkeresi, 25 Şubat 2003 tarihinde TBMM'ne sevk edilmiştir.

Tezkerede;

- ◆ “Sorunun barışçı yollardan çözümü yönünde çabalar bugüne kadar ümit edilen sonuçlar vermemiştir,
- ◆ Bugün gelinen noktada, bölgede hüküm süren krizin bir çatışmaya dönüşmesi ihtimali giderek güçlenmektedir. Ağırlaşan ortam ve şartlar karşısında Türkiye'nin güvenliğine yönelik tehdit ve risklerin ciddi boyutlar kazandığı bir sürece girilmektedir,
- ◆ Irak'a karşı caydırıcılık tedbirleri kapsamında yabancı silahlı kuvvetler unsurlarının Türkiye'de geçici olarak konuşlandırılması için TBMM'nin izin ve yetki vermesi, bugünkü kriz ortamında muazzam bir baskı unsuru olarak çok önemli ve etkili bir fonksiyon icra edecektir,
- ◆ Aynı şekilde Türk Silahlı Kuvvetleri'nin en kötü ihtimale karşı hazırlıklı olarak zamanında ve süratle hareket etmesini ve gerekli tedbirleri almasını sağlamak bakımından, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesi konusunda TBMM'nin izninin alınması, hükümetin etkili bir siyaset izlemesini sağlamak açısından büyük önem taşıyacaktır,

◆ Bu kuvvetlerin, gelişmelerin seyrine göre gerektiğinde kullanılmalari, hükümetin belirleyeceği esaslara ve bu konuda yapılacak düzenlemelere bağlı olacaktır³²¹ gibi hususlar yer almıştır.

Söz konusu tezkere, Irak'taki gelişmelere bağlı olmadan incelendiğinde; öncelikle tezkereyi çıkararak ülkenin direk kendi güvenlik ihtiyaçlarından değil de, uluslararası ortamın ve BM'de oluşan konsensüs doğrultusunda görev yapacak güçlere katkı sağlamak maksadıyla oluşturulan bir tezkere izlenimi verdiği değerlendirilmektedir.

Bu izlenim, 11 Eylül sonrası ABD güvenlik stratejilerinin etkileri sonrasında tüm teknik, mali, siyasi ve askeri çekincelere rağmen Türkiye'nin geleneksel müttefiki ABD ile paralel hareket etmek zorunda kaldığının ifadesi olarak da görülebileceğinden, söz konusu tezkere, Türkiye'nin kendi ihtiyaçlarından oluşmamış bir güvenlik yaklaşımı olarak da değerlendirilebilir.

Diğer yandan, Türkiye'nin tezkere sürecinde çok boyutlu zorlamalar karşısında "kılı kırk yararcasına" müzakereler yapması, müzakereye katılan ABD heyeti tarafından "stratejik ortaklık" anlayışına uygun davranılmadığının ifade edilmesi³²² Türk yaklaşımının ABD tarafından anlaşılmadığının ayrı örneği olmuştur.

ABD'lilerin bu yaklaşımlarında haklı olabilmeleri için her iki ülkenin "stratejik ortaklık" kavramını aynı biçimde değerlendirmesi gerekmektedir. Oysa stratejik ortaklık algılayışı, stratejik müttefiklik anlayışından çok farklıdır. Stratejik ortaklık anlayışında her iki ülkenin beraber tespit ettiği ortak stratejik hedefler olması gerekirken, stratejik müttefiklik olgusu belirli konular etrafında belirlenmiş ilkeler çerçevesinde gerçekleşmektedir.

Bu kapsamda, Türkiye-ABD arasında yürütülen müzakerelerde ABD kamuoyu ve yönetiminde sürekli olarak Türkiye'nin para konularına atıfta bulunurken, "ABD'lilerin 10 bin dolarlık yaka kart paralarını Türkiye'ye ödetme

³²¹ TBMM Tezkeresi, **Türkiye Büyük Millet Meclisi**, 25 Şubat 2003, s.1, (Erişim) <http://www.tbmm.gov.tr/tbmm.kararlar/karar763.html>, 18 Mayıs 2007.

³²² Fikret Bila, "ABD'ye Bakış", **Milliyet Gazetesi**, 25 Şubat 2003, s. 13.

çabaları” her iki ülkenin stratejik ortaklık anlayışının ne kadar uzakta olduğunun somut örneği olmuştur.

Öte yandan Türkiye'nin Tezkereyi TBMM'ye sevk etmesi üzerine Barzani ve Talabani'nin hazır bulunduğu sözde Kürt parlamentosunda, Irak kuzeyine Türk Askeri sokulmaması yönünde bir karar alınmıştır.

ABD'li yetkililerin müzakerelerde Irak Kuzey'indeki Kürtlere Uçaksavar silahlarını verme konusunda ısrarlı olması düşüncesi, sözde Kürt Parlamentosu kararı ile birlikte düşünüldüğünde, ABD yönetiminin, en azından bir kesiminin aslında Türkiye'nin Irak'a asker göndermesini istemediği şeklinde bir izlenim doğurmuştur.³²³

Bu sırada, Washington yönetiminin, “Tezkere için 18 Şubat son tarih” diye direktmesinin üzerinden 5 gün geçmesine rağmen, ABD heyeti ile Ankara'da sürdürülen müzakerelerde 6 ana konuda uzlaşma sağlanırken, 2 konuda pürüzler giderilememiştir.

Türkiye-ABD arasında devam eden müzakereler nihayet 24 Şubat 2003 tarihinde sonuca ulaşmıştır. Resmi olmayan bilgilere göre mutabakatta yer alan hususlar aşağıda sunulmuştur.

◆ Türkmenlerin Statüsü

Türkmenlerin, operasyon sonrası yeniden yapılandırılacak Irak'taki siyasi temsil hakları, Irak'ın diğer asli unsurları ile eşit olacaktır. ABD, Irak'ın yeni yönetim yapısında Türkmenlerin siyasi ve kültürel tüm haklarının garantisini vermiştir. Türkmenler, yeni Irak yönetiminde ehliyetli ve liyakatli yöneticileri aracılığıyla temsil edilecektir.

◆ Musul-Kerkük

Musul ve Kerkük'ün kaynakları bütün Irak'ın zenginliği olarak kabul edilmiştir. Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı bu iki kenti, operasyonda ABD askeri koruyacaktır. Musul ve Kerkük savaş sırasında ve sonrasında belli bir

³²³ Fikret Bila, “Aşılamayan Kriz”, **Milliyet Gazetesi**, 26 Şubat 2003, s.8.

grubun denetimine geçmeyecek. Türk askeri de Kerkük ve Musul'a girmeyecektir.

◆ Irak Ordusu

Irak'taki 66 adet milis gücü, operasyon sonrası oluşacak Bağdat yönetimine bağlı olacaktır. (Diplomatlar, savaş sonrası Irak'ın "normalleşmesinin" gerekliliği üzerinde dururken, normalleşme kavramının ve Silahların sadece Irak ordusunda ve Polis Teşkilatı'nda bulunmasının altını çizdiler.)

◆ Geçici Hükümet

Irak'ta geçici hükümet kurulursa, Türkiye'ye de danışılacaktır. Geçici hükümetin kurulması durumunda Türkiye de buna katkı sağlayacaktır. Oluşacak hükümetin içinde yabancı uzmanlar olursa, Türk uzmanlar hükümetin içinde yer alacaktır.

◆ Komutanlık

Kuzey Irak'taki komuta yapısında NATO modeli esas alınacaktır. Her asker kendi komutanına bağlı olacaktır. İki ordu arasında eşgüdüm ve koordinasyon, görevli komutanlar aracılığıyla sağlanacaktır. Bölge belirli bir noktaya kadar Türk askerinin komutasında olacak, Türk askeri 36'ncı paralelin altına inmeyecektir.

◆ Mali Destek

ABD, Kongre'den mali destek kararı çıkana kadar, Türkiye'ye aynı miktarda köprü kredi verecektir. ABD, 6 milyar dolarlık hibe önermiştir. Bunun 2,5 milyar dolarının askeri borçların silinmesine ayrılması hedeflenmiştir. 6 milyar dolar hibeden vazgeçilirse, miktarın 4 veya 6 katı kadar kredi verilmesi de öngörülmektedir. Türkiye bununla yetinmeyip, tekstil, nitelikli sanayi bölgeleri, Yumurtalık üzerinden sağlanan geçişte Irak petrolünden 1 milyar dolarlık pay ve Irak'ın inşasında Türk müteahhitlere öncelik verilmesi konularını da elde edecektir.

◆ Kürtlere Verilecek Silahların Sınırlandırılması

Uçaksavar gibi silahlar ile ağır silahlar kesinlikle Kürtlere verilmeyecektir.

Türkiye'nin Irak'a asker göndermeyi de kapsayan tezkeresi üzerine Kürt yöneticilerde gittikçe artan tepkiler, "ABD'nin Kürtleri bir kez daha sattığı"³²⁴ yaklaşımına kadar giden bir boyuta ulaşmıştır.

ABD yönetiminin üzerinde durduğu diğer bir husus ise ABD askerlerinin Türkiye'de konuşlanması konusu olmuştur. Bu kapsamda, Powell, Gül'ü arayarak, Amerikan askerlerinin Türkiye'de konuşlanması ile ilgili olarak cevap beklediğini ve aceleleri olduğu mesajını bir kez daha iletmiştir.³²⁵

Aynı günlerde, Kuzey Irak'taki Kürt gruplar Türkiye'yi operasyona katılmaması konusunda tehdit ederken, Talabani yanlısı yüzlerce kişi Türk Silahlı Kuvvetleri'nin bölgeye gelme ihtimalini protesto eylemine katılmıştır.

En sonunda TBMM, 1 Mart 2003'de tarihi tezkere görüşmesini yaparak, 264 evet, 250 hayır ve 19 çekimser oy çerçevesindeki bir kararla tezkereyi reddetmiştir.³²⁶ Tezkere, Anayasa'nın 96. maddesi gereğince katılanların salt çoğunluğu olan 267 kabul oyunu sağlayamadığı için TBMM tarafından kabul edilmediği ilan edilmiştir.

Tezkere'nin reddi Türkiye gibi tüm dünyada beklenmeyen bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. Tezkerenin reddinin Türk-ABD ilişkilerini hangi boyutlarda etkilediğinin algılanmasına katkı sağlayacağı düşünülen dünya medyasında yer alan haberler ve gösterilen tepkiler aşağıda belirtilmiştir.

◆ The Washington Post: "Tezkerenin reddi, Bush Yönetiminin savaş planlarını yeniden yapmasına neden olabilir".

◆ New york Times: "Bush yönetiminin savaş planları ağır darbe yedi. Türk liderlerin milletvekillerini tezkereye destek vermeye ikna edeceğini bekleyen ABD yetkilileri çok şaşırıldı. Bu aynı zamanda siyasi bir darbe oldu. Oylama Türk-Amerikan ilişkilerini de gölgeledi".

³²⁴ Peter W. Gabraith, "Haksızlık Yapılıyor", **Radikal Gazetesi**, 25 Şubat 2003, s.9.

³²⁵ "Powell, Acelemiz Var", **Hürriyet Gazetesi**, 27 Şubat 2003, s.1.

³²⁶ "Tartışmalı Tezkere Reddedildi", **Anadolu Ajansı**, 1 Mart 2003.

- ◆ The Independent: “Türk-ABD ilişkilerinin tansiyonu artar”.
- ◆ Observer: “Bush’a şok darbe”.
- ◆ La Republica: “Türkiye Bush’u frenliyor”.
- ◆ Avusturya Devlet TV: “Türkiye’den ABD’ye kırmızı kart.”³²⁷

Gelişmeleri temkinle karşılayan ABD ilk resmi tepkisini Dış İşleri Bakan Yardımcısı Grossman’ın “Türkiye’nin yeni Irak’ın ortaya çıkması sürecine daha önemli şekilde katılma fırsatını kaybedebileceğini”³²⁸ belirterek, ABD’nin Türkiye’nin kararını değiştirme yönünde hala umutlu olduğunu ifade etmiştir. Beyaz Saray sözcüsü ise “tezkerenin kabul edilmemesini büyük bir sürpriz olarak niteleyerek, TBMM’den onay yönünde yeni bir karar çıkabileceği umudunu taşıdıklarını”³²⁹ söylemiştir.

D. Üçüncü ve Dördüncü Tezkere Sürecindeki Gelişmeler

ABD, 1 Mart Tezkere’nin reddedilmesinden hemen sonra bir yandan Irak’a savaş konusunda göstermelik BM onayı almaya çalışırken, diğer yandan da savaşa gireceği konusunda ümidini kaybetmediği Türkiye’yi tekrar tezkereye ikna etmek ve böylece en azından hava hareketi için gerekli olan izni almak istemiştir.

Diğer yandan, uluslar arası kamuoyunu Irak’a savaş açma konusunda yönlendirmeye çalışan Bush, BM Güvenlik Konseyi’ne başvurarak Saddam’a 17 Mart 2003’e kadar mühlet verilmesini talep etmiş,³³⁰ ayrıca kendine yakın pozisyonda bulunan İngiltere, İspanya ve Portekiz Başbakanları ile bir araya gelerek BM’e baskı yapmaya çalışmıştır.³³¹

ABD yetkilileri söz konusu gelişmeleri takip eden günlerde, 1 Mart Tezkeresinden 16 gün sonra gibi kısa bir süre sonra, Türkiye’yi yeni bir tezkere konusunda ikna etmenin çalışmalarına başlamıştır. Bu kapsamda

³²⁷ “Yabancı Gazete Yorumları”, **Hürriyet Gazetesi**, 3 Mart 2003, s.1.

³²⁸ Marc Grossman, Türkiye Şansını Yitiriyor, **T.C. Başbakanlık Basın-Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü**, 1 Mart 2003, s.2,

(Erişim) <http://www.bygem.gov.tr/YAYINLARIMIZ/Ayin Tarihi/Mart 03.. 23 Haziran 2007>.

³²⁹ Colin Powell, “Foreign Ministers Remarks”, **White House**, March 3, 2003, s.1,

(Erişim) <http://whitehouse.gov/news/releases/2003/03/20030303/-3.html#7>, 24 Mayıs 2007.

³³⁰ “Bush Mühlet İstedi”, **Milliyet Gazetesi**, 7 Mart 2003, s.1.

³³¹ “Dörtlü Zirve”, **Hürriyet Gazetesi**, 7 Mart 2003, s.1

Powell, Türkiye'den bir askeri güç istemediklerini ancak en azından uçuş izni için "hava sahasının kullanılması" izninin verilmesini ve eğer böyle bir karar alınırsa, bunun karşılığında yeni bir mali desteğin verilebileceğini belirtmiştir.³³²

Bu yaklaşım ABD'nin kendi güvenlik stratejisi doğrultusunda Türkiye'yi yönlendirmek istemesinden vazgeçemeyecek şekilde savaş planları yaptığının açık bir ifadesi olmuştur. Bu ifade aynı zamanda, kısa bir süre önce tezkeresi ret olunmuş bir ülkeden, yeni bir tezkerenin geçmesini isteyerek, o ülkenin güvenlik kaygılarının dikkate almadığını tekrar gösteren bir anlam da taşımıştır.

Diğer yandan tüm baskılara rağmen BM Güvenlik Konseyi'nin 17 Mart 2003 toplantısında bir sonuç alamayacağını anlayan Bush, BM'in sorumluluğunu yerine getirmediğini ileri sürerek, ABD'nin BM'yi dikkate almadan, Irak'a "tam silahsızlanma sağladığının kontrolü için" 48 saat mühlet tanıdığını ilan etmiştir.³³³

Bush'un söz konusu ilanı, bir yandan ABD'nin insanlık tarihi boyunca oluşmuş normların somut hali BM'in nasıl hiçe saydığını gösterirken, diğer yandan da tüm gelişmelerden birinci derece etkilenen Türkiye'nin de ne tür bir baskı altında olduğunu göstermiştir.

ABD'nin dünyaya meydan okuyan nitelikteki hegemonik tutumu, söz konusu baskıyı üzerinde hisseden Türkiye'nin hemen reaksiyon göstermesine neden olmuştur. Bu kapsamda, ABD'nin verdiği ultimatoya Irak tarafından kabul olmaması durumunda ABD'nin ihtiyaç duyacağı Türk "hava sahasının kullanımı" izninin tezkeresi, jet hızıyla TBMM'ye sevk edilmiştir.

TBMM 20 Mart 2003 yani Mart tezkeresinden 19 gün sonra, içeriğinde "hava sahasının kullanımına" izin de veren yeni bir tezkerayı, 202 ret oyuna karşılık, 332 oyla kabul etmiş³³⁴ ve bu kabulden hemen bir gün sonra, yani

³³² "Powell Yeni Tezkere İçin Umutluyuz", **Anadolu Ajansı**, 17 Mart 2003.

³³³ "Irak'a Son 48 Saat", **Milliyet Gazetesi**, 18 Mart 2003. s.1.

³³⁴ "Türk Hava Sahası Operasyona Açıldı", **Anadolu Ajansı**, 20 Mart 2003.

ABD'nin Irak'a savaş başlattığı gün, 21 Mart 2003 tarihinde "hava sahasının kullanımını" ABD'ye açmıştır.

Savaşın başladığı ortamda, ABD'li Bakan Rumsfeld, Türkiye'ye artık ihtiyaçlarının olmadığını ifade ederek, Kuzey Irak'a asker göndermek için Türkiye dışında ve alternatifleri de değerlendirdiklerini açıklamıştır.³³⁵ Başkan Bush ise Türk Askeri'nin Irak'a gönderilmesi hakkındaki düşüncesini, Türkiye tarafından Kürtlere karşı kullanılabileceği gerekçesiyle, "Türlere Kuzey Irak'a girmemelerini istediğimizi açıkça söyledik"³³⁶ şeklinde ifade etmiştir. ABD yetkililerinin söz konusu yaklaşımları, ABD güvenlik stratejisindeki yerinin durumu açısından, Türkiye'nin yeni pozisyonunu da gösteren nitelikte bir açıklamalar olmuştur.

Bu gelişmeler üzerine Başbakan Erdoğan, Türk birliklerinin Irak içlerine yaklaşık 20 kilometre girmesinin ABD tarafından kabul edildiğini³³⁷ açıklayarak, bir anlamda Türkiye ile ABD güvenlik yaklaşımlarının farklı olduğunu belirtmiştir.

Tüm bu çelişkili açıklamalardan sonra, Başkan Bush'tan Başbakan Erdoğan'a 13 Mart 2003 tarihinde bir mektup yazarak, Türkiye'nin Irak kuzeyine girmesi halinde, Türk askerleri ile Kürtlerin çatışabileceğini, yerel halkın evlerinden olabileceğini, bu durumun ABD'nin Irak'ta yaptığı harekâtı olumsuz etkileyebileceği, Türk askerleri ile ABD askerleri arasında çatışma çıkabileceği ve Türkiye'nin bölgeye girmesinin Irak'a komşu diğer ülkelere de örnek olabileceğini ifade etmiştir.³³⁸

Bush'un Türkiye'nin güvenlik stratejisini yakından etkilemek niyetiyle ifade ettiği söz konusu yaklaşım, ABD'nin aslında 1 Mart tezkeresi öncesi de aynı endişeleri taşıdığı, ancak Türkiye'nin savaşa girmesini öncelikli gördüğü için engellediği izlenimi doğurmuştur. Aynı mektupta Bush'un, Türkiye'nin Irak konusundaki hassasiyetlerini anladıklarını, Irak'ın bütünlüğünün korunacağını, teröristlerin Türkiye'ye karşı eylem yapmasının

³³⁵ "Donald Rumsfeld, Türkiye'nin Alternatiflerini Değerlendiriyoruz." **Milliyet Gazetesi**, 22 Mart 2003, s.1.

³³⁶ "Bush, Kuzey Irak İçin Gerekçe Yok", **Hürriyet Gazetesi**, 23 Mart 2003, s.1.

³³⁷ "Erdoğan ABD İle Anlaştık", **Milliyet Gazetesi**, 24 Mart 2003, s.1.

³³⁸ "Bush'tan Sert Mektup", **Hürriyet Gazetesi**, 25 Mart 2003, s.1.

engelleneceğini, Türkmenlerin yeni Irak yönetiminde rol oynayacağını, Kerkük ve Musul'un tüm Irak'ın parçası olarak kalacağını ifade etmesi ise Türkiye'nin güvenlik endişelerini gidermeye çalışan girişimler olmuştur.

Tüm bu gelişmelerden sonra yapılan 28 Mart 2003 tarihli MGK toplantısında, Türkiye'nin özellikle ABD'den farklı bir güvenlik stratejisi izlediği ve Irak Kuzeyindeki gelişmeleri kendi çıkarları doğrultusunda değerlendirdiği izlenimi veren bir bildiri yayımlanmıştır.

MGK 28 Mart 2003 Bildirisinde;

“Türkiye komşusu Irak'ta sürdürülmekte olan askeri harekate ilişkin gelişmeleri yakından izlenmektedir. Aynı coğrafyayı paylaştığımız bu ülkede meydana gelen gelişmeler, Türkiye'nin ulusal çıkarlarını ve güvenliğini doğrudan ilgilendirmektedir.

Türkiye, askeri operasyonun kısa sürede bölgenin barış, istikrar ve güvenliğini etkileyecek bir ortamın oluşmasına ve daha fazla can kaybına yol açmayacak biçimde sona ermesini dilemektedir. Bu bağlamda, Irak'ın toprak bütünlüğünün ve siyasal bütünlüğünün korunması temel öncelik olma özelliğini her koşulda korumaktadır.

TBMM'nin kararı uyarınca Türkiye, müttefiki ABD ve İngiltere'ye, Irak'taki operasyona katılan uçaklarının Türk Hava Sahasını kullanımı için üst uçuş izni sağlamış bulunmaktadır.

ABD ile bugüne kadar karşılıklı yarara hizmet eden ikili ve çok taraflı düzeylerdeki işbirliğinin önümüzdeki dönemde de süreceğinden kuşku duyulmaması gerekir. Bu işbirliği anlayışı içinde Türkiye'nin çıkarlarını ve güvenliğini ilgilendiren Kuzey Irak'taki duruma ilişkin olarak da ABD ile yakın bir diyalog içinde bulunmaktadır. Bu çerçevede Türkiye'nin haklı kaygı ve beklentileri ABD'ye iletilmiştir.

ABD de Türkiye'nin duyarlılıklarını göz önünde bulunduracak bir yaklaşımla bölgedeki olası gelişmelere karşı önlemler almak durumundadır.

Türkiye, insanı yardım sağlanması, kitlesel göç hareketinin önlenmesi ve Kuzey Irak'taki farklı gruplar arasında çatışma doğmaması amacıyla gerekli önlemleri alma kararlılığındadır. Öte yandan, küresel bir tehdit olan terörizmden geçmişte büyük can kaybına uğramış ve zarar görmüş olan Türkiye'nin PKK-KADEK'ten kaynaklanabilecek olası terör tehdidine karşı da gerekli adımları atmaktan kaçınmayacağı açıktır.”³³⁹ şeklinde bir açıklama yapılarak, Türkiye'nin güvenlik endişeleri açıkça ifade edilmiş ve bir anlamda bunların ABD tarafından anlaşılması gerektiği açıkça belirtilmiştir.

Türkiye'nin kuzey desteğini almadan Irak Savaşına başlayan ABD, öncelikli olarak hava bombardımanlarıyla hareketini yürütmüş, sonra kara unsurlarını ve özel kuvvetlerini, özellikle uydudan aldığı anlık görüntülerin yardımı ve ileri teknoloji yardımıyla 23 günlük savaştan sonra Irak Savaşı'nın ilk aşamasını kazanmıştır.

Savaşın sona ermesinden sonra, ABD “stratejik ortağı” Türkiye'nin Mart Tezkeresi sürecinde ABD'ye vermediği desteğin hesabını sormak maksadıyla, üst düzey yöneticileri vasıtasıyla kamuoyunda Türkiye'yi azarlayan tonda tartışmalar başlatmıştır.

Bu kapsam da ABD Savunma Bakan Yardımcısı Wolfowitz, Türkiye'nin Irak'ın özgürleştirilmesini zorlaştırdığı nedeniyle, Türk yetkililerin “evet, biz bir hata yaptık, Irak'taki olaylara daha duyarlı davranmalıydık, bilemedik, ama artık biliyoruz nerede, ne kadar yardımcı olabiliyorsak, o kadar yardımcı olmalıyız³⁴⁰” şeklinde açıklamalar yaparak, bir anlamda ABD'den özür dilemesi gerektiğini ifade etmiştir.

Wolfowitz'in açıklaması kuşkusuz her iki ülke yetkilileri tarafından “stratejik ortak” olduğu defalarca ilan edilmiş bir ilişkinin ifadesinden ziyade, buyurucu, yönlendirici ve Türkiye'nin güvenlik stratejisini etkilemek üzere yapılan nitelikteki bir konuşma olmuştur. Oysa Türkiye ABD'ye destek vermemesinin

³³⁹ “MGK Mart 2003 Basın Bildirisi”, **Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği**, 28 Mart 2003, s.2,

(Erişim) <http://www.mgk.gov.tr/Turkce/basınbildirisi2003/28mart2003.html>, 12 Temmuz 2007.

³⁴⁰ İsmail Yurteri, “Kerkük'te İsrail Yöntemi”, **CNN Türk Tv**, 19 Mayıs 2003.

nedenleri ABD'yi anlamamak gibi sübjektif bir husustan ziyade, yıllarca büyük mücadele verip, binlerce şehit verdiği PKK terörünün muhtemel etkileri ve Irak kuzeyinde oluşabilecek bir Kürt devleti oldubittisinin Türkiye'ye yansıyabilecek olumsuz tesirleri gibi, kendi menfaatlerini korumak maksadıyla ortaya konmuş hususlardır.

Üstelik en zor şartlarda dahi "stratejik ortak" olarak gördüğü ABD'ye, tereddütlerin devam etmesine rağmen hava sahasının kullanımı izni gibi savaşın kazanılmasına direk etkisi olan katkılar sağlamaya çalışmıştır. Bu gerçek aslında, Türkiye'nin değil ABD'nin Türkiye'yi müttefiki olarak tam anlayamadığını gösteren bir olgu olmuştur.

Türkiye çelişkiler içinde kaldığı bu durum karşısında, tarihsel ciddi devlet tutumunu muhafaza ederek, ABD'li yetkilileri kaba eleştirilerinin Türk-ABD ilişkilerini bozmasına fırsat vermemiş ve "Türkiye, müttefiki ABD ile yakın temas ve danışma içinde kalmaya devam edecektir,"³⁴¹ resmi açıklamasını yapmıştır.

Wolfowitz'in söz konusu açıklamaları yaptığı günlerde, Türkiye'nin tezkereyi kabul etmeme gerekçelerinde ne derece haklı olduğunu gösteren gelişmeler de meydana gelmeye başlamıştır. Kuzey Irak'taki Kürt gruplar, Kerkük'te hâkimiyet kurmak için para kullanarak Arapların arazilerini satın almaya ve böylece Türkiye'nin Irak'taki en büyük dayanağı olan Türkmenlerin geleceğini tehlikeye atarak, Türkiye'nin güvenlik endişelerini artırmaya başlamıştır.

Wolfowitz'in açıklamalarındaki eleştiri bölümünden sonra Türkiye'nin İran ve Suriye ile girdiği ilişkilerde de tamamen ABD ile uyumlu politikalar izlemesi ve Irak koalisyonu'na katkı sağlaması³⁴² gibi konuları da gündeme getirmesi, ABD açısından "stratejik ortak" yaklaşımının ortak hedefler yerine, sadece

³⁴¹ Basın Açıklaması, **T.C. Dışişleri Bakanlığı**, No 49, 29 Mart 2003, (Erişim) http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/BasinEnformasyon/Aciklamalar/2003/Mart/No49_29+Mart+2003.htm

³⁴² "Paul Wolfowitz, İstenmediğimiz Yerde Durmayız", **Hürriyet Gazetesi**, 6 Mayıs 2007, s.1.

ABD bakış açısı ve algılamasına dayanan tek yanlı beklentiler olduğunu ortaya koymuştur.

ABD'nin savaşın ilk aşaması olan askeri harekattaki hızlı başarısını zafer zannederek Türkiye'ye karşı dayatmacı ve buyurucu istekler ifade eden Wolfowitz'in açıklamaları, ABD'nin isteklerinin Türkiye tarafından daha ciddiye alınmasına ve yeni açılımlarla destek vermesini gündeme getirmiştir.

Bu kapsamda Türkiye, koalisyon güçlerine katkı sağlamak maksadıyla ABD'nin Temmuz 2003'de yaptığı isteği dikkate alarak, Irak sorununun başladığı andan itibaren ABD'nin istediği dördüncü tezkere olan teklifi, TBMM'ne sevk etmiştir³⁴³. Tezkere 7 Mayıs 2003 tarihinde 183 ret oyuna karşılık, 358 oyla kabul edilmiştir³⁴⁴.

Böylece bu tezkere ile Türkiye'nin Irak'a bir yıllık bir süre için Irak'a asker göndermesine karar verilmiştir. Bu karar, Türkiye'nin "stratejik ortaklık" düşüncesi doğrultusunda, üstelik kendi güvenlik endişelerinin Cumhuriyet Tarihi boyunca en üst düzeylere çıktığı bir dönemde, ABD'nin Irak'ta istikrarı sağlayarak Orta Doğu'da güçlü pozisyona gelmesine katkı sağlayacak nitelikte stratejik bir katkı olmuştur.

Ancak ABD, Türkiye'nin kendi güvenlik endişelerini öteleyerek, tüm zorluklara rağmen kabul ettiği tezkere kapsamında sağladığı Türk Askeri'ni Irak'a gönderme desteğini, Barzani, Talabani ve bazı Arap grupların yaptığı baskılar sonucunda, kullanamama durumunda kalmıştır.

Tüm bu gelişmeler karşısında Türkiye, Irak'a Asker gönderme kararından vazgeçerek, ABD'yi maruz kaldığı zor pozisyondan kurtarmış ve Türk-ABD "stratejik ortak"lığının gereğini bir kez daha yerine getirmiştir.

³⁴³ TBMM Tezkeresi, **Türkiye Büyük Millet Meclisi**, 7 Mayıs 2003, s.1, (Erişim) <http://www.tbmm.gov.tr/tbmm-kararlar/karar782.html>, 23 Mayıs 2007.

³⁴⁴ "Irak'a Asker Gönderilmesine İzin Çıktı", **Anadolu Ajansı**, 07 Ekim 2003.

SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti 11 Eylül sonrası ortamda, ABD'nin özellikle 2001-2003 yılları arasında uyguladığı güvenlik stratejilerinin etkisinde kalan ülkeler arasında yer almıştır. Söz konusu etki, Türkiye'nin güvenlik stratejilerini bahsi geçen dönemde sık sık ABD güvenlik stratejileri paralelinde değiştirmesine yol açmıştır.

Bu kapsamda Türkiye, Afganistan'a asker göndermek durumunda kalmış ve bir yıl içinde dört kez TBMM'den tezkere geçirerek, Irak'a yönelik savaşta (ABD askerlerinin Türkiye'de konuşlanması hariç) "liman ve havaalanlarının savaşa hazırlanması", "hava sahasının kullanılması" ve "Türk askerinin Irak'ta görev yapması" gibi ABD güvenlik stratejilerinin gerçekleşmesi açısından önemli olan konularda çok açık biçimde desteğini vermiştir.

1 Mart Tezkeresi gibi ABD taleplerini reddettiği durumlarda ise Türkiye, ABD yetkililerince "stratejik ortaklığa uymama", "2 inci Dünya Savaşı'ndan beri yapılan askeri, ekonomik ve teknik yardımların karşılığını verememe" ve "müttefiklik anlayışından uzaklaşma" gibi suçlamalarla karşı karşıya kalmıştır.

Türkiye ve ABD arasında 2001–2003 yılları arasında güvenlik stratejileri bağlamında cereyan eden ilişkiler, ABD'nin Türkiye'ye isteklerini rahatça iletebildiği ve Türkiye'nin bazı istekleri kabul etmediğinde haksızca eleştiriye uğradığı zeminler perspektifinde ele alındığında, ABD'nin Türkiye'ye baskı uygulamada dayanak aldığı hususların, Truman Doktrininden bugüne kadar, Türkiye'ye yaptığı ekonomik, siyasi, askeri ve teknik yardımlar çerçevesinde elde etmiş olduğu pozisyondan kaynaklandığı değerlendirilmektedir.

Söz konusu pozisyona fırsat veren parametreler, Türkiye lehine geliştirildiği takdirde, Türkiye'nin oluşturacağı güvenlik stratejilerinin, Atatürk'ün "Bağımsızlık benim karakterimdir" sözünü esas alan ve bu sözün gerektirdiği güçlü pozisyonla tüm insanlığın barış içinde yaşamasını hedefleyen, "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" güvenlik felsefesine dayalı biçimde gerçekleştirilebileceği değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- “A.Necdet Sezer, Irak'ta Harekâta Karşımız”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 19 Temmuz 2003, s.1.
- “ABD Hazırlıkları İçin İzin İstedi”, **Milliyet Gazetesi**, 30 Ocak 2003, s.1.
- “ABD Irak'ı Diline Doladı”, **Radikal Gazetesi**, 28 Kasım 2001, s.1.
- “ABD ile Tezkere Görüşmeleri Başladı”, **Anadolu Ajansı**, 15 Şubat 2003.
- “ABD Uçakları Özbekistan'da”, **Radikal Gazetesi** 24 Eylül 2001, s.9.
- “ABD Vurdu Vuracak”, **Hürriyet Gazetesi**, 3 Ekim 2001, s.1.
- “ABD: Bağdat'ta Sorunlar Var”, **Anadolu Ajansı**, 16 Aralık 2002.
- “ABD'nin Kanıtı Ses Kaydı”, **Hürriyet Gazetesi**, 6 Şubat 2003, s.1.
- “ABD'yi Desteklemeliyiz”, **Radikal Gazetesi**, 31 Ocak 2003, s.12.
- “Afganistan'ın Komutası Türkiye'nin”, **Milliyet Gazetesi**, 20 Haziran 2002, s.1.
- AKDEVELİOĞLU,Atay, KÜRKÇÜOĞLU Ömer; “Sadabat Pakı”, Ed.Baskın Oran, **Türk Dış Politikası**, 2003, s.367.
- “Amerika İle Tezkere Pazarlığı”, **Milliyet Gazetesi**, 26 Şubat 2003., s.1.
- AMOS,Jordan; **American National Security**, Maryland, John Hopkins University Press, Second Reprinted, 1999.
- “Ankara, Müzakerelerde Para Pazarlığında”, **Milliyet Gazetesi**, 22 Şubat 2003, s.1.
- “Ankara, Operasyonda Uluslararası Yasallık Şart”, **Hürriyet Gazetesi**, 5 Ekim 2002, s.1.
- ARI,Tayyar; **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2004.
- ARI,Tayyar; **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, İstanbul, Alfa Basım Yayım, 5. Baskı, 2004.
- ARIBURNU,Kemal; **Sivas Kongresi Samsun'dan Ankara'ya Kadar Olaylar ve Anılarla Sivas Kongresi**, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 1997, s. 109-115.

ARMAOĞLU,Fahir; **20.Yüzyıl Siyasi Tarihi**, İstanbul, Ankara, Alkım Yayınevi, 2004.

ARSLAN,Okan, ARI,Selçuk; **Amerika Özgürlük Havarisi mi?**, Ankara, Plan Yayınları, 2004.

“Asker Gönderme Kararı Alındı”, **Milliyet Gazetesi**, 2 Kasım 2001, s.1.

“Asker Gönderme Yetkisi Hükümet'te”, **Hürriyet Gazetesi**, 11 Ekim 2001, s.1.

ATATÜRK,M.Kemal; **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 3. Baskı, 2006, s.8.

ATATÜRK,M.Kemal; **Nutuk**, Cilt 1, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2. Baskı, 1984.

ATEŞ,Nevin Yurdsever; “Cumhuriyet Dönemi Türk Dış Politikası ve Hükümet Programları”, **Türk Dış Politikası**, Ed.İdris Bal, 2004, s.34.

AYDIN,Mustafa; “İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye”, Ed.Baskın Oran, **Türk Dış Politikası**, 2003, s.398-399.

AYDIN,Mustafa; “Savaşın Sonu ve Türkiye”, Ed.Baskın Oran, **Türk Dış Politikası**, 2003, s.475-477.

BABACAN, Ali; “Gelişmeler Satranç Gibi”, **Anadolu Ajansı**, 16 Şubat 2003.

BAHARÇİÇEK,Abdulkadir; “Soğuk Savaşın Sona Ermesinin Sonuçları”, **Türk Dış Politikası**, Ed.İdris Bal, 2004, s.73-75.

BAHARÇİÇEK,Abdulkadir; “Soğuk Savaşın Sona Ermesinin Türk Dış Politikası Üzerindeki Etkileri”, **Türk Dış Politikası**, Ed.İdris Bal, 2004, s.60-67.

“Basın Açıklaması”, **T.C. Dışişleri Bakanlığı**, No 22, 8 Şubat 2003, (Erişim)http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/BasinEnformasyon/Aciklamalar/2003/Subat/No22_8+Subat+2003.htm, 16 Mart 2007.

“Basın Açıklaması”, **T.C. Dışişleri Bakanlığı**, No 26, 17 Şubat 2003, (Erişim)
http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/BasinEnformasyon/Aciklamalar/2003/Subat/No26_17+Subat+2003.htm, 17 Mart 2007.

Basın Açıklaması, **T.C. Dışişleri Bakanlığı**, No 49, 29 Mart 2003,

(Erişim)

http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/BasinEnformasyon/Aciklamalar/2003/Mart/No49_29+Mart+2003.htm

BATUR,Nur; “İlaç Gibi Telefon”, **Hürriyet Gazetesi**, 24 Şubat 2001, s.17.

BAYAT,Mert; **Milli Güç ve Devlet**, İstanbul, Belge Yayınları, 1982.

BAYLIS, John, WIRTZ James; **Strategy In The Contemporary World**, New York, Oxford University Press, Revised Edition, 2005.

BECK, Ulrich; “Globalleşme Nedir?”, **Küreselleşme Okumaları**, Ed.. Kudret Bülbül, Ankara, Kadim Yayınları, 2006, s.210-215.

BERKAN, İsmet; “Nato Mermer NATO Kafa”, **Radikal Gazetesi**, 11 Şubat 2003, s.1.

BİLA,Fikret Bila; “Robertson Irak İçin Zemin mi Hazırlıyor”, **Milliyet Gazetesi**, 6 Kasım 2001, s.14.

BİLA,Fikret; “Bush’dan Ecevit’e Tam Destek”, **Milliyet Gazetesi**, 17 Ocak 2002, s.8.

BİLA,Fikret; “Derdim Saddam’la Değil”, **Milliyet Gazetesi**, 19 Ocak 2002, s.8.

BİLA,Fikret; “ABD’ye Bakış”, **Milliyet Gazetesi**, 25 Şubat 2003, s. 13.

BİLA,Fikret; “Artık Amerika ile Hareket Edeceğiz”, **Milliyet Gazetesi**, 7 Şubat 2003, s.16.

BİLA,Fikret; “Aşılamayan Kriz”, **Milliyet Gazetesi**, 26 Şubat 2003, s.8.

BİRAND,M.Ali; “Türkiye, ABD’ye Tam Destek Verdi” **Posta Gazetesi**, 29 Eylül 2001, s.1.

“Blix Says He Saw Nothing to Prompt a War”, **The Newyork Times**, January 31,2003, s.1.

BREZINSKY,Zbigniev, “**Büyük Satranç Tahtası**”, çev. Yelda Türedi, İstanbul, İnkilap Kitabevi, 2005.

BREZINSKY,Zbigniew, “Çok Yönlü Müdahale Lazım”, **Radikal Gazetesi**, 2 Ekim 2001, s.12.

BREZİNSKY,Zbigniew; **Tercih**, çev. Cem Küçük, İstanbul, İnkilap Kitabevi, 2. Baskı, 2004.

BUCHANAN,Patrick J.; **The Death Of The West**, New York, Thomas Dunne Books, 2002.

“Bush, Barış için Ortaklara İhtiyacımız Var”, **Hürriyet Gazetesi**, 11 Eylül 2004, s.1.

“Bush, Birlik Konuşmasında Uyardı”, **Hürriyet Gazetesi**, 30 Ocak 2002, s.1.

“Bush, BM'den Yardım İstedi”, **Anadolu Ajansı**, 13 Eylül 2002.

“Bush, BM'ye Kanıt Sunacak”, **Radikal Gazetesi**, 30 Ocak 2003, s.1.

“Bush, Gereğini Yaparız”, **Anadolu Ajansı**, 29 Ocak 2003.

BUSH,George; “Addres To A Joint Session Of Congress And The American People”, **White House**, Sept. 12, 2001.s.1,
(Erişim) <http://whitehouse.gov/news/releases/20010911-16.html>, 17 Nisan 2007.

BUSH,George; “El Kaide Supported By Taliban”, **White House**, 12 Ekim 2001,s.1,
(Erişim)<http://www.whitehouse.gov/news/relases/2001/09/20010912-8.html>, 15 Nisan 2007.

BUSH,George; “Germany Remarks”, **White House**, May 23, 2002, s.1,
(Erişim) <http://whitehouse.gov/news/releases/2002/05/20020924-4.html>, 5 Nisan 2007.

BUSH,George; “President’s Remark’s To U.S.”, **White House**, Sept. 14, 2001, s.1,
(Erişim) <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/09/20010914-2.html>, 5 Nisan 2007.

BUSH,George; “West Point Remarks”, **White House**, June 1, 2002, s.2,
(Erişim) <http://whitehouse.gov/news/releases/2002/06/20020601-3.html>, 5 Nisan 2007.

“Bush, Hayal Kırıklığına Uğradım”, **Milliyet Gazetesi**, 12 Şubat 2003, s.1.

“Bush, Kongre'den Savaş Yetkisi İstedi”, **Radikal Gazetesi**, 14 Eylül 2001.s.1.

“Bush, Kuzey Irak İçin Gerekçe Yok”, **Hürriyet Gazetesi**, 23 Mart 2003, s.1.

“Bush, Mühlet İstedi”, **Milliyet Gazetesi**, 7 Mart 2003, s.1.

“Bush, Terörizmi Mutlaka Yenilgiye Uğratacağız”, **Hürriyet Gazetesi**, 9 Kasım 2001, s.7.

“Bush, Tezkere İçin 18 Şubat Tarihinde Israrlı”, **Anadolu Ajansı**, 15 Şubat 2003.

“Bush’a Irak’ı Vurma Yetkisi”, **Anadolu Ajansı**, 11 Ekim 2002.

“Bush’dan BM’ye Irak Ültimatı”, **Anadolu Ajansı**, 3 Ekim 2002.

“Bush’dan Ecevit’e ISAF Teşekkürü”, **Anadolu Ajansı**, 24 Haziran 2002.

“Bush’tan Sert Mektup”; **Hürriyet Gazetesi**, 25 Mart 2003, s.1.
CAROLL James; “Questions On Bush’s War On Iraq”, **Boston Globe**, 23 Haziran 2002, s.1.

ÇAŞIN,Mesut; **Çağdaş Dünyada Uluslararası Güvenlik Stratejileri ve Silahsızlanma**, İstanbul, Harp Akademileri Yayınları, 1995.

“Champion Aspirations For Human Dignity”, **US National Security Strategy**, September 17, 2002, s.6,
(Erişim) <http://whitehouse.gov./nsc/nss/2002/nss2.html>, 9 Nisan 2007.

CLAUSEWITZ,Carl Von; **Savaş Üzerine Savaş Tarihi**, İstanbul, Özne Yayınları, 2000.

COMMISSION; “The North Atlantic Treaty Article5”, **NATO**, 4 Nisan 1949,s.1,

COMMISSION; “What Is NATO”, **NATO Handbook**, Brussels, Office Of Information And Press, 1999, s.19-27.

CURL,Josef; “Bush Speech To Outline The Shield”, **The Washington Times**, May 1, 2001, s.1.

ÇAKMAK,Haydar; **Avrupa Güvenliği**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2. Baskı, 2003.

ÇALIŞ,Şaban, Birol AKGÜN; “Çatışmadan Uzlaşmaya 21. Yüzyıla Giderken Balkanlarda Türk-Yunan Rekabeti”, **Türk Dış Politikası**, Ed.İdris Bal, 2004, s.265-285.

ÇATIR,Utku; “Barış Cephesi”, **Milliyet Gazetesi**, 5 Ocak 2003, s.1.

“Çerçeve Anlaşması İmzalandı”, **NTVMSNBC**, 19 Mart 2001,
(Erişim) <http://www.ntvmsnbc.com./news/178512.asp>, 15 Mayıs 2007.

ÇONGAR,Yasemin; “Cheney’nin Dönüşü”, **Milliyet Gazetesi**, 25 Mart 2002, s.8.

ÇONGAR,Yasemin; “Nasıl Bir Savaş” **Milliyet Gazetesi**, 17 Eylül 2001, s.14.

ÇONGAR,Yasemin; “Şahinlerin Fendi”, **Milliyet Gazetesi**, 11 Şubat 2002, s.12.

ÇONGAR,Yasemin; “Türkiye’nin Görünümü”, **Milliyet Gazetesi**, 4 Şubat 2002, s.12.

ÇONGAR,Yasemin; “Yine Aynı Konular”, **Milliyet Gazetesi**, 22 Temmuz 2002, s.8.

ÇONGAR,Yasemin; “Sıcak Bir Kışa Doğru”, **Milliyet Gazetesi**, 16 Eylül 2002, s.14.

DABANLI,İhsan Tuncer; “ABD’nin Yeni Küresel Stratejisi, Muhtemel Sonuçlar ve Türkiye”, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Ankara, Sayı 1, Şubat 2003, s.101-123.

DEDEOĞLU,Beril; **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**, İstanbul, Derin Yayınları, 2003.

DEMİR,Metehan; “Ecevit’ten Üç Mesaj”, **Hürriyet Gazetesi**, 8 Aralık 2001, s.1.

“Denetçilerden ABD’ye Ret”, **Hürriyet Gazetesi**, 1 Ekim 2002, s.1.

DERVİŞ,Kemal; “Kriz Atlatıldı”, **Hürriyet Gazetesi**, 4 Eylül 2001, s.1.

DHOADS,Murphey; **Osmanlıda Ordu ve Savaş**, Çev. Tanju Akad, İstanbul, Homer Yayınları, 2007.

“Dolar Diplomacy Between Turkey And US”, **The New York Times**, February 20, 2003, s.7.

“Donald Rumsfeld, Türkiye’nin Alternatiflerini Değerlendiriyoruz” **Milliyet Gazetesi**, 22 Mart 2003, s.1.

DONALTY,Thomas; **Amerikan İmparatorluğunun Yeniden İnşası**, çev. Fabrika Gazetesi, Çev. Fabrika Dergisi Çeviri Grubu, İstanbul, Çivi Yazıları Yayınevi, 2004.

“Dörtlü Zirve”, **Hürriyet Gazetesi**, 7 Mart 2003, s.1

“Ecevit Afganistan’a Asker Göndermeyi Düşünmüyoruz.” **Anadolu Ajansı**, 21 Eylül 2001.

“Ecevit Cheney İle Görüştü”, **Hürriyet Gazetesi**, 15 Ocak 2002, s.1.

“Ecevit; Üs Talebi Yok”, **Anadolu Ajansı**, 5 Ekim 2002.

EFEĞİL,Ertan; “Türk-Rus İlişkileri, Bölgesel İşbirliği Veya Stratejik Kazanç”, **Türk Dış Politikası**, Ed.İdris Bal, 2004,s.343-364.

“Ekonomik Ortaklık Komisyonu Kuruldu”, **Anadolu Ajansı**, 16 Ocak 2002.

EMİROĞLU,Sema; Saddam’a Son Fırsat”, **Milliyet Gazetesi**, 9 Kasım 2002, s.1.

ERALP,Atilla; **Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm-Realizm Tartışması, Devlet Sistem, Kimlik**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1996.

“Erdoğan ABD İle Anlaştık”, **Milliyet Gazetesi**, 24 Mart 2003, s.1.

ERHAN,Çağrı; “ABD ve NATO’yla İlişkiler”, Ed.Baskın Oran, **Türk Dış Politikası**, 2003, s.523-527.

ERHAN,Çağrı; “Söyleşi”, **2023 Dergisi**, Ankara, 15 Ağustos 2003, Sayı 28, s.10-16.

ERHAN,Çağrı; “Truman Doktrini”, Ed.Baskın Oran, **Türk Dış Politikası**, 2003, s.532-535.

ERHAN,Çağrı; “Türkiye’nin NATO’ya Alınması”, Ed.Baskın Oran, **Türk Dış Politikası**, 2003, s.545-552.

ERHAN,Çağrı; “Türkiye’nin Yardımlar Karşısındaki Tutumu”, Ed.Baskın Oran, **Türk Dış Politikası**, 2003, s.552-553.

ERHAN,Çağrı; **Türkiye ve Bölgesel Örgütler Beş Deniz Havzasında Türkiye**, 2. Baskı, Der.Mustafa Aydın, Çağrı Erhan, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2006, s.395.

ERTEKİN,Bülend Aydın; **Amerika’nın Küreselleşen Hakimiyeti ve Saldırı Planı**, İstanbul, IQ Yayıncılık, 2004.

ESLEN,Nejat; **Küresel Hamleler, Anahtar Stratejiler**, İstanbul, Truva Yayınları, 2. Baskı, 2005.

ESLEN,Nejat; **Tarih Boyu Savaş ve Stratejisi**, İstanbul, Q Matris Yayınları, 2003.

“Europa Still Split On Iraq After Powell Evidence” **Europe Voice**, Vol 9 No,5, February 6, 2003, s.17.

(Erişim) <http://www.eurovoice.com/archive/issve.asp?id345>, 15 Mayıs 2007, s.14.

“Expand The Circle Of Development By Opening Societes And Building The Infrastruture Of Democracy”, **US National Security Strategy**, Sept.17, 2002, s.12,

(Erişim) <http://whitehouse.gov./nsc/nss/2002/nss7.html>,16 Nisan 2007.

FLEISSCHER,Ari; “Press Briefing of Whitehouse”, **Whitehouse**, 11 Şubat 2003,s.1,

(Erişim) <http://www.whitehouse.gov/nevws/release/2003/02/20030211.html>., 5 Nisan 2007.

FLEISSCHER,Ari; “Press Conference Of White House”, **White House**, February 20, 2003, (Erişim)

<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/02/2003.02.20.html>, 5 Nisan 2007.

FIRAT,Melek, KÜRKÇÜOĞLU Ömer; “Orta Doğu İle İlişkiler”, Ed.Baskın Oran, **Türk Dış Politikası**, 2003, s.619-629.

FIRAT,Melek; “Balkan Atantı”, Ed.Baskın Oran, **Türk Dış Politikası**, 2003, s.350-352.

FIRAT,Melek; “Dostluk Dönemi (1928-1939)”, Ed.Baskın Oran, **Türk Dış Politikası**, 2003, s.325-326.

FISH,Robert; “ABD Kendi Düşmanları ile Savaşmak İstiyor”, **Radikal Gazetesi**, 23 Eylül 2001, s.9.

FISHCHER,Joschka, **Tarihin Dönüşü**, çev.Evrin Güney, İstanbul, Merkez Kitapları, 2005.

FISK,Robert; “Bush Want War, Not Justice”, **The Independent**, September 18, 2002, s.1.

GABRAITH, Peter W.; “Haksızlık Yapılıyor”, **Radikal Gazetesi**, 25 Şubat 2003, s.9.

GALLUCU,Robert; “ABD İle İran’ın Irak Pazarlığı”, **Radikal Gazetesi**, 23 Mart 2002, s.9.

GIDDENS,Anthony; **Modernliğin Sonuçları**, Çev. Ersin Kuşdil, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2001.

GIDDENS,Anthony; **Siyaset, Sosyoloji ve Toplumsal Teori**, çev. Tuncay Birkan, İstanbul, Metis Yayınları, 2001.

GOSSMAN,Patricia; "Spare The Afgans By Seeking Justice Not Reverage", **International Herald Tribune**, September 19, 2001, s.7.

GÖNLÜBOL,Mehmet; **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1990)** , Ankara, Siyasal Kitabevi, 8. Baskı,1993.

GÖZEN,Ramazan; **Amerikan Kışkacında Dış Politika: Körfez Savaşı**, Liberte Yayınları, Ankara 2000.

GROSSMAN, Marc; Türkiye Şansını Yitiriyor, **T.C. Başbakanlık Basın-Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü**, 1 Mart 2003, s.2, (Erişim) <http://www.bygem.gov.tr/YAYINLARIMIZ/Ayin Tarihi/Mart 03., 23 Haziran 2007>.

GÜLBOY,Burak; **ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya** , Ed.Toktamış Ateş, Ankara, Ümit Yayınları, 2004, s.98.

GÜLBOY,Burak; **Birinci Dünya Savaşı Tarihi**, İstanbul, Altın Kitaplar, 2004.

GÜRSES,Emin; "ABD Dış Politikasında Realizm ve İdealizm", **Jeopolitik Dergisi**, Ankara, Sayı 7, 2003, s.47-50.

GÜRÜN,Kamuran; **Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1953)**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayını, 1991.

GÜVEN,Erdal; "Bush Doktrini", **Radikal Gazetesi**, 12 Ekim 2001, s.8.

HABERMAS,Jörgen; **Öteki Olmak, Ötekiyle Yaşamak**, çev. İlknur Aka, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2005.

HAN,Ahmet; "Tarafsız Olmayan Savaş Yeni Muhafazakar, Komplo ve Bush Doktrini", **ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya** , Ed.Toktamış Ateş, Ankara, Ümit Yayınları, 2004, s.139.

HARDT,Michel, Antonio, NEGRİ; **İmparatorluk**, Çev.Abdullah Yılmaz, İstanbul, Mart Matbaacılık, 2003.

HART,Liddell; **Strateji Dolaylı Tutum**, Ankara, ASAM Yayınları, 2. Baskı, 2002.

HERNS,David; "**Take Time To Think Before We Act**", San Francisco Chronicle, September17, 2001, s.18.

HIGGINS,Andrew, HUTZLER Charles; “China Sees Key Role In Ensuring Energy Supplies”, **Wall Steet Journal**, 14 Haziran 2001, s.7.

HOLBROOKE,Richard; **To End A War**, Revised Edition, New York, Modern Library, 1999.

HUGHES,W.Cristopher; “Reflections On Globalization, Security And 9/11”, **Warwick**, April 27, 2002, s.14,
(Erişim)<http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/csgr/resarchworkingpapers/2002/wp10502.pdf>, 30 Mayıs 2007, s.14.

HUNTINGTON,Samuel P.; **Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması**, çev. Cem Soydemir, İstanbul, Okyanus Yayınları, 2006.

“Hükümete Yetki”, **Hürriyet Gazetesi**, 7 Şubat 2007, s.1.

“Ignite A New Era Of Global Economic Growth Through Free Markets And Free Trade”, **US National Security Strategy**, Sept.17, 2002, s.11,
(Erişim) <http://whitehouse.gov./nsc/nss/2002/nss6.html>, 16 Nisan 2007.

“IMF Kredisi Bütçeyi Finanse Etti”, **ANKA Haber Ajansı**, 28 Ağustos 2002.

“IMF: Niyet Mektubu Taslağında Mutabakata Varıldı”, **Anadolu Ajansı**, 22 Haziran 2002.

International Conference On The Relationship Between Disarmament And Development Final Document, August 24 - September 11, 1987,s.4,
(Erişim) <http://disarmament2.un.org/cab/docs/aconf13039.pdf>, 14 Mart 2007.

“International Strategy”, **US National Security Strategy**, September 17, 2002, s.4,
(Erişim) <http://whitehouse.gov./nsc/nss/2002/index.html>, 5 Nisan 2007.

“Introduction”, **US National Security Strategy**, September 17, 2002.s.2,
(Erişim) <http://whitehouse.gov./nsc/nss/2002/nssintro.html>, 5 Nisan 2007.

“Irak BM’nin Kararını Koşulsuz Kabul Etti”, **Anadolu Ajansı**, 13 Kasım 2002.

“Irak Yeniden Değerlendirilecek”, **Hürriyet Gazetesi**, 28 Kasım 2001, s.1.

“Irak, BM denetçilerinin Irak’a Girmesini Kayıtsız Şartsız Kabul Etti”, **Hürriyet Gazetesi**, 19 Eylül 2002, s.1.

“Irak’a Asker Gönderilmesine İzin Çıktı”, **Anadolu Ajansı**, 07 Ekim 2003.

“Irak’a Son 48 Saat”, **Milliyet Gazetesi**,18 Mart 2003. s.1.

- “İrak’a Uyarı”, **Anadolu Ajansı**, 23 Ocak 2003.
- “İrak’tan BM’ye Silah Bildirimi”, **Anadolu Ajansı**, 7 Aralık 2002.
- “İraklı Muhalifler Toplandı”, **Anadolu Ajansı**, 17 Aralık 2002.
- İLHAN,Suat; **Türklerin Jeopolitiği ve Avrasyacılık**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 2005.
- İZCİ,Rana; “Uluslararası Güvenlik ve Çevre”, **Uluslararası Politikada Yeni Alanlar, Yeni Bakışlar**, Der. Faik Sönmezoğlu, 1998, s.404.
- KAGAN,Donald , SEHMITH Gary Sehmitt, DONNELLY Thomas; “Rebuilding America’s Defenses”, **New American Century**, July 3, 1997, s.1-37, (Erişim) <http://www.newamericancentury.org/RebuildingAmericasDefenses.pdf.s.1-14>, 17 Haziran,2007.
- KAHRAMAN,Hasan Bülent; “Kuzey Irak’ın Cinleri”, **Sabah Gazetesi**, 23 Haziran 2007, s.19.
- KAHRAMAN, Hasan Bülent; “NATO’daki Çatlak”, **Radikal Gazetesi**, 12 Şubat 2003, s.14.
- KARON,Tony; “After Afghanistan, What’s The Pentagon’s Next Target”, November,28, 2001, s.1, (Erişim) <http://time.com/time/world/article/0,8599,1562867,00.html>, 7 Haziran 2007.
- KELEŞYILMAZ,Vahdet; “Belgelerle Anadolu Kongreleri Öncesi Türkiye’den Bir Kesit”, **Erzurum ve Sivas Kongreleri Sempozyumu Bildirileri**, Ankara, Gazi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkilap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 2003, s.113-122.
- KENNEDY,Paul; **Savaşta ve Barışta Büyük Stratejiler**, çev. Ahmet Fethi, İstanbul, Eti Kitapları, 1997.
- KISSINGER,Henry; **Amerika’nın Dış Politikaya İhtiyacı Var mı?**, çev. T.Aytın Evyapan, 2. Baskı, Ankara, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayınları, 2001.
- KISSINGER,Henry; **Diplomasi**, 3. Baskı, Çev. İbrahim H.Kurt, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2000, s.17.
- KOHEN,Sami; “Türkiye ABD’den Farklı Düşünüyor”, **Milliyet Gazetesi**, 18 Temmuz 2002, s.14.

KOMİSYON; “Güvenlik Kavramları”, **Ana Britanica Ansiklopedisi**, X.Cilt.,İstanbul, Merkez Basımevi, 2001, s.215.

KOMİSYON; “Güvenlik Tanımları”, **Büyük Lauruse Lügat ve Ansiklopedisi**, VII.Cilt, Meydan Yayınevi, İstanbul,1997, s.4876.

KOMİSYON; “Güvenlik” **Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğü**, II.Cilt., Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1998, s.915.

KOMİSYON; “Milli Güvenlik” **TSK Müşterek Askeri Terimler Sözlüğü**, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1992, s.13.

KOMİSYON; **Milli Güvenlik Siyaseti ve Stratejisi**, İstanbul, Harp Akademileri Yayınları, 2. Baskı,1996.

“Komutanlık İsteği”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 26 Aralık 2001, s.1.

KRUGMAN,Paul; **Büyük Çözülme**, çev. Koray Sönmez, İstanbul, CSA Yayıncılık 2004.

KULOĞLU,Armağan; **11 Eylül Sonrası Değişen Dengeler Çerçevesinde Türkiye'nin Irak Politikası**, Ankara, ASAM Yayınları, 2002.

KURUMAHMUT,Ali; **Montrö Sözleşmesi Türk Boğazları ve Karadeniz**, İstanbul, Türk Deniz Araştırmaları Vakfı Yayınları, 2006, s.84.

“Kuşatma Tamamlandı”, **Radikal Gazetesi**, 7 Ekim 2001, s.4.

KUTLAN,Ahmet; “Irak Üzerinde Bulutlar”, **Radikal Gazetesi** ,5 Ocak 2002, s.12.

LEE,Jennifer; “Europa Plans To Complete With U.S.”, **New York Times**, November 26, 2001, s.2.

LEWIS,Anthony; “Bush And Iraq”, **The Newyork Review Of Books**, Volume 49, Number 17, November 7, 2002, s.45,
(Erişim) http://www.nybooks.com/articles/artic-preview?article_id=15790, 5 Haziran 2007.

LOĞOĞLU,Faruk; “Irak’a Savaş İçin Sağlam Kanıt Gerekir”, **Hürriyet Gazetesi**, 21 Kasım 2001, s.1.

MACHIAVELLI, Niccolo; **Hükümdar**, Çev. Özgür Yılmaz, İstanbul, Q matris Yayınları, 2004.

MANİSALI,Erol; **Türkiye ve Küreselleşme**, İstanbul, Derin Yayıncılık, 3.Baskı, 2002.

MARRISON,James; “Anti Terrorist Exercise”, **Washington Times**, May 15, 2002, s.7.

“MGK Aralık 2001 Basın Bildirisi”, **Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği**, 28 Aralık 2007, s.1,
(Erişim) http://www.mgk.gov.tr/Türkçe/basınbildirisi/2001/28_Aralık_2001.html., 11 Haziran 2007.

“MGK Aralık 2002 Bildirisi”, **Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği**, 27 Aralık 2002, s.2,
(Erişim) <http://www.mgk.gov.tr/Türçe/basınbildirisi-2002/27aralık2002.html>., 19 Haziran 2007.

“MGK Ekim 2002 Bildirisi”, **Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği**, 22 Ekim 2002, s.1,
(Erişim) <http://www.mgk.gov.tr/Türkçe/basınbildiri/2002/22ekim2002.html>., 17 Haziran 2007.

“MGK, Eylül 2001 Basın Bildirisi”, **Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği**, 28 Eylül 2001,s.1,
(Erişim) http://www.mgk.gov.tr/Türkçe/basınbildirisi2001/28_eylül_2001.html., 19 Nisan 2007.

“MGK Mart 2002 Bildirisi”, **Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği**, 29 Mart 2002, s.1.
(Erişim) http://mgk.gov.tr/Türkçe/basınbildiri_2002/29_Mart_2002.html., 5 Haziran 2007.

“MGK Mart 2003 Basın Bildirisi”, **Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği**, 28 Mart 2003, s.2,
(Erişim) <http://www.mgk.gov.tr/Turkce/basınbildirisi2003/28mart2003.html>., 12 Temmuz 2007.

“MGK Ocak 2003 Bildirisi”, **Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği**, 31 Ocak 2003, s.2,
(Erişim) http://www.mgk.gov.tr/Türkce/basımBildirisi2003/31_Ocak_2003.html., 20 Haziran 2007.

“MGK Temmuz 2002 Bildirisi”, **Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği**, 25 Temmuz2002, s.1,

(Erişim) [http://mgk.gov.tr/Türkçe/basınbildiri_2002/25 Temmuz 2002, html.](http://mgk.gov.tr/Türkçe/basınbildiri_2002/25_Temmuz_2002.html), 17 Haziran 2007.

MILLET,Michael; "Japan Open To Us For Regional Alliance", **Sydney Morning Herald**, 1 Ağustos 2001, s.1.

MILLS,C.Wright; **Toplumbilimsel Düşün**, çev.Ünsal Oskay, İstanbul, Der Yayınevi, 2000.

MONBIOT,George; "America's Pipe Dream", October 23, 2001, s.2, (Erişim)<http://www.guardian.co.uk/Columnists/Column/0,5673,579174,00.html>, 17 Nisan 2007.

MONBIOT,George; "Washington'un Bir Rüyası Var", **Radikal Gazetesi**, 26 Ekim 2001, s.12.

MORGENTHAU,J.Hans; **Uluslararası Politika**, I.Cilt, Ankara,çev.Baskın Oran, Ünsal Oksay, 1970.

MURRAY,William; **The Making Of Strategy**, New York, Cambridge University Press, Reprinted 15th, 1999.

"Nato'dan ABD'ye Destek Yok", **Hürriyet Gazetesi**, 1 Şubat 2002, s.1.

"NATO'dan Türkiye'ye Tam Destek", **Anadolu Ajansı**, 19 Ocak 2003.

"NATO'dan Üçlüye Uyarı Mektubu", **Milliyet Gazetesi**, 5 Şubat 2003, s.1.

NEVIS,Allen Nevis, **ABD Tarihi**, çev. Halil İnalçık, Ankara, Doğu-Batı Yayınları, 2005.

NICOLL,Alexander; "Pentagon's Dollars", **London Financial Times**, May 8, 2002, s.2.

"Not Case For War", **The New York Times**, February 6, 2003, s.12.

ORAN,Baskın; "Dönemin Dış Politikası", **Türk Dış Politikası**, Ed.Baskın Oran, 8. Baskı, 2003, s.97-107.

ORAN,,Baskın; "Lozan'ın Temel Önemi", **Türk Dış Politikası**, Ed.Baskın Oran, 2003, s.215-238.

"Org.Franks; Türkiye'den Talebimiz Olmadı", **Anadolu Ajansı** , 21 Ekim 2002.

ÖZALP,Güven; “NATO’da Türkiye Krizi”, **Milliyet Gazetesi**, 11 Şubat 2003, s.1.

ÖZERSAY,Kudret; “Montreux Boğazlar Sözleşmesi”, Ed.Baskın Oran, **Türk Dış Politikası**, 2003, s.371.

PALA, Esat; **CNN Türk TV Haberi**, 24 Şubat 2003.

“Paul Wolfowitz, İstenmediğimiz Yerde Durmayız”, **Hürriyet Gazetesi**, 6 Mayıs 2007, s.1.

“Pearson Kanıtları Sundu”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 2 Ekim 2001, s.8.

“Pearson; Bush’un Sözü Yeterli Olmalı”, **Radikal Gazetesi**, 21 Şubat 2003 s.1.

PERLE,Richard; “The Biggest U.S.Error İn Ousting Saddam”, **The Newyork Times**, December 27, 2001, s.1,
(Erişim) <http://topics.nytimes.com/top/reference/timestopics/people/p/Richard>, 7 Haziran 2007.

PFAFF,William; “America’s Global Hegemony”, **International Herald Tribune**, October 26, 2002, s.8.

PFAFF,William; “Washington’s Call For War Plays İn To Terrorist Hands” **International Herald Tribune**, September 17, 2001, s.8.

POPPER,Karl R.; **Hayat Problem Çözmektir**, çev. Ali Nalbant, 2.Baskı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2005.

“Powell Türkiye’den Ayrıldı”, **Hürriyet Gazetesi**, 6 Aralık 2001.

“Powell Yeni Tezkere İçin Umutluyuz”, **Anadolu Ajansı**, 17 Mart 2003.

“Powell, Acelemiz Var”, **Hürriyet Gazetesi**, 27 Şubat 2003, s.1.

POWELL,Colin; “Foreign Ministers Remarks”, **White House**, March 3, 2003, s.1,
(Erişim) <http://whitehouse.gov/news/releases/2003/03/20030303/-3.html#7>, 24 Mayıs 2007.

“Putin Says NATO Should Be Disbanded”, **Washington Times**, 17 Temmuz 2001, s.1.

Resolution 1441 (2002), **UN**, November 8, 2002, s.3,

(Erişim) <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N02/682/26/PDF/N0268226.pdf?>, OpenElement, 17 Ocak 2007.

RICE, Cadoleezza; "Why Me Know Iraq Is Lying", **White House**, 23 Ocak 2003,

RITTER, Scott, "Is Iraq A True Threat To The US", **Boston Globe**, July 20, 2002, s.7.

ROTHSCHILD, Matthew; "George Bush's Permanent War", **International Review**, January 30, 2002,
(Erişim) <http://www.isreview.org/issves/27/new-weapon>, 5 Haziran 2007.

"Rumsfeld; Göndermek Türkiye'nin Kendi Kararıdır", **Hürriyet Gazetesi**, 4 Kasım 2001, s.1.

RUMSFELD, Donald; "En iyi Savunma Saldırısıdır" **Radikal Gazetesi**, 18 Eylül 2001, s.2.

RUMSFELD, Donald; "Urgeses Congress To Ease Curbs On Military Ties", **Jakarta Post**, May 14, 2002, s.5.

"Saddam'ın Tutumunda Değişiklik Yok", **Cumhuriyet Gazetesi**, 8 Şubat 2002, s.1.

SAGNER, E. David; "Economic Engine For Foreign Policy" **New York Times**, 28 Aralık 2000, s.4.

SANDER, Oral; **Siyasi Tarih 1919-1994**, Ankara, İmge Kitabevi, 2. Baskı, 1995.
Savaş Kaos Yaratır", **Anadolu Ajansı**, 5 Ocak 2003.

SCHEER, Robert; "White House Spins Out on Axis Of Evil", **Los Angeles Times**, October 22, 2002, s.2.

SEALE, Patrick; "Turkey Strike A Blow Against Bush's War Plans", **The Independent**, January 23, 2002, s.14,
(Erişim) <http://www.mafhoum.com/press4/129p57.html>, 23 Nisan 2007.

"Sezer, Türk Askerini ABD İstedi", **Milliyet Gazetesi**, 5 Kasım 2001, s.1.

"Sezer'den Sağduyu Çağrısı", **Hürriyet Gazetesi**, 17 Eylül 2001, s.1.

SIMITH, Eric; "US Is Building UP It's Military Bases In Afgan Region", **New York Times**, January 7, 2002, s.4.

"Silahsızlanma Ve İşbirliği Yetersiz", **Anadolu Ajansı**, 27 Ocak 2003.

SMITH,Steve; “ABD Bu İşten Başat Güç Olarak Çıkacak”, **Radikal Gazetesi**, 25 Eylül 2001, s.7.

SOROS,George; **Amerikan Üstünlüğü Hayali**, çev. Selçuk Öztürk, İstanbul, Truva Yayıncılık, 2005.

SPONECK,Hans van, HALLIDAY Dennis; “The Hostage Nation”, November 29, 2001, s.1, (Erişim) [http:// www.guardian.co.uk/comman/story/0,3604,608578,00html](http://www.guardian.co.uk/comman/story/0,3604,608578,00html), 8 Haziran 2007.

“Strengten Alliances To Defeat Global Terrorism And Work To Prevent Attacs Against Us And Our Allies”, **US National Security Strategy**, September 17, 2002, s.6, (Erişim) <http://whitehouse.gov./nsc/nss/2002/nss3.html>, 17 Nisan 2007.

ŞATIROĞLU,Hürrem; “Faiz Rekora Uçtu, Yüzde 7500”, **Hürriyet Gazetesi**, 22 Şubat 2001, s.1,

ŞIK,Barkın; “Köşkte Irak Zirvesi”, **Milliyet Gazetesi**, 5 Ekim 2002, s.1.

ŞIVGIN,Hale Şıvgın; “Açış Konuşması”, **Erzurum ve Sivas Kongreleri Sempozyumu**, Ankara, Gazi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 2003, s.XX-XXI.

ŞIVGIN,Hale; “Açış Konuşması”, **Cumhuriyetin 80.Yılı Sempozyumu Bildirileri**, Ankara, Gazi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 2006, s.XIII.

TARHAN,Turgut; “ABD ve Güvenlik Konseyi” **Radikal Gazetesi**, 27 Eylül 2001, s.9.

“Tartışmalı Tezkere Reddedildi”, **Anadolu Ajansı**, 1 Mart 2003.

TAŞHAN,Seyfi; “Atatürk’ün Dış Politikası”, **Cumhuriyet’in 80. Yıl Bildirileri**, Ankara, Gazi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 2006, s.35-39.

“TBMM Kararları”, **T.C. Resmi Gazete** , Karar No : 759, 7 Şubat 2003, (Erişim) [http:// rega.basbakanlik.gov.tr/Eskiler/2003/02/200302.htm](http://rega.basbakanlik.gov.tr/Eskiler/2003/02/200302.htm), 26 Mart 2007.

“TBMM Tezkeresi ”, **Türkiye Büyük Millet Meclisi**, 25 Şubat 2003, s.1, (Erişim) [http:// www.tbmm.gov.tr/tbmm.kararlar/karar763.html](http://www.tbmm.gov.tr/tbmm.kararlar/karar763.html)., 18 Mayıs 2007.

“TBMM Tezkeresi ”, **Türkiye Büyük Millet Meclisi**, 7 Mayıs 2003, s.1,
(Erişim) <http://www.tbmm.gov.tr/tbmm-kararlar/karar782.html>, 23 Mayıs 2007.

TELLAL,Erel; “SSCB’yle İlişkiler ”, **Türk Dış Politikası**, Ed.Baskın Oran,
Türk Dış Politikası, 2003, s.314-324.

TEZKAN,Yılmaz, TAŞAR,M.Murat; **Dünden Bugüne Jeopolitik**, İstanbul,
Ülke Kitapları, 2002.

TEZKAN,Yılmaz; **Jeopolitikten Milli Güvenliğe**, Ankara, Ülke Kitapları,
2005.

“The North Atlantic Treaty Article4 ”, **NATO**, 4 Nisan 1949,s.1,
(Erişim) <http://nato.int./docu/basicxt/treaty.htm.>, 17 Ocak 2007.

“The North Atlantic Treaty Article5 ”, **NATO**, 4 Nisan 1949,s.1,
(Erişim) <http://nato.int./docu/basicxt/treaty.htm.>, 17 Ocak 2007.

TINÇ,Ferai; “Günah Bizden Gitti mi? Rahatlayabilir miyiz?” **Hürriyet Gazetesi**, 7 Şubat 2003, s.14.

TINÇ,Ferai; “Hedef Amerikan Enternasyonalizmi”, **Hürriyet Gazetesi**, 27 Eylül 2002, s.9.

TUĞCU,Tuncer; **Immanuel Kant ve Transedental İdealizm**, Ankara, Alesta Yayınları, 2001.

“Türk Hava Sahası Operasyona Açıldı ”, **Anadolu Ajansı**, 20 Mart 2003.

“Türkiye Güvence Peşinde ”, **Radikal Gazetesi**, 7 Şubat 2003, s.1.

“Türkiye Son Teklifini Yaptı, ABD Gemileri Beklemede”, **Anadolu Ajansı**, 17 Şubat 2003.

“Türkiye’den ABD’ye Destek”, **Hürriyet Gazetesi**, 13 Eylül 2001, s.1.

“Türkiye’nin Irak Politikası Net”, **Hürriyet Gazetesi**, 17 Ocak 2003, s.7.

“Türkmen Doğalgazı Afganistan’dan Gececek”, **Hürriyet Gazetesi**, 10 Şubat 2002, s.1.

TÜRKMEN,İlter; “İki Kritik Yıl”, **Hürriyet Gazetesi**, 24 Kasım 2001, s.12.

“U.S.Tight-Lipped On Reset Step If Iraq Remeains Defiant”, November 27, 2001,s.2,

(Erişim)<http://www.usatoday.com/news/sept11/2001/11/27/iraq-response.html.more>, 7 Haziran 2007.

USLU,Nasuh; **Türk-Amerikan İlişkileri**, Ankara, 21. Yüzyıl Yayınları, 2000, s.111.

UZGEL,İlhan;"Almanya'yla İlişkiler", Ed.Baskın Oran, **Türk Dış Politikası**, 2003, s.330-337.

ÜLGER,İrfan Kaya; "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının Arka Planı, Oluşumu ve Temel Anlaşmazlık Konuları", **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, Ed. Refet Yinanç, Hakan Taşdemir, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2002.

ÜLMAN,Burak; "Türkiye'nin Yeni Güvenlik Algılaması ve Bölücülük", **En Uzun On Yıl, Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar**, Der: Gencer Özkan, Şule Kut, 2000, s.998-1000.

"Üsler İçin Kararname Hazır", **Radikal Gazetesi** 25 Eylül 2001, s.1.

VALANTIN,Jean Michel; **Küresel Stratejinin Üç Aktörü**, çev. Ömer Faruk Turan, İstanbul, Babıali Yayıncılık, 2006.

WEISBROT,Mark; "War Games: Old Europe Cantrants Washington On Iraq", **Information Tribune Center**, February 11, 2003, s.7, (Erişim) http://www.cepr.net/index/php?option=con_conten+8task, 7 Haziran 2007.

WEXLER,Robert; "Terörizm İle Mücadelemizde Türkiye'den Fazla Destek Veren Yok", **Hürriyet Gazetesi**, 18 Şubat 2002 , s.7.

WOLFOWİTZ,Paul, "TESEV Konuşması", **TESEV**, 14 Temmuz 2002, s.1_8, (Erişim) http://www.tesev.org.tr.\etkinlik/paul_140702.html., 15 Haziran 2007.

"Wolfowitz; Kürt Devletine Karşılız", **Cumhuriyet Gazetesi**, 17 Temmuz 2007, s.1.

"Yabancı Gazete Yorumları", **Hürriyet Gazetesi**, 3 Mart 2003, s.1.

YALÇIN,Semih; "Milli Hakimiyet", **Erzurum ve Sivas Kongreleri Sempozyumu Bildirileri**, Ankara, Gazi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 2003, s.1-11.

YALÇIN,Semih; **Atatürk'ün Milli Dış Siyaseti**, Ankara, Berikan Yayınları, 2000.

YETKİN,Murat; “Asker Talebi ve Belirsizlik”, **Radikal Gazetesi**, 16 Ekim 2001, s.8.

YETKİN,Murat; “Türkiye Bölgesine Sahip Çıkıyor”, **Radikal Gazetesi**, 22 Eylül 2001, s.7.

YETKİN, Murat; “Irak’ta ABD’nin Yanındayız”, **Radikal Gazetesi**, 6 Şubat 2003, s.7.

YETKİN, Murat; “Tarihi Karar”, **Radikal Gazetesi**, 2 Kasım 2001, s.7.

YILMAZ,Mustafa; **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2. Baskı, 1998.

YILMAZ,Sait; **21 nciYüzyılda Güvenlik ve İstihbarat**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2006.

YOST, David; **NATO’s 1999 Strategic Concept**, Roma, NATO Defense Collage Press, 2005, s.12-21.

YOUNG,Hugo; “Americans Wants A War On Iraq And We Can Not Stop Them”, November 27, 2001., s.1,
(Erişim) <http://www.guardian.co.uk/Iraq/Story/0,2763,606685.00.html>., 6 Nisan 2007.

YURTERİ, Kemal; “ABD’ye 6 Üs Veriliyor”, **Hürriyet Gazetesi**, 8 Şubat 2003, s.1.

YURTERİ,İsmail; “Kerkük’te İsrail Yöntemi”, **CNN Türk Tv**, 19 Mayıs 2003.

ZEYREK, Deniz; “Sınır Aşan Terörizm”, **Radikal Gazetesi**, 14 Eylül 2001, S.5.

ÖZET

DABANLI, İhsan Tuncer. 11 Eylül Sonrası Ortamda (2001-2003) ABD Milli Güvenlik Stratejilerinin, Türkiye Cumhuriyeti Milli Güvenlik Stratejilerine Etkileri, Doktora Tezi, Ankara, 2007

Türkiye Cumhuriyeti'ni, özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında Sovyetler Birliği'nin Türk Boğazları üzerinde istekleri olduğunu açıklamasından itibaren, "güvenlik stratejisi bağlamında" tarihsel olarak en fazla etkileyen ülke Amerika Birleşik Devletleri olmuştur.

Söz konusu etkileme, "iki kutuplu" dünya düzeninin hüküm sürdüğü neredeyse tüm dünya ülkelerinin güvenlik endişeleri gerekçesiyle "kutuplardan" birinde yer almak zorunda kaldığı Soğuk Savaş döneminde, yani ABD'nin kendi güvenlik algılayışı doğrultusunda oluşturmuş olduğu "güvenlik stratejileri perspektifinde" tek yönlü olarak gerçekleşmiştir.

ABD'nin Türkiye'yi tek taraflı etkileme durumu, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra ABD'nin "tek kutuplu süper güç" haline geldiği ve bu pozisyonu çerçevesinde "dünya düzenine" yön verme adına kendini daha güçlü hissettiği "Soğuk Savaş sonrası dönemde" ise; ABD'nin Balkanlar, Kafkasya ve Orta Asya bölgelerindeki çıkarlarının gerçekleşmesinde Türkiye'yi "ortak" konumunda görmesi nedeniyle, "çift taraflı etkileşim" niteliğine dönüşmüştür.

Söz konusu "çift yönlü" güvenlik stratejisi etkileşimi tarihin kilometre taşlarından ve küresel düzenin olağan durumdan çıkarıp, bilinen parametre ve dinamikleri kökünden etkileyen 11 Eylül olaylarından sonra karşılıklı etkileşimin iki boyutlu döngüsünden, her yüzeyinin başka bir yöne baktığı ama aynı gövdeyi beslediği ve temsil ettiği, (şekilsel olarak ifade etmek gerekirse, farklı yöne bakan bir çok yüzeyinin olmasına rağmen tek ortak gövdeye sahip bir elmasla ifade edilebilecek nitelikteki) bir ilişki şekline dönüşmüştür.

ABD'nin 11 Eylül 2001 sonrası "terörizmle mücadele" faaliyetlerinin ilk hedefi Afganistan olmuştur. Türkiye, Afganistan'da askeri harekâtın sonrasında istikrarın sağlanması amacıyla oluşturulan ISAF istikrar gücüne 2002 yılında asker göndererek, ABD'nin kendi güvenlik stratejisi kapsamında Afganistan'da oluşturmak istediği düzenin oturmasına katkı sağlamıştır. Bu katkı aynı zamanda Türkiye'nin kendi "güvenlik endişelerini" ve "güvenlik algısını" ABD paraleline getirerek, söz konusu dönemdeki milli güvenlik stratejisini bir anlamda, ABD'nin güvenlik stratejilerinin etkisi altında saptamak zorunluluğunda olmak manasına da gelmektedir.

ABD, Afganistan Savaşı'nın hemen sonrasında "kitle imha silahları bulundurduğu" ve "terörizme destek verdiği" iddiasıyla Irak'a savaş açma girişimlerine başlamıştır. Bu kapsamda ABD, uluslararası alanda diplomasi yapma, kamuoyu oluşturma ve askeri koalisyon teşkil etme faaliyetlerine girişmiştir. Söz konusu süreçte ABD'nin Türkiye'den en fazla destek beklediği konu, Türk topraklarına ABD askerlerinin geçici olarak konuşlanmasına yönelik izin alınması hususunda olmuştur.

ABD'nin Irak'a yönelik savaş hazırlıkları, Türkiye'nin kendi "güvenlik kaygıları" çerçevesinde uzun yıllar mücadele verdiği PKK terörü sorununu, savaş sonrası muhtemel etkileri yönüyle ele almasına ve bu kapsamda Irak kuzeyinde Türk askeri bulundurma ihtiyacını ortaya çıkarmıştır.

Ancak, 1991'deki 1. Körfez Savaşı'ndan beri ABD kontrolünde "bağımsız" bir yönetime kavuşmak için adım adım ilerleyen Barzani ve Talabani grupları tarafından; bağımsızlık çabalarına engel olacağı gerekçesiyle, Türk askerinin Irak kuzeyine gelme isteğine tepki göstermesine sebep olmuştur.

Irak Savaşı başlangıcında Türkiye, ABD askerlerinin Türk topraklarını kullanarak Irak'a geçmeleri için ihtiyaç duyduğu liman ve hava alanların hazırlanmasına TBMM'nin aldığı tezkere (6 Şubat 2003) ile onay verse de, ABD'nin "güvenlik kaygıları"nın Türk kamuoyunda paylaşılmaması nedeniyle ABD askerlerinin Türkiye'de konuşlanmasına izin veren ikinci tekere (1 Mart 2003 Tezkeresi) TBMM tarafından reddedilmiştir.

ABD'nin hiç beklemediği bir sonuç olan ret kararı zamanla, ABD'li yetkililerince elli yılı aşkın Türkiye-ABD ilişkilerini sorgulamasına, ilişkiler çerçevesinde oluşan "ittifaklık" hatta "stratejik ortaklık" gereklerinin yapılmadığı düşüncesinin oluşmasına, söz konusu ilişkiler çerçevesinde ABD'nin İkinci Dünya Savaşı'ndan beri zor zamanlarında Türkiye'ye yaptığı yardımların "karşılığının alınamadığı" ve bu nedenlerle "Türkiye'nin hata yaptığını kabul etmesi gerektiği" gibi yaklaşımların ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

TBMM, 1 Mart Tezkeresi reddinden çok kısa bir süre sonra, ABD'nin yeni talepleri doğrultusunda Irak Savaşı'nda ABD'ye katkı sağlamak maksadıyla, "Türk hava sahasının kullanılması" iznini veren tezkereyi 20 Mart 2003 tarihinde kabul etmiştir. Bu Türkiye'nin ABD için 2003 yılında TBMM'ye getirdiği üçüncü tezkere olmuştur.

ABD yetkilileri, Türkiye'nin büyük riskleri üstlenerek kabul ettiği üçüncü tezkere sonrasında, tezkerenin yetki vermesine rağmen güvenlik gerekçeleriyle Türkiye'nin Irak kuzeyine inmesini istemediklerini ifade etmiştir. Türkiye'nin o günkü şartlar çerçevesinde ABD'nin talebi doğrultusunda Irak kuzeyine girmeme kararı "stratejik ortak" lığın gereği olarak kabul edilse de, bu aynı zamanda ABD'nin 11 Eylül sonrası süreçte çok defa yaptığı, Türkiye'nin güvenlik stratejisine müdahalelerden biri olarak da değerlendirilebilir.

Üçüncü tezkereden sonraki dönemde, Irak'da artan şiddet olaylarını azaltmak ve yeni bir devlet kurulmasına destek sağlamak maksadıyla oluşturulacak "istikrar gücü" için ABD bir kez daha, (2003 yılı için düşünülürse dördüncü kez) asker talebinde bulunmuştur. TBMM "stratejik ortaklık" çerçevesinde 7 Ekim 2003 tarihinde ABD'nin talebine onay vererek müttefikliğin gereğini yerine getirmiştir. Ancak bu kez Kürt grupların baskısı ve Iraklı muhaliflerin isteği doğrultusunda ABD, Türkiye'den "asker gönderme" isteğinden vazgeçmesini istemiş ve Türkiye bir kez daha ABD güvenlik yaklaşımlarının etkisi altında kararını gözden geçirerek, Kasım

2003'de Irak'a "asker gönderme" kararını uygulamayacağını kamuoyuna açıklamak zorunda kalmıştır.

Sonuç olarak 11 Eylül sonrası dönemde "terörizmle mücadele" kapsamında oluşturduğu ve uzun vadede küresel dünya düzenini yeniden şekillendirmeyi amaçlayan ABD Güvenlik Stratejilerinin uygulamaları, Türkiye Cumhuriyeti'nin Güvenlik Stratejileri'ni önemli oranda etkileyerek, Türkiye'nin kendi güvenlik kaygıları dışında uygulamalar yapmasına sebep olmuştur. Bu sonucun ortaya çıkmasında, Türkiye-ABD ilişkilerinin dayandığı parametreler olan ve ilişkilerin başladığı süreç boyunca Türkiye aleyhine gelişen ekonomik, askeri ve teknolojik yardımların önemli oranda katkısı bulunmaktadır. Ekonomik, askeri ve teknolojik dengesizlikler ortadan kaldırıldığı takdirde, Türk-ABD Güvenlik Stratejisi etkileşimleri, sadece ABD'nin "dünyaya düzen verme" güvenlik felsefesi yaklaşımının tesirinde değil, Atatürk'ün "Yurtta Sulh Cihanda Sulh" güvenlik felsefesi temeline de dayanan bir düzlemde cereyan edebilecektir.

Anahtar Sözcükler

- 1. Güvenlik**
- 2. Strateji**
- 3. Türkiye**
- 4. Amerika Birleşik Devletleri**
- 5. Stratejik Ortaklık**

ABSTRACT

DABANLI, Ihsan Tuncer. The impacts of the U.S.National Security Strategies upon the Natinal Security Strategies of the Turkish Republic in the era. (btw.2001-2003), after the 9/11 attacks. Doctorate Thesis, Ankara 2007.

The United States of America (USA) has become the most effective country upon the Turkish Republic considering the historical issues related to the "Security strategy", since announced that Soviet Union had requests on Bosphorus just after Second World War.

Subject impacts had occurred in one-way within the "Security Strategy Perspective" provided by US's own security issues in the cold war are while "Double pole" word order was dominant and almost all countries were forced to take place in either side of "the poles" due to security concerns.

In "the era after the Cold War" when USA felt much more powerful to rule the "world order" as Soviet Union collapsed and USA had become "the super power". Thus, USA's one-sided impact turned to be "two-sided" due to its consideration of Turkey as a "partner" in order to fulfill the interests at the Balkans, Caucasia and the Middle East.

"Two sided" security strategy impact was one of the cornerstones of history and turned to be a relationship while the global system changed from the usual, as double-sided impact with two dimensions after the 9/11 attacks which greatly affected all known parameters and dynamics, to "each side directed to another direction" (It can also be described as a diamond which has the same body but sides looking at different directions as a figure) but supporting and representiğn the same root.

Afgahanistan was the first objective of the USA's "anti-terrorism campaign" after 9/11. Turkey provided support to strengthen the order that USA desired to establish by supplying militry units to the ISAF stability forces which was established in Afghanistan for stability after military campaign in

2002. In a way, national security strategy in the subject era, as a support was also meant to determine the Turkey's own "security concerns" and "security perception", parallel with USA's.

USA prepared to declare war against Iraq, claiming "the existence of mass destruction weapons" and "support of terrorism" just after the Afghanistan War. Within this issue, USA commenced establishing international diplomacy efforts, public opinion and military coalition. USA's most wanted issue from Turkey was temporary locating USA military in Turkey.

USA's preparation for Iraq War has been brought out needs for evaluating the upcoming possible effects after war concerning PKK terrorism problem which was fought against within Turkey's own "security concerns" and deploying Turkish military to north of Iraq.

However, the possible deployment of Turkish Armed Forces military units to the north of Iraq caused opposition from Barzani and Talabani groups, for preventing independence efforts, which are advancing to set up an "independent" government under the control of USA since the 1st Gulf War in 1991.

In the threshold of the Iraq War, although the official letter issued by the Grand National Assembly (6 February 2003), Turkey had permitted the port and airfields to be prepared which were required by the USA in order to transit while going to Iraq; concerning that USA was not sharing the "security concerns" with the Turkish public opinion, the second official letter which should have permitted the deployment of US military units in Turkey was rejected by the Turkish GNA (1 March 2003).

The rejection which the USA unexpected, consequently caused the reevaluation of the 50 years of Turkey-USA relationship, the idea of not accomplishing "alliance" or even "strategic partner" requirements by the US authorities. Within subject relations such ideas were popped up that USA

was not “paid back” due to its aids to Turkey in hard times since the Second World War and that “Turkey must accept its failure”.

The GNA, just after rejecting the official letter issued on the 1st of March, in order to support USA in the Iraq War with the new requests, had accepted the official letter which permits the USA to utilize the “Turkish airspace” in 20 March 2003. This was the third official letter of Turkey that was for the USA which was discussed in GNA in 2003.

After Turkey’s acceptance of the third official letter under great risks even the official letter permitted, US authorities said that they were not willing Turkey to transit to the north of Iraq due to security concerns. Although at that time the decision of not transiting Turkey to north of Iraq upon the request of USA was considered to be a reason of “strategic partnership”, it can be evaluated as, at the same time, one of the US interferences to Turkey’s security strategy, where many others did after the era of 9/11 attacks.

Upon the period of the third official letter, once again (When considered for 2003, it was the fourth request) USA requested military units from Turkey for forming a “stability force” that would support to establish a new country and reduce the violence in Iraq. The GNA, within the “strategic partnership”, has accepted the US request and fulfilled the requirements of the Alliance. However this time, through the pressure of the Kurdish groups and Iraqi opponents requests, USA wanted Turkey to cancel its desire to “deploy military units” and once again Turkey evaluated this decision within the influence of US security concerns and on November 2003, was forced to announce that the public opinion not to execute the “deployment of military units”.

As a conclusion, US security strategy practices, established within “anti-terrorism” after 9/11 attacks, that were aimed to shape the global world order in long term; affected the Turkish Republic’s security strategies in a great scale and caused Turkey to make applications other than own security concerns.

The parameters that Turkey-USA relations are based on, unbalanced economic, military and technologic support (aid) to Turkey since the period that relationship commenced, had great influence in achieving such an outcome.

In case the economic, military and technologic support (aid) are eliminated, the Turkish-US security strategy interactions, will not be under the influence of USA's "changing world order" security philosophy but will result in such situation as stated in Atatürk's "Peace at Home, Peace in the World" security philosophy.

Key Words

- 1. Security**
- 2. Strategy**
- 3. Turkey**
- 4. United States**
- 5. Strategic Partnership**